

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Dofinansowany przez Ministerstwo Gospodarki

**PROGRAM ROZWOJU PRODUKTU TURYSTYCZNEGO oraz
KREACJA MARKI DLA GMIN NADNOTECKICH**

Copyright © by Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Warszawa
2002

Opracowanie zostało przygotowane przez zespół **Krajowej Turystycznej Usługi Inwestorskiej (KTUI)**, pod kierownictwem Tomasza Majki, w składzie:

1. Iwona Majewska
2. Magdalena Wątorska-Dec
3. Marek Żukowski
4. Ariana Engler
5. Aneta Kondraszuk – Kropiwiec
6. Adrianna Kowal

Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A. istnieje na polskim rynku inwestycji turystycznych od 1993 roku. Celem Spółki jest pomoc w tworzeniu i realizacji projektów wspierających rozwój infrastruktury turystycznej w Polsce.

W ramach PART S.A. powstała specjalna oferta skierowana do samorządów i władz lokalnych o nazwie „**Atrakcyjny Region**”.

„**Atrakcyjny Region**” jest programem, który ma za zadanie wykreowanie silnych marek regionów, poprzez wykorzystanie i podkreślenie charakterystycznych walorów naturalnych oraz wybranych atrakcji turystycznych. Dzięki skutecznemu i efektywnemu markowaniu objęte programem regiony, będą mogły zaistnieć nie tylko na polskiej, ale i na europejskiej mapie turystycznej.

Zapraszamy do współpracy

Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A.
Ul. Stawki 2
00-193 Warszawa
tel. (022) 860 67 79/80
fax. (022) 860 67 82

Spis treści

1 ZAŁOŻENIA PROGRAMU ROZWOJU PRODUKTU TURYSTYCZNEGO	5
2 METODOLOGIA	9
3 TRENDY W TURYSTYCE	12
3.1. Trendy w turystyce światowej	12
3.2. Trendy w turystyce polskiej	14
3.3. Uczestnictwo Polaków w turystyce krajowej	22
3.3.1. Uczestnictwo Polaków w turystyce z względnieniem grup wiekowych	23
3.3.2. Prognozy uczestnictwa Polaków w turystyce	25
3.3.3. Zasoby bazy noclegowej w Polsce	26
3.3.4. Prognoza dotycząca polskiej turystyki	27
4 ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA REGIONU	29
5 AUDYTY TURYSTYCZNE	32
5.1. Gmina Inowrocław	33
5.1.1. Walory turystyczne gminy Inowrocław	33
5.1.2. Stan ochrony środowiska	39
5.1.3. Dostępność komunikacyjna	41
5.1.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	42
5.1.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	44
5.1.6. Otoczenie zewnętrzne gminy Inowrocław	44
5.1.7. Wnioski z audytu turystycznego gminy Inowrocław	46
5.2. Gmina Rojewo	47
5.2.1. Walory turystyczne gminy Rojewo.	47
5.2.2. Stan ochrony środowiska	51
5.2.3. Dostępność komunikacyjna	51
5.2.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	52
5.2.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	53
5.2.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Rojewo	53
5.3. Gmina Złotniki Kujawskie	55
5.3.1. Walory turystyczne gminy Złotniki Kujawskie	55
5.3.2. Stan ochrony środowiska	60
5.3.3. Dostępność komunikacyjna	62
5.3.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	62
5.3.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	64
5.3.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Złotniki Kujawskie	64
5.4. Miasto i Gmina Barcin	65
5.4.1. Walory turystyczne miasta i gminy Barcin	65
5.4.2. Stan ochrony środowiska	75
5.4.3. Dostępność komunikacyjna	78
5.4.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	78

5.4.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy	80
5.4.6.	Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Barcin	81
5.5.	Miasto i Gmina Łabiszyn	83
5.5.1.	Walory turystyczne miasta i gminy Łabiszyn	83
5.5.2.	Stan ochrony środowiska	88
5.5.3.	Dostępność komunikacyjna	90
5.5.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	90
5.5.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy	92
5.5.6.	Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Łabiszyn	93
5.6.	Miasto i Gmina Nakło nad Notecią	94
5.6.1.	Walory turystyczne miasta i gminy Nakło nad Notecią	94
5.6.2.	Stan ochrony środowiska	104
5.6.3.	Dostępność komunikacyjna	107
5.6.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	108
5.6.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy	111
5.6.6.	Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Nakło nad Notecią	111
5.7.	Miasto Czarnków	113
5.7.1.	Walory turystyczne miasta Czarnków	113
5.7.2.	Stan ochrony środowiska	121
5.7.3.	Dostępność komunikacyjna	122
5.7.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	123
5.7.5.	Obecna sytuacja turystyczna miasta	127
5.7.6.	Otoczenie zewnętrzne miasta Czarnków – gmina Czarnków	128
5.7.7.	Wnioski z audytu turystycznego miasta Czarnków	129
5.8.	Miasto i Gmina Wieleń	130
5.8.1.	Walory turystyczne miasta i gminy Wieleń	130
5.8.2.	Stan ochrony środowiska	136
5.8.3.	Dostępność komunikacyjna	136
5.8.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	137
5.8.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy	140
5.8.6.	Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Wieleń.	140
5.9.	Gmina Drawsko	142
5.9.1.	Walory turystyczne gminy Drawsko	142
5.9.2.	Stan ochrony środowiska	146
5.9.3.	Dostępność komunikacyjna	147
5.9.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	148
5.9.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	149
5.9.6.	Wnioski z audytu turystycznego gminy Drawsko	150
5.10.	Miasto i Gmina Drezdenko	152
5.10.1.	Walory turystyczne miasta i gminy Drezdenko	152
5.10.2.	Stan ochrony środowiska	157
5.10.3.	Dostępność komunikacyjna	158
5.10.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	158
5.10.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy	162
5.10.6.	Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Drezdenko	163
5.11.	Gmina Stare Kurowo	165
5.11.1.	Walory turystyczne gminy Stare Kurowo	165
5.11.2.	Stan ochrony środowiska	167
5.11.3.	Dostępność komunikacyjna	167
5.11.4.	Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	168
5.11.5.	Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	169
5.11.6.	Wnioski z audytu turystycznego gminy Stare Kurowo	170

5.12. Gmina Santok	171
5.12.1. Walory turystyczne gminy Santok	171
5.12.2. Stan ochrony środowiska	181
5.12.3. Dostępność komunikacyjna	185
5.12.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna	186
5.12.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy	190
5.12.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Santok	191
6 ANALIZA S.W.O.T.	193
6.1. Analiza silnych i słabych stron gmin nadnoteckich w zakresie rozwoju turystyki	194
6.2. Analiza szans i zagrożeń	195
6.3. Podsumowanie	196
7 ZINTEGROWANY PRODUKT TURYSTYCZNY REGIONU	197
7.1. Proces tworzenia produktu turystycznego	198
7.2. Segmentacja, wytyczne strategii	199
7.2.1. Profile segmentów	200
7.2.2. Charakterystyka docelowych segmentów rynku	201
7.2.3. Ocena atrakcyjności segmentów – wybór segmentów docelowych	207
7.3. Koncepcja zintegrowanego produktu turystycznego dla regionu	208
7.3.1. Wyznaczniki do budowy produktów turystycznych miast i gmin nadnoteckich	210
7.3.2. Koncepcja wspólnych produktów i projektów gmin nadnoteckich	212
7.3.3. Koncepcja produktów turystycznych dla poszczególnych gmin nadnoteckich	250
8 BUDOWA TOŻSAMOŚCI REGIONU	340
8.1. Marka Regionu	342
8.1.1. Godło promocyjne	344
8.1.2. Nazwa produktu turystycznego	351
8.1.3. System identyfikacji wizualnej	351
8.1.4. System zarządzania marką	352

I ZAŁOŻENIA PROGRAMU ROZWOJU PRODUKTU TURYSTYCZNEGO

Przy tworzeniu programów rozwoju turystyki przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S.A. ideą przewodnią było przekształcenie anonimowych miejsc na mapie kraju w wyróżniające się obszary atrakcyjne turystycznie. Regiony znane, przyciągające turystów są nie tylko ofertą wypoczynku, ale też zróżnicowanym, przemyślanym programem wydarzeń, imprez i produktów. Mając swój istotny wkład w budowę silnej marki turystycznej, każdy z tych elementów wpływa na całość wizerunku miejsca.

Jedynie spójne, przemyślane działania, poparte dokładną analizą potrzeb rynku i posiadanego potencjału mogą zaowocować pożądanym wzrostem zainteresowania, świadomości i potrzeb rynku w stosunku do regionu. Wysiłki wkładane w stworzenie silnej marki regionu stanowią najbardziej perspektywiczną inwestycję w rozwój turystyki na danym obszarze.

Ma to szczególne znaczenie w sytuacji niedoboru środków finansowych, postępującej degradacji środowiska oraz wzroście negatywnych skutków przemian gospodarczych, kiedy proces zarządzania regionem winien być nastawiony na aktywny i kreatywny model budowania przyszłości.

Dzięki programom rozwoju turystyki tworzonym przez PART S.A. następuje nie tylko stworzenie wizualnego znaku oraz nazwy dla Regionu, które mają wyróżniać go na turystycznej mapie Polski, ale również, albo nawet przede wszystkim, strategia działania i filozofia kształtowania wizerunku danego obszaru.

Główne cele programu

- analiza zasobów naturalnych, atrakcji turystycznych itp. regionu pod kątem opracowania markowych atrakcji turystycznych,
- wykreowanie silnego regionu turystycznego poprzez stworzenie marki regionu i znajomości produktów turystycznych,
- opracowanie długookresowego planu działania dla regionu ze szczególnym uwzględnieniem możliwości rozwoju turystyki,

- przygotowane w ramach programu „Atrakcyjny Region” opracowania i dokumenty, to narzędzia niezbędne do osiągnięcia celów i zadań stojących przed władzami lokalnymi, odpowiedzialnymi za rozwój danego regionu.

Najważniejszymi elementami przemawiającymi za koniecznością przystąpienia do programu „Atrakcyjny Region” są przede wszystkim korzyści, jakie może on przynieść, zarówno w sferze ekonomiczno-finansowej, społecznej, promocyjnej, jak i rynkowej.

Głównym zadaniem niniejszego opracowania jest sformułowanie programu rozwoju produktu turystycznego dla regionu obejmującego dwanaście miast i gmin, zrzeszonych w Związku Miast i Gmin Nadnoteckich z siedzibą w Nakle nad Notecią. Są to: Inowrocław, Rojewo, Złotniki Kujawskie, Barcin, Łabiszyn, Nakło nad Notecią, Czarnków, Wieleń, Drawsko, Drezdenko, Stare Kurowo i Santok. Ich wspólnym walorem turystycznym jest Noteć, chociaż rzeka nie przepływa przez wszystkie gminy. Celem programu jest realizacja zadań statutowych Związku, a więc „prowadzenie wspólnej polityki na rzecz poprawy środowiska naturalnego, przywracanie i rozwój walorów turystyczno-wypoczynkowych Doliny Noteci – zagospodarowanie nadbrzeży, budowa przystani, organizacja imprez, ożywienie wodniactwa, powstrzymanie degradacji wód”. Konstrukcja produktu zasada się na innowacyjnej i oryginalnej koncepcji, która przy wykorzystaniu istniejących zasobów oraz charakteru regionu, doprowadzi do powstania zupełnie nowego pomysłu ich eksploatacji. Jednocześnie klarowność oraz jedyne w skali kraju propozycje spędzania wolnego czasu, spowodują kojarzenie już samej nazwy regionu, ze szczególnymi atrakcjami, które zapewnią intensyfikację ruchu turystycznego.

Tak więc realizacja programu rozwoju produktu turystycznego oraz kreacja marki dla gmin nadnoteckich spowoduje:

- wzmocnienie pozycji turystycznej regionu,
- zwiększenie liczby turystów (krajowych i zagranicznych) odwiedzających ten teren,
- przedłużenie sezonu,
- zwiększenie dochodów miast i gmin oraz ich mieszkańców,
- zwiększenie zatrudnienia w turystyce.

W związku z powyższym koncepcja produktów turystycznych zawiera się w tytule **Noteć – naturalna i niezwykła**, a region geograficznie odnosi się do szeroko pojętej Doliny Noteci. Zaproponowana koncepcja programu nawiązuje przede wszystkim do walorów naturalnych omawianego obszaru, które nie ograniczają się jedynie do Noteci, związanego z nią krajobrazu (łąki nadnoteckie) i możliwości uprawiania turystyki wodnej, ale również obejmują istniejące kompleksy leśne i inne zbiorniki wodne (jeziora, stawy hodowlane). Drugorzędne, aczkolwiek

istotne znaczenie dla regionu objętego projektem mają walory antropogeniczne, wśród których uwagę zwracają zachowane obiekty XIX-wiecznej architektury neogotyckiej, obiekty o konstrukcji szachulcowej, pałace i dworki oraz stanowiska archeologiczne, zabytki architektury militarnej (m.in. umocnienia Wału Pomorskiego).

Zaprezentowany w tym dokumencie program dla gmin nadnoteckich nie koncentruje się na charakterystyce obszaru, traktując analizę dostępnej infrastruktury oraz organizowanych imprez, jedynie jako niezbędną bazę do skonstruowania najważniejszej części dokumentu tj. stworzenia koncepcji produktu turystycznego, czyli innymi słowy pomysłu, który spowoduje napływ turystów do tego regionu. Produktem jest nie tylko hotel lub ośrodek jeździecki etc., chodzi przede wszystkim o zbudowanie całego programu dla regionu, przy wykorzystaniu wszystkich istniejących i potencjalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, historii obszaru, dostępnej infrastruktury oraz całej gamy usług towarzyszących. Zaproponowana koncepcja wytycza główne kierunki działań zmierzające do lepszego wykorzystania istniejących atrakcji i walorów przyrodniczych w regionie, wyspecjalizowania i wykreowania nowych produktów turystycznych, mających szansę sprzedaży na rynkach

Opracowanie zawiera:

- Opis zastosowanej metodologii
- Analizę trendów w turystyce (polskiej i światowej).
- Analizę atrakcyjności turystycznej regionu.
- Audyty turystyczne dla dwunastu miast i gmin objętych programem.
- Analizę S.W.O.T. obszaru
- Koncepcję zintegrowanych produktów turystycznych przedstawioną w podziale na: produkty wspólne wszystkich gmin oraz produkty indywidualne dla poszczególnych gmin
- Koncepcję budowy tożsamości regionu.

Audyty turystyczne oraz uzupełniająca je analiza SWOT całego obszaru są podstawą dla kluczowej części programu, jaką jest produktowa koncepcja rozwoju przemysłu turystycznego. Składają się na nią dwie części:

- wspólne produkty turystyczne wszystkich gmin objętych projektem, w celu pełnego wykorzystania możliwości, jakie stwarzają zaobserwowane walory,

- produkty turystyczne dla poszczególnych gmin biorących udział w programie, opracowane na bazie walorów naturalnych, antropogenicznych oraz infrastrukturalnych, po wyodrębnieniu cech charakterystycznych każdej z gmin.

Kolejnym istotnym elementem opracowania jest część poświęcona budowie tożsamości regionu, której celem jest uzyskanie potencjału do przewagi konkurencyjnej. Znajdzie się tutaj kreowanie marki regionu, godło promocyjne, nazwa produktu turystycznego oraz system identyfikacji wizualnej.

Dla realizacji strategii konieczna jest efektywna współpraca różnych organizacji, jednostek, instytucji, podmiotów gospodarczych i samorządowych na szczeblu lokalnym, wojewódzkim i centralnym. Równocześnie potrzebna jest koncentracja i mobilizacja wszelkich środków finansowych na priorytetowych zadaniach, warunkujących wykonanie wytyczonych celów i proponowanych programów.

2 METODOLOGIA

Turystyka jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki. Dążąc do rozwoju gospodarczego, wiele krajów, prowincji i regionów rozwinęło markowe programy rozwoju turystyki.

Szacuje się, że zintegrowane strefy rekreacyjne będą głównym motorem dla popytu turystycznego w XXI wieku – popytu w znacznej części europejskiego

Podstawą do generowania takich działań jest wyznaczenie obszaru oraz zbadanie jego potencjału turystycznego. Obecnie rozwój turystyki następuje głównie w obszarach turystycznych, charakteryzujących się atrakcyjnymi walorami środowiska geograficznego i kulturowego. Aby jednak z obszaru atrakcyjnego turystycznie stworzyć tzw. strefę rekreacyjną – miejsce pobytu turysty, z jego walorami geograficznymi i kulturowymi, ale także świadczonymi usługami, muszą nastąpić odpowiednie inwestycje infrastrukturalne. Szacuje się, że zintegrowane strefy rekreacyjne będą głównym motorem dla popytu turystycznego w XXI wieku – popytu w znacznej części europejskiego.¹

Opracowanie programu rozwoju produktu turystycznego oraz krecja marki wymaga dotarcia i pozyskania wielu danych, pochodzących z bardzo różnych źródeł. Z punktu widzenia metodologicznego źródła te dzielą się na pierwotne oraz wtórne. Oba typy źródeł są równie ważne dla opracowywanego produktu, ponieważ oba dostarczają cennych informacji, które wpływają na rodzaj projektowanych atrakcji i kierunek ich rozwoju.

Koncepcję produktu turystycznego regionu należy budować w oparciu o analizę jego obecnego potencjału oraz kryjących się w nim możliwości, a także czynnika związanego z preferencjami i postawami mieszkańców. Z jednej strony potencjał ten jest funkcją istniejących walorów przyrodniczych, kulturowych oraz towarzyszącej im, istniejącej i projektowanej, infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Z drugiej strony preferencje lokalnej społeczności w pewnym sensie odzwierciedlają dokumenty kreślące kierunki rozwoju całego analizowanego regionu. W odniesieniu do turystyki niezwykle istotne są także dane obrazujące skalę i rodzaj ruchu turystycznego oraz kierunki przemian, którym podlega.

¹ J. Kołodziejcki, *Hipoteza kształtowania polityki przestrzennej państwa*, CVP Warszawa 1998 r.

Duże znaczenie mają również przesłanki wynikające z ogólnej sytuacji makroekonomicznej kraju oraz przesłanki wynikające z przyjętych kierunków rozwoju wszystkich województwa.

W związku z powyższym podczas konstruowania niniejszej strategii posłużono się dwoma rodzajami źródeł: źródłami pierwotnymi informacji pochodzącymi z badań marketingowych, z wywiadów ankietowych i rozmów, oraz źródłami wtórnymi, które stanowiły dane uzyskane m.in. z prasy fachowej, urzędów statystycznych, instytutów badawczych.

Najważniejsze źródła danych i informacji pierwotnych:

- opinie zebrane w wywiadach ankietowych z turystami i mieszkańcami,
- dane zebrane podczas wywiadów ankietowych i rozmów z przedstawicielami władz miasta oraz pracownikami ośrodka informacji turystycznej;
- opinie osób związanych bezpośrednio lub pośrednio z turystyką,
- dane zebrane podczas wywiadów ankietowych i rozmów z gestorami bazy noclegowej i gastronomicznej.

Najważniejsze źródła danych i informacji wtórnych:

- dane z Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące województwa kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego i lubuskiego,
- dane dotyczące ruchu turystycznego pochodzące z Instytutu Turystyki,
- strategie rozwoju społeczno-gospodarczego województw, powiatów i gmin,
- prasa ogólnopolska oraz publikacje lokalne,
- publikacje i opracowania historyczne,
- foldery i ulotki turystyczne,
- mapy turystyczne,
- strony internetowe,
- kasety VHS,
- dane i informacje z wizji lokalnych – w tym zebrany materiał zdjęciowy, raport z wizji lokalnej.

Należy podkreślić, iż opracowanie powstało jako wynik wspólnych prac i ustaleń **Związku Miast i Gmin Nadnoteckich** oraz przedstawicieli **12**

miast i gmin objętych projektem, a także instytucji i firm branży turystycznej, reprezentantów infrastruktury społecznej związanej z kulturą, sportem, rekreacją oraz konsultantów PART S.A.

3 Trendy w turystyce²

3.1. Trendy w turystyce światowej

Według najnowszych danych WTO³, ogłoszonych w czerwcu 2002, po ponad pięćdziesięciu latach stałego wzrostu, liczba międzynarodowych podróży na świecie w 2001 roku spadła o 0,6% w stosunku do poprzedniego roku i wyniosła 693 mln. Największy spadek liczby przyjazdów zanotowano na Środkowym Wschodzie, w Ameryce Północnej i Południowej oraz Południowej Azji.

Liczba przyjazdów do krajów europejskich spadła o 0,6% i wyniosła 400 milionów. Liczba ta stanowi, podobnie jak w roku poprzednim, 58% wszystkich podróży międzynarodowych. Ponad 80% międzynarodowej turystyki w Europie pochodzi z krajów europejskich.

Wśród regionów europejskich wzrost liczby przyjazdów nastąpił jedynie w regionie południowym (wzrost o 0,8%, do 127,6 mln przyjazdów, zwiększenie udziału w rynku do 31,9%). Region wschodnio-śroziemnomorski utrzymał liczbę przyjazdów na poziomie 2000 roku (14,7 mln przyjazdów).

Wyniki **Europy Środkowo-Wschodniej** pogorszyły się nieznacznie. Liczba przyjazdów spadła tylko o 0,3 mln. W kilku krajach regionu nastąpił wzrost liczby przyjazdów; największy na Litwie (+17,4%), Łotwie (+16,1%), Słowacji (+15,8%), w Bułgarii (+14,4%) i Estonii (+6,5%). Na Węgrzech liczba przyjazdów utrzymała się na poziomie 2000 roku. Spadek nastąpił w Czechach, Polsce i Rumunii. Udział regionu w rynku europejskim pozostał na poziomie 19%.

Jak komentuje **WTO**, kryzys w turystyce międzynarodowej nie wynika wyłącznie z ataków terrorystycznych 11 września 2001 roku i ich następstw. Ogólny spadek koniunktury we wszystkich najważniejszych dziedzinach gospodarki miał bowiem również inne przyczyny. Ponadto negatywny wpływ na turystykę miały też takie zdarzenia, jak choroba BSE w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Holandii (spadek przyjazdów o 5-6% w pierwszych ośmiu miesiącach 2001 roku), wzrost kursu dolara (spadek przyjazdów do USA o 2,5% w pierwszych dziewięciu miesiącach 2001 roku).

² Rozdział powstał na podstawie danych: Światowa Organizacja Turystyczna, Instytut Turystyki.

³ WTO – Światowa Organizacja Turystyczna.

Nie bez znaczenia dla turystyki był też utrzymujący się w rejonie Środkowego Wschodu konflikt izraelsko-palestyński oraz kryzys ekonomiczny w Argentynie. Wszystkie te wydarzenia znacząco wpłynęły na tempo rozwoju turystyki w poszczególnych regionach świata.

Według danych WTO i WTTC⁴:

W 2001 roku według szacunków WTTC łączny popyt turystyczny na świecie wyniósł ok. 4,1 bln USD (w 2000 roku 4,3 bln USD, przewidywania na 2002 rok mówią o 4,2 bln USD) i w okresie do 2012 roku wzrosło ponad dwukrotnie (do ok. 8,6 bln USD). **Średnie roczne tempo wzrostu popytu w latach 2002-2012 wyniesie ok. 4,5%.**

W 2001 roku w skali całego świata przemysł związany z turystyką i podróżami przyczynił się do wytworzenia 3,7% GDP – Produktu Krajowego Brutto (1 181 mld USD). W okresie 2002 – 2012 roku spodziewany jest wzrost tego wskaźnika do 3,8%. W przemyśle turystycznym w 2001 r. znalazło zatrudnienie 73,2 mln osób (2,9% ogółu miejsc pracy). **Szacuje się, że do 2012 roku zatrudnienie wzrośnie do 90,8 mln osób (3,1%).**

Przychody z turystyki międzynarodowej wyniosły **462,2 miliardów USD, co przekłada się na spadek o 2,6%** w stosunku do roku ubiegłego.

Według WTO najwięcej przyjazdów turystycznych (turystów zagranicznych) realizują takie kraje jak **Francja (76,5 mln), Hiszpania (49,5 mln), USA (44,5 mln), Włochy (39 mln).**

Najszybszy wzrost wśród krajów z pierwszej dziesiątki notują **Chiny (15,5%) i Rosja (14,5%)**, czyli kraje odkrywane dla turystyki oraz państwa, które mogą mówić o renesansie popytu na turystykę np. Niemcy (12,9%) i Włochy (12,8%).

Zdecydowanie najwięcej na turystyce **zarabiają Stany Zjednoczone, aż 72,3 mld USD**, kolejne kraje jak: Hiszpania, Francja, czy Włochy odnotowują przychód już o 40 mld USD niższy.

Najwięcej na turystykę wydają mieszkańcy USA i Niemiec. Szczególnie wysokie wydatki Stanów Zjednoczonych i Niemiec są niezwykle istotne dla potencjalnego rozwoju rynku usług turystycznych w Polsce

Prognozy dotyczące światowego ruchu turystycznego

Warto podkreślić, że długoterminowe prognozy WTO nie zostały istotnie zmienione.

Liczba podróży na świecie wyniesie w **2020 r. 1561 milionów**, a wpływy osiągną wartość **2 bilionów USD**.

⁴ WTTC – Światowa Rada Turystyki i Podróży.

Europa pozostanie najczęściej odwiedzanym regionem świata - przewiduje się 717 milionów podróży w 2020 r. i 46% udział w światowym rynku.

Wśród poszczególnych regionów Europy największy wzrost przyjazdów odnotują: **kraje Europy Środkowo-Wschodniej** (223 mln) oraz południowo - wschodnich krajów **basenu Morza Śródziemnego** (212 mln)

Region Azji Wschodniej i Pacyfiku stanie się drugim z kolei po Europie najczęściej odwiedzanym miejscem na świecie i jego udział wzrośnie do 25%.

Liczba podróży **międzyregionalnych**, jak się przewiduje, będzie rosła szybciej niż liczba podróży wewnątrz regionów.

3.2. Trendy w turystyce polskiej

Utrzymuje się spadkowy trend w ruchu na przejściach granicznych. W pierwszym półroczu 2002 r. było: – 22,1 mln wyjazdów Polaków za granicę (o 10,7% mniej niż w ciągu pierwszego półrocza 2001 r.), 23,2 mln przyjazdów cudzoziemców (o 25,1% mniej). Szczególnie duży spadek dotknął przyjazdy z krajów sąsiednich: Niemiec, Słowacji, Czech i Białorusi. Liczba przyjazdów cudzoziemców w portach lotniczych spadła o 11,5%.

Prognoza Instytutu Turystyki i WTO wskazuje na średnioroczny spadek przyjazdów do Polski o -1,3% w okresie 2001-2006, od **2006 roku nastąpi wzrost o ok. 3% rocznie**.

Główne cele turystyki przyjazdowej cudzoziemców do Polski to **turystyka biznesowa, odwiedziny krewnych oraz turystyka wypoczynkowa**.

Dominującą grupą turystów przyjeżdżających do Polski pozostaną **obywatele Niemiec**, wzrastając nieznacznie do ok. 6,7 mln w 2006 roku.

W strukturze wydatków cudzoziemców dominującą i rosnącą pozycję zajmują wydatki na **noclegi ok. 34% oraz wyżywienie ok. 24%**.

W okresie do 2006 roku (wg prognozy) skłonność do wyjazdów turystycznych Polaków powinna wrosnąć, osiągając ok. 75%.

Na podstawie analizy najważniejszych elementów opisujących trendy w turystyce możemy mówić o wyraźnym regresie turystyki przyjazdowej, wywołanym przede wszystkim spadkiem wizyt wśród najważniejszych do tej pory segmentów turystów: z Niemiec i krajów Europy Wschodniej. Polski turysta zaczyna coraz częściej wybierać zagraniczne kierunki wyjazdów w tym oferty szybko rozwijających się biur, oferujących tanie lotnicze przeloty czarterowe. Modne stają się także kierunki do tej pory uznawane za niedostępne ze względu na wysokie koszty oraz sytuację polityczną, takie jak: Kuba, Tajlandia, Chiny, czy Meksyk.

Do najważniejszych analizowanych czynników determinujących kompleksową oceną tendencji na rynku krajowych usług turystycznych należą:

- przyjazdy turystów zagranicznych,
- przyjazdy turystów zagranicznych wg poszczególnych krajów,
- przeciętne wydatki turystów zagranicznych (ogółem i jednodniowe),
- struktura wydatków turystów w Polsce,
- najczęstsze kierunki podróży turystów polskich,
- zmiany w preferencjach turystów zagranicznych i polskich.

Główne trendy w polskiej turystyce przyjazdowej w 2001 roku

Przeciętna długość pobytu zmniejszyła się do **4,5 noclegu**. Jedynie Niemcy gościli w Polsce nieco dłużej niż w 2000 roku (wzrost do 5,3 noclegu). Średnie długości pobytu turystów z pozostałych krajów nieznacznie spadły. Długość pobytu turystów zza wschodniej granicy pozostaje na niskim poziomie i regularnie maleje (do 3,1 noclegu).

Występuje trwała dominacja przyjazdów organizowanych w pełni **samodzielnie**. Odsetek przyjazdów w pełni zorganizowanych w formie pakietu jest stosunkowo skromny (6%) i nie zmienił się w porównaniu do ubiegłego roku. Udział turystów wykupujących część usług lub dokonujących rezerwacji wyniósł 11% i był nieco niższy niż w 2000 roku. Więcej turystów skorzystało z **obiektów hotelarskich** (wzrost do 47%). Wzrost ten dotyczy zarówno turystów z krajów pozaeuropejskich, jak

i sąsiadów ze wschodu. Spadł udział noclegów w pensjonatach i kwaterach prywatnych. Po raz kolejny nieco mniej badanych wymieniło **pobyt w miastach** jako główny sposób spędzania czasu w naszym kraju (spadek do 62%). Wynika to z pewnego przesunięcia zainteresowania Niemców w stronę turystyki wiejskiej i objazdowej. Turyści z zachodniej Europy oraz z krajów pozaeuropejskich koncentrowali się na turystyce miejskiej, kosztem objazdowej. Pobyty wypoczynkowo-wakacyjne w rejonach górskich, pojeziernych i nad morzem były bardzo rzadkie.

Systematycznie nabiera znaczenia **turystyka na obszarach wiejskich** (w 2001 roku wzrost do 16%) i **turystyka objazdowa** (wzrost do 11%).

W 2000 roku do listy spraw, które mogłyby być przedmiotem krytyki lub przyczyniać się do niezadowolenia turystów, najczęściej zaliczano koszty pobytu (14,3% wskazań), „stan bezpieczeństwa” razem z trudnościami komunikacyjnymi – „trudny, uciążliwy dojazd” (13,3% i 17,7%). Kolejne miejsca na liście niedostatków zajmują: stan sanitarny (17,4%) i standard usług (14,1%).

Stałą cechą turystyki przyjazdowej do Polski jest wysoki udział wielokrotnych wizyt. Liczba przyjazdów do Polski znacznie przekracza rzeczywistą liczbę turystów odwiedzających Polskę. Przeciętny turysta z Niemiec odwiedził Polskę w ciągu roku prawie cztery razy.

Wydatki turystów odwiedzających Polskę

Przeciętne wydatki turystów zagranicznych od 1998 roku **odnotowują tendencję spadkową**. W 2001 roku przeciętne wydatki na osobę wyniosły 136 USD przy 200 USD w 1998 roku, zaś średnie wydatki na jeden dzień obniżyły się o 12 USD z 37 USD w 1998 do 28 w 2001. Wzrosły natomiast w porównaniu do 2000, kiedy wynosiły 25 USD.

Spadek przeciętnych wydatków wynika nie tylko z niższej niż w ubiegłych latach popularności przygranicznych bazarów. Obniżenie średnich wydatków nastąpiło wśród praktycznie wszystkich badanych grup turystów krajów zachodnioeuropejskich.

Struktura wydatków turystów zagranicznych w Polsce

W 2001 roku uległa pewnym zmianom struktura wydatków według rodzajów: turyści wydawali nieco więcej niż poprzednio na noclegi (35,7% wobec 30,7% w 2000 roku) i na wyżywienie (23,4% wobec 21,2%). Na zakupy (na własne potrzeby oraz w celu odsprzedania) turyści przeznaczili znacząco mniej, bo tylko około 18,2% wydatków (dla porównania: w 2000 roku - 27,1%). Warto zauważyć, że turyści deklarowali zdecydowanie niższe wydatki na zakupy w celu dalszego odsprzedania (zaledwie 1,9% wobec 8,8% w roku poprzednim), co jest kontynuacją trendu zaobserwowanego już w 2000 roku.

Znaczące zakupy na sprzedaż deklarują jedynie turyści z Białorusi (12,4%) i Ukrainy (8,2%), zarówno jednak dla Białorusinów, jak i dla Ukraińców znaczenie zakupów na sprzedaż wyraźnie zmalało. Oprócz turystów z tych krajów zakupy w celu odsprzedaży deklarują w zasadzie tylko Rosjanie (w 2001 roku przeznaczili na to 6,7% ogółu wydatków).

Porównując przedstawioną strukturę do roku 2000, **wzrósł udział wydatków na noclegi i wyżywienie**.

W 2000 roku dominującą pozycją przypadała w strukturze wydatków poniesionych na terenie Polski (tak jak w poprzednich latach) na noclegi (31%) i wyżywienie (21%). Obie te kategorie wydatków zwiększyły nieznacznie swój udział w strukturze. Na zakupy (na własne potrzeby oraz w celu odsprzedania) turyści przeznaczili w 2000 roku 27% ogółu wydatków.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż w okresie lata rosą wydatki na usługi rekreacyjne, które w badanym okresie od stycznia do maja wyniosły tylko 7% całości wydatków. Stąd też można wnioskować, iż wzrost udziału wydatków na noclegi i wyżywienie nie będzie aż tak znaczący w ciągu całego roku jak w okresie pierwszych pięciu miesięcy tego roku.

Trend rosnącego udziału wydatków na noclegi i wyżywienie potwierdza tezę, że turyści coraz częściej wybierają wyższy standard bazy noclegowej oraz poszukują wysokiej jakości zaplecza gastronomicznego. Z pewnością maleją wydatki na produkty i zakupy, których ceny w Polsce nie wiele odbiegają od średnich europejskich. Nie bez znaczenia są liczne restrykcje prawne, np. w funkcjonowaniu bazarów, czy wywożeniu przedmiotów sprzed 1946 r.

Główne cele i motywy przyjazdów do Polski

Jak wynika z danych Instytutu Turystyki główne cele turystów odwiedzających Polskę w 2001 roku to sprawy **slużbowe i biznesowe** (26%), odwiedzanie krewnych i znajomych (21%) oraz turystyka wypoczynkowa – 25%.

Stosunkowo niski udział w strukturze celów przyjazdów i pobytów cudzoziemców do Polski ma turystyka wypoczynkowa. Należy jednak zwrócić uwagę, że okres w którym przeprowadzono badania nie uwzględnia miesięcy szczytu przyjazdów turystycznych, czyli lipca i sierpnia. Rozwój turystyki biznesowej należy już od kilkunastu lat do szybko rozwijających się. Obecnie dodatkowo stymulowany poprzez zbliżającą się spodziewaną datę integracji Polski z Unią Europejską.

Tabela 1 Sposób spędzania czasu przez obcokrajowców podczas pobytu w Polsce (w%)

	Ogółem	Niemcy	wsch. sąsiedzi	reszta Europy	poza Europą
miasta	62,10	53,7	59,9	78,3	74,5
góry	1,2	1,0	1,3	0,9	2,6
morze	1,0	1,3	0,8	0,6	0,0
lasy, jeziora	1,3	2,6	0,4	1,9	0,0
Na wsi	15,9	25,3	12,9	12,1	3,4
objazd	11,0	15,0	9,7	5,3	19,1
Tur. aktywna	0,2	0,0	0,3	0,0	0,0
inne	7,2	0,6	14,4	0,4	0,0
b.d.	0,4	0,5	0,3	0,5	0,7

źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Analiza powyższych badań wykazuje, że turyści najwięcej czasu spędzają w miastach. Aż 53,7 % Niemców swój pobyt w Polsce spędza w mieście, 25,3% zatrzymuje się na wsi, 15 % uczestniczy w wycieczkach objazdowych tylko niewielki procent udaje się w góry, nad morze, czy też uprawia turystykę aktywną.

Jeśli chodzi o turystów z krajów sąsiadujących z Polską na wschodzie oraz o tych z pozostałych krajów Europy to wyniki tych badań kształtują się bardzo podobnie. Turyści pochodzący spoza Europy najwięcej czasu spędzają **w mieście** (74,5%), ale oni w odróżnieniu od turystów z Europy wyżej cenią **wycieczki objazdowe** (19,1%) niż pobyt na wsi (3,4%), w ogóle nie uprawiają w Polsce turystyki aktywnej.

Analiza uczestnictwa Polaków w turystyce

Analiza uczestnictwa Polaków w ruchu turystycznym pokazuje, że po systematycznym wzroście jaki miał miejsce do roku 1999, od roku 2000 **spada udział Polaków w podróżach**, zarówno krajowych jak i zagranicznych. Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych spadło w tym okresie z 63% w 1999 do 56% w roku 2001. Największy spadek zanotowano w przypadku krótkich wyjazdów krajowych (odpowiednio z 42% do 34%), najmniejszy natomiast w przypadku podróży zagranicznych (w roku 2000 – 15% populacji dorosłych Polaków, w roku 2001 – 14%).

Można tym samym wnioskować, iż z podróży rezygnują osoby mniej zamożne (spada ich siła nabywcza), które dotychczas korzystały z wypoczynku w kraju. Może również dochodzić do przesunięcia pomiędzy turystyką krajową i zagraniczną, na korzyść tej drugiej, co zapewnia utrzymanie się tendencji w turystyce wyjazdowej na zbliżonym poziomie (wszystkich wyjazdów zagranicznych). Należy jednak zaznaczyć, że łączna liczba turystycznych podróży zagranicznych spadła w roku 2001 – w porównaniu do roku 2000 – o 19,8%

Niezależnie jednak od przyczyn spadku udziału Polaków w wyjazdach krajowych, utrzymanie się tej tendencji w dłuższym okresie czasu może znacznie osłabić rolę turystyki w rozwoju gospodarczym kraju, a w szczególności rozwoju regionów atrakcyjnych turystycznie.

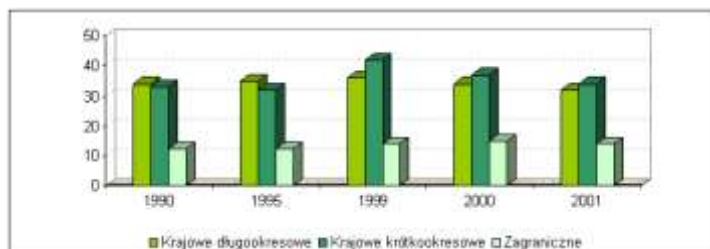
Zestawienie udziału Polaków w podróżach na przestrzeni ostatnich lat przedstawia poniższa tabela i wykres.

Tabela 2 Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych (% populacji w wieku 15 i więcej lat)

Rodzaj podróży	1990	1995	1999	2000	2001
Krajowe długookresowe	34	35	36	34	32
Krajowe krótkookresowe	33	32	42	37	34
Zagraniczne	12	12	14	15	14
Krajowe i zagraniczne ogółem	53	54	63	60	56

Źródło: badania ankietowe IT na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie OBOP obejmującej mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat (w badaniach za 2001 rok uzyskano 3872 odpowiedzi).

Wykres 1 Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych (% populacji w wieku 15 i więcej lat)

Badania przeprowadzone przez Instytut Turystyki mające na celu określenie przyczyn spadku uczestnictwa Polaków w turystyce w ostatnich latach wskazują, że jednym z głównych powodów jest niski poziom zamożności uniemożliwiający wyjazd urlopowo – wakacyjny.

Potwierdzają to również badania przeprowadzone we wrześniu 2001 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS). Wynika z nich, że ok. 83% spośród osób, które nie podróżowały, jako główną tego przyczynę podało brak pieniędzy. W domach pozostały zatem osoby o najniższych dochodach.

Wśród osób uczestniczących w wyjazdach turystycznych zmieniła się kwota wydatkowana na ten cel. Z przytoczonych wyżej badań CBOS wynika, że w porównaniu z rokiem 2000 w roku 2001 powiększyła się grupa osób, które przeznaczyły na podróż nie więcej niż 500 zł. (odpowiednio 18% i 27%). Zmniejszyła się równocześnie liczba osób, które na wyjazdy turystyczne przeznaczyły kwotę od 500 do 1000 zł. (odpowiednio 23% i 17%).

Główne przyczyny ograniczające udział Polaków w turystyce przedstawia poniższa tabela.

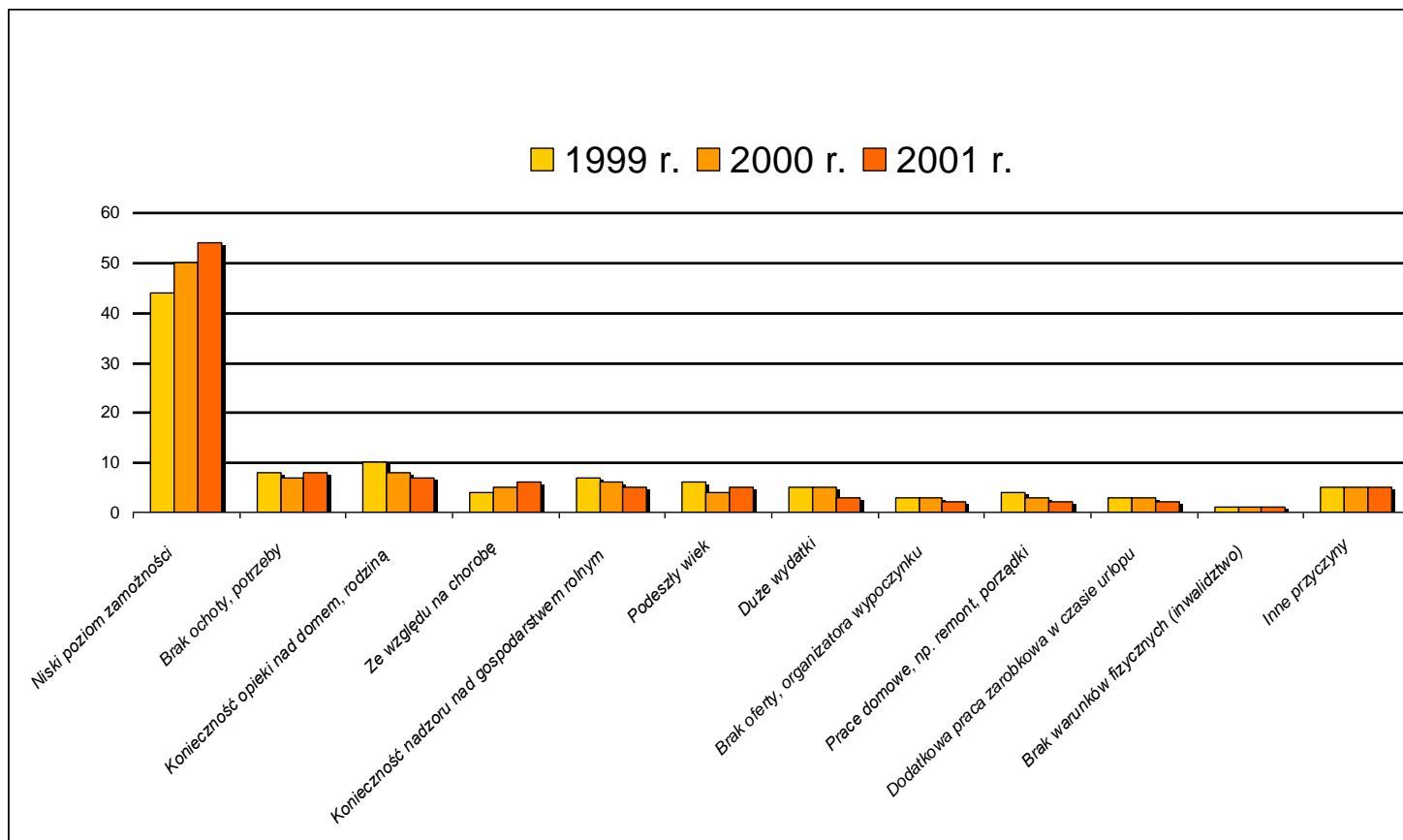
Tabela 3 Przyczyny nieskorzystania z wyjazdów urlopowo-wakacyjne w latach 1999 - 2001 (dane w %).

Przyczyny niewyjeżdżania	1999 r.	2000 r.	2001 r.
Ze względu na poziom zamożności nie stać mnie na wyjazd urlopowo-wakacyjny	44	50	54
Nie miałem ochoty, nie jest mi to potrzebne	8	7	8
Nie mogłem zostawić domu, rodziny bez opieki	10	8	7
Nie wyjechałem, ze względu na moją chorobę	4	5	6
Nie mogłem zostawić gospodarstwa rolnego bez nadzoru	7	6	5
Nie wyjechałem, bo jestem w podeszłym wieku	6	4	5
Zrezygnowałem z wyjazdu w związku z dużymi wydatkami jak: kupno samochodu, mieszkania, budowa domu lub duży remont, kupno przedmiotów trwałego użytku (np. meble, lodówka, kuchenka, sprzęt audio-telewizyjny)	5	5	3
Nie miałem dokąd pojechać, nie miał mi kto zorganizować	3	3	2

wypoczynku			
Nie wyjechałem ze względu na prace domowe, np. remont, porządki	4	3	2
Wykorzystałem urlop na dodatkową pracę zarobkową	3	3	2
Nie wyjechałem, bo jestem inwalidą	1	1	1
Inne przyczyny	5	5	5

Źródło: badania sondażowe Instytutu Turystyki prowadzone wśród mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat.

Wykres 2 Przyczyny niewyjeżdżania na wyjazdy urlopowo-wakacyjne w latach 1999 - 2001 (dane w %).

3.3. Uczestnictwo Polaków w turystyce krajowej

Sformatowane: Punktory i numeracja

Z analizy krajowych podróży Polaków w ostatnich latach widać znaczący spadek liczby wyjazdów, poczynając od roku 1999. W roku 2001 Polacy wzięli udział w 53,8 mln. krajowych podróżach turystycznych. Jest to o 10,1 mln. podróży mniej niż w roku 2000.

Tabela 4 Liczba podróży (w mln) według rodzajów wyjazdów.

Rodzaj podróży	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Krajowe długookresowe	15,8	15,7	22,9	21,3	25,9	25,1	25,2	19,2	17,4
Krajowe krótkookresowe	39,4	43,4	43,6	54,0	60,8	56,4	65,6	44,7	36,4
Krajowe łącznie	55,2	59,1	66,5	75,3	86,7	81,5	90,8	63,9	53,8
Zagraniczne*	5,2	.	.	9,5	9,5	7,6	7,5	9,6	7,7

Źródło: Badania własne IT. *) liczba wyjazdów zagranicznych po doszacowaniu towarzyszących dzieci.

Największy spadek zarejestrowano w przypadku **podróży krótkookresowych**, których liczba w roku 2001 w porównaniu do roku 2000 spadła o ok.8 mln (18,6%). W tym samym okresie liczba podróży długookresowych spadła o 1,8 mln (9%). Największy spadek liczby turystycznych podróży zanotowano jednak w przypadku wyjazdów zagranicznych. W porównaniu do roku 2000, w roku 2001 była ona niższa o 1,9 mln (spadek o 19,8%).

Spadek liczby podróży jest bezpośrednio związany ze zmniejszeniem się liczby osób podróżujących w badanym okresie

W związku ze spadkiem uczestnictwa Polaków w wyjazdach (mniejsza liczba osób wyjeżdżających), oraz ich mniejszą aktywnością turystyczną przekładającą się na mniejszą średnią liczbę wyjazdów na osobę, w roku 2001 zanotowano istotny spadek łącznej liczby podróży turystycznych Polaków. Liczba ta zmniejszyła się o 15,8% w stosunku do roku 2000.

Tak więc w 2001 roku wyjeżdżała mniejsza liczba osób oraz Polacy podróżowali rzadziej.

Uczestnictwo Polaków w krajowej turystyce, zarówno przy uwzględnieniu liczby podróżujących oraz ilości odbytych podróży przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 5 Uczestnictwo w ruchu turystycznym wg rodzajów wyjazdów. Liczba osób uczestniczących (w mln)

Rodzaj podróży	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Krajowe długookresowe	8,8	8,4	10,4	9,9	11,2	11,4	11,2	10,6	10,1
Krajowe krótkookresowe	9,6	8,7	9,6	11,4	13,0	11,9	13,1	11,5	10,6
Zagraniczne	2,9	2,7	3,5	3,9	3,9	3,7	4,2	4,5	4,4

Źródło: Badania własne IT.

Uczestnictwo w wyjazdach (podróżach) turystycznych odnosi się do osób, które co najmniej raz wzięły udział w danego rodzaju wyjeździe (podróży); część osób uczestniczyła w dwu lub trzech rodzajach podróży.

3.3.1. Uczestnictwo Polaków w turystyce z względniem grup wiekowych

Badania uczestnictwa Polaków w ruchu turystycznym prowadzone są z podziałem na turystykę dzieci do lat 15 oraz osoby powyżej piętnastego roku życia.

Tabela 6 Udział dzieci w wieku do 15 lat w wyjazdach turystycznych (100%= wszystkie dzieci w badanych gospodarstwach domowych)

Rodzaj wyjazdu	1997	1998	1999	2000	2001
Długoterminowe wyjazdy krajowe	44,5	40,4	40,8	38,2	39,3
Krótkoterminowe wyjazdy krajowe	33,5	28,3	33,3	28,2	25,3
Wyjazdy zagraniczne	5,1	5,0	5,3	6,3	7,3

Źródło: Badania uczestnictwa Polaków w turystyce, IT.

Jak wynika z analizy uczestnictwa dzieci w turystyce, w porównaniu do roku 1999, w roku 2000 zaobserwowano spadek udziału w turystyce krajowej,

w szczególności w przypadku wyjazdów krótkookresowych. Trend spadkowy utrzymał się również w roku 2001, jednak długie wyjazdy krajowe oraz wyjazdy zagraniczne wykazały w stosunku do roku 2001 tendencję wzrostową.

Analizując strukturę wiekową uczestnictwa Polaków w turystyce powyżej 15-tego roku życia można zauważyć, że największy udział mają w niej ludzie młodzi (15 – 24 lata) najniższy zaś osoby powyżej 65 roku życia. Mało aktywne pozostają osoby w wieku produkcyjnym, pomiędzy 35 a 60 rokiem życia.

Tabela 7 Uczestnictwo w krajowych wyjazdach urlopowo-wakacyjnych według wieku (w %).

Wiek	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
15 do 24 lat	45	45	51	50	52	60	50	46	44
25 do 34 lat	36	29	37	33	36	35	42	38	36
35 do 44 lat	32	26	35	34	38	39	36	32	33
45 do 49 lat	26	28	32	29	34	34	32	32	25
55 do 64 lat	23	27	26	27	31	24	26	27	32
powyżej 65 lat	15	17	17	22	24	21	22	23	20

Źródło: Badania własne IT.

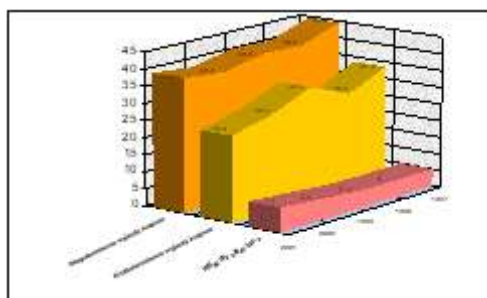

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja udziału w turystyce dzieci do lat 15. w porównaniu do 2000 r., w roku 2001 spadek zanotowano jedynie w przypadku krótkoterminowych wyjazdów krajowych.

Analiza rodzaju wyjazdów turystycznych dzieci do lat 15 pokazuje, że długoterminowe wyjazdy krajowe to przede wszystkim wyjazdy wakacyjne od lat głównie spędzane u krewnych (choć odsetek dzieci spędzających

w ten sposób wakacje maleje). W 2001 r. obserwuje się także niewielki spadek udziału dzieci uczestniczących w rodzinnych wczasach (z 33% w latach 1999-2000 do 30% w 2001 r.). Jednocześnie wzrósł odsetek uczestników kolonii i obozów z 20% w 1999 roku do 26,4% w 2001 roku, wzrósł także (nadal niewielki) odsetek dzieci wyjeżdżających na tzw. "zielone szkoły"⁵.

Wykres 4 Udział dzieci w wieku do 15 lat w wyjazdach turystycznych (100%= wszystkie dzieci w badanych gospodarstwach domowych).

Z przeprowadzonych badań wynika, że Polacy najchętniej wyjeżdżają na wypoczynek zorganizowany samodzielnie, bez pośrednictwa biur podróży czy innych organizacji turystycznych. W roku 2001 z tak zorganizowanego wyjazdu skorzystało 83% respondentów. Można zatem wnioskować, iż Polacy starają się w sposób maksymalny wykorzystać środki przeznaczone na wypoczynek, unikając wszelkich form pośrednictwa.

Tabela 7 Forma organizacyjna krajowych wyjazdów urlopowo - wakacyjnych (w %).

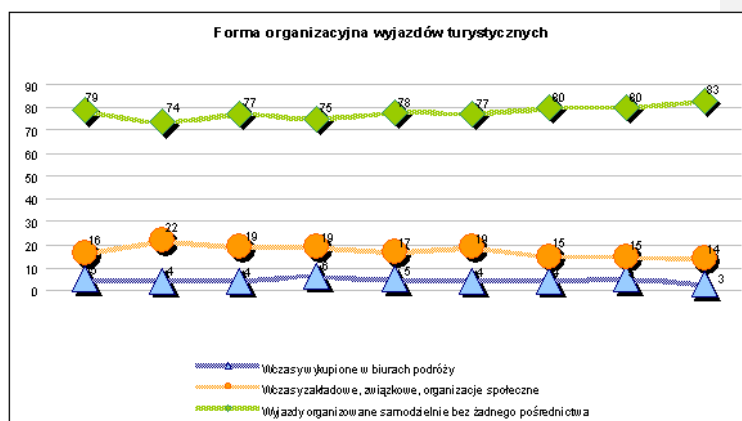
Forma organizacyjna	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Wczasy wykupione w biurach podróży	5	4	4	6	5	4	4	5	3
Wczasy zakładowe, związkowe, organizacje społeczne	16	22	19	19	17	19	15	15	14
Wyjazdy organizowane samodzielnie bez żadnego pośrednictwa	79	74	77	75	78	77	80	80	83

Źródło: Badania własne IT.

⁵ Dane Instytutu Turystyki.

Zwraca natomiast uwagę fakt, iż w blisko połowie podróży długookresowych oraz 65% podróży krótkookresowych Polacy korzystali z zakwaterowania u krewnych, znajomych lub w domkach letniskowych, czyli niekomercyjnych form zakwaterowania. Można zatem wnioskować, że ograniczone możliwości finansowe znacznej części podróżujących Polaków zmuszają ich do poszukiwania maksymalnie tanich form wypoczynku. Szansę taką dają właśnie niekomercyjne formy zakwaterowania. Z drugiej strony osoby podróżujące w ten sposób nie mają możliwości poznawania czy podróżowania po tych regionach kraju, w których nie mają możliwości wykorzystania zaplecza noclegowego u znajomych, rodziny itp.

Wykres 5 Forma organizacyjna krajowych wyjazdów urlopowo - wakacyjnych (w %).

3.3.2. Prognozy uczestnictwa Polaków w turystyce

Sformatowane: Punktory i numeracja

Z analizy danych Instytutu Turystyki wynika, że w turystyce krajowej przewiduje się następujące trendy:

- stopniowy wzrost liczby podróży krajowych Polaków z ok. 54 mln. w roku 2001 do poziomu 64 mln. w roku 2006 (powrót do poziomu z roku 2000),
- liczba krótkich podróży wzrośnie z 36,4 mln. w 2001 roku do 44 mln w 2006 r.,
- liczba długich podróży wzrośnie z 17,4 mln. w 2001 roku do ok. 20 mln w 2006 r.

Przewiduje się, że najbliższy wzrost liczby podróży w turystyce krajowej będzie spowodowany m.in. wzrostem siły nabywczej złotówki, wzrostem wyjazdów służbowych i zarobkowych (integracja z Unią Europejską), a także poprawą jakości i rozwoju rodzimej infrastruktury turystycznej w tym komunikacyjnej, noclegowej (zarówno w segmencie ekonomicznym,

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Obiekty rekreacji sob.-niedz.	6 912	5 924	5 744	4 723	3 997	4 027	3 265
Inne niesklasyfikowane	52 099	48 464	51 203	48 777	79 991	83 658	92 638

Źródło: GUS "Turystyka w 2000 r." (oraz poprzednie edycje); stan w dniu 31 VII danego roku; za 2001 r. dane wstępne od 2000 rejestruje się tylko obiekty agroturystyczne.

3.3.4. Prognoza dotycząca polskiej turystyki

Sformatowane: Punktory i numeracja

Prognozy przyjazdów do Polski

Po spadku o 27,3% liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski w 2001 roku Instytut Turystyki prognozuje, że do roku 2003 oczekiwać należy dalszych niewielkich spadków liczby przyjazdów do Polski.

Z nieco większym spadkiem przekroczeń granicy przez cudzoziemców należy liczyć się po wprowadzeniu wiz dla przybyszów zza wschodniej granicy. Załamanie ruchu na granicy zachodniej jakie miało miejsce w 2001 roku związane było z poważnym spadkiem liczby przyjazdów mieszkańców Niemiec (szczególnie przyjazdów jednodniowych). Tak duży spadek nie był uwzględniany we wcześniejszych prognozach i będzie odczuwalny w następnych latach. Dlatego też nowa prognoza zakłada zachowanie dotychczasowego trendu jednak na znacznie niższym poziomie.

Według zweryfikowanych w maju 2002 prognoz Instytutu Turystyki średnioroczna dynamika liczby przyjazdów do Polski w latach 2002 – 2007 będzie ujemna (-1%).

Liczba przyjazdów z Rosji, Litwy, Białorusi i Ukrainy będzie podlegała wahaniom, co w efekcie przyniesie średnioroczny spadek o 5,2%. Nieco bardziej spadną przyjazdy z Łotwy, Estonii i nieościennej krajów WNP. Wzrosną jedynie przyjazdy z krajów Europy zachodniej, Ameryki Północnej i pozostałych krajów zamorskich (łącznie w tempie 6,7% rocznie).

W latach 1994 - 2001 obserwowaliśmy wzrost, a następnie ograniczenie liczby przyjazdów turystów do Polski (średnioroczne tempo zmian: - 3,2%). Podobne wahania będziemy obserwować w okresie 2002 - 2007. Liczba przyjazdów będzie oscylowała w granicach 13,4 – 15,8 mln. Istotny powrót tendencji wzrostowej może nastąpić w 2006 r.

Analizy i prognozy przyjazdów turystów do Polski muszą uwzględnić różnicowanie ze względu na kraj pochodzenia turystów. Zakłada się bowiem zmianę struktury turystów odwiedzających Polskę.

Przewiduje się, że poza wzrostem liczby przyjazdów turystów zza wschodniej granicy w roku 2002 i dużym spadku w 2003 roku (wprowadzenie wiz) od roku 2002 rozpocznie się powolny wzrost przyjazdów z Niemiec i z pozostałych krajów.

Podstawowym założeniem zaproponowanej prognozy jest hipoteza, że przyjęcie Polski do Unii Europejskiej nastąpi w 2004 roku, co zmniejszy ruch przyjazdowy ze wschodu w takim stopniu, że rosnąca liczba przyjazdów z nieościennej krajów europejskich nie będzie w stanie tego zrekompensować. Jednak zmiana struktury przyjeżdżających turystów może oznaczać wzrost ich wydatków, nawet przy mniejszej liczbie przyjazdów.

Prognozy turystyki krajowej

Przewiduje się, że w latach następnych liczba podróży krajowych będzie rosła zarówno w segmencie podróży długoterminowych jak i podróży krótkich. Należy jednak podkreślić, że według prognoz liczba podróży krajowych z 2000 roku osiągnięta zostanie dopiero w 2006 roku.

Na zmniejszenie liczby podróży miało także wpływ ograniczanie częstotliwości wyjazdów, które obserwowano już w roku 2000.

Średnia liczba podróży krajowych, przypadająca na jednego wyjeżdżającego wyniosła 1,7 dla wyjazdów długoterminowych oraz 3,4 dla wyjazdów krótkich (od 2 do 4 dni).

4 ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA REGIONU

Niniejsza strategia obejmuje swoim zasięgiem dwanaście miast i gmin zrzeszonych w Związku Miast i Gmin Nadnoteckich, który powstał w maju 2000 r. z siedzibą w Nakle nad Notecią. Terytorialnie projekt powstaje dla miast i gmin położonych w trzech województwach:

- kujawsko-pomorskim – powiat inowrocławski (gminy Inowrocław, Rojewo, Złotniki Kujawskie), powiat żniński (miasto i gmina Barcin, miasto i gmina Łabiszyn), powiat nakielski (miasto i gmina Nakło nad Notecią),
- wielkopolskim – powiat czarnkowsko-trzcianiecki (miasto Czarnków, miasto i gmina Wieleń, gmina Drawsko),
- lubuskim – powiat strzelecko-drezdenecki (miasto i gmina Drezdenko, gmina Stare Kurowo), powiat gorzowski (gmina Santok).

Prawie cały obszar objęty projektem leży w Dolinie Noteci, która zajmuje obszar 865 km². Dolina Noteci to bardzo piękny teren, leżący w pasie tzw. Wielkich Dolin rozciągających się pomiędzy pasmem wysoczyzn młodoglacjalnych, a strefą pogórzy i gór. Jest to teren zabagniony pradoliną z wielkimi kompleksami mokradłowymi i torfowymi. Dolina Noteci jest jedną z najlepiej zachowanych bagiennych dolin rzecznych w Polsce.

Na odcinku Górnej Noteci występuje stosunkowo mało terenów wartościowych pod względem przyrodniczym poza oczkami wodnymi i jeziorami Gopło i Pakoskie. Są tam ostoje ptactwa wodno-błotnego o randze europejskiej.

Największą wartością przyrodniczą wyróżnia się Notec Środkowa i Dolna. Fragmentem dolnego biegu doliny Noteci są nadnoteckie łągi, położone w Pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej. Teren ten zajmujący ponad 10 tys. ha porastają w większości torfowiska niskie pokryte zalewowymi łąkami, które nazywane są łągami. Jest to niezmiernie ważny korytarz ekologiczny łączący bagna Wschodniej Europy z bagiennymi obszarami Europy Zachodniej. Niegdyś w bagiennych dolinach Noteci dominowały lasy łągowo-wierzbowo-topolowe, które zostały zlikwidowane przez rozwijające się rolnictwo i przekształcone w żyzne łąki łąkowe. Nadnoteckie łągi usiane są ponadto dużą ilością starorzeczy, kanałów i zarastających torfianek, będących siedliskiem wielu rzadkich roślin i zwierząt. Charakterystyczne dla nadnoteckiego krajobrazu są

także rosnące wzdłuż rzeki szpalery topól. Ciekawy jest również system śluz, niektóre wzniesione ponad 100 lat temu.

To bezcenne bogactwo przyrody nadnoteckiej jest ostoją ptaków o randze europejskiej (m.in. odcinek rzeki od Wielenia do Ujścia). Stwierdzono tu występowanie 238 gatunków ptaków i łatwiej je zobaczyć niż nad Biebrzą.

Na nadnoteckich łągach stwierdzono gniazdowanie prawie 140 gatunków wodnych i błotnych. Ptakiem najbardziej związanym z tym terenem jest kulik wielki, do łągów przystępuje tu około 40 par kulika. Natomiast w całej pradolinie gnieździ się prawie 200 par tego gatunku, co stanowi prawie połowę polskiej populacji. Jest to prawie największa ostoja kulika w kraju, a także jedna z większych w Europie. Kulik przystępuje do łągów na rozległych turzycowiskach i niezbyt intensywnie użytkowanych łąkach. Zarastające i nieużywane łąki są dla tego gatunku zupełnie nieprzydatne.

Innym, rzadkim gatunkiem jest derkacz. Prowadzi on bardzo skryty tryb życia, dlatego trudno jest go zaobserwować. Z innych rzadkich ptaków warto wspomnieć bąka oraz ptaki drapieżne takie jak kania czarna i ruda oraz błotniak stawowy i łąkowy. Do ciekawych gatunków należą stosunkowo tutaj liczne żurawie, dziwonie, remizy, a także małe, ale bardzo hałaśliwe rybitwy czarne. Bardzo liczna jest też populacja bociana białego, gnieździ się on niemal we wszystkich wsiach i miastach sąsiadujących z doliną.

Jesienią i wiosną nad Notecią zbierają się duże stada ptaków wędrownych. Jesienią są to grupy żurawi liczące do 300 osobników, a na wiosennych rozlewiskach kilku tysięcy stada dzikich gęsi. Rzeka jest także przyjazna ptakom w okresie zimowym. Dogodne warunki do przetrwania zimy znajdują tu łabędzie nieme krzykliwe, a także wiele gatunków kaczek. W tym okresie jest to obszar żerowisk takich rzadkich gatunków, jak choćby orzeł bielik i rybołów.

Dolina Noteci to nie tylko bogactwo ptaków. Nad rzeką przed kilkoma laty zadomowiły się bobry. Wędrując doliną w wielu miejscach można zauważyć ślady działalności tych zwierząt. Oprócz bobrów występują tu wydry, piźmaki, dziki i sarny.

W związku z powyższym Dolina Noteci stanowi ciąg ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym i jest obszarem chronionego krajobrazu. Są to przede wszystkim równinne tereny pradoliny, do której obustronnie przylegają wzgórza morenowe. Dolina Noteci ma duże znaczenie jako korytarz ekologiczny pomiędzy Wisłą, a Odrą. Jest on liniowym elementem struktury biotycznej i abiotycznej.

Obok Doliny Noteci cechą charakterystyczną części obszaru objętego projektem jest duża lesistość. Do głównych kompleksów leśnych zaliczamy Puszcę Notecką. Zajmuje ona pagórkowate tereny, z licznymi jeziorami na obszarze międzyrzecza Noteci i Warty. W drzewostanie dominują zwarte bory sosnowe, porastające tereny ubogich, piaszczystych wydm, a na siedliskach żyzniejszych występują bory mieszane z drzewostanem wielogatunkowym. Są również liczne torfowiska. Puszcza Notecka jest jednym z największych kompleksów leśnych w

kraju, obfituje w grzyby, runo leśne, jeżyny, jagody oraz zwierzynę łowną.

Obszar chronionego krajobrazu – "Puszcza Notecka" obejmuje wschodnią część Puszczy Noteckiej pomiędzy Wartą, a Notecią. Jest to teren falisty, zbudowany z piasków wydmych, uznawany za jeden z największych w Europie kompleksów wydmy śródlądowych.

Dolina Noteci i Puszcza Notecka oraz inne kompleksy leśne nie wyczerpują walorów naturalnych terenu objętego projektem. Do pozostałych należą zbiorniki wodne: rzeki, starorzecza, jeziora, oczka wodne oraz kanały, umożliwiające uprawianie turystyki aktywnej oraz innych form rekreacji.

Miasta i gminy posiadają również walory antropogeniczne, które wspomagają, zdaniem autorów niniejszej strategii, rozwój turystyki na omawianym obszarze. Do nich należą: zespoły parkowo-pałacowe i dworki, zabytkowe obiekty sakralne, obiekty o konstrukcji szkulcowej oraz XIX-wieczne obiekty neogotyckie (charakterystyczna czerwona cegła), zabytki militarne (mi.n. umocnienia i bunkry Wału Pomorskiego), zabytkowe układy urbanistyczne, grodziska, a także miejsca bitew.

Z uwagi na skomplikowaną historię terenu trudno jest mówić o zachowanej kulturze, kultywowanych tradycjach i obrzędach, folklorze (za wyjątkiem miejscowości leżących na Szlaku Piastowskim). Trudno jest również dotrzeć do materiałów archiwalnych oraz ludowych opowieści i legend. Nie obserwuje się również charakterystycznych potraw. Nie mniej jednak miasta i gminy prowadzą ożywioną działalność kulturalną, organizują ciekawe imprezy kulturalne, sportowe, folklorystyczne.

Infrastruktura turystyczna obszaru jest dosyć uboga, szczególnie brakuje hoteli o standardzie ** lub *** oraz całorocznych obiektów gastronomicznych o przyzwoitym standardzie. Stosunkowo najwięcej jest obiektów o charakterze sportowym, brakuje infrastruktury o charakterze rozrywkowym i rekreacyjnym.

Szczegółowe audyty turystyczne przeprowadzone dla każdej gminy odrębnie w dokładny sposób prezentujące walory turystyczne są zamieszczone w następnym rozdziale.

5 AUDYTY TURYSTYCZNE

Zadaniem audytu turystycznego jest szczegółowa i kompleksowa analiza zasobów badanego obszaru pod kątem możliwości ich wykorzystania dla rozwoju turystyki. Na turystyczną ocenę obszaru składają się **walory naturalne** (m.in. przyrodnicze i krajobrazowe), **atropogeniczne** (m.in. zabytkowe obiekty, tradycje, folklor, imprezy kulturalne i sportowe) oraz **infrastruktura turystyczna** (baza hotelowa i gastronomiczna) i **paraturystyczna** (m.in. obiekty rekreacyjne i sportowe). Dla rozwoju turystyki bardzo istotne znaczenie ma także **dostępność komunikacyjna** obszaru oraz stopień jego nasycenia **instytucjami użyteczności publicznej** (szpitale, ośrodki zdrowia, policja, stacje benzynowe, banki, urzędy telekomunikacyjne i pocztowe etc.). W kontekście istniejących trendów ogólnoswiatowych oraz przystąpienia Polski do Unii Europejskiej kluczowe znaczenie ma także **stan ochrony środowiska** naturalnego i działania ekologiczne władz samorządowych. Kolejnym badanym elementem jest **wielkość i struktura ruchu turystycznego**, która wskazuje kierunki rozwoju turystyki oraz umożliwia dokonanie segmentacji rynku, a więc wybór klientów docelowych, do których będzie kierowana oferta.

Zadaniem audytu turystycznego jest szczegółowa waloryzacja badanego obszaru, co w kolejnym etapie jest podstawą do tworzenia koncepcji produktów turystycznych. Na bazie wyników audytu następuje wybór **mocnych stron regionu**, a także jego turystycznych wyróżników. Bez tej analizy niemożliwa jest jakakolwiek praca koncepcyjna, której efektem jest kreacja produktów turystycznych oraz tożsamości regionu. W ramach budowy tożsamości regionu niezwykle ważna jest **marka i godło promocyjne**, które powstają również na bazie wniosków z audytu turystycznego.

Wnioski płynące z audytu turystycznego wskazują, które kierunki rozwoju turystyki obserwowane obecnie w mieście, czy gminie mają największą szansę zdobycia przewagi rynkowej, które formy turystyki powinny stanowić o specyfice regionu.

Podczas analizy obszaru zewnętrznymi konsultacjami dokonują wyboru najatrakcyjniejszych z zaobserwowanych elementów, aby przy ich wykorzystaniu wykreować **produkt turystyczny** przeznaczony dla konkretnego odbiorcy. Wybór ten z istoty subiektywny posiada jednak walor spojrzenia zewnętrznego, okiem przybywającego do regionu turysty, z konkretnymi oczekiwaniami.

Szczegółowość audytów dla poszczególnych miast i gmin zależała przede wszystkim od informacji dostarczonych przez ich przedstawicieli.

5.1. Gmina Inowrocław

Gmina wchodzi w skład powiatu inowrocławskiego w województwie kujawsko-pomorskim. Obszar gminy swym kształtem przypomina wielką odwróconą literę „C”, w środku której usytuowane jest miasto Inowrocław. Graniczy z gminami: Rojewo, Gniewkowo, Dąbrowa Biskupia, Kruszwica, Strzelno, Janikowo, Pakość, Złotniki Kujawskie. Gminę zamieszkuje 11 000 mieszkańców.

5.1.1. Walory turystyczne gminy Inowrocław

Analiza walorów turystycznych gminy Inowrocław rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej jaką pełni ten obszar obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależą rodzaje i formy turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodność występującego bogactwa przyrody stanowi niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Podstawowe dane analizowanego obszaru takie jak: obecność lasów, gruntów leśnych, łąk, dostępność do rzek i jezior, dostarczają informacji na temat możliwości turystycznego wykorzystania terenów gminy.

Na obszar gminy Inowrocław składa się:

- 2,82 km² lasów,
- 145,03 km² użytków rolnych,
- 23,20 km² pozostałych gruntów.

Skład gminy to 26 sołectw o łącznej powierzchni ok. 17,5 tys. ha. 11 tysięczna ludność gminy zajmuje się przede wszystkim rolnictwem, ogrodnictwem oraz drobnym rzemiosłem.

Ziemie gminy są częścią Kujaw Zachodnich, które od dawna uważane są za kraj mlekiem i miodem płynący, dzięki urodzajnym czarnoziemom.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Kompleksy leśne

Lasy to tylko 1,6% ogólnej powierzchni gminy. Rozmieszczone są nierównomiernie. Największy kompleks leśny znajduje się w południowej części gminy w rejonie Ostrowa Krzyckiego oraz we wschodniej i południowo-wschodniej części gminy w rejonie Pławnika, Łąkocina i Karczyna. Ponadto częściowo zalesiona jest dolina Noteci w rejonie Kruszy Zamkowej i Żalinowa. Wykształciły się lasy na ubogich siedliskach boru świeżego i boru mieszanego świeżego. W obniżeniach terenowych występują podmokłe olsy. Przeważają drzewostany sosnowe młodszych klas wiekowych z niewielkimi domieszkami gatunków liściastych.

Obszar chroniony Lasów Balczewskich

Na terenie gminy Inowrocław znalazła się część „Obszaru Chronionego Krajobrazu Lasów Balczewskich” o powierzchni 50 ha. Ochroną objęto grunty we wschodniej części gminy w otoczeniu Kanału Parczańskiego oraz niewielki fragment rozległego kompleksu leśnego w rejonie Dziennic i Pławnika. Celem ochrony obszaru jest zachowanie jedyne kompleksu leśnego wśród urodzajnych gleb w tej części Kujaw, obejmującego lasy wykształcone na siedliskach boru świeżego i miejscami boru suchego.

Pomniki przyrody

Indywidualne formy ochrony przyrody na terenie gminy stanowią liczne uznane pomniki przyrody, które swoimi niepowtarzalnymi cechami urozmaicają teren i stanowią atrakcję dla turystów. Są to:

- *aleja 70 dębów szypułkowych*, o obwodzie od 150 do 375 cm, rosnących przy drodze Bydgoszcz–Inowrocław, na odcinku Jaksice–Strzemkowo;
- *grupa 5 dębów szypułkowych*, o obwodach 220, 240, 280, 295 i 320 cm, rosnących w zabytkowym parku dworskim w miejscowości Olszewice;
- *grupa 4 drzew*: dąb szypułkowy o obwodzie 400 cm, topola biała o obwodzie 430 cm, buk zwyczajny czerwonołistny o obwodzie 300 cm oraz jesion wyniosły o obwodzie 310 cm rosnące w parku dworskim w miejscowości Krusza Zamkowa;
- *grupa 4 lip drobnolistnych* o obwodach 320, 30, 240 i 460 cm rosnące w miejscowościach Komasyce przy drodze Inowrocław–Komasyce;
- *grupa 3 drzew*: lipa drobnolistna o obwodzie 520 cm, klon polny o obwodzie 340 cm oraz klon jawor o obwodzie 340 cm rosnące w zabytkowym parku dworskim w miejscowości Piotrkowice;

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- *grupa 3 drzew*: dąb szypułkowy o obwodzie 340 cm oraz dwa platany klonolistne o obwodzie 290 i 295 cm rosnące w miejscowości Kłopot;
- *grupa 2 jesionów* o obwodzie 330 i 330 cm rosnące w parku wiejskim w miejscowości Sławęcín;
- *grupa 2 drzew*: dąb szypułkowy o obwodzie 410 cm oraz topola o obwodzie 408 cm rosnące na terenie parku wiejskiego w miejscowości Góra;
- *platan klonolistny* o obwodzie 300 cm rosnący w parku dworskim w Jaksicach;
- *wiąz szypułkowy* o obwodzie 410 cm rosnący w zabytkowym parku pałacowym w miejscowości Kłopot;
- *wiąz szypułkowy* o obwodzie 320 cm oraz *dąb szypułkowy* o obwodzie 325 cm, które rosną w parku wiejskim w miejscowości Krusza Podłotowa;
- *dąb szypułkowy* o obwodzie 340 cm rosnący w zabytkowym parku dworskim w miejscowości Kruśliwiec;
- *topola biała czterowierzchołkowa* o obwodach 200, 270, 280 i 290 cm rosnąca w miejscowości Łojewo;
- *dąb szypułkowy* o obwodzie 400 cm rosnący w parku dworskim w miejscowości Orłowo;
- *wiąz polny* o obwodzie 320 cm rosnący w miejscowości Pławín;
- *olivnik wąskolistny* o obwodzie 140 cm rosnący w parku wiejskim w miejscowości Popowice;
- *klon srebrzysty* o obwodzie 300 cm rosnący w parku wiejskim w miejscowości Sikorowo;
- *wiąz szypułkowy* o obwodzie 370 cm rosnący w parku wiejskim w miejscowości Sójkowo;
- *lipa drobnolistna* o obwodzie 310 cm rosnąca w miejscowości Tupadły, przy drodze Inowrocław–Kruszwica;
- *topola* o obwodzie o 480 cm rosnąca w miejscowości Bachorze Łęgi.

Parki podworskie i wiejskie

Na terenie gminy Inowrocław znajdują się liczne obiekty zieleni w postaci zabytkowych parków podworskich oraz parków wiejskich.

Parki podworskie znajdują się w następujących miejscowościach: Cieślina 4,6 ha, Czyste 0,8 ha, Gnojno 6,6 ha, Kłopot 2,38 ha, Latkowo 15,5 ha, Łąkocin 3,0 ha, Łojewo 1,72 ha, Marulewy 1,26, Piotrkowice 4,3 ha, Trzaski 1,7 ha, Kruśliwice 1,8 ha i Olszewice 10 ha. Parki te wpisane są do rejestrów zabytków i podlegają ochronie.

Parki wiejskie znajdują się we wsiach: Orłowo 4,85 ha, Orłowo II 0,86 ha, Balin 1,98 ha, Borkowo 0,8 ha, Góra 0,8 ha, Jaksice 0,43, Krusza

Podlotowa 0,49 ha, Krusza Zamkowa 8,87 ha, Kruśliwiec 1,7 ha, Ostrowo Krzyckie 2,4 ha, Pławin 1,95, Pławinek 1,54 ha, Popowice 0,51 ha, Sikorowo 0,7 ha, Sławęcın 1,8 ha, Sławęcinek 0,32 ha, Słońsko 0,98 ha, Sojkowo 2,02 ha, Strzemkowo 4,91 ha, Trzaski 1,51 ha.

Parki poza znaczeniem historycznym pełnią też funkcję ekologiczną, wzbogacając i urozmaicając środowisko przyrodnicze. Są często jedynymi enklawami zieleni na bezleśnych obszarach wysoczyzny morenowej.

Rzeki i jeziora

Obszar gminy jest stosunkowo ubogi w wody powierzchniowe. Przeważająca część obszaru gminy znajduje się w dorzeczu Odry w zlewni Noteci. Północno-wschodnia część gminy położona jest w dorzeczu Wisły. Przez południową część gminy przebiega Kanał Notecki, lecz jego znaczenie gospodarcze i turystyczne jest niewielkie.

Na obszarze gminy znajdują się dwa niewielkie jeziora: Szarlej i Piotrkowickie.

Jezioro Szarlej o powierzchni 68,5 ha i objętości wody 1572 tys. m³, znajduje się w północnej części rynny jeziora Gopło. Obecnie jest w stadium zaawansowanej eutrofizacji (zarastania i wypływania), głównie ze względu na rolniczy charakter zlewni oraz dopływ ścieków do wód jeziora.

Jezioro Piotrkowickie o powierzchni 48,7 ha i objętości wody 1164 tys. m³, jest jeziorem rynnowym znajdującym się w stadium zarastania głównie na skutek sztucznego obniżenia lustra wody. Brzegi jeziora są przeważnie podmokłe, dostępność jest ograniczona z uwagi na urozmaiconą konfigurację terenu w obrębie rynien.

Ponadto na terenie gminy znajdują się liczne niewielkie śródpolne „oczka” wodne leżące w dnach zagłębień wytopiskowych oraz lokalne mokradła i podmokłości. W części gminy znajduje się fragment międzymorenowego zbiornika wód podziemnych Inowrocław – Dąbrowa Biskupia stanowiącego obszar wysokiej ochrony.

Nieużytki

Terminem nieużytków określa się obszary nieprzydatne z rolniczego punktu widzenia. Są to głównie zarośla porastające mocno nachylone skarpy, obniżenia terenu wzdłuż cieków wodnych i stawów. Z ekologicznego punktu widzenia są to bardzo cenne enklawy, gdzie mogą żyć inne niż hodowane gatunki roślin i zwierząt. Bogate w ciekawą faunę i florę nieużytki można włączyć w element kształtowania zieleni wiejskiej i wykorzystać je do celów wypoczynkowych, rekreacyjnych i edukacyjnych. W gminie Inowrocław obszarów o takim charakterze jest niewiele, ale dają możliwości do pełnego wykorzystania. Najciekawsze i mające dużą powierzchnię to obszary:

- *Jaksice* – kompleks zarastających zbiorników wodnych o różnym stopniu zaawansowania tego procesu. W wodzie rośnie rogatek

sztynny i rdetnica pływająca. Teren najbardziej podmokły zajmują szuwały. Są też niezwykle cenne z ekologicznego punktu widzenia skupiska roślinności. Wśród gatunków drzew i krzewów dominują: olsza czarna, jesion wyniosły, wiąz szypułkowy, wiąz górski, wierzba szara, topola biała, brzoza brodawkowata. W lukach pomiędzy roślinnością krzewiastą i drzewiastą utrzymują się łąki. Na łąkach o charakterze łąk świeżych występują gatunki roślin będące roślinami słonolubnymi: koniczyna rozdęta i mannica odstająca.

- *Huby Orłowskie* – siedlisko dawnego ciekłu wodnego i niewielkiego stawu, gdzie wyrosła kępa drzew, w której dominuje klon polny, a niewielką domieszkę stanowi lipa drobnolistna, jesion wyniosły i robinia akacjowa
- *Orłowo* – cenne niewielkie obniżenie z mozaiką zarośli drzew i krzewów o charakterze łągów jesionowo-wiązowych, zbiorowisk szuwarowych i zbiorowisk kserotermicznych. Wśród roślinności zielnej stwierdzono rzadko występujący halofit fakultatywny: koniczę skrzydlatostrąkową

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest odpowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie gminy Inowrocław występuje niewiele zabytków historycznych. Należą do nich:

Zespoły dworskie i pałacowe:

- zespół dworski: dwór, murowany., z 1864 r., rozbudowany w latach 1893–95, Cieślin,
- zespół dworski: dwór, murowany z ok. poł. XIX w., dobudowane skrzydło zachodnie na początku XX w., park krajobrazowy, Czyste,
- zespół dworski: dwór murowany z początku XX w., park krajobrazowy z początku XIX w., Gnojno,

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- zespół dworski: dwór murowany z okolic 1970 r., stajnia i chlewnia murowana z 1890 r., Krusza Zamkowa,
- zespół pałacowy: pałac, obok szkoła podstawowa murowa i park, przełom XIX i XX w., Pławin,
- pozostałości zespołu folwarczanego: Rządcówka, murowana XIX/XX, pozostałości parku z XIX w., Sójkowo,
- zespół dworski: dwór murowany z przełomu XIX/XX w., Trzaski

oraz:

- zespół szkoły: szkoła mur., lata 30 XX wieku, budynek gospodarczy mur., lata 30 XX wieku, Balczewo,
- zespół kościelny parafii p.w. św. Trójcy: kościół murowany z 1829 r., plebania murowana z początku XX w., Góra.

Miejscowości godne zainteresowania

- *Balczewo* – wieś położona na południowo-wschodnim krańcu gminy. Bogate tereny w lasy liściasto – iglaste przyciągają turystów zmęczonych miejskim gwarem, chcących odpocząć na łonie natury.
- *Góra* – wieś z pięknie położonym na wzniesieniu kościołem p.w. Św. Trójcy, z zabytkowym obrazem św. Walentego i krzyżem z kul armatnich, podarowanym przez generała kawalerii tureckiej W. Kościelskiego. Na przykościelnym cmentarzu grób S. Przybyszewskiego. W Górze znajduje się również kopalnia soli będąca oddziałem Inowrocławskich Kopalni Soli.
- *Orłowo* – korzenie tej wsi sięgają roku 1227. Źródła historyczne mówią, że zostało ono darowane w roku 1228 Zakonowi Krzyżackiemu przez księcia Konrada Mazowieckiego, a w roku 1339 stało się siedzibą komtura krzyżackiego. Znajduje się tu również zabytkowy kościół pod wezwaniem św. Elżbiety.
- *Łojewo* – wzmianka o tej wsi pochodzi już z 1193 roku. Tutaj urodził się pisarz i teoretyk sztuki Stanisław Przybyszewski. Upamiętniająca tablica ku czci pisarza znajduje się na budynku miejscowej szkoły. Pięknie położone jezioro „*Małe Gopło*” ściąga w te rejony turystów oraz jest rajem dla wędkarzy.
- *Tupadły* – miejscowość położona na Szlaku Piastowskim. W 1666 r. wojska Jana Kazimierza stoczyły bitwę z wojskami rokoszanina Jana Lubomirskiego. W wojnie poległo 4 tys. żołnierzy Stefana Czarnieckiego, walczącego po stronie króla. Jak głosi miejscowa legenda „żołnierze ci śpią pod ziemią, czekając na znak do powstania”.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Imprezy i wydarzenia kulturalne są elementem mogącym urozmaicić pobyt turystów i osób wypoczywających w gminie. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Gmina Inowrocław nie posiada bogatego kalendarza imprez. Ogranicza się on tylko do kilku lokalnych przedsięwzięć, które przyciągają mieszkańców gminy, a w szczególności dzieci i młodzież.

Do najważniejszych zaliczyć można:

- Dożynki Gminne połączone z posumowaniem konkursu na najpiękniejszy ogródek kwiatowy w gminie. Barwne widowisko z elementami tradycyjnej kultury ludowej, będące jednocześnie świętem wszystkich rolników. Impreza cykliczna, organizowana w sierpniu lub wrześniu.
- Konkurs Jasełek – impreza cykliczna organizowana przez Urząd Gminy. Uczestnikami konkursu są amatorskie zespoły teatralne ze wszystkich szkół podstawowych na terenie gminy. Impreza cieszy się dużą popularnością wśród uczestników i widzów.
- Mini lista przebojów – jest to konkurs piosenki z playbacku organizowany przez Szkołę Podstawową w Turzanach. Świetna zabawa dla dzieci i dorosłych.
- Konkurs piosenki „na żywo” – impreza organizowana przez Urząd Gminy. Uczestnicy wykonują znane piosenki, z własnym podkładem muzycznym i swoją interpretacją. Konkurs talentów muzycznych, w którym każdy może sprawdzić własne możliwości.
- Turniej piłki nożnej o Puchar Wiosny - impreza organizowana na początku maja przez ludowe zespoły portowe z terenu gminy oraz Urząd Gminy.

5.1.2. Stan ochrony środowiska

Walory naturalne to atrakcja każdej gminy. Ważna jest dbałość o zasoby naturalne, ich ochrona jak również stałe poprawianie czystości środowiska poprzez inwestycje czynione w tym kierunku.

Z punktu widzenia atrakcyjności gminy planowane inwestycje to działania z jednej strony podnoszące standard życia ludności lokalnej, a z drugiej zapewniające niezbędną ochronę środowiska. Władze gminy podejmują różne działania w kierunku poprawy stanu środowiska naturalnego, jak również hamują proces degradacji walorów naturalnych.

Gospodarka odpadami

Na stan środowiska znacząco wpływa gospodarka odpadami. Władze gminy prowadzą zgodnie z „ustawą o utrzymanie czystości i porządku w

gminie” gospodarkę odpadami. Odpady z terenu gminy są wywożone wg potrzeb przez specjalistyczne firmy na gminne wysypisko odpadów w miejscowości Karczyn. Gmina od wielu lat prowadzi koncepcję długofalowej polityki ekologicznej, według której planuje się wybudowanie 6 punktów tymczasowego składowania odpadów stałych z przeznaczeniem do wtórnego wykorzystania. Gmina planuje wprowadzić segregację – skup odpadów na składowisku w Karczynie i w punktach tymczasowego składowania. Obecnie wybudowany jest jeden taki punkt składowania w miejscowości Kruszyna Zamkowa. Ponadto na terenie gminy istnieją prywatne firmy zajmujące się transportem odpadów przeznaczonych do wtórnego wykorzystania.

Władze gminy podjęły również działania w sprawie wdrożenia utylizacji odpadów niebezpiecznych na swoim terenie. Przewiduje się możliwość budowy zakładu utylizacji i przeróbki odpadów w miejscowości Latkowo.

Wszystkie te działania doprowadziły do zmniejszenia się zjawisk powstawania nielegalnych składowisk śmieci. Tereny, które zostały poddane rekultywacji wróciły do stanu pierwotnego i są użytkowane.

Oczyszczalnie ścieków

O jakości wód powierzchniowych decyduje gospodarka wodno-ściekowa na terenie gminy, zakłady przemysłowe, a ściślej stopień oczyszczania odprowadzanych do wód ścieków. Na obszarze gminy funkcjonuje 5 mechaniczno-biologicznych oczyszczalni ścieków. Są to niewielkie oczyszczalnie utylizujące ścieki socjalno-bytowe i produkcyjne z gospodarstw. W większości to obiekty o przestarzałej technologii. W związku z intensywnym rozwojem gminy, władze przewidują konieczność budowy nowych oczyszczalni ścieków lub włączenie jednostek osadniczych w system miejskiej zbiorczej sieci kanalizacyjnej.

Ochrona powietrza

Na terenie gminy Inowrocław w zakresie ochrony powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniami, niezbędne było stopniowe eliminowanie tradycyjnych systemów ogrzewania. Zostały one zastąpione paliwami ekologicznie czystymi (olej opałowy, gaz). Planowana inwestycja dotycząca gazyfikacji obejmuje całą gminę, jest ona sukcesywnie realizowana. Ponadto w ostatnich latach dokonano całkowitej modernizacji centralnego ogrzewania w 9 szkołach podstawowych, które przeszły na ogrzewanie olejowe.

Ochrona parków

Ochrona parków prowadzona przez gminę polega na:

- zakazie dokonywania wszelkich zmian naruszających układ przestrzenny parku,

- zakazie wznoszenia na terenie parku budowli i wykonywania robót szkodliwych dla parku,
- niezbędnej pielęgnacji roślinności i urządzeń parkowych.

Ponadto ochronie przed degradacją podlegają ciągi szpalerowe drzew wzdłuż dróg, głównie spełniając funkcję krajobrazową i wiatrochronną.

Niestety działania ukierunkowane na ochronę parków nie przynoszą zadowalających rezultatów. Parki są w większości zaniedbane, niekiedy zdewastowane. Mają nieczytelny układ przestrzenny, nie funkcjonujący układ wodny czy zaniedbany drzewostan. Wymagają rewaloryzacji i fachowej pielęgnacji.

5.1.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Gmina charakteryzuje się stosunkowo dobrą dostępnością komunikacyjną. Komunikacja drogowa i kolejowa oparta jest o Inowrocław. Miasto to stanowi główny punkt połączeń komunikacji PKS z większymi miastami Polski m.in. z Bydgoszczą, Toruniem, Warszawą, Poznaniem i Koninem.

Szkielet układu drogowego gminy przedstawia się następująco:

- drogi krajowe nr 15 i nr 25 (15,175 km),
- drogi wojewódzkie o numerach 251, 252, 412 i 400 (14,911 km),
- drogi powiatowe (88,815 km),
- drogi gminne (65,975 km).

Sieć połączeń kolejowych PKP z innymi miastami Polski jest stosunkowo dobrze rozbudowana. Główny węzeł kolejowy w Inowrocławiu, umożliwia połączenia z wybranymi miastami, które przedstawia poniższa tabelka.

Tabela 10: Połączenia kolejowe Inowrocławia z wybranymi miastami w Polsce.

Połączenia kolejowe	Liczba połączeń
Inowrocław –Bydgoszcz	27 (w tym 6 połączeń z 1przesiadką)
Inowrocław –Toruń	15 (połączenia bezpośrednie)
Inowrocław –Poznań	18 (w tym 2 połączenia z 1 przesiadką)
Inowrocław –Wrocław	13 (w tym 6 połączeń z przesiadkami)
Inowrocław – Koszalin	20 (wszystkie połączenia z przesiadkami)
Inowrocław– Kołobrzeg	15 (wszystkie połączenia z przesiadkami)
Inowrocław –Gdańsk	18 (w tym 8 połączeń z przesiadkami)
Inowrocław –Kraków	21 (w tym 1 połączenie bez przesiadki)
Inowrocław– Warszawa	17 (wszystkie połączenia z przesiadkami)

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie internetowej informacji PKP.

Najważniejszą rolę w powiązaniach komunikacyjnych pomiędzy miejscowościami leżącymi na terenie gminy odgrywa *komunikacja podmiejska* utrzymująca 10 linii stałych. Stanowi ona niewątpliwie dogodny środek komunikacji zarówno dla mieszkańców, jak i przybyszów.

5.1.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Baza noclegowa jako główny element zagospodarowania turystycznego ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Baza noclegowa na terenie gminy jest słabo rozwinięta. Istnieje jeden „Zajazd” w miejscowości Latkowo oraz dwa gospodarstwa agroturystyczne. „Szarotka” i gospodarstwo Jadwigi i Jana Leśniaków. Gospodarze oprócz noclegu i wyżywienia oferują swoim gościom jazdę konną i łowienie ryb.

Baza gastronomiczna

Znaczenie bazy gastronomicznej w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy są słabo rozwinięte usługi gastronomiczne. Istnieją tylko 3 punkty oferujące gościom tradycyjne posiłki i należą do nich:

- „Sala Biesiadna”, Jaksice,
- „FORJOY”, Tupadły,
- „Gościniec”, Jacewo.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Szlaki turystyczne

Piękny krajobraz, osobliwość przyrody, miejsca, gdzie żyli i tworzyli poeci oraz cenne zabytki architektury romańskiej stwarzają bogatą ofertę dla turystów odwiedzających ten region Polski. Poznaniu wszystkich tych walorów służą szlaki piesze i liczne trasy rowerowe, które częściowo przebiegają przez teren gminy. Są to:

- *Szlak Jana Kasprówicza* (szlak niebieski, pieszy o długości 17,5 km). Biegnie ulicami *Inowrocławia* i gminnymi miejscowościami – *Sikorowo, Łojewo* – związanymi z życiem i twórczością poety,
- *Szlak Stanisława Przybyszewskiego* (szlak zielony, pieszy o długości 17 km). Przebiega przez Inowrocław oraz m.in. przez dwie miejscowości gminy – *Górę i Łojewo*. Wędrówka tym szlakiem umożliwi poznanie miejsca życia, pracy twórczej i śmierci tego znanego przedstawiciela młodopolskiej elity artystycznej

Przez tereny gminy przebiega kilka *tras rowerowych*. Można wybrać się na dłuższą lub krótszą wycieczkę oraz poznać nie tylko ciekawe miejsca

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich w gminie, ale również rejonu legendarnej stolicy Polski – Kruszwicy, a także podziwiać piękną przyrodę „zielonych płuc Kujaw”.

Obiekty sportowe i wypoczynkowe

Gmina nie dysponuje obecnie znaczącymi atrakcjami w zakresie infrastruktury sportowej. Brak jest również obiektów, które mogłyby generować wzmoczony ruch turystyczny.

5.1.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

W gminie Inowrocław nie ma obecnie rozwiniętej żadnej dominującej formy turystyki. Wyróżnia się jedynie turystyka piesza i rowerowa. Szlaki piesze i rowerowe, które tylko częściowo przebiegają przez tereny gminy pozwalają poznać okolice i w sposób aktywny spędzić wolny czas.

5.1.6. Otoczenie zewnętrzne gminy Inowrocław

Przy przeprowadzaniu audytu turystycznego gminy Inowrocław ważne jest w tym przypadku również otoczenie zewnętrzne, które tworzy miasto Inowrocław, będące odrębną jednostką administracyjną i nie uczestniczącą w projekcie. Może ono w pewnym stopniu stać się jednym z elementów pomocnych w generowaniu ruchu turystycznego w gminie.

Walory turystyczne miasta Inowrocław

Ponad 800-letni Inowrocław jest miastem spełniającym rolę uzdrowiska i ośrodka przemysłowego, będąc silnym centrum kulturalnym dla Kujaw Zachodnich. Jest to jedno z największych miast regionu kujawsko-pomorskiego, ze znaczącym węzłem drogowym i kolejowym łączącym szlaki z południa na północ, ze wschodu na zachód. Inowrocław to również baza wypadowa na szlaki: Prasłowiańszczyzny, Piastowski, Powstania Wielkopolskiego, a także na zachodnią część szlaku Powstania Styczniowego. Inowrocław był niegdyś miastem „królewskim” związanym z kujawską linią Piastów oraz miejscem historycznych wydarzeń szczególnie w sporze z Zakonem Krzyżackim. Jest magnesem ściągającym rzesze kuracjuszy na skuteczne leczenie i rehabilitację poszpitalną, jak również ważnym ośrodkiem ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji i sympozjów w zakresie przyrodolecznictwa, prowadzącym badania naukowe z dziedziny balneoklimatologii i medycyny fizykalnej. Stał się kuźnią talentów muzycznych i literackich. Z miasta tego pochodzi wielu solistów np. skrzypaczka Irena Dubiska, a także poeci: Jan Kasprowicz, Stanisław Przybyszewski oraz eseista i publicysta Stanisław Szenic.

Miasto jak wcześniej zostało wspomniane jest znanym w Polsce miejscem uzdrowiskowym. Uzdrowisko zostało założone przez doktora prawa Zygmunta Wilkońskiego w 1875 r. Przez lata zostało powiększone

i przystosowane do nowoczesnych metod leczniczych. Największą atrakcją uzdrowiska jest Park Solankowy z tężniami. Kuracjusze mogą leczyć wiele schorzeń m.in.: schorzenia układu ruchu i choroby reumatyczne, układ krążenia i naczyniowy, choroby przewodu pokarmowego i przemiany materii, układ oddechowy, układ nerwowy.

Korzystając z wolnego czasu warto również zobaczyć pamiątki, które świadczą o 800 – letniej historii miasta. Do najbardziej odwiedzanych przez turystów obiektów należą:

- najstarszy zabytek Inowrocławia XII-wieczny kamiennie-ceglany kościół p.w. Najświętszej Marii Panny, zwany „Ruina”. We wnętrzu znajdują się kamienne ryty i płaskorzeźby oraz XIV-wieczna drewniana, polichromowana figura Madonny z Dzieciątkiem. W północnej ścianie wykute są w kamieniu „diabelskie maski”, których powstanie przypisuje się reminiscencjom religii pogańskich,
- monumentalna trójnawowa bazylika, z górującą nad miastem 77-metrową wieżą to kościół p.w. Zwiastowania NMP, zbudowany na przełomie XIX i XX wieku,
- Inowrocławska fara-gotycki kościół p.w. św. Mikołaja pochodzący z XV w. Był miejscem ogłoszenia wyroku sądu papieskiego w sporze polsko-krzyżackim o Pomorze. Wewnątrz znajduje się m.in. cenny XIV-wieczny krucyfiks. Fara jest gotycką, trzynawową budowlą, typową dla średniowiecznych kościołów miejskich. Jest jakby „zbiorową pamięcią” całej sztuki sakralnej miasta, gdyż znajdują się w niej pozostałości po innych już nieistniejących inowrocławskich świątyniach,
- dwa fragmenty średniowiecznych murów, które miały pierwotnie 2 km długości i 7 m wysokości. Zbudowane po 1431 r. miały bronić miasto przed powtórny najazdem Krzyżaków,
- neogotycki ratusz wybudowany w latach 1907 – 1908,
- Muzeum Jana Kasprowicza najślynniejszego potomka tej ziemi. Gromadzi pamiątki po wybitnych osobistościach związanych z Kujawami oraz zabytki dokumentujące dzieje regionu. Znajdują się również pamiątki związane z Inowrocławskimi Kopalniami Soli,
- „Dom Rodziny Jana Kasprowicza” na Szymborzu wpisany do rejestrów zabytków, oddział muzeum ze zbiorem pamiątek po rodzinie poety,
- kilkanaście klasycystycznych kamienic mieszczańskich zbudowanych w końcu XVIII lub połowie XIX w. znajdujących się w śródmieściu miasta,
- garnizonowy kościół p.w. ś.ś. Barbary i Maurycego, który jest dziełem klasycyzującego modernizmu,
- pomnik Obrońców Inowrocławia z września 1939 r.,
- pomnik Powstańców Wielkopolskich,

- kwatery ofiar „Makabrycznej Nocy” z 22/23 października 1939 r.

Liczne trasy spacerowe, piesze czy rowerowe pozwolą zobaczyć i poznać liczne walory gminy, a miasto bogate w architekturę sakralną, liczne miejsca martyrologii walk i męczeństwa, charakterystyczne warunki bioklimatyczne uzdrowiska, może stać się jednym z kolejnych etapów wędrówek po bliższych i dalszych okolicach regionu kujawskiego.

5.1.7. Wnioski z audytu turystycznego gminy Inowrocław

Analiza walorów naturalnych, infrastruktury turystycznej i paraturystycznej gminy Inowrocław pozwala na wysunięcie wniosków co do stopnia i możliwości ich wykorzystania dla rozwoju turystyki.

Poniższe wnioski do których doszli autorzy po przeanalizowaniu wszystkich elementów audytu przedstawiają się następująco:

- gmina Inowrocław to obszar z małą ilością gruntów leśnych i niewielkimi dwoma jeziorami. Odpowiednio wykorzystane i przystosowane do uprawiania turystyki aktywnej mogą stać się podstawą generowania ruchu turystycznego na obszarze,
- odpowiednie zagospodarowanie parków podworskich i wiejskich może stać się atrakcją gminy. Są one często jedynymi enklawami zieleni na bezleśnym obszarze. Wzbogacają i urozmaicają środowisko przyrodnicze. Jednak w większości są zaniedbane i zdewastowane. Ochrona, której podlegają nie przyniosła do tej pory efektu,
- baza noclegowa, gastronomiczna i uzupełniająca jest bardzo uboga. Mała ilość miejsc noclegowych nie jest w stanie obsłużyć dużej liczby turystów. Brak ośrodków, które mogłyby przyjąć zorganizowane grupy.

5.2. Gmina Rojewo

Gmina Rojewo pod względem administracyjnym należy do województwa kujawsko-pomorskiego oraz powiatu inowrocławskiego. Graniczy z następującymi gminami: Inowrocław, Złotniki Kujawskie, Gniewkowo, Nowa Wieś Wielka i Solec Kujawski. Gmina zajmuje powierzchnię 120 km², którą zamieszkuje 4692 osób w 28 wsiach.

5.2.1. Walory turystyczne gminy Rojewo.

Analiza walorów turystycznych gminy Rojewo rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej jaką pełni ten obszar obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Podstawowe dane analizowanego obszaru takie jak: obecność lasów, gruntów leśnych, łąk, dostępność do rzek i jezior, dostarczają informacji na temat możliwości turystycznego wykorzystania terenów gminy. Na obszarze Rojewo znajdują się:

- użytki rolne zajmujące 8,9 tys. ha, co stanowi 74,8% powierzchni gminy,
- obszary leśne zajmujące 2,2 tys. ha., co stanowi 18,42% ogólnej powierzchni,
- grunty zabudowane i zurbanizowane 0,576 tys. ha, co stanowi 4,78% ogólnej powierzchni,
- tereny inne i wody – łącznie 0,243 tys. ha, co stanowi 2% ogólnej powierzchni.

Z powyższej struktury gruntów gminy Rojewo wynika, iż jest to gmina o charakterze rolniczym. Cechą charakterystyczną jest występowanie bardzo licznych polnych ścieżek, co stanowi ewenement na skalę europejską.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Ukształtowanie terenu

Część północną gminy Rojewo stanowi Kotlina Toruńska, a południową Równina Inowrocławska. Kotlinę w dużej mierze tworzy równina zalewowa Wisły. W kierunku południowym występują wielkie pola wydym, a przy granicy z Równiną Inowrocławską tzw. Łęgi Zielonki (obniżenie terenu), czyli płaska wysoczyzna morenowa.

Na terenie gminy nie występują duże urozmaicenia rzeźby terenu. Teren jest raczej płaski i monotony ze względu na małe różnice wysokości względnej.

Skupiska leśne, pomniki przyrody i użytki ekologiczne

Największe skupiska leśne znajdują się w północnej części gminy, która sąsiaduje z Kotliną Toruńską i Puszcą Bydgoską. Lasy te należą do zwartego kompleksu leśnego ciągnącego się od Torunia do Nakła. Stanowią one północną część Puszczy Noteckiej. Niestety powierzchnia lasów na terenie gminy jest znacznie niższa od średniej dla kraju i województwa.

Dominującym gatunkiem drzew jest sosna (98% powierzchni leśnej), a pozostałe to brzoza brodawkowa, olsza czarna, dęby szypułkowe i bezszypułkowe. Spotkać można również m.in. lipę drobnolistną i szerokolistną, kasztanowca zwyczajnego, leszczynę pospolitą i wierzbę.

Na terenie gminy znajduje się 6 pomników przyrody: 2 skupiska drzew i 4 pojedyncze drzewa. Ponadto istnieje 17 obiektów uznanych za użytki ekologiczne o łącznej powierzchni 6,51 ha. Użytki te znajdują się na terenie Nadleśnictwa Cierpiszewo (16) i Nadleśnictwa Solec Kujawski (1). W większości są to bagna, wyróżniono także zadrzewienie wokół starych siedlisk i wokół pomnika.

Obszar Chroniony Krajobrazu Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej

Teren ten położony jest w Pradolinie Wisły, która jest pokryta jednym z największych w Polsce pól wydmy. Wysokość względna wydmy wynosi średnio 10-25 m, a dochodzi nawet do 30-45 m. Obszar ten pokrywają bory z dominacją sosny. Jest to popularne miejsce wypoczynku mieszkańców Bydgoszczy i Torunia.

Fauna

Na terenie gminy występuje kilka gatunków dziko żyjących zwierząt: zając, lis, dzik, sarna i borsuk. Z ptaków spotkać można kukułkę, dzięcioła, sójkę, wilgę, ziębę, sikorę, bociana biało-czarnego, kaczkę krzyżówkę i cyrankę.

Rzeki i kanały

Przez teren gminy przebiega tylko jedna rzeka – *Zielona Struga*, która jest dopływem Wisły o długości 34,3 km. Jest ona pierwszej klasy czystości. Tereny nad rzeką stanowią obszar rekreacyjny gminy, gdzie występuje największe skupisko domków rekreacyjnych.

Poza rzeką występuje jeszcze kilka mniejszych strumieni rzecznych oraz trzy kanały: *Chrośna, Jurancicki oraz Smyrnia Mała*. Brak jest natomiast jezior.

Warunki klimatyczne

Cechą charakterystyczną gminy Rojewo są małe opady atmosferyczne oraz wysoka średnia roczna temperatura powietrza. Z tego powodu obserwowane jest stepowanie terenu. Ponadto w Rojewie występuje mała liczba dni pochmurnych ze stosunkowo dużą liczbą dni pogodnych. Taką pogodą charakteryzuje się przede wszystkim wrzesień, kwiecień i maj.

Walorem gminy są również słabe wiatry, a w okresie zimowym występują cisze, które wpływają na zazwyczaj małą pokrywą śnieżną.

Złoże kruszywa naturalnego

Wydobycie kruszywa na terenie gminy Rojewo odbywa się wyłącznie na potrzeby indywidualnego budownictwa mieszkaniowego i gospodarczego. Wyrobiska występują na terenie wsi Jarki, Glinno Wielkie oraz Liszkowice. Wydobywane są przede wszystkim piaski do zapraw budowlanych oraz do modernizacji dróg gminnych.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może skorzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Gmina Rojewo nie obfituje w zabytki. Według danych Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy na terenie gminy znajduje się 13 architektonicznych obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków:

- zespół dworski w Dobiesławicach,

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- zespół kościoła parafialnego p.w. św. Anny z XVIII wieku w Liszkowie,
- pozostałości zespołu pałacowego w Liszkowie,
- gorzelnia dworska w Płonkowie,
- zespół kościoła ewangelickiego z przełomu XIX i XX wieku w Rojewicach,
- dom z częścią gospodarczą nr 7 oraz dom nr 10 z I połowy XIX wieku w Rojewicach,
- zespół kościoła ewangelickiego z przełomu XIX i XX wieku oraz szkoła w Rojewie,
- szkoła i zespół dworski Ściborzu oraz Wybranowie.

Dodatkowo ochroną konserwatorską objętych jest 14 cmentarzy, a na liście stanowisk archeologicznych znalazło się 191 pozycji.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

W gminie Rojewo brak jest natomiast cyklicznych imprez z wyjątkiem Dożynek, które gromadzą około 5000 tysięcy osób. Poza tym w 2000 i 2001 roku zorganizowany został **Wielki Piknik Rycerski** w stadninie koni w Jaszczółtowie. W 2001 r. swój kunszt zaprezentowali rycerze z Golubia Dobrzynia oraz z Inowrocławia, miał też miejsce koncert muzyki dawnej. Ponadto wystąpiły zespoły rockowe "Słońca" oraz gwiazda imprezy "Sztynny Pal Azji". Swoje umiejętności prezentowali rzeźbiarze, mincerze, bijący pamiątkową monetę oraz motocykliści. Niestety w 2002 r. impreza nie odbyła się i nieznane są jej dalsze losy.

Aktywność społeczna mieszkańców

Mieszkańcy gminy mają okazję uczestniczyć w zajęciach organizowanych przez pięć ośrodków kulturalnych i sportowych. Należą do nich:

- *Dom Kultury w Rojewie* – w budynku znajdują się sale dydaktyczne, pracownie, Gminna Biblioteka Publiczna oraz Izba Pamięci, w której zgromadzono wiele regionalnych pamiątek i dokumentów. Mieści się tu również sala widowiskowo-sportowa. Dom Kultury posiada tygodniowy rozkład zajęć, który obejmuje zajęcia sportowe dla dzieci, młodzieży i dorosłych, a także naukę języka angielskiego oraz naukę gry na instrumentach klawiszowych. W Domu Kultury odbywają się również zajęcia zespołu wokalnie-instrumentalnego „Jarko”,
- *Klub Seniora „Wrzos”* – do klubu należy ok. 100 osób z Rojewa, Solca Kujawskiego i Inowrocławia. Organizuje on cykliczne spotkania z okazji Wigilii, Wielkanocy, Dnia Kobiet, Andrzejek,

Walentynek oraz Dożynek, a także imprezy taneczno-rozrywkowe (najczęściej w karnawale), biwaki, pikniki w gospodarstwach agroturystycznych i wycieczki krajoznawcze,

- *Zespół Folklorystyczny „Liszkowianki”* - zespół kultywuje stare ludowe tradycje, uświetnia śpiewem i tańcem niemal wszystkie regionalne uroczystości,
- *Ludowy Zespół Sportowy „Znicz”* w Rojewie – założony w 1947 roku. Działa 6 sekcji: piłka nożna seniorów, juniorów i młodzików, brydż sportowy, tenis stołowy oraz szachy,
- *Ludowy Klub Sportowy „Start”* w Ściborze.

5.2.2. Stan ochrony środowiska

Środowisko naturalne i jego czystość odgrywają decydującą rolę w określeniu możliwości wypoczynku w danym regionie.

Na terenie gminy Rojewo nie znajduje się żaden zakład produkcyjny wymieniony na wojewódzkiej liście zakładów szczególnie uciążliwych. Mimo to występują drobne zakłady przemysłowe, a także duża ilość źródeł tzw. niskiej emisji (indywidualne paleniska domowe). Innymi źródłami zanieczyszczeń są chów zwierząt gospodarskich, składowisko odpadów oraz w małym stopniu ruch samochodowy ze względu na stosunkowo niewielką liczbę ludności oraz posiadanych samochodów, a przede wszystkim brak dróg krajowych przebiegających przez teren gminy. Rzeka Zielona Struga została natomiast zakwalifikowana do I klasy czystości.

Należy również zauważyć, iż w 2001 r. na zlecenie Urzędu Gminy został opracowany dokument „Program ochrony środowiska dla gminy Rojewo”, co świadczy o dbałości władz o środowisko naturalne i stanowi przesłankę do pomyślnego rozwoju turystyki na tym terenie.

5.2.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjną gminy Rojewo można określić jako średnią. Nie przebiega tu bowiem żadna droga krajowa ani linia kolejowa. Z Rojewo można natomiast łatwo dojechać do:

- drogi nr 52, która łączy Toruń z Inowrocławiem,
- drogi nr 25, która łączy Bydgoszcz z Inowrocławiem.

Rojewo położone jest w rozwidleniu ww. dróg, co zapewnia dość łatwy dojazd do Torunia, Bydgoszczy i Inowrocławia. Atutem gminy są niewielkie odległości dzielące ją od tych miast: 35 km od Torunia, 40 km od Bydgoszczy oraz 13 km od Inowrocławia. Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 249 prowadząca do Gniewkowa.

Bardzo dobrze rozwinięte są połączenia PKS oraz BUS – przewoźnik prywatny. Najbliższe lotnisko znajduje się w Bydgoszczy.

5.2.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzenia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Na terenie gminy jedyną bazę noclegową stanowią dwa gospodarstwa agroturystyczne. Pierwszym z nich jest Stowarzyszenie Sportowe Ośrodek Jeździecki "Jaszczółtowo". Oprócz bazy noclegowej (35 miejsc) ośrodek posiada 40 koni, co umożliwia organizację jazd w terenie z dała od dróg i szos, naukę jazdy konnej, obcowanie z naturą, organizację wycieczek szkolnych oraz jazdę bryczką. W 2000 i 2001 r. na terenie ośrodka organizowany był Wielki Piknik Rycerski.

Drugim obiektem bazy noclegowej gminy Rojewo jest gospodarstwo agroturystyczne „Majka” w Liszkowicach, które posiada konie, a także staw z rybami oraz miejsce na organizację dyskotek i ognisk. Właściciele mogą zapewnić transport z i do gospodarstwa, gdyż posiadają autokar i mikrobus. Gospodarstwo może jednocześnie przyjąć 70 osób.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Można stwierdzić, iż baza gastronomiczna praktycznie nie istnieje na terenie gminy Rojewo. Gospodarstwa agroturystyczne oferują wyżywienie na indywidualne zamówienie swoich gości, a jedynym obiektem całorocznym jest pub „68” oferujący 45 miejsc.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjniła pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Infrastruktura uzupełniająca gminy Rojewo jest bardzo uboga. Ogranicza się jedynie do kilku szlaków rowerowych, sali gimnastycznej w gimnazjum w Rojewie oraz boisk do gry w piłkę nożną w Rojewie i Ściborzu. Ze względu na małą liczbę obiektów infrastruktury turystycznej brak jest systemu informacji miejskiej i turystycznej. Polecić natomiast można stronę internetową Rojewo (www.rojewo.pl), na której znajdują się m.in. informacje o gospodarstwach agroturystycznych oraz rozkład jazdy PKS i BUS. Osoby zainteresowane wypoczynkiem w Rojewie mogą łatwo dotrzeć do poszukiwanych informacji, choć nieco mylące jest utrzymywanie witryny internetowej z nieaktualnymi informacjami o Rojewie pod adresem: www.rojewo.kujawy.com.pl.

5.2.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

W gminie Rojewo nie funkcjonuje wiele form turystyki. Najbardziej charakterystyczną formą jest wypoczynek na wsi w gospodarstwach agroturystycznych lub na działkach rekreacyjnych, których właścicielami są mieszkańcy Bydgoszczy lub Torunia.

5.2.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Rojewo

Analiza walorów turystycznych gminy pozwala na wysunięcie wniosków co do stopnia i możliwości ich wykorzystania dla rozwoju turystyki.

Najważniejsze wnioski do których doszli autorzy niniejszego audytu przedstawiają się następująco:

- atutem turystycznym gminy są liczne polne ścieżki oraz pola wydmore, które są popularnym miejscem wypoczynku mieszkańców Bydgoszczy i Torunia,
- kolejnym atutem gminy są doskonałe warunki klimatyczne sprzyjające przede wszystkim wypoczynkowi letniemu, czyli małe opady atmosferyczne, wysoka średnia roczna temperatura powietrza oraz duża liczba dni pogodnych,
- baza noclegowa, gastronomiczna i uzupełniająca jest bardzo uboga. Podobnie można ocenić walory antropogeniczne gminy. Przede wszystkim brakuje imprez. Bardzo ciekawą inicjatywą był Wielki Piknik Rycerski, który odbywał się dwa lata z rzędu, a aktualnie jego losy są nieznane,
- Bliskość Inowrocławia, Torunia i Bydgoszczy predestynuje gminę Rojewo do stania się miejscem wypoczynku weekendowego mieszkańców wymienionych miast.

5.3. Gmina Złotniki Kujawskie

Gmina Złotniki Kujawskie położona jest w powiecie inowrocławskim, na północnym krańcu Kujaw. Z zachodniej strony graniczy poprzez Noteć z Pałukami, a z północnej z Puszcą Bydgoską. Sąsiaduje z gminami: Rojewo, Inowrocław, Pakość, Barcin, Łabiszyn, Nowa Wieś Wielka.

5.3.1. Walory turystyczne gminy Złotniki Kujawskie

Analiza walorów turystycznych miasta i gminy Złotniki Kujawskie rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Gmina zajmuje obszar 13,5 tys. ha, na którym dominują gospodarstwa rolne o średniej wielkości ok. 12 ha, a lasy zajmują 858 ha. Znajdują się tu również trzy jeziora połodowcowe: Tuczo, Leszczo i Płasno, lecz żadne z nich nie posiada bazy turystycznej. Występuje także wiele bagien, które zajmują ponad 18 ha powierzchni.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Gmina Złotniki Kujawskie położona jest pomiędzy rzeką Noteć a Puszcą Bydgoską. Teren gminy jest typowo rolniczy, znajduje się tu jednak wiele urokliwych i wartych uwagi miejsc. Atutem gminy są trzy jeziora, które mogą stanowić podczas lata doskonałe miejsce wypoczynku. Niestety, jak wspomniano powyżej, brak jest jakiegokolwiek bazy turystycznej. Łączna powierzchnia wód znajdująca się na terenie gminy wynosi blisko 150 ha.

Pomniki przyrody

Na terenie gminy występuje wiele pomników przyrody, do których należą:

- siedem *dębów szypułkowych*, każdy o różnym obwodzie w pierśnicy (290 – 455 cm.), które znajdują się w miejscowości

Będzitolowie, Helenowie, Pałczynie, Rucewku i Złotnikach Kujawskich,

- pięć *lip drobnolistnych* położonych w: Dąbrówce Kujawskiej, Kobielnikach, Lisewie Kościelnym, Rucewku,
- *dwie topole*: osika w Julianowie i topola czarna w Tupadłach,
- trzy *klony zwyczajne*, które znajdują się na terenie gminy tylko w Pałczynie,
- *kasztanowiec zwyczajny* o obwodzie w pierśnicy 440 cm, w Tucznie – Wieś.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Niegdyś ziemie gminy stanowiły dobra rycerskie nadawane w czasach Władysława Jagiełły. Prawdopodobnie przez wieś Dźwierzchno prowadził szlak bursztynowy łączący południe Europy z Bałtykiem, oraz szlak królewski z Krakowa i Śląska na Pomorze. Stąd na terenie gminy znajduje się wiele zabytków sakralnych i dworsko-pałacowych.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie miasta i gminy Złotniki Kujawskie znajduje się kilkanaście obiektów zabytkowych. Najbardziej charakterystycznymi z nich są liczne zespoły pałacowo-parkowe w Lisewie Kościelnym, Pałczynie, Tucznie, Rucewku i Leszczycach oraz przepiękne zabytki architektury sakralnej, m.in. XIII-wieczny kościół w Tucznie i cmentarz z osobliwym pomnikiem „Piety” (patrz: miejsce pamięci narodowej) w Lisewie Kościelnym.

Do innych ciekawych zabytków należą:

Zabytki sakralne

- kościół w Dźwierzchni – budowla wzniesiona w 1907 roku,
- kościół w Lisewie Kościelnym – budowla murowana z lat 1905–1907,

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- kościół w Pechowie – powstał w końcu XIX w.,
- kościół w Tucznie – został wzniesiony w 1890 roku,
- kościół w Złotnikach Kujawskich – wybudowany w 1924 roku, natomiast plebania powstała na początku XX w.

Zabytki dworsko-palacowe

- dwór ze spichlerzem i gorzelnią z II poł. XIX w. w Będzitowie,
- ruiny dworu z I poł. XIX w. w Dobrogościcach,
- dwór murowany z początku XX w. w Helenowie,
- dwór murowany z II poł. XX w. w Jordanowie,
- dwór powstały w końcu XIX w. w Krężołach,
- dwór z początku XX w. w Lisewie Kościelnym,
- dwór z końca XIX w. w Mierzwiu,
- zespół spichlerzy i młynów w Niszczewicach,
- dwór ze spichlerzem z II poł. XIX i XX w. w Palczynie,
- pałac ze spichlerzem z XIX w. w Tucznie,
- dwór z końca XIX w. w Złotnikach Kujawskich.

Na terenie gminy występuje jeszcze kilka innych obiektów dworsko-palacowych, jednak aktualnie wykorzystywane są jako obiekty szkolne.

Miejsca Pamięci Narodowej

W Lisewie Kościelnym stoi pomnik „Pieta”, który został wystawiony ku czci poległych mieszkańców z Lisewa Kościelnego i Pęchowa podczas I wojny światowej oraz poległych w obronie ojczyzny na froncie wschodnim w walkach z bolszewikami. Pomnik znajduje się na cmentarzu rzymsko- katolickim.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Gmina posiada dosyć bogatą ofertę programową imprez oraz wydarzeń kulturalnych. W gminie i mieście Złotniki Kujawskie odbywają się imprezy, które mogą mieć duży wpływ na atrakcyjność turystyczną, poprzez interesujący program i skuteczną promocję.

Do najbardziej znanych i najczęściej odwiedzanych imprez w gminie należą przede wszystkim imprezy sportowe. Wykaz imprez organizowanych w gminie Złotniki Kujawskie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 11: Wykaz imprez organizowanych w gminie Złotniki Kujawskie.

Nazwa imprezy	Data imprezy	Miejsce	Organizator
II Memoriał im. Andrzeja Kosickiego halowa p. nożnej dla Oldboyów	Styczeń	Sala sportowa OSiR	Ośrodek Sportu i Rekreacji w Złotnikach Kujawskich
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	Styczeń	Sala gimnazjum w Złotnikach Kujawskich	
Turniej Halowej p. nożnej zakładów gminy Nowa Wieś Wielka	Styczeń	Sala OSiR	Ośrodek Sportu i Rekreacji w Złotnikach Kujawskich
Turniej Gier i Zabaw dla dzieci „Pluszowy Miś”	Styczeń		Ośrodek Sportu i Rekreacji w Złotnikach Kujawskich
Drużynowe biegi przełajowe „Bieg Wiosny”	Marzec		Stadion Sportowy w Złot. Kuj.
Biegi Przełajowe w Palczynie	Marzec/ kwiecień	SP Palczyn	SP Palczyn
Wielkanocny Turniej Halowej p. nożnej	Kwiecień	Sala sportowa OSiR	OSiR Złot. Kuj.
Turniej p. nożnej w Lisewie Kościelnym	Kwiecień	SP Lisewo Kościelne	SP Lisewo Kościelne
Trójbój LA chłopców	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Trójbój LA dziewcząt	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Czwórbój LA chłopców kl. IV	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Czwórbój LA dziewcząt kl. IV	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Indywidualne Mistrzostwa Gminy w LA chłopców i dziewcząt k. IV	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Indywidualne Mistrzostwa Gminy w LA chłopców i dziewcząt kl.VIII	Maj	OSiR Złotniki	OSiR Złotniki Kujawskie
Festyn sportowo – rekreacyjny z okazji święta straży pożarnej	Maj/czerwiec	Stadion sportowy	Urząd Gminy, OSP, OSiR
Zawody sportowo –	Czerwiec	Stadion	Urząd Gminy,

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

rekreacyjnej okazji Dnia Dziecka pn. „Dla Każdego Coś ze Sportu”		sportowy	OSP, OSiR
„Gminna Spartakiada Sportowo – Rekreacyjna” podsumowanie całorocznej rywalizacji szkół	Czerwiec	OSiR Złotniki Kujawskie	Urząd Gminy, OSP, OSiR
Letni Turniej p. nożnej	Lipiec		Urząd Gminy, OSP, OSiR
„Piknik Rodzinny” i Dożynki Gminne – festyn sportowo – rekreacyjny	Sierpień	Stadion sportowy	UG, OSiR
Mistrzostwa Gminy w 11 – osobowej p. nożnej	Wrzesień	Stadion OSiR	UG, OSiR
Indywidualny Bieg Przelajowy	Październik		OSiR Złot. Kuj.
Sztafety Przelajowe	Październik		OSiR Złot. Kuj.
Gminny Turniej Piątek Piłkarskich	Październik		OSiR Złot. Kuj.
Mistrzostwa Gminy w Tenisie stołowym dziewcząt	Październik		OSiR Złot. Kuj.
Mistrzostwa Gminne w Tenisie Stołowym chłopców	Październik		OSiR Złot. Kuj.
Halowy Turniej Mini p. nożnej	listopad	Sala sportowa OSiR	OSiR Złot. Kuj.
Świąteczny turniej Mini p. nożnej dla dzieci	Grudzień	Sala sportowa OSiR	OSiR Złot. Kuj.
Świąteczny Turniej Mini p. nożnej dla Oldboyów	Grudzień	Sala sportowa OSiR	OSiR Złot. Kuj.
Mecze ligowe –seniorów, juniorów, młodzików	Marzec/listopad		OSiR Złot. Kuj.

Źródło: opracowanie własne PART S.A. na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Złotnikach Kujawskich.

Oprócz wyżej wymienionych imprez organizowane są corocznie półfinały powiatowe w 11-tkach piłkarskich, półfinały i finały powiatowe w 5-tkach piłkarskich oraz mistrzostwa powiatowe w tenisie stołowym. Zawody te organizowane są w miesiącach październik-grudzień oraz marzec-kwiecień przy współudziale Powiatowego Szkolnego Związku Sportowego. Wszystkie imprezy sportowe organizowane są wspólnie przez Ośrodek Sportu i Rekreacji w Złotnikach Kujawskich i Urząd Gminy.

Pomimo, iż prawie wszystkie imprezy mają charakter sportowy, stanowią one dużą atrakcję dla mieszkańców, a także turystów odwiedzających gminę.

Aktywność społeczna mieszkańców

Aktywność mieszkańców koncentruje się na uczestnictwie w zajęciach Gminnego Ośrodka Kultury oraz zespołu folklorystycznego „Złotniczanki”.

Zespół folklorystyczny „Złotniczanki”

Zespół powstał w 1986 roku przy Gminnym Ośrodku Kultury. W skład zespołu wchodzi około dwudziestu mieszkańców gminy. W repertuarze znajdują się pieśni i piosenki z regionu Kujaw, a także piosenki okolicznościowe np: Dzień Matki, z okazji dożynek lub rocznic małżeńskich. Zespół uczestniczy w różnego rodzaju przeglądach i konkursach folklorystycznych, w których zdobył następujące wyróżnienia.

- III miejsce na Międzywojewódzkim Przeglądzie Zespołów Folklorystycznych w Nakle,
- wyróżnienie na V Wojewódzkim Przeglądzie Amatorskich Zespołów Artystycznych,
- wyróżnienie w międzynarodowym Świecie Folkloru Pieśni i Tańca w Strzelnie.

5.3.2. Stan ochrony środowiska

Środowisko naturalne i jego czystość odgrywają decydującą rolę w określeniu możliwości wypoczynku na danym obszarze.

Jednym z podstawowych założeń polityki ekologicznej gminy jest takie działanie, które pozwoli zachować zasoby i walory środowiska w stanie zapewniającym trwałe możliwości korzystania z nich zarówno przez obecne i przyszłe pokolenie, przy jednoczesnym zachowaniu trwałości funkcjonowania procesów przyrodniczych.

Gmina stworzyła program ochrony środowiska, a główne zadania koncentrowały i koncentrują się na:

- Likwidacji „dzikich” zrzutów ścieków w latach 2000-2001. Gmina kontrolowała mieszkańców nie przyłączonych do komunalnej sieci kanalizacyjnej, sukcesywne kontrole spowodowały, że coraz mniej osób stosuje ten proceder.
- Działaniach mających na celu prawidłową gospodarkę nawozową w latach 2000-2001. Jednym z mierników określania poziomu intensywności gospodarki rolnej jest ilość zużycia nawozów i środków ochrony roślin. Ta ilość z roku na rok spada, co nie powoduje istotnego i powszechnie występującego zagrożenia dla

środowiska. Prowadzenie produkcji w sposób niezgodny z zasadami dobrej praktyki rolniczej może przynieść niekorzystne skutki dla środowiska, które mogą mieć duży wpływ na:

- zniszczenie wód w wyniku zastosowania dużych dawek nawozowych,
  - zanieczyszczenie gleb i wód pozostałościami chemicznych środków ochrony roślin,
  - nasilenie różnych form erozji gleb i zmniejszenie ich żywności,
  - zwiększenie emisji amoniaku do atmosfery w wyniku mineralizacji substancji organicznej w glebie.
- Działaniach w zakresie melioracji szczegółowych w latach 2000-2001. Na terenie gminy działa od 1976 roku Gminna Spółka Wodna. Rozwój wodnych melioracji ukierunkowany jest na modernizację systemów melioracyjnych tak, aby podnieść ich przydatność dla rolnictwa oraz zwiększyć funkcje ochronne w stosunku do środowiska glebowego i przyrodniczego. Podstawowym celem działalności Spółki Wodnej jest usprawnienie gospodarki wodnej w obiektach, w tym podwyższenie poziomu wód powierzchniowych i gruntowych.
  - Ochronie powierzchni ziemi. Od 2001 roku zaczął funkcjonować system selektywnej zbiórki odpadów komunalnych. Wprowadzono podział na plastik i szkło. Nadzór nad prawidłową agrotechniką w gminie sprawuje Stacja Chemiczno-Rolnicza w Bydgoszczy.
  - Wykorzystaniu niekonwencjonalnych źródeł energii. Do niekonwencjonalnych źródeł wykorzystywanych na terenie gminy zaliczamy słońce i słońce. Istnieją trzy obiekty na słońce i jeden na słońce. Wykorzystanie takich źródeł energii wpływa na zmniejszenie emisji do atmosfery szkodliwych produktów spalania.
  - Oszczędności energii. Nowo budowane oświetlenia ulic oraz budynki użyteczności publicznej posiadają oświetlenie energooszczędne. Ponadto wiele domów jednorodzinnych i bloków mieszkalnych zostało ocieplonych przed utratą ciepła, kolejne będą również sukcesywnie ocieplane.
  - Ochronie powietrza. Ekologiczne kotłownie mają już wszystkie budynki użyteczności publicznej. W nowo budowanych stawia się bezwzględnie wymóg ogrzewania energią elektryczną, gazem płynnym lub olejem opałowym.
  - Zagospodarowaniu terenów rolniczych. W zespołach pałacowo-parkowych na terenie gminy tworzone są ścieżki ekologiczne z jednoczesną ochroną pomników przyrody w Palczynie i Tucznie. Ponadto zagospodarowanie terenu rolniczego polega na corocznym dosadzaniu drzewek w parkach, skwerach i przy drogach gminnych. Każdego roku do prawie dwustu gospodarstw

domowych trafiają drzewa i krzewy ozdobne, zakupione przez gminę w ramach akcji nasadzeniowej.

Powyżej zaprezentowane działania pokazują, iż gmina dba w szczególności o czystość środowiska naturalnego. Należy również wspomnieć, iż użytki ekologiczne uwzględnia się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.3.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjna gminy, a przede wszystkim miasta jest możliwa z głównej drogi wojewódzkiej nr 25 łączącej Inowrocław z Bydgoszczą. Ponadto miasto ma bezpośrednie i pośrednie połączenie PKP z innymi miastami w Polsce. Z oddalonego o 15 km Inowrocławia można bezpośrednio dojechać do Bydgoszczy, Poznania, Gdańska i Warszawy.

Na terenie gminy jest również rozwinięty transport PKS i prywatny. Połączenia są dość częste, co około 30 minut z Inowrocławiem i Bydgoszczą.

Niestety w gminie brak jest ogólnodostępnych parkingów.

5.3.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym

obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Na terenie gminy nie ma hoteli, domów wczasowych, schronisk, a także gospodarstw agroturystycznych.

Jedyną bazę stanowi pensjonat w Tucznie, który oferuje 15 miejsc noclegowych, oraz pola namiotowe w Tucznie i w Lesznie z ok. 200 miejscami.

Można zatem stwierdzić, iż baza noclegowa gminy jest uboga i zaliczana jest do bazy o niskim standardzie.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy nie ma dużego zróżnicowania istniejącej bazy gastronomicznej. Istnieje jedna restauracja na około 300 osób, która oferuje dania kuchni tradycyjnej. Znajduje się także sześć barów całorocznych i jeden sezonowy. Oferują one również kuchnię tradycyjną, a każdy z nich może przyjąć 30 osób.

Podsumowując można stwierdzić, iż bazę gastronomiczną gminy tworzy ponad 500 miejsc, co umożliwia obsługę dużych grup turystycznych.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

W gminie i mieście Złotniki Kujawskie znajduje się Ośrodek Sportu i Rekreacji ze stadionem sportowym i salą gimnastyczną.

Organizowanych jest tu wiele imprez sportowych, które niejednokrotnie swoją liczbą i charakterem mogłyby konkurować z dużo większymi gminami. Wnoszą one dużo rozrywki i odprężenia od codzienności zarówno dla mieszkańców jak i osób odwiedzających gminę.

5.3.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

Istniejąca obecnie oferta turystyczna w stosunku do istniejącego potencjału jest niewystarczająca. W procesie wzrastającej konkurencji gmina nie ma strategii rozwoju wykorzystującej intensywnie swoje możliwości.

Najbardziej charakterystycznymi formami wypoczynku na terenie gminy są: turystyka aktywna, a w jej ramach przede wszystkim turystyka wodna ze względu na występujące jeziora.

5.3.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Złotniki Kujawskie

Przeprowadzona analiza walorów turystycznych gminy Złotniki Kujawskie, pozwala stwierdzić, iż produkt turystyczny obszaru miasta i gminy powinien opierać się na walorach naturalnych.

Do najważniejszych wniosków, które nasunęły się po przeprowadzonym audycie należą:

- kluczowe znaczenie ma położenie gminy, od północnej strony znajduje się Puszcza Bydgoska, a od południowej rzeka Noteć. Podstawowym atutem przy tworzeniu produktu turystycznego, powinno być wykorzystanie walorów naturalnych, które przy dobrym zagospodarowaniu i promocji mogą stać się bardzo atrakcyjnymi miejscami turystycznymi,
- imprezy, które w gminie organizowane są dość często, nie są w stanie generować ruchu turystycznego. Mają one zasięg lokalny lub regionalny. Jednak dla potencjalnego turysty należy stworzyć bogatszy kalendarz imprez, który zachęcałby do częstszego odwiedzenia gminy,
- dużo większe inwestycje potrzebne są na rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej. Pomimo iż baza gastronomiczna jest w stanie obsłużyć dużą grupę turystyczną, oferuje ona tylko dania kuchni tradycyjnej. Bardzo słabo też jest rozwinięta baza noclegowa, brak gospodarstw agroturystycznych i ekoturystycznych, a 15 miejsc w pensjonacie i 200 miejsc campingowych to również za mało, aby mogła dobrze rozwijać się turystyka,
- władze gminy podejmują szereg zadań w celu zachowania jak największych zasobów i walorów środowiska,
- atrakcją gminy są zabytki sakralne i dworsko-pałacowe, niestety zabytki te nie są oznakowane, a gmina nie posiada żadnych materiałów promocyjnych co jest jednak niezbędne do ich dobrej prezentacji,
- gmina obecnie nie posiada szlaków turystycznych, a miałyby to duży wpływ na rozwój turystyki w gminie. W fazie przygotowań jest szlak rowerowy (powiatu inowrocławskiego).

5.4. Miasto i Gmina Barcin

Gmina Barcin jest położona w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego, wchodzi w skład powiatu żnińskiego. Leży 35 km od Bydgoszczy przy trasach komunikacyjnych Bydgoszcz – Mogilno – Trzemeszno oraz Inowrocław – Żnin. Graniczy z gminami: Żnin, Łabiszyn, Dąbrowa Mogileńska i Pakość. Gmina leży na granicy Pałuk i Kujaw, ale etnograficznie należy do Pałuk. Teren gminy przecina równoleżnikowo dolina Noteci. Gminę zamieszkuje 15 500 osób.

5.4.1. Walory turystyczne miasta i gminy Barcin

Na analizę walorów turystycznych gminy składają się wszystkie te elementy, które mogą stanowić atrakcję dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Gmina zajmuje powierzchnię całkowitą 12 108 ha, z czego na tereny miejskie przypada 369 ha, a na tereny wiejskie 11 736 ha. Na ogólną powierzchnię przypada 68% użytków rolnych. Lasy sosnowe i mieszane zajmują powierzchnię 8%, natomiast grunty pod wodą 2,8%. Struktura ta determinuje rodzaj produktów turystycznych, które można rozwijać na terenie gminy.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Krajobraz gminy cechuje duże zróżnicowanie form terenowych, jako skutek spłynięcia do Bałtyku ostatniego lodowca skandynawskiego, który obejmował te tereny. Na terenie gminy nie występują tereny o szczególnych walorach krajobrazowych i przyrodniczych podlegających ochronie z mocy prawa.

Stosunkowo niewielki obszar zajmują kompleksy leśne, wśród których dominują lasy sosnowe i mieszane. Mały udział terenów zielonych rekompensują częściowo parki oraz ogródki działkowe.

Gminę przecina równoleżnikowo dolina Noteci, tworząc teren łagodnie połaďowany, obniżający się w kierunku rzeki. Nazwa Pałuki, do których

etnograficznie należy Barcin wywodzi się od łukowatego, czyli pagórkowatego terenu poprzecinanego licznymi jeziorami, wokół których rosną podmokłe łąki zwane łęgami. Również rzeka płynie po terenie bagnistym, obfitującym w starorzecza, łąki i torfowiska.

Samo miasto jest położone na terenach o wyraźnie zróżnicowanej morfologii. Północną i południową część miasta stanowi wysoczyzna morenowa płaska i falista. W jego granicach znajduje się dolina Noteci oraz krawędź zboczowa wysoczyzny i częściowo terasy tej rzeki.

Równoleżnikowy przebieg przez miasto, usytuowanej w rejonie wschodnio-zachodnim doliny Noteci, z obszarem gruntów podmokłych, wyklucza możliwości jego pełnej zabudowy. Warunki gruntowo-wodne stanowią ograniczenie dla lokalizacji różnych form zabudowy miejskiej. O ile sama wysoczyzna nadaje się pod zabudowę, mniej korzystne są tereny jej zboczy, terasy Noteci wymagające dostosowania zabudowy do spadków terenu. Najtrudniejsza pod tym względem jest dolina rzeki.

Rezerваты i parki krajobrazowe

Na terenie gminy nie istnieją obecnie rezerваты przyrody i parki krajobrazowe, ale od 1999 r. Stowarzyszenie Ekologiczne w Barcinie podejmuje wiele działań promujących Pałuki i koncepcję utworzenia Pałuckiego Parku Krajobrazowego. W obszar parku włączono by gminę Gąsawa i Żnin, gdzie występują obszary chronionego krajobrazu Jezior Żnińskich i Żędowskich oraz atrakcyjne tereny znajdujące się w gminach: Kcynia, Szubin, Barcin, Łabiszyn, Rogowo, Janowiec Wlkp. i Dąbrowa.

Pomniki przyrody

Na terenie zabytkowego cmentarza z poł. XIX w. znajdują się dwie aleje złożone z *akacji, klonu zwyczajnego, kasztanowca i lipy drobnolistnej*. Są to zarejestrowane pomniki przyrody.

We wsi Młodocin znajdują się trzy pomniki przyrody: *dwie lipy i dąb*.

Ścieżki przyrodnicze

Obok Terenowej Stacji Ekologicznej w Jeziorach, będącej we władaniu Stowarzyszenia Ekologicznego w Barcinie znajduje się ścieżka przyrodnicza, którą można odwiedzić z instruktorem lub samodzielnie z przewodnikiem pt. „Jeziora”. Ścieżka wiedzie przez 15 przystanków, z których każdy daje możliwość innych obserwacji przyrodniczych i przyswojenia nowych pojęć.

Zbiorniki wodne

Na terenie gminy znajdują się dwa rozlewowe jeziora *Wolice* i *Sadłogoszcz* oraz część *Jeziora Kierzkowskiego*, o łącznej powierzchni 337 ha. *Jezioro Wolickie*, obok plaży w Zagrodzie Zdrowia w Pturku zostało przebadane przez Sanepid w Żninie. Wyniki badań wskazały, iż poza mętnością, woda jest czysta pod względem bakteriologicznym i

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich chemicznym i zbiornik został dopuszczony do kąpieli. Pozostałe zbiorniki są poza klasą czystości.

Bogactwa naturalne

Rozwój Barcina był i jest ściśle związany z występowaniem na tym terenie pokładów wapienia. Ich eksploatację rozpoczęto w 1860 r. Białe dziedzictwo stanowi trwały element tradycji gminy, a skała wapienna jest ważnym fragmentem historii. Aktywnie działa tu 750 przedsiębiorstw, a wśród nich należący do francuskiego inwestora Lafarge Cement Polska S.A. Zakłady Kujawy w Bielawach.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Barcin etnograficznie należy do Pałuk i leży na Szlaku Piastowskim. Szlak Piastowski biegnie z Poznania przez Gniezno, Żnin, Lubostroń, Inowrocław, Kruszwicę, Trzemeszno, Gicz, Swarzędz i kończy się w Poznaniu. Podzielony jest na 4 odcinki. Gmina Barcin znajduje się na szlaku trzeciego odcinka, który obejmuje: Kruszwicę – Inowrocław – Kościelec – Pakość – Piechcin – Barcin – Pturek – Lubostroń – Żnin – Wenecja – Biskupin – Gąsawa – Rogowo – Modliszewko – Gniezno. Szlak Piastowski jest jedną z największych atrakcji turystycznych polski. Jest to szlak historyczny, opowiedziana za pośrednictwem zabytków kultury materialnej historia najwcześniejszych piastowskich symboli na ziemi polskiej i kolebki polskiej państwowości.

Materiałne wartości środowiska kulturowego związane są z początkiem działalności ludzkiej na obszarze całego województwa. Udokumentowane badania archeologiczne świadczą o śladach kultury wschodniorzymskiej i późnego średniowiecza. Na tym terenie znalezione też zostały stare monety rzymskie.

Środowisko kulturowe gminy tworzą elementy zagospodarowania jej terenu, zabytki architektury, obiekty sakralne, wartości historyczne, naukowe i artystyczne. Dziedzictwo przodków stanowią też niematerialne wartości środowiska kulturowego obejmujące m.in. tradycje, zwyczaje, nazewnictwo. To z nich wywodzi się obecne nazwy miejscowości oraz herb miasta.

Najbardziej rozpowszechnione jest przeświadczenie, że ze względu na szeroko rozwinięte na tym terenie bartnictwo nazwa miasta wywodzi się od słowa *barć*. Możliwe też jest jej pochodzenie od słowiańskiego imienia Barty, czyli Bartłomieja, patrona pobliskiego Szczepanowa.

Mimo bogatej historii nie zachowały się zabytki znaczącej wartości. Istnieją obiekty zaliczane do trzech stref konserwatorskich:

- obiekty podlegające pełnej ochronie,
- obiekty podlegające rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru skali nowej zabudowy,
- udokumentowane wykopaliska.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Do obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy Barcin należą:

- układ architektoniczny Starego Miasta wraz z zabytkowymi dzięwnastowiecznymi kamienicami wokół Rynku,
- Dom Jakuba Wojciechowskiego przy ul. Kościelnej,
- szkoła Podstawowa nr 1 w Barcinie z 1893 r.,
- zabytkowe budynki na terenie miasta i gminy Barcin z XIX w. i XX w. m.in. wieża ciśnień, mleczarnia, młyn, rzeźnia, bank, zespół poczty,
- zabytkowe zagrody z początku XX w. na terenie Barcina Wsi, Julianowa, Mamlicza, Pturka, Sadłogoszczy, Złotowa.

Stanowiska archeologiczne:

- zespół stanowisk archeologicznych⁶ w Barcinie Wsi – ślady osadnictwa neolitycznego, osada kultury łużyckiej z późnego średniowiecza,
- stanowisko archeologiczne w Sadłogoszczy – osada z wczesnego średniowiecza,
- zespół stanowisk archeologicznych Wolice – osady kultury łużyckiej i przeworskiej oraz z wczesnego średniowiecza,
- zespoły stanowisk archeologicznych Knieja – osada kultury łużyckiej, z wczesnego średniowiecza oraz osady kultur neolitycznych, kultury łużyckiej, przeworskiej i z wczesnego i późnego średniowiecza,

---

⁶ Stanowiska archeologiczne podane poniżej powinny być traktowane jedynie jako miejsca prowadzenia prac archeologicznych. Obecnie jedynym miejscem, które może być wykorzystywane dla celów turystycznych jest kurhan w Złotowie, gdzie w latach 50-tych odkryto grobowiec megalityczny kultury amfor kulistych sprzed 4 tysięcy lat.

- obiekt archeologiczny w Złotowie.

Zabytki sakralne

- kościół p.w. Świętego Jakuba w Barcinie z 1901 r., zbudowany w stylu neoromańskim. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I poł. XVII w., a w ołtarzach bocznych obrazy i rzeźby z XVII w. i z XVIII w.,
- kościół p.w. M.M. Kolbego w Barcinie,
- kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Piechcinie,
- cmentarz parafialny w Barcinie z II poł. XIX w. (nagrobki o znaczeniu historycznym oraz osób szczególnie zasłużonych),
- cmentarze ewangeliczne w miejscowościach – Barcin Wieś, Pturek, Kania, Mamlicz, Złotowo, Sadłogoszcz, Piechcin, Wolice,
- wyobrażenia figuralne świętych,
- zabytkowe kapliczki z XX w. (Dąbrówka Barcińska, Krotoszyn, Wolice, Zalesie Barcińskie).

Zespoły dworskie oraz parkowo-pałacowe

- późnoklasycyistyczny zespół dworski z XIX w. w Barcinie,
- zespół pałacowo-parkowy w Krotoszynie, zbudowany w XVII w., przebudowywany w XIX w. i XX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Młodocinie z pocz. XX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Piechcinie z XIX w.

Miejsca Pamięci Narodowej

- zbiorowa Mogiła Pomordowanych – w mogile znajdują się zwłoki pomordowanych w latach 1939-1945 Polaków,
- pomnik ku czci poległych Powstańców Wielkopolskich – obmurowana tablica; pomnik ku czci poległych Powstańców Wielkopolskich oraz pomordowanych w okresie okupacji mieszkańców Mamlicza,
- tablica Pamięci Narodowej Barcin, Plac 1-maja 8, budynek szkoły podstawowej nr 1 - postawiona 5 stycznia 1958 r. przez ZBOWiD Koło Barcin. W czasie II wojny światowej w dniu 20 września 1939 r. przed szkołą podstawową w Barcinie Niemcy rozstrzelali: Franciszka Rzepkę z Barcina, Jana Markiewicza z Pturka i Franciszka Nowakowskiego ze Słaboszewka,
- tablica pamiątkowa na budynku mieszkalnym przy ulicy 4-go stycznia. W budynku przy ulicy 4-go stycznia Powstańcy Wielkopolscy przygotowywali miejscowe plany powstania Wielkopolskiego i dnia 4 stycznia 1919 r. wyruszyli do walki.

- pomnik Feliksa Wiśniewskiego – mogiła powstańca wielkopolskiego znajdująca się na cmentarzu. Pomnik Franciszka Rzepki
- mogiła zamordowanego 20.09.1939 r. Franciszka Rzepki; cmentarz

Ciekawe miejsca

- na prawym brzegu Noteci znajduje się Góra Św. Wojciecha – kopiec usypany na miejscu jego pobytu,
- w Piehcinie na uwagę zasługuje stary i nieczynny kamieniołom,
- warto również odwiedzić Izbę Tradycji, znajdującą się w piwnicach Urzędu Miasta i Gminy, eksponująca bogatą historię miasta i okolicznych miejscowości.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Do takich imprez na terenie gminy Barcin należą imprezy o charakterze typowo turystycznym, sportowym, kulturalnym, religijnym. Obrazuje je poniższa tabela:

Tabela 12: Wykaz imprez organizowanych w gminie.

Rodzaj imprezy	Nazwa imprezy	Zasięg imprezy	Termin	Miejsce
Turystyczna	Noc Świętojańska	Powiatowy	Czerwiec	Barcin – plac przy Hali widowiskowo-sportowej lub przy stacji wodnej
Sportowa	Memorial im. E. Tokarskiego w tenisie stołowym	Ogólnopolski	Luty	Barcin – Hala widowiskowo-sportowa
Sportowa	Rozgrywki Barcińskiej Ligi Koszykówki	Gminny	Jesień – Wiosna	Barcin – Hala widowiskowo-sportowa
Sportowa	Turniej Wsi	Gminny	Styczeń	Barcin – Hala widowiskowo-sportowa
Kulturalna	Dni Barcina – cykl imprez sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych	Powiatowy	Czerwiec	Barcin, Piehcin
Kulturalna	Symposium poświęcone pamięci Jakuba	Ogólnopolski	Czerwiec	Barcin - Sala Imprez Kameralnych

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

	Wojciechowskiego			
Kulturalna	Ogólnopolski konkurs poetycki – prezentacje ekologiczne Barcin (4 konkursy: 3 regionalne i 1 ogólnopolski) – prezentacja piękna Pałuk	Ogólnopolski	Czerwiec -Sierpień	Barcin - Sala Imprez Kameralnych
Kulturalna	Festiwal piosenki przedszkolnej „Foremka” – Dzień Dziecka	Powiatowy	Czerwiec	Barcin - Sala Imprez Kameralnych lub Hala widowiskowo-sportowa

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie danych ze Urzędu Miasta i Gminy.

Oprócz imprez cyklicznych na terenie gminy odbywają się również imprezy nieregularnie. Zaliczyć można do nich:

- regaty żeglarskie „Pożegnanie lata” na jeziorze Wolickim w Pturku
- wystawa „Artyści gminy prezentują”

Wiele imprez o mniejszym zasięgu organizuje również Stowarzyszenie Ekologiczne w Barcinie. Należą do nich m.in. rajdy kolarskie, połączone z zajęciami terenowymi, konkursy plastyczne, fotograficzne, literackie i poetyckie, propagujące piękno Pałuk. Celem tych konkursów jest budzenie zainteresowań wartościami przyrody i zabytkami ojczystej ziemi, kształtowanie wrażliwości estetycznej i zrozumienie potrzeby ochrony środowiska. Kolejnym celem jest promowanie idei powstania Pałuckiego Parku Krajobrazowego.

Dla celów promocji gminy są również wykorzystywane tradycje związane z barcińskim wapiennictwem. Na przełomie czerwca i lipca 2000 r. w kujawsko-pomorskim miało miejsce wydarzenie artystyczne Konstrukcja w Procesie VII pn. „Ta ziemia jest kwiatem”. W Barcinie pojawił się amerykański artysta Randy Jewart, który stworzył monumentalną rzeźbę z brył wapiennych. Jej główną część stanowią trzy głązy obudowane ogromną ilością mniejszych odłamków skalnych.

Aktywność społeczna mieszkańców

Spółeczeństwo Barcina wykazuje zdecydowanie ponad przeciętną aktywność, która jest niezwykle atutem gminy również podczas konstruowania produktów turystycznych. Przychylność i dynamiczne działanie mieszkańców odgrywa w procesie obsługi turystów bardzo istotną rolę. Funkcjonujące organizacje społeczne uatrakcyjniają pobyt na terenie gminy oraz dają pretekst do kolejnych przyjazdów. Z uwagi na bardzo dużą ilość działających organizacji poniżej podajemy jedynie niektóre z nich:

Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji

Placówka powstała przed kilkoma laty. W jego skład wchodzi: Hala Widowiskowo-Sportowa (pełno wymiarowe boiska do siatkówki, koszykówki i piłki ręcznej), Sala Imprez Kameralnych, studio telewizji lokalnej wraz z redakcją „Pogłosu Barcina” oraz kilkanaście świetlic wiejskich. W ramach Ośrodka działa kilka sekcji: judo, koszykówki, modelarska, muzyczna, aerobiku). Jest organizatorem wielu imprez odbywających się na terenie gminy.

Biblioteka Publiczna im. Jakuba Wojciechowskiego

Po drugiej wojnie światowej Jakub Wojciechowski założył bibliotekę. Przekazał na ten cel swój prywatny, 220-tomowy księgozbiór, który zgromadził w latach trzydziestych dzięki przyjaźni i protekcji Tadeusza Boya Żeleńskiego. Znajdowały się w nim książki otrzymane od Boya właśnie, a także od Ireny Krzywickiej, Stanisława Helsztyńskiego i innych literatów. Zbiory biblioteki dzięki darom społeczeństwa stale się powiększały. W 1948 r. liczyły 400 woluminów, obecnie – blisko 34 tysiące. Od lat dziewięćdziesiątych ogromne znaczenie ma wsparcie samorządu lokalnego.

Przy bibliotece powstało Koło Przyjaciół Biblioteki, przemianowane na Koło Przyjaciół Jakuba Wojciechowskiego, które było inicjatorem wielu imprez kulturalnych: wystaw prac plastycznych twórców-amatorów, wystaw hobbystów, imprez popularyzujących postać i twórczość Patrona. W 1983 r. otwarto osobny oddział dla dzieci.

Obecnie Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Barcin stanowi istotny ośrodek animacji kultury. Odbywają się tutaj rozmaite imprezy kulturalne: spotkania z twórcami, z poezją i muzyką, koncerty, wystawy, wieczory autorskie.

Zespół Relax

Zespół wokально-instrumentalny Relax liczy 12 osób i działa przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury, Sportu i Rekreacji. Koncertuje w trakcie imprez kulturalnych i uroczystości. Obsługuje biesiady, festyny, pikniki, bierze udział w festiwalach, obchodach rocznicowych. Występuje również poza gminą w kraju i zagranicą.

Repertuar Relaxu składa się z utworów o różnorodnym charakterze, od piosenek ludowych przez dancinowe, estradowe, po biesiadne i patriotyczne.

Piechcińskie Bractwo Kurkowe

Piechcińskie Bractwo Kurkowe powstało z inicjatywy Czesława Michalskiego w 1990 roku. Społeczny charakter Bractwa nakazuje prowadzić działalność na rzecz lokalnej społeczności i dlatego zrzesza ono pod swoimi sztandarami ludzi szanujących tradycje brackie. Bractwo realizuje cele statutowe, prowadzi program podstawowego wykształcenia strzeleckiego, przyczynia się do rozwoju sportów obronnych. Współpraca ze szkołami i zakładami pracy tworzy różnorodną płaszczyznę działania bractwa.

„Ćwicz oko i dłoń w ojczyzny obronie” to główne zawołanie bractwa. Wychowanie patriotyczne, obywatelskie i obronne realizuje się w bractwie poprzez święcenie ważnych rocznic z historii Polski, organizowanie zawodów strzeleckich, pokazów i wystaw medalierskich, falerystycznych związanych tematycznie z ważnymi wydarzeniami.

Członkowie bractwa są umundurowani w ciemnozielone marynarki, czarne spodnie i buty, czarne kapelusze, białe koszule, zielone krawaty i zielone peleryny.

Członkowie bractwa biorą udział w zawodach i strzelaniach brackich na terenie całego kraju; nagrody to ok. 150 pucharów i nagród rzeczowych. Zawody własne to około 20 imprez rocznie dla własnych członków i imprezy ogólnopolskie jak: „Puchar Pałuk”, „Wiosna na Pałukach” i Turniej Strzelecki o „Honorową Szpadę Górnica”.

Teatr Absurd

Działa od czerwca 2001 r. przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury, Sportu i Rekreacji. Skupia kilkunastu młodych ludzi. W październiku 2001 r. wystawił spektakl „nasze Metro”, będący adaptacją słynnego musicalu Janusza Józefowicza i Janusza Stokłosa pt. „Metro”, nagrodzony później na kilku przeglądach teatrów amatorskich. W lutym 2002 r. nagrano płytę z piosenkami pochodzącymi z musicalu.

Regionalna Orkiestra Kujawy z siedzibą w Piechcinie

Powstała w 1923 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela Zakładów Wapienniczych Władysława Namysłowskiego. W skład orkiestry wchodzi pracownicy zakładów gminy, absolwenci Akademii Muzycznej w Bydgoszczy, absolwenci i uczniowie Średniej Szkoły Muzycznej w Inowrocławiu, uczniowie innych szkół średnich i podstawowych. Repertuar orkiestry jest bardzo różnorodny (marsze, polonezy, wiązanki, kujawiaki, polki, a nawet swingi).

Stowarzyszenie Pokolenia Pomorza i Kujaw Koło

Barcińskie koło organizacji utworzono w 1992 r. równocześnie z powstaniem Stowarzyszenia Pokolenia Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy. Skupiającemu 30 członków kołu przewodniczy Piotr Paweł Szwech. Działalność koła w Barcinie to przede wszystkim propagowanie wśród mieszkańców gminy szeroko pojmowanej kultury fizycznej, turystyki oraz rekreacji. Organizowane są również imprezy o charakterze rozrywkowym i towarzyskim. Dotychczas członkowie stowarzyszenia organizowali turnieje siatkówki, halowej piłki nożnej i tenisa stołowego, rozmaite imprezy okolicznościowe, zabawy karnawałowe, a dla najmłodszych: Dzień Dziecka, Akcję Lato oraz Mikołajki. Ponadto aktywnie włączali się w wiele imprez odbywających się na terenie gminy, powiatu i województwa.

Polski Związek Hodowców Gołębi Pocztowych sekcja Barcin

Barcińska sekcja, działająca na terenie gmin Barcin, Pakość i Dąbrowa, została założona w grudniu 1996 roku i zrzesza 31 członków.

Członkowie sekcji zajmują się hodowlą gołębi pocztowych, które uczestniczą w zawodach na szczeblu oddziału, okręgu i krajowym. Sezon lotowy trwa od maja do września i podzielony jest na loty gołębi dorosłych i gołębi młodych. W ramach współpracy z samorządem lokalnym corocznie organizowane jest dodatkowe współzawodnictwo w ramach sekcji. Do 1999 roku odbywało się ono w trakcie Dni Barcina.

Hodowcy sekcji Barcin osiągają wyniki na szczeblu oddziału i kraju. Mistrzostwo okręgu gołębi młodych na rok 1999 zdobył Józef Kowalczyk, który w 2000 roku w ramach współzawodnictwo – derby (impieza krajowa) znalazł się wśród 300 najlepszych przodowników w kraju. Z kolei osiągnięciem Zbigniewa Tadeusza Kranza jest 47 krajowy lotnik roczny.

Barcińskie bednarstwo

W Barcinie przy ul. Kościelnej od 150 lat funkcjonuje warsztat bednarski. Produkowane są w nim antałki, kadzie, beczki, cebrzyki, wiadra, masielnice, beczki do wina, balie do sauny, dębowe kufle do piwa, zegary, wiszące antałki do pubów i winiarni. Beczki wyrabia już piąte pokolenie Krukowskich.

Władze miasta i gminy wykorzystują tę działalność do celów promocji m.in. podczas imprez targowych. Przez eksponowanie bednarstwa, wyrobów bednarskich i umożliwienia nawiązania bezpośredniego kontaktu z ich twórcą rozpowszechniano informację na temat gminy, wymuszając niejako zainteresowanie miejscem, w którym powstają wyroby bednarskie. Również aranżacja stoiska nawiązywała swoim charakterem do tradycji bednarskich istniejących w Barcinie.

Barcińskie osobowości

Poniżej podajemy jedynie niektórych nietuzinkowych mieszkańców gminy:

- w Barcinie w latach 1924-1958 żył i działał Jakub Wojciechowski, ludowy pisarz i pamiętnikarz. Był autorem wyróżnionego pierwszą nagrodą pamiętnika „Życiorys własny robotnika” nadesłanego na konkurs ogłoszony w 1922 r. przez Polski Instytut Socjologiczny w Poznaniu. W 1935 r. nagrodzono go Złotym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury,
- Grzegorz Zygmąński – artysta amator zajmujący się rzeźbiarstwem, malarstwem, metaloplastyką, kowalstwem artystycznym,
- Jadwiga Stróżykiewicz – poetka,
- Antoni Śreniawa szypowski – poeta,
- Krzysztof Wilk – malarz,
- Zofia Dams – haft pałucki.

5.4.2. Stan ochrony środowiska

Czystość środowiska naturalnego oraz bieżąca dbałość o jego stan są istotnymi elementami polityki oraz podejmowanych działań przez władze gminne. Mają też bezpośredni wpływ na rozwój turystyki. Działania na rzecz ochrony środowiska obejmują między innymi:

- troskę o jakość wody pitnej i gospodarkę odpadami,
- oczyszczanie ścieków komunalnych,
- dbałość o stan powietrza,
- opiekę nad istniejącymi obiektami przyrody oraz jakością wód powierzchniowych.

Zarówno ze względu na warunki geomorfologiczne, jak i ponadnormatywny stan zanieczyszczenia środowiska Barcin jest zlokalizowany na obszarze problemowym. Gmina leży w obszarze przekroczeń skażenia środowiska i deficytu wody.

Woda pitna

100% terenu gminy jest zwodociągowane. W gminie istnieje kilka scentralizowanych systemów wodociągowych zasilanych ze stacji wodociągowych, które obejmują swym zasięgiem cały obszar gminy. Największa stacja wodociągowa znajdująca się w miejscowości Wolice zaopatruje w wodę miasto Barcin oraz miejscowości Wolice, Knieja i Pturek. Istnieją 4 stacje uzdatniania wody: Wolice, Piechcin, Mamlicz, Młodocin.

Ujęcie wody pitnej w Wolicach składa się z pięciu studni głębinowych pobierających wodę z czwartorzędowej warstwy wodonośnej. Druga co do wielkości stacja wodociągowa znajduje się w Piechcinie, skąd zaopatrywane są w wodę miejscowości takie jak: Piechcin, Sadłogoszcz, Zalesie Barcińskie, Aleksandrowo. Ujęcie wody pitnej w Piechcinie składa się z dwóch studni głębinowych. Trzecią co do wielkości stacją wodociągową jest stacja w miejscowości Mamlicz, skąd zaopatrywane w wodę są takie miejscowości jak: Augustowo, Barcin Wieś, Dąbrówka Barcińska, Gulczewo, Julianowo, Józefinka, Kania, Mamlicz, Złotowo. Ujęcie wody pitnej składa się z dwóch studni głębinowych o wydajności pokrywającej obecne zapotrzebowanie na wodę ze znaczną rezerwą.

Ponadto istnieją jeszcze dwie stacje wodociągowe w Młodocinie i Krotoszynie zaopatrujące w wodę mieszkańców tych miejscowości. Ujęcia wody pitnej w w/w miejscowościach składają się z dwóch studni głębinowych o wydajności w pełni pokrywającej obecne zapotrzebowanie na wodę pitną ze znaczną rezerwą. Ponadto w miejscowości Piechcin istnieje ujęcie wody składające się z dwóch studni głębinowych obecnie nie eksploatowanych.

Odpady

We wsi Barcin istnieje wysypisko odpadów komunalnych o przewidywanym okresie eksploatacji do 2008 r. W 2000 r. ukończono inwestycję budowy nowego i rekultywacji istniejącego wysypiska. Na wysypisku istnieje segregacja wtórna.

W gminie występuje segregacja odpadów: plastik, szkło, metal, papier. W Barcinie i Piechcinie funkcjonują pojemniki na odpady, w pozostałych częściach gminy funkcjonuje system workowy.

Oczyszczanie ścieków komunalnych i stan wód powierzchniowych

Na terenie gminy istnieją dwa scentralizowane systemy kanalizacji sanitarnej w Barcinie i w Piechcinie. Ponadto w system kanalizacji sanitarnej wyposażone jest również osiedle po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych w Krotoszynie.

W systemie kanalizacji w Barcinie sieć kanalizacyjna jest głównie betonowa i azbestowa, natomiast nowsze odcinki wykonane są z PCV. Ścieki od odbiorców wody spływają kanalizacją sanitarną grawitacyjnie do przepompowni ścieków w Barcinie.

W systemie kanalizacyjnym Piehcina sieć kanalizacyjna wykonana jest w przeważającej większości jako kanalizacja piętrowa z rur betonowych, wiele jest również odcinków kanalizacji ogólnospławnej, gdzie ścieki sanitarne płyną wraz z deszczowymi. Ścieki od odbiorców wody spływają kanalizacją sanitarną do przepompowni ścieków w Piechcinie. Bardzo zły stan techniczny systemu kanalizacji sanitarnej w Piechcinie wymaga pilnej interwencji. Inwestycja ta jest zaplanowana na lata 2003-2006.

Z przepompowni w Barcinie i Piechcinie ścieki za pośrednictwem pomp są przepompowywane do oczyszczalni ścieków w Sadłogoszczy. Jest to oczyszczalnia ścieków mechaniczno-biologiczna z chemicznym strącaniem fosforu oraz możliwością wykorzystania w procesie oczyszczania ścieków filtrów gruntowych. Oczyszczalnia istnieje od początku lat siedemdziesiątych, natomiast w latach 1997-1998 została ona zmodernizowana w celu dostosowania do aktualnie obowiązujących wymogów w zakresie oczyszczania ścieków. Parametry ścieków oczyszczonych wskazują na dobrą pracę oczyszczalni i zapewniają dotrzymanie wymogów w zakresie ochrony środowiska w tym również usuwania ze ścieków związków biogenych (tj. azotu i fosforu).

Pod względem obszaru skanalizowana jest niewielka część gminy, natomiast pod względem ilości przyjmowanych do oczyszczania ścieków w stosunku do ilości wody pitnej pobieranej przez odbiorców, która powinna w postaci ścieków wrócić do oczyszczalni jest to w chwili obecnej ok. 75 %.

Brak pełnego uzbrojenia infrastrukturalnego, zwłaszcza tzw. starego Barcina w system kanalizacji sanitarnej i deszczowej wpływa na zanieczyszczenie wód podziemnych. Do zmiany tego zjawiska przyczyni się niewątpliwie inwestycja kanalizowania Starego Miasta, która została obliczana na lata 2001-2003 i której II etap jest realizowany obecnie.

Podobnie wody powierzchniowe są znacznie zanieczyszczone. Noteć posiada w granicach gminy III klasę czystości, co jest spowodowane

działalnością przemysłową, a z istniejących na terenie gminy jedynie część jeziora Wolickiego jest dopuszczona do kąpiei. Pozostałe są poza klasą.

Powietrze

Opady pyłów i substancji szkodliwych z zakładów przemysłowych powodują degradację gleb. Zanieczyszczenie powietrza stanowi konsekwencję zarówno generowania przez zakłady pyłów i dwutlenku węgla, jak i indywidualnych użytkowników mieszkań nie podłączonych do centralnego systemu zasilania w ciepło. W ramach przeciwdziałania temu zjawisku władze gminy działają w kierunku dofinansowania właścicielom nieruchomości modernizacji ogrzewania z węglowego na paliwo ekologiczne.

Ochrona przyrody

Na terenie gminy nie ma dużych kompleksów chronionego środowiska przyrodniczego, a jedynie pojedyncze obiekty. Działania władz gminy mają na celu ochronę tych pojedynczych pomników przyrody (lipy, dęby) oraz ochronę użytku ekologicznego z siedliskiem łągowym mowy śmieszki w Barcinie powierzchni 6,5 ha.

Podejmowane działania mają także na celu zwiększenie zadrzewienia i zakrzewiania na terenie miasta i gminy oraz urządzenie terenów zielonych.

Podsumowanie

Ochrona środowiska traktowana jest przez władze miasta jako jeden z priorytetów, czego wyrazem są podejmowane działania proekologiczne. Zaliczyć do nich można: powstanie oczyszczalni ścieków dla miasta i gminy w Sadłoszczy, budowę i rekultywację istniejącego wysypiska odpadów komunalnych w Barcinie Wsi, ukończoną w 2000 r., współpracę z zakładami produkcyjnymi w celu zminimalizowania ich szkodliwego oddziaływania na środowisko, gazyfikację miasta i gminy. Planowana jest również budowa kanalizacji sanitarnej i deszczowej w Barcinie oraz jej modernizacja w Piechcinie.

W 1994 r. powstało na bazie społecznego protestu przeciw budowie spalarni odpadów przemysłowych o przestarzałej technologii Stowarzyszenie Ekologiczne w Barcinie. Stowarzyszenie działa w kierunku powstrzymania degradacji środowiska naturalnego. Inicjuje takie działania jak: ratowanie zagrożonych ekosystemów, sadzenie drzew i tworzenie terenów zielonych, przywracanie czystości wód, ochrona powietrza oraz utworzenie Pałuckiego Parku Krajobrazowego. Zajmuje się również kształtowaniem świadomości ekologicznej poprzez wykłady, zielone szkoły, zajęcia dydaktyczne na Przyrodniczej Leśnej Ścieżce w Jeziorach, obozy, organizację konkursów. Stowarzyszenie posiada własną placówkę edukacyjną – Terenową Stację Ekologiczną w Jeziorach.

5.4.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjną Barcina należy uznać za dobrą. Najbliższe lotnisko znajduje się w Bydgoszczy (oddalonej od Barcina ok. 35 km).

Gmina posiada połączenia kolejowe z Bydgoszczą, Warszawą, Poznaniem i Gdańskiem. Niestety niedługo zostaną zlikwidowane połączenia kolejowe z Inowrocławiem i Żninem.

Układ drogowy gminy stanowią: drogi wojewódzkie (ciąg drogi nr 251 – Żnin – Inowrocław oraz ciąg dróg nr 254 Bydgoszcz – Mogilno), powiatowe (łącznie 46,3 km), gminne (łącznie 30 km), dojazdy do pól (łącznie 57 km), drogi zakładowe (łącznie 12 km) oraz ulice w Barcinie (11,6 km). Łącznie na terenie gminy znajduje się 183,2 km dróg.

Teren gminy jest objęty komunikacją PKS (główne kierunki to Bydgoszcz, Inowrocław, Żnin, Mogilno). Ponadto kursują autobusy prywatnych firm przewozowych Mat-Bud z Pakości i Pol Bus z Bydgoszczy. Funkcjonują doskonałe połączenia do Bydgoszczy, Inowrocławia, Żnina i Mogilna.

Na terenie gminy funkcjonuje kilka ogólnodostępnych parkingów.

5.4.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze

zróżnicowanymi cenami jest kluczowym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Na terenie gminy funkcjonują następujące obiekty noclegowe:

- hotelik „Orion” dysponujący pięcioma dwuosobowymi pokojami,
- zagroda Zdrowia w Pturku dysponujący domkami cztero- i sześciuosobowymi oraz polem namiotowym, campingiem i sprzętem wodnym,
- gospodarstwo agroturystyczne – ośrodek jazdy konnej i terapii „Luzak” w Pturku.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy funkcjonują następujące obiekty gastronomiczne:

- restauracja „Staromiejska” w Barcinie,
- restauracja w hoteliku „Orion”,
- restauracja „Smakosz” w Piechcinie,
- restauracja „Gwarek” w Piechcinie,
- kawiarnia „Carmen” w Piechcinie,
- pub „Viva” w Barcinie,
- pub „Na Skarpie” w Barcinie,
- bar przy stacji paliw Mag-Benz w Barcinie,
- bar w pawilonach handlowych w Barcinie,
- pijalnie piwa.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Obiekty sportowe

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- hala widowiskowo-sportowa na 700 miejsc w Barcinie,
- hala sportowa z zapleczem przy SP i Gimnazjum Nr 2 w Piechcinie na 200 miejsc,
- sale gimnastyczne przy placówkach oświatowych, SP nr 1, SP nr 2, SP w Mamliczu, Gimnazjum nr 1 w Barcinie, SP i Gimnazjum nr 2 w Piechcinie,
- stadion LKS „Dąb” Barcin w Barcinie Wsi,
- stadion KS Zagłębie w Piechcinie,
- stadion LKS Polonia w Maliczu,
- boisko piłkarskie w parku w Barcinie,
- boiska szkolne oraz boiska do koszykówki,
- stacja Wodna I Wodnej Drużyny Harcerskiej w Barcinie,
- strzelnica Piechcińskiego Bractwa Kurkowego w Piechcinie,
- siłownia Tytan w hali widowiskowo-sportowej,
- siłownia w hali sportowej w Piechcinie,
- solarium w Barcinie,

Szlaki turystyczne

Na terenie gminy brak jest wytyczonych szlaków turystycznych, istnieje natomiast szlak rowerowy Barcin – Gołąbki o długości 35 km, który powstał w 1999 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Ekologicznego obecna sytuacja rynku turystycznego gminy. Szlak rozpoczyna się przy stacji PKP w Barcinie i przebiega przez Wolice, Wójcin, Wiktorowo, Ostrówce, Chomiążę Szlachecką, Gąsawkę, Bełki i kończy się w Gołąbkach.

Obiekty kulturalne

Na terenie gminy znajduje się:

- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Barcinie, który posiada: Halę Widowiskowo-Sportową na 700 miejsc, Salę Imprez Kameralnych nad Notecią, kilkanaście świetlic wiejskich, studio telewizji lokalnej wraz z redakcją Pogłosu Barcina,
- Biblioteka Publiczna MiG Barcin im. Jakuba Wojciechowskiego w Barcinie wraz z kilkoma filiami,
- kina brak, sporadyczne seanse w MGOKSiR.

5.4.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy

Na podstawie pobytu na terenie gminy Barcin, otrzymanych z Urzędu informacji i materiałów oraz przeprowadzonego audytu turystycznego i własnych analiz można określić główne formy turystyki, które są obserwowane na terenie gminy obecnie:

- **turystyka aktywna - wodna:**
  - kajakarstwo – na rzece Noteć oraz okolicznych jeziorach: Sadłowskim, Wolickim, Kierzkowskim,
  - żeglarstwo – na rzece Noteć oraz jeziorach: Sadłowskim, Wolickim i części jeziora Kierzkowskiego,
  - wędkarstwo.
- **turystyka aktywna - jeździecka** – w Klubie Turystyki Konnej „Luzak” w Pturku,
- **turystyka aktywna - rowerowa** – na bazie 35 kilometrowego szlaku rowerowego z Barcina do Gołębek,
- **rekreacja** – na bazie plaży nad jeziorem Wolickim przy Zagrodzie Zdrowia w Pturku,
- **turystyka kulturowa** – wynikająca z położenia Barcina na Szlaku Piastowskim, zachowanych obiektów zabytkowych, prężnie działających organizacji samorządowych i społecznych, ciekawych osób, zajmujących się działalnością rzemieślniczą i artystyczną (bednarz, rzeźbiarz, pocii etc.) oraz organizowanych na terenie gminy imprez,
- **turystyka przyrodnicza** – głównie grup szkolnych zorganizowanych, które lekcje przyrody pobierać mogą na ścieżce edukacyjnej w Jeziorach.

5.4.6. Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Barcin

Po dokonanej analizie walorów turystycznych Barcina wydaje się, iż rozwój produktów turystycznych obszaru miasta i gminy powinien opierać się o jego walory antropogeniczne i naturalne.

- Atutem Barcina jest niewątpliwie jego lokalizacja na Szlaku Piastowskim, jednym z najliczniej odwiedzanych przez turystów krajowych i zagranicznych. Szlak Piastowski to również obowiązkowy cel wycieczek szkolnych w programie nauczania historii. Zachowanymi obiektami zabytkowymi Barcin doskonale wpisuje się w charakter tego szlaku.
- Jedną z najsilniejszych stron Barcina jest aktywność jego mieszkańców. Istniejące na terenie gminy organizacje i stowarzyszenia, jak również działający artyści mogą stanowić o sile produktu turystycznego i być magnesem przyciągającym przybyszów.
- Na szczególną uwagę zasługuje rodzina Krukowskich od 150 lat trudniąca się bednarstwem. Zarówno zespół „Relax”, Bractwo Kurkowe, teatr Absurd, orkiestra Kujawy, jak i sekcja Związku Hodowców Gołębi Poczтовых poprzez swoją działalność stanowią doskonale uzupełnienie i uatrakcyjnienie

organizowanych na terenie gminy imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych, które odbywają się cyklicznie w dosyć dużej ilości.

- Kolejnym atutem turystycznym Barcina jest środowisko przyrodnicze. Bierzemy tu pod uwagę zarówno walory krajobrazowe, jak i ścieżkę edukacyjną, umożliwiającą pobieranie lekcji przyrody w terenie osobom indywidualnym oraz grupom zorganizowanym. Podobnie jak w innych gminach objętych niniejszym projektem do walorów naturalnych Barcina zaliczyć należy Noteć, jako bazę do rozwoju turystyki wodnej i wędkarstwa. W przyrodniczy charakter gminy doskonale wpisuje się również podejmowana działalność ekologiczna.
- Słabszy potencjał wykazuje gmina Barcin pod względem infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Jako miejscowość położona na szlaku Piastowskim, w bliskiej odległości od największych hitów turystycznych Polski oraz aglomeracji bydgoskiej, której może się stać naturalnym zapleczem turystycznym, gmina ma szansę na rozwój turystyki tranzytowej i weekendowej. W związku z powyższym konieczne są nowe miejsca noclegowe o przyzwoitym standardzie, bowiem obecna baza noclegowa jest bardzo ograniczona. Słabo rozwija się również agroturystyka. Lepsza jest kondycja bazy gastronomicznej, a niewątpliwym atutem gminy jest duża ilość obiektów sportowych.
- Turystyka krajoznawcza natomiast powinna się rozwijać na bazie szlaków, wśród których na terenie gminy istnieje jedynie 35-cio kilometrowy szlak rowerowy.

5.5. Miasto i Gmina Łabiszyn

Gmina Łabiszyn leży w północno-wschodniej części pojezierza Gnieźnieńskiego (subregionu Pojezierza Wielkopolskiego, południowo-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, 25 km od Bydgoszczy i ok. 20 km od Żnina. Łabiszyn leży nad Notecią na granicy Kujaw i Pałuk. Sąsiaduje z gminami: Szubin, Białe Błota, Nowa Wieś Wielka, Złotniki Kujawskie, Barcin, Żnin. Ludność gminy stanowi 9244 mieszkańców.

5.5.1. Walory turystyczne miasta i gminy Łabiszyn

Na analizę walorów turystycznych gminy składają się wszystkie te elementy, które mogą stanowić atrakcję dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Łabiszyn jest gminą typowo rolniczą, o powierzchni 166,92 km², z czego lasy obejmują powierzchnią 51,85 km², użytki rolne 98,70 km², a pozostałe tereny 15,18 km². Stopień lesistości w gminie wynosi ok. 30 %. Struktura ta determinuje rodzaj produktów turystycznych, które można rozwijać na terenie gminy.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Cechą charakterystyczną krajobrazu gminy Łabiszyn jest położenie wśród lasów i nad wodami, co tworzy bardzo malowniczą kombinację sprzyjającą wypoczynkowi, turystyce i rekreacji.

Kompleksy leśne

Obszar leśny Łabiszyn, wchodzący w skład Nadleśnictwa Szubin, obejmuje swym zasięgiem leśnictwa: Łabiszyn, Pszczółczyn, Załachowo oraz częściowo (należące do gminy Szubin) leśnictwa: Drogosław, Gąbin, Jaktórka. Nadleśnictwo Szubin na terenie Łabiszyna posiada ogółem 5359,20 ha w tym gruntów zalesionych 4913,70 ha.

Nadleśnictwo Łabiszyn to 51 kompleksów leśnych rozpościerających się w dolinie Noteci, w większości położonych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej:

- Łabiszyn 9 kompleksów,
- Pszczółczyn 15 kompleksów,
- Załachowo 13 kompleksów,
- Drogosław 5 kompleksów,
- Gąbin 5 kompleksów,
- Jaktórka 4 kompleksy.

Położenie takie zapewnia dużą różnorodność rzeźby terenu, gatunków gleb, szaty roślinnej oraz zwierzyny.

Rezerваты przyrody

Na terenie miasta i gminy występuje rezerwat przyrody, chroniący najbardziej cenne kompleksy naturalne. Jest to „Ostrów Pszczółczyński” – rezerwat przyrody o powierzchni 16,80 ha, chroniący kompleksy lipy szerokolistnej oraz czosnku niedźwiedziego.

Pomniki przyrody

Na terenie miasta i gminy ochronie prawnej podlegają m.in.:

- Łabiszyn – *dąb „Jagiełło”*, obwód 610 cm, zasadzony wg legendy przez króla Władysława Jagiełłę w 1410 r.,
- Łabiszyn „Wyspa” – *lipa*, obwód 415 cm,
- Pszczółczyn – 2 *dęby: szypułkowy i bezszypułkowy*, obwody: 520 cm oraz 530 cm,
- Jezewo – *dąb szypułkowy*, obwód 290 cm,
- Smerzyn - *klon jawor*, obwód 290 cm,
- Zdziarsko – *lipa drobnolistna*, obwód 475 cm,
- Łabiszyn – 2 *sosny zwyczajne*, obwody 260 cm,
- Obielewo – 2 *buki zwyczajne*, obwody 340 cm i 320 cm,
- Aleja przydrożna Lubostroń – Ostatkowo, złożona z 253 drzew (*lip drobnolistnych, jesionów wyniosłych, klonów zwyczajnych, robinii grochodrzew*),
- Lubostroń - aleja śródleśna – 12 *lip drobnolistnych*,
- Droga Lubostroń – Julianowo - aleja *modrzewi europejskich*, 69 szt.,
- Droga Lubostroń-Pturek – aleja *lip drobnolistnych i szerokolistnych*, 80 szt.,

- Droga Pszczółczyn-Rynarzewo – aleja *lip drobnolistnych* – 6 szt.,
- Lubostroń - dwa głązy narzutowe.

Wody powierzchniowe

Osią hydrograficzną gminy jest rzeka Noteć, która poprzez Kanał Bydgoski łączy się z Brdą tworząc malowniczą trasę spływu. Miejscowy kanał oraz dawne koryto rzeki tworzą w mieście wyspę – stare miasto.

Obok Noteci na terenie gminy występują jeziora:

- *Smerzyn*, we wsi Smerzyn, o powierzchni 18,71 ha,
- *Meszno*, we wsi Annowo, o powierzchni 33,53 ha.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Łabiszyn leży granicy Kujaw i Pałuk, na Szlaku Piastowskim, jednym z najczęściej odwiedzanych szlaków turystycznych w Polsce. Szlak Piastowski biegnie z Poznania przez Gniezno, Żnin, Lubostroń, Inowrocław, Kruszwicę, Trzemeszno, Gicz, Swarzędz i kończy się w Poznaniu. Podzielony jest na 4 odcinki. Gmina Łabiszyn znajduje się na szlaku trzeciego odcinka, który obejmuje: Kruszwicę – Inowrocław – Kościelec – Pakość – Piechcin – Barcin – Pturek – Lubostroń – Żnin – Wenecja – Biskupin – Gąsawa – Rogowo – Modliszewko – Gniezno. Szlak Piastowski jest jedną z największych atrakcji turystycznych polski, to szlak historyczny. To opowiedziana za pośrednictwem zabytków kultury materialnej historia najwcześniejszych piastowskich symboli na ziemi polskiej i kolebki polskiej państwowości.

Najstarsza wzmianka o Łabiszynie pochodzi z 1247 r. We wczesnym średniowieczu istniał tu gród wzmiankowany jako własność rycerska. W XIV wieku Łabiszyn był w posiadaniu Prawdziców. Dzięki ich staraniom otrzymał prawa miejskie w 1369 roku. Siedem lat później w 1376 r. Andrzej z Łabiszyna herbu Prawdzic, wojewoda brzesko-kujawski, zbudował zamek na wyspie w rozgałęzieniu Noteci. Późniejszymi właścicielami miasta byli Czarnkowscy, Opalińscy, Gembiccy i Skórzewscy.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich
opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie gminy Łabiszyn znajduje się kilka cennych zabytków architektury. Należy do nich m.in. zwarta zabudowa starego miasta, o zachowanym średniowiecznym układzie urbanistycznym, z zachowanymi kamienicami z XVIII - XIX w.

Zabytki sakralne

- łabiszyński klasztor, wzniesiony w 1594 r. jako zbór kalwiński, w XVII w. przekazany franciszkanom, przebudowany przez Piotra Fontanę, w stylu barokowym, obecnie kościół rzymsko-katolicki p.w. św. Mikołaja,
- kościół farny z XVIII w. p.w. Zwiastowania NMP,
- unikatowe grobowce na przykościelnym cmentarzu: grobowiec pułkownika Władysława Mielęckiego (26-letniego dowódcy powstania styczniowego), Erazma Rykaczewskiego (filozofa, twórcy „Dokładnego słownika polsko-angielskiego” z poł. XIX w.), mogiły bohaterów walk z 1884 r. i lat 1918-1919 r.,
- w podziemiach klasztoru, krypta rodziny Skórzewskich, właścicieli klasycystycznego pałacu w Lubostroniu.

Zabytki architektury obronnej i miejsca bitew

„Góra Szekelego” – miejsce walk i wspólnych mogił wojska polskiego i żołnierzy pruskich, którzy zginęli w bitwie 30 kwietnia 1794 r. podczas Powstania Kościuszkowskiego. Nazwa pochodzi od nazwiska dowódcy wojsk pruskich.

Zespoły dworskie oraz parkowo-palacowe

Jednym z najcenniejszych zabytków Łabiszyna jest **zespół pałacowo - parkowy w Lubostroniu**. Jest to jeden z najpiękniejszych pałaców klasycystycznych w Polsce, budowę zakończono w 1800 r. dla hrabiego Fryderyka Skórzewskiego. Rezydencja została pięknie zlokalizowana na wzniesieniu, z którego roztaczał się widok na nadnoteckie łąki. Projektował go Stanisław Zawadzki, czerpiąc wzór ze słynnej budowli włoskiego mistrza Andrea Palladio. Villa Rotonda, znajdująca się w Vicenzy, jest słynnym na cały świat pałacem klasycystycznym. Pałac w Lubostroniu, jego wierna kopia, posiada wysunięty portyk poprzedzony trzynastoma stopniami szerokich schodów. Portyk składa się z ośmiu kolumn, których głowice i bazy pochodzą z niezrealizowanego w Warszawie kościoła Opatrzności Bożej. W sali kolumnowej pałacu znajdują się płaskorzeźby upamiętniające wydarzenia historyczne (spotkanie królowej Jadwigi z mistrzem krzyżackim, klęskę Płowcami i pod Koronowem, Marianna Skórzewska przedstawiająca Fryderykowi II Wielkiemu plany budowy Kanału Bydgoskiego) oraz intarsjowana podłoga.

W XIX w. Lubostroń stał się ostoją myśli patriotycznej i życia narodowego. Gościli tu tacy luminarze nauki i sztuki jak: Stefan Garczyński, Gustaw Ziebiński, ks. Ignacy Polkowski, Erazm Rykaczewski, płk. Kazimierz Mielęcki. Istnieją również domniemania, że jednym z gości był Adam Mickiewicz. Przez lubostrońskie salony przewinęli się również przedstawiciele najznamienitszych polskich i europejskich rodów arystokratycznych: Radziwiłłowie, Czartoryscy, Czetwernięcy, Lubomirscy, Branicy, Talleyrand-Perigord'dowie

Przy pałacu znajduje się XVIII – wieczna oficyna oraz dawne wozownie i stajnie. Podworski park, o powierzchni 28 ha, ma charakter krajobrazowy w stylu angielskim. W parku znajduje się wiele unikatowych drzew będących pomnikami przyrody.

Obok pałacu w Lubostroniu na uwagę zasługuje **dworek z XVIII w. z parkiem**, w którym zbudowano w 1889 r. tajemniczą oazę milczenia. Dworek powstał jako miejsce wypoczynku dla rannych miejskiego szpitala. Mieściła się tu wozownia, dworek mieszkalny, piwnice do przechowywania żywności oraz park z sadzawką dla łabędzi i mostkami dla spacerowiczów.

Inne obiekty zabytkowe

- młyn z 1796 r. w Łabiszynie,
- spichlerz zbożowy z XVIII w,
- ruiny średniowiecznego zamku rycerskiego.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Na terenie gminy Łabiszyn odbywają się imprezy o charakterze typowo turystycznym, sportowym, kulturalnym i folklorystycznym.

Imprezy turystyczne to:

- rajdy rowerowe, cykliczne wycieczki „Poznaj swój region”,
- obozy i biwaki m.in. o tematyce ekologicznej.

Do imprez o charakterze sportowym należą:

- mecze piłkarskie MLKS „Noteć” w ramach rozgrywek ligowych,
- biegi o randze wojewódzkiej im. Stefana Bąka na trasie Łabiszyn-Szubin,
- turnieje piłki siatkowej i strzeleckie,
- rozgrywki bilardowe.

Organizowane na terenie gminy imprezy kulturalne obejmują:

- niedzielne kameralne koncerty muzyki klasycznej w pałacu w Lubostroni,
- koncerty zespołów muzyczno-wokalnych „Pod arkadami” (niedziele lipca i sierpnia),
- wernisaże i wystawy malarskie, rzeźbiarskie, sztuki użytkowej,
- spotkania z pisarzami, artystami, naukowcami w ramach walki z uzależnieniami: festyny dla dzieci oraz ogniska.

W ramach imprez folklorystycznych wyróżnić można:

- topienie Marzanny – pożegnanie zimy,
- puszczanie wianków świętojańskich,
- wróżby Andrzejkowe, połączone z imprezami propagującymi zwyczaje ludowe,
- dożynki gminne.

Ponadto na terenie gminy organizowane są różnego rodzaju festyny, bale i zabawy sylwestrowe i karnawałowe.

Aktywność społeczna mieszkańców

Na rozwój turystyki w regionie obok walorów krajobrazowych i kulturowych oraz infrastruktury turystycznej wpływa również postawa władz i mieszkańców, którzy codziennie w bezpośredni sposób mają kontakt z gośćmi.

Działające na terenie gminy organizacje i stowarzyszenia, a także nietuzinkowe osobowości pozwalają nierzadko na uatrakcyjnienie pobytów i stwarzają przychylną atmosferę.

Na terenie gminy działają Łabiszyński Dom Kultury, Łabiszyńskie Towarzystwo Kulturalne, Miejski Klub Sportowy „Noteć”, Kurkowe Bractwo Strzeleckie, Biblioteka im. dr Juliana Gerpe, Towarzystwo Przyjaciół Biblioteki, Towarzystwo Miłośników Łabiszyna.

Ciekawą osobowością jest p. Wacław Ziółkowski, przewodnik po regionie, miłośnik historii miasta i okolicy, kolekcjoner legend i podań.

Mieszkańcy Łabiszyna, aby móc aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i kulturalnym gminy, powołali do życia 4 zespoły wokalne – instrumentalne. Aktywnie również działa Orkiestra Straży Pożarnej.

5.5.2. Stan ochrony środowiska

Czystość środowiska naturalnego oraz bieżąca dbałość o jego stan są istotnymi elementami polityki oraz podejmowanych przez władze gminne działań. Mają też bezpośredni wpływ na rozwój turystyki. Działania na rzecz ochrony środowiska obejmują między innymi:

- troskę o jakość wody pitnej i gospodarkę odpadami,

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- oczyszczanie ścieków komunalnych,
- dbałość o stan powietrza,
- opiekę nad istniejącymi obiektami przyrody oraz jakością wód powierzchniowych.

Woda pitna

Stopień zwodociągowania wynosi 45%, stan sieci można uznać za dobry. Na terenie gminy istnieją cztery ujęcia wody oraz cztery stacje uzdatniania wody.

Odpady

Na terenie gminy funkcjonuje wysypisko śmieci, posiadające 3 komory, o 60% stopniu wypełnienia. Występuje również częściowa segregacja odpadów na szkło i plastik.

Oczyszczanie ścieków komunalnych i stan wód powierzchniowych

Część gminy jest skanalizowana. Na terenie gminy funkcjonuje jedna oczyszczalnia ścieków mechaniczno - biologiczna. Jej moc przerobowa nie jest w pełni wykorzystywana. Oczyszczalnia ta pozwala na zachowanie czystości okolicznych wód.

Powietrze

Na terenie gminy nie występują zanieczyszczenia powietrza, wykonane badania wskazują wyniki poniżej przyjętej normy. Nie występuje również problem hałasu.

Ochrona przyrody

Na terenie gminy Łabiszyn znajdują się również następujące użytki ekologiczne:

- Łąka okresowo zalewana wodą, o powierzchni 0,94 ha, położona w miejscowości: Władysławowo w gminie Łabiszyn,
- Zarastające bagno o powierzchni 1,55 ha, położone w pobliżu miejscowości: Drogosław w gminie Łabiszyn,
- Bagno o powierzchni 0,38 ha, położone w pobliżu miejscowości: Załachowo w gminie Łabiszyn,
- Zarastające jezioro wraz z otaczającymi je bagnami, częściowo zakrzaczonymi o powierzchni 18,99 ha, położone w pobliżu miejscowości: Załachowo w gminie Łabiszyn

Podsumowanie

Generalnie można stwierdzić, iż środowisko naturalne w gminie Łabiszyn jest czyste i nie występują większe zagrożenia jego degradacji.

5.5.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjną Łabiszyna należy ocenić jako względnie dobrą. Najbliższe lotnisko jest oddalone o ok. 25 km – Bydgoszcz. Bliskość Bydgoszczy powoduje, iż nie ma problemów komunikacyjnych z pozostałymi większymi ośrodkami w Polsce. W samej gminie nie istnieją połączenia kolejowe. Najbliższe stacje PKP znajdują się w: Szubinie (20km), Żninie (19 km), Barcinie (10 km), Bydgoszczy (25 km).

Szkielet układu drogowego gminy stanowią drogi: powiatowe (55 km) oraz drogi gminne (90km – w tym 20 km dróg utwardzonych).

Na terenie gminy funkcjonuje komunikacja PKS oraz prywatny transport, obsługujący średnio co 30 min. trasy do Bydgoszczy, Inowrocławia, Szubina, Żnina, Poznania, Barcina, Nakła, Gniezna.

Na terenie gminy funkcjonuje 5 ogólnodostępnych parkingów.

5.5.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzenia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest kluczowym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Baza noclegowa w Łabiszynie to:

- hotel „Pałacowy” w Lubostroniu: 3 apartamenty i 7 miejsc noclegowych w domku myśliwskim, 40 miejsc noclegowych w oficynie pałacowej (w tym 8 miejsc dla niepełnosprawnych). Pałac mieści obecnie Badawczo - Rozwojowe Centrum Rehabilitacji Społecznej, Sztuki i Animacji Kulturalnej Osób Niepełnosprawnych. Do przedsiębiorstwa należy stadnina koni. Istnieje możliwość zamówienia dodatkowych atrakcji: prosiak lub dzik z różną, przejażdżki bryczką, ogniska, występy zespołów muzycznych, fajerwerki. Ponadto w pałacu organizowane są różnego rodzaju ogólnodostępne imprezy,
- ośrodek wypoczynkowy Bazy Hufca ZHP w Smerzynie, liczba miejsc 100 w domkach kampingowych. Funkcjonuje sezonowo,
- 3 gospodarstwa agroturystyczne,
- pole biwakowe w Smerzynie, funkcjonujące sezonowo 50 miejsc noclegowych,
- ośrodek wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego w Lubostroniu, funkcjonujące sezonowo 20 miejsc noclegowych,

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy funkcjonują następujące obiekty gastronomiczne:

- w hotelu „Pałacowym” w Lubostroniu restauracja na 90 miejsc, sala bankietowa na 20 miejsc,
- pub-pizzeria „Hacjenda” w Łabiszynie, 30 miejsc, miejsce dyskotek,
- bar „Iskra” w Oporówku, 60 miejsc, obiekt całoroczny, kuchnia polska i regionalna,
- bar „U Zdzicha” w Annowie, 20 miejsc, obiekt sezonowy,

- „Grzybek” w Parku Miejskim, miejsce odbywania się sezonowych zabaw i dyskotek, punktów tzw. małej gastronomii (Łabiszyn, Obórznia, Smerzyn).

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Centra Konferencyjne

Sala konferencyjna na 50 miejsc w hotelu „Pałacowym” w Lubostroni.

Obiekty sportowe

- stadion miejski: 2 boiska, bieżnia, korty tenisowe, strzelnica,
- sala gimnastyczna przy Gimnazjum Publicznym.

Obiekty kulturalne

W Łabiszynie funkcjonuje Dom Kultury, który może przyjąć 200 osób.

Szlaki turystyczne

Na terenie gminy funkcjonuje oznaczony szlak rowerowy o długości 15 km.

5.5.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy

Na podstawie pobytu na terenie gminy Łabiszyn, otrzymanych z Urzędu informacji i materiałów oraz przeprowadzonego audytu turystycznego i własnych analiz można określić główne formy turystyki, które są obserwowane na terenie gminy obecnie:

- turystyka wodna – polski i międzynarodowy ruch turystyczny na Noteci na małych jednostkach,
- wędkarstwo,
- turystyka kulturowa – w oparciu o przebiegający przez teren miasta i gminy Szlak Piastowski oraz zespół parkowo-pałacowy w Lubostroni,
- turystyka krajoznawcza – na bazie walorów doliny Noteci, kompleksów leśnych oraz zasobów wodnych. Sprzyjają jej także ciekawy florystyczny rezerwat przyrody oraz pomniki przyrody zachowane na terenie gminy,

- rekreacja – grzybobrania, spacerzy.

5.5.6. Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Łabiszyn

Po analizie walorów turystycznych miasta i gminy wydaje się, iż:

- największym jej atutem jest unikalny zespół parkowo-pałacowy w Lubostroni i jego oferta turystyczna,
- również tranzytowe położenie gminy na Szlaku Piastowskim skłania ku promocji turystyki kulturowej. Łabiszyn powinien być jednym z przystanków na szlaku, oferując turystom wygodną bazę noclegową oraz różnorodne obiekty gastronomiczne, a także dodatkowe atrakcje przyrodniczo – krajobrazowe,
- podobnie jak w innych gminach objętych projektem nie sposób nie docenić roli Noteci, na której powinno się przywrócić żeglugę pasażerską, kajakarstwo etc. Istniejące na terenie gminy zbiorniki wodne w postaci jezior stwarzają możliwość rozwoju wędkarstwa i rekreacji. Wymagają one jednakże zagospodarowania turystycznego.
- sposobem na połączenie atrakcji w całej gminie jest rozbudowa tras rowerowych z zapleczem infrastrukturalnym. Powinny one przebiegać przez najciekawsze miejsca.

Rozwój turystyki zawsze łączył się z oferowanym zapleczem infrastrukturalnym. Pod tym względem w Łabiszynie wykazać można znaczącą dysproporcję między szeroko pojętymi walorami turystycznymi, a możliwościami obsługi klienta. Niewystarczająca jest baza noclegowa i gastronomiczna, mało jest także obiektów o charakterze sportowym, które mogłyby uzupełniać przyrodniczą i kulturalną ofertę gminy. Brakuje również wytyczonych szlaków turystycznych umożliwiających samodzielne oglądanie ciekawostek Łabiszyna.

5.6. Miasto i Gmina Nakło nad Notecią

Gmina Nakło nad Notecią leży w zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, 20 km w linii prostej od Bydgoszczy. Jest siedzibą powiatu nakielskiego. Sąsiaduje z gminami: Szubin, Kcynia, Sadki, Mrocza, Sicienko, Białe Błota. Nakło leży na głównych szlakach komunikacyjnych obejmujących trasę krajową nr 10 (Bydgoszcz – Piła – Szczecin), węzeł kolejowy (Szczecin – Piła – Bydgoszcz – Warszawa) i trakt wodny (rzeka Noteć i Kanał Bydgoski). Ludność gminy 32.600.

5.6.1. Walory turystyczne miasta i gminy Nakło nad Notecią

Na analizę walorów turystycznych gminy składają się wszystkie te elementy, które mogą stanowić atrakcję dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Gmina zajmuje powierzchnię całkowitą 187 km², z czego na tereny miejskie przypada 10,65 km², a na tereny wiejskie 176,35 km². Stopień lesistości w gminie wynosi 19,6%, co stanowi współczynnik mniejszy od przewidywanej lesistości kraju. Zamierzenia władz gminy obejmują zwiększenie lesistości terenu, co wpłynie pozytywnie na stan ochrony środowiska i poprawę atrakcyjności. Struktura ta determinuje rodzaj produktów turystycznych, które można rozwijać na terenie gminy.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Gmina Nakło nad Notecią jest położona przy połączeniu kanału Bydgoskiego z Notecią na prawobrzeżnej ziemi noteckiej. Teren gminy jest rozdzielony rzeką Noteć i Kanałem Bydgoskim na dwie części: północną obejmującą sołectwa z dobrze rozwiniętym rolnictwem i teren miasta oraz południową, gdzie zlokalizowane są zwarte kompleksy leśne obejmujące sołectwa Gorzeń – Potulice i Paterek –Wieszki. Część północną stanowi wysoczyzna morenowa (Pojezierze Krajeńskie), część południową – równiny terasowe oraz obszar Pradoliny Noteci –Warty (Dolina Kanału Bydgoskiego oraz dolina Noteci).

Wzdłuż rzeki Noteć ciągnie się pas „łąk nodnoteckich”. Cała gmina w zasadzie jest pozbawiona naturalnych stałych zbiorników wodnych. W przeważającej części teren gminy jest ukształtowany równinnie, jedynie miejscowości położone wzdłuż linii kolejowej Bydgoszcz-Piła leżą na morenowym terenie pagórkowatym.

W układzie miasta znaczną rolę odgrywają parki. Park przy budynku Internatu Zespołu Szkół Zawodowych i Szpitalu Miejskim jest najstarszym parkiem w mieście, z dobrze zachowanymi alejami lipowymi. Ciekawa jest kępa okazów buka zwyczajnego. Na uwagę zasługuje również park przy Zakładach Miejskich, o zwartym drzewostanie, z niewielką polaną w centralnej części. Parki znajdują się również w miejscowościach: Chrzastowo, Olszewka Mała, Gumnowice, Karnówko, Lubaszcz, Minikowo, Ślesin, Suchary, Potulice.

Łąki nadnoteckie

Od początku lat 70-tych prowadzona była na szeroką skalę melioracja osuszająca łąki położone w dolinie Noteci. W związku z tym nastąpiły zmiany w strukturze łąk i niektóre cenne zbiorowiska roślinne wyginęły, zubożała też warstwa organiczna torfu. Wyginęło wiele gatunków podmokłych łąk.

Najcenniejsze części dna doliny objęto ochroną prawną w formie rezerwatu „Łąki Ślesieńskie”. Zachodnia część doliny Noteci stanowi „Obszar chronionego krajobrazu”, podobnie jak wschodnie zbocza doliny objęte są ochroną prawną w formie rezerwatu „Las Minikowski”, „Hedera” i „Skarpy Ślesieńskie”.

Na szczególną uwagę zasługuje dno doliny Noteci na odcinku od granic Nakła do zachodniej granicy gminy. Występują tam bardzo cenne i rozległe zarośla łożowe, fragmenty łąk trzęślicowych, bogate w różnorodne gatunki roślin. Teren ten stanowi ostoję dzikich zwierząt i miejsce aktywnych procesów torfotwórczych.

Kompleksy leśne

Południowo-wschodnią i południową część gminy zajmują lasy. Są to kompleksy lasów sosnowych. Poza sosną w drzewostanie występują pojedynczo dąb szypułkowy i bezszypułkowy, brzoza brodawkowata, a na wilgotnych miejscach świerk pospolity, spotkać też można kompleksy z domieszką buka pospolitego.

W północnej części gminy lasy i zadrzewienia występują w niedużej ilości. Obok chronionego w rezerwacie „Las Minikowski” większy kompleks występuje w okolicy Lubaszcz. Porasta on zbocza doliny erozyjnej i jest to las łąkowy, w którym przeważa dąb szypułkowy, klon zwyczajny, lipa drobnolistna oraz grab i buk. W niższych partiach przeważa sosna.

Rezerwaty przyrody

Na terenie gminy występuje kilka rezerwatów przyrody, chroniących najbardziej cenne kompleksy naturalne. Należą do nich:

- „*Łąki Ślesieńskie*” – utworzony w celu zachowania brzozy. Zbiorowiska leśne rezerwatu stanowią las mieszany, bagienny, ols i ols jesionowy. Wartość rezerwatu podnoszą zbiorniki wodne, którymi są stawy rybne i „*Staw Kardynalski*”, gdzie hoduje się karpie, amura białego i tołpygę białą. Z uwagi na to, że znajduje się to na trasie korytarza ekologicznego znalazło tu siedlisko 78 gatunków ptaków.
- „*Las Minikowski*” – położony na krawędzi wysoczyzny morenowej, przylegający do płaskiej i szerokiej Pradoliny Noteci – Warty. Jest to obszar o bardzo interesującej rzeźbie terenu (morena czołowa, poprzecinana szeregiem rynien odpływowych – jarów o stromych zboczach). Jest to rezerwat leśny grądowy (dąb szypułkowy, grab, lipa drobnolistna, brzoza, klon zwyczajny).
- „*Hedera*” – rezerwat zajmuje strome skarpy wąwozu erozyjnego wchodzącego w Pradolinę Noteci – Warty w Minikowie. Jest to rezerwat leśny grądowy, o podobnym charakterze co „*Las Minikowski*”.
- „*Skarpy Ślesieńskie*” – położone na krawędzi wysoczyzny morenowej Pojezierza Krajeńskiego. Teren niezalesiony sprzyja kształtowaniu się zbiorowisk roślinnych, są tu również łąki na podłożu torfowym. Porastające teren zarośla są ostoją zwierzyny

Pomniki przyrody

Na terenie gminy znajduje się pod ochroną prawną 97 pomników przyrody. Stanowią je 4 głązy narzutowe oraz 93 drzewa. Należą do nich m.in.:

- *platan klonolistny* (obwód 293cm), lokalizacja: Nakło, ul. Drzymały,
- dwa *dęby szypułkowe* (obwody: 362,296cm), lokalizacja, Nakło, ul.B.Krzywoustego,
- *dąb szypułkowy* (362cm), lokalizacja: teren os. Chrobrego w Nakle,
- *cis pospolity* (80cm), Nakło, ul.Gimnazjalna 7,
- *platan klonolistny* (300cm), Nakło, ul.Ks.P.Skargi 9,
- *głaz narzutowy* (580cm), park miejski w Nakle,
- *dąb bezszypułkowy* (380), przy szkole w Występie,
- *dąb szypułkowy* o nazwie „**Dąb Władysława Szafera**” (720cm), Potulice.

Wody powierzchniowe

Gminę charakteryzuje wybitnie niski wskaźnik jeziorności (0,01%). Jedynymi naturalnymi zbiornikami są małe oczka wodne, z jednym zarejestrowanym, na zachód od wsi Chrzastowo.

Innymi zbiornikami są stawy rybne i „*Staw Kardynalski*”, który ma być włączony w granice rezerwatu „*Łąki Ślesieńskie*”. Większe skupiska

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich stawów rybnych występują w miejscu połączenia Noteci z Kanałem Bydgoskim.

Osią hydrograficzną miasta i gminy jest rzeka *Noteć i Kanał Bydgoski*. *Noteć* płynie w stopniowo rozszerzającej się dolinie. Od miasta do zachodniej granicy jest skanalizowana i płynie szeroką doliną, stanowiącą dno Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. Jej szerokość na wysokości miasta wynosi 30–85 m, przy głębokości ok. 2,2 m. Na wiosnę stan wody podnosi się maksymalnie o 1–0,5 m. Notowane są minimalne wylewy wiosenne. Przeważnie są zalewane sąsiednie starorzecza odcięte od głównego nurtu rzeki po jej skanalizowaniu. Rzeka *Noteć* jest rzeką żeglowną.

Dopływem Noteci jest *Kanał Bydgoski*, zasilany w wodę z Noteci przez Kanał Notecki. Na terenie gminy płyną również rzeka *Rokitka* i rzeka *Śleska*. Dwie ostatnie nie mają znaczenia jako rzeki spływowe, a *Rokitka* płynie na terenie gminy jedynie ok. 3 km w części północno-zachodniej.

Ciekim okresowym jest rzeka *Kolczatka*, biorąca swój początek w obniżeniu na wysoczyźnie, płynąca dnem dolinki erozyjno-denudacyjnej. Przecina ona system poziomów terasowych wśród zwartej zabudowy miejskiej, gdzie jest częściowo zakryta. Na zachód od drogi z Nakła do Paterka wpływa do niej rzeka *Śleska*, o na ogół uregulowanym korycie, systematycznie oczyszczanym.

Bogactwa naturalne

Na terenie gminy Nakło występują zasoby surowców skalnych – ilastych tj. plejstoceńskie gliny zwałowe, które nie są przedmiotem eksploatacji. Najważniejsze dla gminy są zasoby surowców okruchowych – piasków i żwirów, które występują w południowej części gminy. Są one przydatne do celów ogólnobudowlanych. Ich ogólne zasoby wynoszą 1665 tys. ton.

Na skalę lokalną są również eksploatowane surowce organiczne (torfy niskie), występujące na dnie pradoliny Noteci. Jednakże ze względu na wartość ekologiczną i retencyjną ta eksploatacja powinna zostać zaniechana.

Fauna

Na terenie gminy występuje wiele gatunków chronionych:

- ssaki – bóbr, wydra, kret, jeź,
- ptaki – bąk, żuraw, błotniak stawowy, łabędź czarnodzioby, gęś białoczelna, siewka złota, rybitwa, kulik wielki, rycyk, rybołów, orzeł bielik, orzeł, krzykliwy, bocian biały,
- płazy – traszka grzebieniasta, rzekotka drzewna,
- owady – paż królowej, koziróg dębosz, jelonek rogacz,

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne

organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Nakło nad Notecią należy do najstarszych osiedli ludzkich w Polsce. Zanim zostało miastem było grodem warownym. Nazwa grodu prawdopodobnie pochodzi od dwóch wyrazów „na kiel”. Terminem „kiel” oznaczano powbijane na brzegu rzeki słupy, do których można było przywiązać łodzie. W XI-XIII w. Nakło było kluczowym punktem strategicznym w systemie obronnym pogranicza.

Nakło nad Notecią leży na Krajnie regionie historyczno-geograficznym i kulturowym, oddzielającym Pomorze od Wielkopolski. Od XVI w. obszar Krajny ulegał silnym oddziaływaniom kulturowym z Wielkopolski i Kujaw.

Z uwagi dosyć burzliwe dzieje Nakła w ciągu wieków oraz w szczególności w związku ze zmianami przynależności terytorialnej i państwowej trudno jest w odniesieniu do Nakła mówić o długotrwałych zachowanych tradycjach i folklorze.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na obszarze miasta i gminy nad Notecią znajduje się 212 obiektów i zespołów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską. W mieście dominuje zabudowa z końca XIX w. i początków XX w. Wśród stylowych obiektów wyróżniają się te w stylu neogotyckim.

Zabytki sakralne

- drewniany kościółek w Ślesinie pobudowany przez właścicieli okolicznych dóbr – Potulickich w I połowie XVIII wieku,
- kościół farny w Nakle pobudowany w I połowie XIX wieku w stylu neorenesansowym w miejscu dawnego nakielskiego grodu,
- kościół p.w. św. Stanisława BM, dawniej ewangelickie, zbudowany w 1887 r. w stylu neogotyckim,
- kaplica w Olszewce pobudowana ok. połowy XIX wieku jako kaplica protestancka przez niemieckiego właściciela dóbr Erdmanna,
- kaplica dworska w Potulicach pobudowana w I poł. XVIII wieku przez właścicieli dóbr – rodzinę Potulickich,

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- cmentarze rzymsko-katolickie (m.in. cmentarz przy parafii p.w. św. Wawrzyńca z 1891 r.),
- cmentarze ewangelickie.

Zabytki architektury obronnej i miejsca bitew

- okopy z okresu powstania Wielkopolskiego 1918/1919 służące też jako okopy Batalionu Obrony Narodowej „Nakło” we wrześniu 1939 r. w Paterku,
- budynki dawnych koszar kawalerii w Nakle – II poł. XVIII w.,
- Ślesin – dworzec kolejowy i wjazd od strony Nakła, miejsce bitwy Powstańców Wielkopolskich w I 1919 r.,
- Ślesin – miejsce bitwy w I 1945 r. wojsk Rosyjskich z Niemieckimi wojskami Łotyszy z ISS – podobnie jak Nakło – Lubaszcz.

Zespoły dworskie oraz parkowo-pałacowe

Na terenie miasta i gminy Nakło nad Notecią występuje kilka zespołów parkowo-pałacowych w różnej kondycji. Należą do nich m.in.:

- dwór oraz pozostałości XIX-wiecznego parku w Lubaszczu a także folwarki dawnych właścicieli – rodziny Ritter,
- dwór, park i folwark z połowy XIX w. w Chrzastowie, który za zasługi wojenne otrzymał naczelnny felczer armii pruskiej – Gestemberg,
- dwór, park i folwark z II połowy XIX w. w Olszewce własności Niemców Erdmanna i Byrschela, kaplica dworska,
- dwór, folwark i park w Ślesinie stojące na wzniesieniu, gdzie według legend miał stać średniowieczny obronny zamek. Fundamenty dworku pochodzą z XV w.

Muzea

Muzeum Ziemi Krajeńskiej w Nakle – mieści się w zabytkowym spichlerzu XIX w. Muzeum prezentuje ekspozycję stałą dotyczącą historii i tradycji ziemi krajeńskiej oraz ekspozycje czasowe, prezentowane na bazie współpracy z innymi muzeami.

Stanowiska archeologiczne i grodziska

Na terenie miasta i gminy Nakło istnieje bardzo wiele stanowisk archeologicznych objętych strefami ochrony archeologicznej

- znalezisko archeologiczne kultury wschodniopomorskiej sprzed ok. 2 500 lat na Bielawach i w okolicy Lubaszczu,

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- grodzisko z X-XII w. na prawym brzegu rzeki Ślęzy, u jej ujścia do Noteci, na terenie placu Zamkowego,
- pozostałości po drugim późniejszym grodzisku, wzniesionym w XIII w. przez księcia Przemysława II, na terenie plebani i ogrodu przy kościele p.w. św. Wawrzyńca.

Zabytki architektury przemysłowej i użyteczności publicznej

- cukrownia Nakło – XIX-wieczna cukrownia i miejsce gdzie znaleziono pozostałości człowieka sprzed ok. 5000 lat,
- zespół dworca kolejowego z końca XIX w.,
- domy z przełomu XVIII/XIX w.,
- spichlerze z XIX w.,
- budynek banku z 1890 r.,
- zespół gimnazjum (ob. Szkoły Ogólnokształcącej im. Bolesława Krzywoustego) z II poł. XIX w.

Miejsca Pamięci Narodowej

- Paterek – miejsce straceń Polaków w czasie II wojny światowej,
- Potulice – cmentarz ofiar pracy z czasów II wojny światowej dla Polaków a przesiedleńczy dla Niemców w latach 1945-1950.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Do takich imprez na terenie gminy Nakło nad Notecią należą imprezy o charakterze typowo turystycznym, sportowym, kulturalnym, handlowym i folklorystycznym. Obrazują je poniższe tabele.

Jedną z najważniejszych i o największym zasięgu imprez Nakła nad Notecią jest „**Flis Notecki**”, w trakcie którego jednostki pływające pod polską i niemiecką banderą przebywają drogę wodną Notecią od Kostrzyna poprzez Santok, Drezdenko, Krzyż, Wieleń, Czarnków do Nakła. Następnie w Bydgoszczy łączą się z innymi flotyllami, aby przez Grudziądz i Malbork dopłynąć do Gdańska. Równoległe ze spływem odbywa się **Festiwal Muzyki Pozytywnej B-Arka**, którego zadaniem jest promocja wartości chrześcijańskich przez muzykę.

Tabela 13 - Imprezy sportowe

Nazwa imprezy	Zasięg imprezy	Termin	Miejsce
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy – halowy turniej piłki nożnej.	Regionalny	Styczeń	Teren miasta i gminy Nakło nad Notecią
Nakielska Halowa I Liga Piłki Nożnej (rywalizacja 10 drużyn z powiatu nakielskiego)	Powiatowy	Styczeń	Nakło nad Notecią
Międzynarodowy Turniej Halowej Piłki Nożnej im. Mariana Kensego	Międzynarodowy	Styczeń	Nakło nad Notecią
II i III Nakielska Halowa Liga Piłki Nożnej (udział 20 drużyn z całego województwa)	Wojewódzki	Luty -marzec	Nakło nad Notecią
Mistrzostwa Gminy w piłce koszykowej Gimnazjów	Gminny	Luty	Nakło nad Notecią
Indywidualne Mistrzostwa Gminy w tenisie stołowym Szkół Podstawowych i Gimnazjów	Gminny	Marzec	Nakło nad Notecią
Turniej piłki siatkowej Pań z okazji Dnia Kobiet	Gminny	Marzec	Nakło nad Notecią
Mistrzostwa Ziemi Krajeńskiej i Pałuckiej w piłce koszykowej mężczyzn	Wojewódzki	Kwiecień	Nakło nad Notecią
Grand Prix Nakła w tenisie stołowym	Gminny	Kwiecień – maj	Nakło nad Notecią
Mistrzostwa Gminy w piłce nożnej chłopców i dziewcząt – gimnazjada	Gminny	Kwiecień	Nakło nad Notecią
Mistrzostwa Gminy w piłce nożnej dziewcząt i chłopców "Piątki piłkarskie"- Szkół Podstawowych	Gminny	Kwiecień	Nakło nad Notecią
Otwarte Mistrzostwa Nakła w piłce siatkowej mężczyzn	Gminny	Kwiecień	Nakło nad Notecią
Wyścig rowerów górskich	Gminny	Maj	Nakło nad Notecią
Mecz piłki nożnej: Samorządowcy-Starostwo-Biznes	Gminny	Maj	Nakło nad Notecią
Bieg o "Złoty liść dębu" w Potulicach	Gminny	Maj	Nakło nad Notecią
Grand Prix Nakła w Streetballu	Gminny	Maj - czerwiec	Nakło nad Notecią

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Bieg uliczny im. Klemensa Biniakowskiego	Wojewódzki	Czerwiec	Nakło nad Notecią
Imprezy sportowo-rekreacyjne z okazji obchodów Dni Nakła	Gminny	Czerwiec	Nakło nad Notecią
Liga strzelecka	Gminny	Czerwiec	Nakło nad Notecią
Grand Prix Nakła w piłce plażowej	Gminny	Lipiec - sierpień	Nakło nad Notecią
Turniej Piłki Siatkowej Nauczycieli z okazji Dnia Edukacji Narodowej	Gminny	Październik	Nakło nad Notecią
Mistrzostwa Gminy Nakło w Sztafetowych i Indywidualnych biegach przełajowych Szkół Podstawowych i Gimnazjów	Gminny	Październik	Nakło nad Notecią
Turniej Piłki Ręcznej z okazji Święta Niepodległości	Gminny	Listopad	Nakło nad Notecią

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie danych ze Urzędu Miasta i Gminy.

Tabela 14 Imprezy kulturalne (z uwagi na wielość organizowanych imprez poniżej podajemy jedynie wybrane przykłady)

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	Gminny	Styczeń	Nakło nad Notecią
Gwiazdka dla dzieci sprawnych inaczej	Gminny	Styczeń	Nakło nad Notecią
Noworoczny koncert kolęd	Gminny	Styczeń	Nakło nad Notecią
Eliminacje rejonowe konkursu wiersza i piosenki	Gminny	Luty	Nakło nad Notecią
Eliminacje rejonowe do woj. konkursu „O pióro Jana Brzechwy”	Gminny	Kwiecień	Nakło nad Notecią
Imprezy plenerowe z okazji Święta Konstytucji 3 Maja	Gminny	Maj	Nakło nad Notecią
Przegląd zespołów kapel weselnych	Gminny	Lipiec	Nakło nad Notecią
Plener malarski	Gminny	Wrzesień	Nakło nad Notecią
Mini playback show	Gminny	Październik	Nakło nad Notecią
Pokaz i giełda kolekcjonerów	Gminny	Listopad	Nakło nad Notecią
Konkurs plastyczny na „Najładniejszą ozdobę bożonarodzeniową”	Gminny	Grudzień	Nakło nad Notecią

Tabela 15 Imprezy handlowe

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Jarmark ogrodniczy „Twój ogród”	Wojewódzki	Maj	Minikowo
Kujawsko-pomorskie targi turystyczno ogrodnicze „Lato na wsi”	Wojewódzki	Maj	Minikowo
Festyn rzemiosła	Gminny	Maj	Nakło nad Notecią
Targi rolno-przemysłowe „Agro-tech” oraz dni pola	Ogólnopolski	Czerwiec - lipiec	Minikowo
Kujawsko-pomorska wystawa zwierząt hodowlanych	Ogólnopolski	Lipiec	Minikowo

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie danych ze Urzędu Miasta i Gminy.

Tabela 16 Imprezy folklorystyczne

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Międzynarodowy Festiwal Zespołów Folklorystycznych	Międzynarodowy	Lipiec	Nakło nad Notecią

Źródło: Opracowania własne PART na podstawie informacji przesłanych z Urzędu Miasta i Gminy

Aktywność społeczna mieszkańców

Społeczeństwo Nakła wykazuje dosyć dużą aktywność, która jest niezwykle atutem gminy również podczas konstruowania produktów turystycznych. Przychylność i dynamiczne działanie mieszkańców odgrywa w procesie obsługi turystów bardzo istotną rolę. Funkcjonujące organizacje społeczne uatrakcyjniają pobyt na terenie gminy oraz dają pretekst do kolejnych przyjazdów.

Nakielskie Bractwo Kurkowe p.w. św. Jerzego

Bractwo datuje swoje początki od 1691 r., kiedy Jan III Sobieski nadał mu specjalny przywilej, który zawierał prawa i obowiązki. Rola bractwa polegała nie tylko na ćwiczeniach w obsłudze broni i zabawach, ale również na obronie murów miejskich. Brackie spotkania były nierozłącznie związane z piciem piwa kurkowego, co jest kultywowane do dziś. Po 1920 r. bractwo zostało zreformowane, a jego szeregi zasilali zarówno Polacy, jak i Niemcy.

Dzisiejsze bractwo zostało reaktywowane w 1997 r., a jego zadania to podnoszenie poziomu odpowiedzialności, kształtowanie postaw obywatelskich, wychowywanie młodzieży w duchu patriotyzmu. Bractwo bierze udział we wszystkich ważnych wydarzeniach i imprezach w gminie i w powiecie oraz organizuje strzelania na strzelnicy w Paterku.

Koło Pszczelarzy

Pierwsze Towarzystwo Pszczelnicze powstało w Nakle w 1880 r., na przełomie XIX i XX w. podupadło. Odrodziło się w 1914 r., ale brakuje danych o jego działalności. W 1956 r. nastąpiło reaktywowanie powiatowych i wojewódzkich Związków Pszczelarskich i Koła w Nakle. Obecnie o wysokich kwalifikacjach pszczelarzy z Koła w Nakle świadczy fakt pozyskiwania na sprzedaż mlecza pszczelego (do granicy opłacalności) oraz dużych ilości pyłku kwiatowego.

Klub Sportowy „Czarni”

Klub został założony w 1923 r. i bardzo szybko zdobył sobie prestiżową pozycję, klub reaktywowano w 1945 r., a w latach 1949 – 1957 zmieniono nazwę na Stal. W sezonie 1996/1997 awansowali do III ligi. Oprócz piłki nożnej w klubie działały sekcja boksu, lekkoatletyka, pływanie, siatkówka, strzelectwo sportowe, zapasy, żużel

Współpraca zagraniczna

Nakło nad Notecią posiada trzy miasta partnerskie: Seymour (USA) od 1998 r., Elsterwerda (Niemcy) od 1999 r., Naklo (Słowenia) od 2000 r. Obszary współpracy to przede wszystkim: wymiana młodzieży, organizowanie wypoczynku dla dzieci w ramach obozów integracyjnych, wymiana doświadczeń pomiędzy samorządami.

5.6.2. Stan ochrony środowiska

Czystość środowiska naturalnego oraz bieżąca dbałość o jego stan są istotnymi elementami polityki oraz podejmowanych działań przez władze gminne. Mają też bezpośredni wpływ na rozwój turystyki. Działania na rzecz ochrony środowiska obejmują między innymi:

- troskę o jakość wody pitnej i gospodarkę odpadami,
- oczyszczanie ścieków komunalnych,
- dbałość o stan powietrza,
- opiekę nad istniejącymi obiektami przyrody oraz jakością wód powierzchniowych.

Woda pitna

Zwodociągowanie miasta i terenów wiejskich gminy wynosi prawie 100%. Miasto posiada dwa ujęcia wody, która jest czerpana z zasobów czwartorzędowej warstwy wodonośnej. Woda z obu ujęć jest dostarczana do stacji uzdatniania. Miasto jest zwodociągowane w około 98%. Poza tym na terenie Nakła istnieją ujęcia głębinowe dla potrzeb zakładów produkcyjnych i instytucji. W sytuacjach awaryjnych można wykorzystać wodę niezdatnioną ze studni komunalnych.

Również na terenie gminy w ośmiu miejscowościach istnieją ujęcia wody, które posiadają stacje uzdatniania wody.

Odpady

Dla rozwiązania problemów z gospodarką odpadami gmina wybudowała w 1998 r. łącznie z dwiema sąsiednimi gminami (Kcynia, Szubin) międzygminne wysypisko odpadów komunalnych w Rozwarzynie (gm. Nakło). Gmina przystąpiła również do opracowania przez Starostwo Powiatowe w Nakle „Powiatowego programu postępowania z odpadami niebezpiecznymi”.

Postępowanie z odpadami w gminie Nakło nad Notecią zostało opisane w opracowaniu „Plan gospodarowania odpadami w mieście i gminie Nakło nad Notecią na lata 2002-2010”.

Oczyszczanie ścieków komunalnych i stan wód powierzchniowych

Miasto Nakło jest skanalizowane w 98%. Obecnie trwają prace związane z procesem skanalizowania terenów wiejskich gminy. W 1997 r. oddano do użytku nowoczesną mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków w Nakle. Na realizację inwestycji władze gminy otrzymały grant z Królestwa Danii. Konsekwencją tych działań jest poprawa jakości wód Noteci oraz rozpoczęty proces samooczyszczania się rzeki. Na terenie gminy funkcjonują dwie mechaniczno-biologiczne oczyszczalnie ścieków. Oczyszczone ścieki są zrzucane do rowów melioracyjnych i zasilają wody rzeki Noteć, Strugi Ślesiańskiej oraz Kanału Bydgoskiego.

Na terenie miasta Nakło istnieje kanalizacja deszczowa. Ścieki deszczowe odprowadzane są do rzeki Noteć, Kolczatki i Śleski. W innych miejscowościach istnieją odcinki kanałów deszczowych odprowadzających wodę opadową bez oczyszczania do lokalnych cieków wodnych.

Systematycznie prowadzone badania jakości wód powierzchniowych na terenie miasta i gminy wykazują, że stan ich czystości nie odpowiada obowiązującym normom. Wszystkie oceniane cieki wpływając w granice gminy charakteryzują się wysokim stopniem zanieczyszczenia od źródeł egzogenicznych leżących poza obszarem gminy. Stan ich czystości zależy od: spływu powierzchniowego, opadów atmosferycznych, stopnia oczyszczenia ścieków w oczyszczalniach, nie oczyszczonych ścieków komunalnych i przemysłowych.

Optymizmem napawa fakt, iż w odniesieniu do Noteci stan czystości wody ulega cały czas poprawie, od 1999 r. fragmenty rzeki spełniają wymogi III klasy czystości. Z terenu Nakła dopływ zanieczyszczeń jest coraz mniejszy. Problem stanowią jeszcze pozostałe wymienione cieki, gdyż zbierają one wody melioracyjne z terenu gmin.

Powietrze

Zanieczyszczenie powietrza jest wynikiem napływu zanieczyszczeń oraz emisji lokalnej. W latach 1998–2000 r. obserwuje się wzrost zanieczyszczeń energetycznych i komunikacyjnych, jednak wartości te nie przekraczają wartości progowych.

Gmina Nakło uczestniczyła w przygotowaniach inwestycji mającej na celu budowę obwodnicy poza miejskiej w ciągu drogi krajowej nr 10. Inwestycja ta wpłynie na poprawę jakości powietrza w mieście, niwelację hałasu oraz wibracji związanych z transportem ciężarowym.

Systematycznie zmienia się również sposób ogrzewania w szkołach z węglowego na olejowy, co znacznie wpływa na poprawę jakości powietrza.

Powietrze atmosferyczne jest również nośnikiem hałasu. Przekroczenia dopuszczalnych wartości hałasu charakteryzują centralną i wschodnią część miasta, na terenie gminy mieszczą się w dopuszczalnych normach.

Ochrona przyrody

Gmina chroni otaczającą przyrodę poprzez ustanawianie licznych pomników przyrody, rezerwatów oraz obszarów chronionego krajobrazu. Ochroną objęto łącznie teren 290 ha tj. 1,94% ogólnej powierzchni. Walory przyrodnicze i krajobrazowe zachodniej części gminy, związane z krawędzią wysoczyzny, bogactwem jej rzeźby i szatą roślinną spowodowały powstanie wieloprzestrzennego tzw. „Nadnoteckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu”, który na terenie gminy zajmuje powierzchnię ok. 170 ha. Obszar ten stanowi element Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych Województwa. Powstał on w celu dostosowania obszarów chronionych w Polsce do europejskiej sieci opracowano koncepcję krajowej sieci ekologicznej Econet-Polska. Nie ma ona charakteru prawnego, ale jest oparta o istniejący prawnie system obszarów chronionych (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu). Przez gminę Nakło przebiega korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym – Pradolina Noteci – „Nadnotecki Obszar Chronionego Krajobrazu”. Zajmuje on powierzchnię 170 ha. Wąwozy i zbocza obszaru porastają lasy o charakterze grądu zboczowego, dąbrowy lub boru mieszanego. Silne nasłonecznienie zbocz wpływa na występowanie typu roślinności ciepłolubnej (m.in. szałwia łąkowa, poziomka twardawa, ciemiężyk białokwiatowy). Parowy są porośnięte przez dęby z domieszką lipy drobnolistnej, klonu zwyczajnego, leszczyny pospolitej. Runo ma charakter grądowy.

W gminie Nakło utworzono także 10 użytków ekologicznych, którymi są w większości bagna śródleśne.

W ramach ochrony środowiska planuje się utworzyć w gminie dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: w zachodniej części Lubaski i we wschodniej Ślesiński. Obejmując częściowo Pradolinę Toruńsko-Eberswaldzką będą chronić cenne fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego.

Podsumowanie

Ochrona środowiska i ekologia jest jednym z celów priorytetowych władz gminy. Wyraża się to w uczestnictwie w akcjach proekologicznych („Sprzątanie świata”, „Święto Matki Ziemi”), konkursach o tematyce ekologicznej organizowanych w kraju i za granicą, gdzie zdobywa prestiżowe nagrody np.:

- nagroda wojewódzka w konkursie na najbardziej ekologiczną gminę (konkurs pod patronatem Prezydenta RP Lecha Wałęsy) – 1995 r.
- II miejsce w konkursie Sejmiku Samorządowego „Gmina chroni środowisko” – 1996 r.
- I miejsce w konkursie „Teraz My” organizowanym przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewodę Bydgoskiego oraz redakcję „Expressu Bydgoskiego” – 1998 r.
- udział w konkursie „Miasto a wymagania Unii Europejskiej” organizowanym przez Europejskie Centrum Ekologiczne dla Krajów Europy Środkowej i Wschodniej w Budapeszcie. Oceniane były następujące obszary: woda i ścieki, odpady, powietrze oraz informacja ekologiczna. Nakło zostało sklasyfikowane w grupie pierwszych 50-ciu miast Europy Środkowej i Wschodniej – 1999 r.
- nagroda Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa za nową technologię wdrożoną w mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków – 1999 r.
- laureat ogólnopolskiego konkursu Ekologicznego „Gmina Przyjazna Środowisku”. Konkurs odbywał się pod patronatem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego – 2000/01, 2001/02.

Ponadto w szkołach podstawowych jest aktywnie prowadzona edukacja ekologiczna w różnych formach.

5.6.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjną Nakła nad Notecią należy ocenić jako bardzo dobrą. Najbliższe lotniska są oddalone o 30 km – Bydgoszcz, 120 km - Poznań, 180 km – Gdańsk. Bliskość Bydgoszczy powoduje, iż nie ma problemów komunikacyjnych z pozostałymi większymi ośrodkami w Polsce.

Przez Nakło przebiega linia kolejowa Szczecin – Warszawa. Za pośrednictwem komunikacji PKP Nakło posiada połączenia z Bydgoszczą, Poznaniem, Szczecinem, Warszawą, Gdańskiem oraz wszystkimi miastami leżącymi na trasie pociągów Warszawa – Szczecin.

Przez Nakło przebiega droga krajowa nr 10 – Szczecin – Płońsk oraz dwie drogi wojewódzkie Sępólno Krajeńskie nr 241 oraz Paterek – Szubin nr 247.

Na terenie gminy działa również komunikacja PKS, która obsługuje trasy lokalne i ponadlokalne (Bydgoszcz, Poznań, Piła, Mrocza, Szubin, Kcynia, Żnin, Wągrowiec, Łobżenica, Barcin).

Ponadto na terenie gminy działa kilku lokalnych przewoźników, obsługujących trasy lokalne (Paterek, Potulice, Bydgoszcz) i wewnątrz miasta. W większości są to połączenia stałe i o dużej częstotliwości.

Położenie Nakła nad Notecią i w pobliżu Kanału Bydgoskiego umożliwia również wykorzystanie traktu wodnego. Rzeka Noteć z Kanałem Bydgoskim stanowią element drogi wodnej Wisła – Odra. Odcinek ten został sklasyfikowany w drugiej klasie żeglugowej. Jest to droga o znaczeniu krajowym z możliwością pełnienia obsługi transportowej w ruchu międzynarodowym.

Dla mieszkańców i gości przygotowano 1 parking ogólnodostępny (również dla TIR-ów) oraz kilka parkingów płatnych.

5.6.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzenia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie

podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Do obiektów noclegowych w mieście i gminie zaliczamy:

- U JANA, MINIKOWO, liczba miejsc – 70, standard dobry,
- ZAJAZD TURYSTYCZNY”, liczba miejsc – 30 , standard średni,
- Pensjonat „ZACISZE”, liczba miejsc – 15, standard średni,
- Internat LO im. B. Krzywoustego, liczba miejsc – 50.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy funkcjonują następujące obiekty gastronomiczne:

- restauracja „Piwnice pod Lipami” – obiekt całoroczny – Nakło - liczba miejsc ok. 70 – kuchnia tradycyjna i włoska,
- restauracja „Pod Kołem” – obiekt całoroczny – Nakło – liczba miejsc 100 – kuchnia tradycyjna,
- restauracja Retro – obiekt całoroczny – Nakło - liczba miejsc ok. 80 – kuchnia tradycyjna,
- zajazd „U Jana” – obiekt całoroczny - Minikowo – liczba miejsc ok. 80 – kuchnia tradycyjna,
- zajazd Turystyczny – obiekt całoroczny - Ślesin – liczba ok. 80 – kuchnia tradycyjna,
- kawiarnia „Lord” – obiekt całoroczny – liczba miejsc 100 – kuchnia tradycyjna,
- pub „Barnej” – obiekt całoroczny – liczba miejsc ok. 50,
- pub „Gredon” – obiekt całoroczny – liczba miejsc ok. 30,
- bar Gastronomiczny „Stylowy” – obiekt całoroczny – liczba miejsc 50 – kuchnia tradycyjna,

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Centra Konferencyjne

Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie

Obiekty sportowe

- Miejskie boisko sportowe – **5000 miejsc**,
- Miejski basen otwarty,
- Sala widowiskowo – sportowa w Paterku k. Nakła (3 km) – 500 miejsc – w trakcie budowy,
- Prywatne pole golfowe (6 dołków) w Olszewce k. Nakła (3 km),
- 4 Korty tenisowe (w tym jedno prywatne),
- Przystań rzeczna przy Noteci,
- Siłownię w Szkole Podstawowej w Potulicach oraz w Zespole Szkół Żegluga Śródlądowej w Nakle.

Obiekty kulturalne

- Nakielski Ośrodek Kultury – amfiteatr – **2500 miejsc**,
- Kino Relaks – **400 miejsc**.

Szlaki turystyczne

Szlaki piesze

Przez teren gminy biegnie Szlak Nadnotecki (żółty). Jest to szlak pieszy oznakowany. Szlak ma długość 102,5 km i biegnie od Bydgoszczy-Prądy przez Łochowo, Zamość, Głębozec, Tur, Brzózki, Potulice, Występ, Nakło nad Notecią, Nakło-Bielawy, Lubaszcz, Anieliny, Wybitowo, Łódzia, Samostzrel, rez.Borek, Bnin, Żelazno, Dąbki, Pracz, Osiek, Dębowa Góra, rez. Zielona Góra, Skalskie, Krostkowo, Dębówko Nowe, Otylin, Białośliwie,

Wolsko Górne, Stare Brzostowo, jez. Kopcze, Kaczory, Żabostowo, Kalina i kończy się w Pile. Na terenie Nakła szlak biegnie ulicami: Potulicką, Przecznicą, Dworcową, al. Mickiewicza, Bohaterów, Piaskowa.

Szlak powstał z inicjatywy p. Andrzeja Gorączko na bazie zainteresowania terenem północnego brzegu pradoliny Wisły. Przebiega północnym skrajem Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, terenu, który charakteryzuje się dużym urozmaiceniem powierzchni (wzgórza morenowe, parowy polodowcowe, jeziora polodowcowe, szeroka podmokła pradolina). Dzięki temu szlak umożliwia z większością form morfologicznych powierzchni w tym rejonie.

Obszar jest w znacznym stopniu zalesiony borem sosnowym, występuje tam również chroniona roślinność stepowa. Szlak daje również możliwość szerokiego zapoznania się z historią i zabytkami południowego obszaru Krajny (kanały, pałace, pole bitwy pod Dąbkami w 1436 r., Powstanie Wielkopolskie, Wał Pomorski).

Szlaki rowerowe

Gmina nie posiada wyznaczonych szlaków rowerowych, ale posiada opracowaną koncepcję ścieżek rowerowych na terenie miasta Nakło. Na projektowany układ dla Nakła w stanie istniejącym składa się 13,1 km dróg rowerowych różnych typów, a dla perspektywy 20,5 km. Projektowany układ wykorzystuje istniejącą i przyszłą infrastrukturę komunikacyjną. Drogi rowerowe są prowadzone z reguły wzdłuż ulic układu podstawowego oraz istniejącymi klinami zieleni. Część tras rowerowych tworzą tzw. ulice rowerowe poprowadzone w wyznaczonych strefach ruchu uspokojonego (strefa ograniczonej prędkości). Ścieżkę rowerową poprowadzono w kierunku do Paterka oraz do Potulic, a także wzdłuż rzeki Notec i Kanału Bydgoskiego (jej funkcja byłaby głównie rekreacyjna). Mimo, iż koncepcja została opracowana w 1994 r. w niewielkim stopniu jest zrealizowana.

5.6.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy

Na podstawie pobytu na terenie miasta i gminy Nakło nad Notecią otrzymanych z Urzędu informacji i materiałów oraz przeprowadzonego audytu turystycznego i własnych analiz można określić główne formy turystyki, które są obserwowane na terenie gminy obecnie:

- turystyka aktywna - wodna – polski i międzynarodowy ruch turystyczny na Noteci na małych jednostkach,
- wędkarstwo,
- turystyka kulturowa – na bazie zachowanych na terenie miasta i gminy obiektów zabytkowych (w mniejszym zakresie),
- turystyka sentymentalna – głównie obywatele Niemiec poszukujący swoich korzeni na tych terenach (w stosunkowo małej skali),
- turystyka przyrodnicza – głównie grup szkolnych zorganizowanych, które przemierzają Szlak Nadnotecki w poszukiwaniu ciekawych okazów fauny i flory. Sprzyjają jej także ciekawe florystyczne rezerваты przyrody oraz pomniki przyrody zachowane na terenie gminy,
- rekreacja – grzybobrania, spacer.

5.6.6. Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Nakło nad Notecią

Po dokonanej analizie walorów turystycznych Nakła nad Notecią wydaje się, iż:

- rozwój produktów turystycznych obszaru miasta i gminy powinien opierać się o jego walory naturalne. Będą one miały dużo większe znaczenie niż zachowane obiekty zabytkowe,
- kluczowe znaczenie odgrywają w tym aspekcie ciekawy wodny Noteci i Kanału Bydgoskiego. Jest to poparte również istnieniem w Nakle Zespołu Szkół Żeglugi Śródlądowej, który posiada statek szkoleniowy „Władysław Łokietek”, który może być wykorzystywany jako statek wycieczkowy. Należy również pamiętać o funkcjonującej przystani, wykorzystywanej m.in. podczas Flisu Noteckiego. Ta cykliczna impreza, nawiązująca do staropolskich tradycji flisackich odbywa się w czerwcu i cieszy się coraz większą popularnością. Potencjał ten umożliwia rozwój turystyki wodnej (motorowodniacy, kajakarze, wioślarze) oraz uprawianie wędkarstwa,
- obok turystyki wodnej atutem Nakła jest również ciekawy krajobraz, cenne kompleksy przyrodnicze, takie jak: łąki nadnoteckie, lasy łąkowe, ostoje różnych gatunków ptactwa. Wędrówki Szlakiem Nadnoteckim umożliwiają zapoznanie się z różnymi formami krajobrazowymi i roślinnymi (szczególnie interesująca jest chroniona roślinność stepowa na skarpach,

Rozwój turystyki wymaga różnorodnej i w dobrym standardzie infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Z analizy wynika, iż największe inwestycje potrzebne są w bazę noclegową, baza gastronomiczna jest stosunkowo dobrze rozwinięta, miasto i gmina dysponują również dosyć dobrym zapleczem sportowym i kulturalnym. Powstanie w mieście i na terenach wiejskich nowych obiektów noclegowych jest tym bardziej pożądane, że Nakło charakteryzuje się dobrą dostępnością komunikacyjną i może być celem pobytów weekendowych i krótkoterminowych (również o charakterze rekreacyjnym) mieszkańców z pobliskich aglomeracji miejskich. Ilość organizowanych imprez turystycznych, kulturalnych, a przede wszystkim sportowych i folklorystycznych również o znaczeniu ponadregionalnym stanowić może kolejny powód przyjazdów.

5.7. Miasto Czarnków

Miasto Czarnków położone jest w północnej części województwa wielkopolskiego, w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim na terenie gminy Czarnków. W Czarnkowie znajduje się zarówno siedziba władz powiatowych, miejskich, jak i gminnych. W miejscu powstania Czarnkowa przecinały się niegdyś dwa ważne szlaki komunikacyjne – ze wschodu na zachód, czyli od Ujścia do Frankfurtu i dalej oraz drugi z południa (z Poznania) na północ (na Pomorze). Duże znaczenie odegrała również rzeka Noteć, która była zarówno uregulowaną drogą komunikacyjną, a jednocześnie stanowiła ochronę dla wczesnego grodu.

5.7.1. Walory turystyczne miasta Czarnków

Na analizę walorów turystycznych miasta Czarnków rozpatrywanych pod kątem funkcji turystycznej, jaką ono pełni obecnie, składa się zarówno ocena walorów naturalnych, czyli przyrodniczo-krajobrazowych, jak i antropogenicznych, w których skład wchodzi różnego rodzaju obiekty zabytkowe, tradycja, folklor, imprezy kulturalne i sportowe. Ponadto o atrakcyjności turystycznej miasta świadczyć będzie również istniejąca na jego terenie infrastruktura turystyczna w postaci bazy hotelowo-gastronomicznej, a także paraturystyczna, m.in. w postaci różnego rodzaju obiektów sportowo-rekreacyjnych.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależą rodzaje i formy turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodność występującego bogactwa przyrody stanowi niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Miasto Czarnków zajmuje łączną powierzchnię liczącą 9,7 km². Walory naturalne występujące na jego terenie mają niezwykle istotne znaczenie dla projektowanego produktu turystycznego. To od nich w dużej mierze zależeć będzie rodzaj i forma turystyki, które będą tutaj rozwijane. Różnorodność występującego bogactwa przyrodniczego stanowi podstawową atrakcję dla odwiedzających dane miejsce turystów.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Miasto położone jest w pradolinie Noteci, na skarpie moreny polodowcowej, ciągnącej się wzdłuż rzeki, na skraju Puszczy Noteckiej, w pobliżu pięknych jezior (występujących już poza miastem, w obrębie gminy Czarnków). Ponadto Czarnków położony jest na skraju Kotliny Gorzowskiej i Wysoczyzny Chodzieskiej. Krawędź doliny Noteci

biegnąca przez miasto stanowi jednocześnie granicę dwóch różnych obszarów krajobrazowych. Na północ i zachód ciągną się łąki nadnoteckie zalegające płaską dolinę rzeki, a na południu i wschodzie wzgórze morenowe ostro podcięte, stanowiące stromą krawędź doliny. Ozdobą miasta są dwie góry położone na południu. Są to: Góra Krzyżowa oraz Góra Żydowska. We wczesnym średniowieczu krzyżowały się tutaj dwa ważne szlaki handlowe. Wówczas te dwa wzniesienia stanowiły naturalną bramę wejściową w dolinę, zwaną „Wrotami Czarnkowskimi”, a wcześniej prawdopodobnie prowadziło tędy jedno z odgałęzień rzymskiego Szlaku Bursztynowego. Obecnie Góra Krzyżowa zabudowana jest domami mieszkalnymi.

Szczególnie urozmaicone tereny wokół miasta rozciągają się między Czarnkowem, Lubaszem, Gorajem i Ciszkowem. Występują tu wysokie wzgórza o wysokości względnej do doliny Noteci od 70 do 90 m, ponadto doliny przypominające podgórskie, a także piękne lasy o urozmaiconym drzewostanie. Te wszystkie walory przyczyniły się do nadania tej krainie nazwy „Szwajcarii Czarnkowskiej”, której stolicą jest właśnie miasto Czarnków.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Czarnków to miasto o ponad 800-letniej historii. Jednakże najstarsze znaleziska z terenu obecnego miasta pochodzą z epoki neolitu. Miasto było niegdyś grodem piastowskim i jednocześnie jednym z ważniejszych grodów położonych nad Notecią. Pierwsze wzmianki dotyczące Czarnkowa pochodzą już z 1025 roku, ale wiadomo, iż już w czasach przedhistorycznych istniała tutaj osada. Powstały na tym terenie gród został zdobyty w 1107 roku przez Bolesława Krzywoustego. W sąsiedztwie założona została również osada targowa. Prawdopodobnie pod koniec XIII wieku Czarnków został darowany przez Władysława Łokietka rodowi Nałęczów, którzy od nazwy miasta przyjęli nazwisko Czarnkowskich. Był to możny ród magnacki Wielkopolski, piastujący wówczas wiele czołowych stanowisk hierarchii państwowej i kościelnej. Nałęczowie wzniesli na miejscu dawnego grodu zamek, a w miejscu dawnej osady nastąpiła lokacja miasta. Czarnków otrzymał prawa miejskie w 1397 roku, a rodzina Czarnkowskich władała miastem aż do 1727 roku. Dalszy rozwój terytorialny postępował wzdłuż krzyżujących się traktów handlowych, a w obrębie miasta odbywały się pograniczne jarmarki.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć

ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie miasta Czarnków znajduje się wiele cennych zabytków architektonicznych, które stanowią bardzo interesującą część krajobrazu. Należą do nich m.in.:

- Późnogotycki kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny zbudowany w 1580 roku i rozbudowany w XVII i XVIII wieku (wnętrze w większości barokowe, renesansowe nagrobki rodziny Czarnkowskich). Jest to jeden z cenniejszych zabytków sakralnych na terenie Wielkopolski.
- Klasycystyczny dworek zbudowany w drugiej połowie XVII wieku, ozdobiony dwiema kolumnami.
- Liczne domy (eklektyczne i secesyjne) z XVII i XIX wieku.
- Magazyny zbożowe (spichlerze), o konstrukcji szachulcowej z I poł. XIX wieku u stóp Góry Krzyżowej (niegdyś usytuowane wokół Rynku Zbożowego).
- Budynek poczty konnej z XIX wieku.
- Ratusz – budowla eklektyczna pochodząca prawdopodobnie z połowy XIX wieku.
- Dawny rynek miasta powstałego w XIV wieku – niegdyś ośrodek osady targowej.
- Budynek Browaru z 1871 roku.
- Szkoła żydowska z 1878 roku, dom rabina, łaźnia, siedziba kahału, duża ilość domów żydowskich.

Ponadto:

- Pomnik ku czci poległych żołnierzy radzieckich zwieńczony czołgiem.
- Na cmentarzu groby powstańców wielkopolskich.

Muzeum Ziemi Czarnkowskiej

Muzeum to mieści się w odrestaurowanym budynku starej pruskiej szkoły z końca XIX wieku. Otwarcie placówki nastąpiło w czerwcu 1998 roku. Zbiory gromadzone systematycznie zgrupowano w trzech poniższych działach:

- archeologicznym – powiększającym się dzięki obecnie prowadzonym intensywnym pracom wykopaliskowym.
- etnograficznym – dokumentującym dawną i obecną kulturę ludową powiatu czarnkowskiego, sprzęty i naczynia gospodarskie, rolnicze oraz rzemieślnicze.

- o historycznym – gromadzącym archiwalia, materiały ikonograficzne i różnego rodzaju pamiątki związane z historyczną przeszłością ziemi czarnkowskiej i jej mieszkańców.

Muzeum dysponuje dwiema niewielkimi salami ekspozycyjnymi, dlatego też nie ma możliwości jednoczesnego pokazywania całości zgromadzonych zbiorów. W związku z tym utworzono jedną stałą ekspozycję pod nazwą „Z dziejów Czarnkowa”. W drugiej sali prezentowane są wystawy czasowe, organizowane we współpracy z innymi muzeami i placówkami kultury, prywatnymi kolekcjonerami, a także ze zbiorów własnych. Wystawom czasowym towarzyszą wernisaże, spotkania autorskie, zajęcia o charakterze warsztatowym. Organizowane są tu również lekcje muzealne, pogadanki, prelekcje, konkursy, przewodnictwo po opracowanych przez pracowników muzeum trasach wycieczkowych po Czarnkowie. W budynku muzeum ma również swoją siedzibę Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego.

Ciekawe postacie związane z miastem

- W Czarnkowie urodził się Janko z Czarnkowa, będący polskim kronikarzem z XIV wieku.
- W Czarnkowie spędził swoją młodość Franciszek Bartoszek ps. „Jacek” – malarz i bojownik Gwardii Ludowej.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Imprezy i wydarzenia kulturalne są elementem mogącym urozmaicić pobyt turystów i osób wypoczywających w gminie. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Do najpopularniejszych imprez organizowanych na terenie miasta Czarnków należy zaliczyć następujące wydarzenia:

Tabela 17: Kalendarz imprez organizowanych w na terenie miasta

Nazwa imprezy	Data imprezy	Organizator	Uwagi
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	pierwsza niedziela stycznia	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg lokalny
„Po roku...” – coroczna wystawa dorobku artystycznego członków Klubu Plastyka „ARA” przy Czarnkowskim Domu Kultury	marzec	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg lokalny
Forum Teatrów Szkolnych – scena dziecięca	kwiecień	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg regionalny
Koncert Majowy	maj	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg lokalny

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Rajd Turystyczny „Same Góry Nie wystarczą”	maj	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg wojewódzki
Dni Ziemi Czarnkowskiej - Świętojanki Liryczne - Młodzi Mają Głos Czyli Powiatowy Zawrót Głowy - Jarmark Nałęczański - Powiatowy Konkurs Recytatorski „Kochać poezję” - Koncert Finałowy	maj, czerwiec	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg regionalny
Flis Notecki „Rejs”	czerwiec	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg regionalny
Dzień Spieczonego Bliźniaka	ostatnia niedziela sierpnia	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg ogólnopolski
Wystawa Związku Plastyków „Cztery Plenery”	październik	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg ogólnopolski
Salon Wielkopolski	ostatni piątek listopada	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg wojewódzki
Urodzaj na Dziewczynki z Zapalkami	grudzień	Miejskie Centrum Kultury	Zasięg lokalny

Źródło: Opracowanie własne PART S.A. na podstawie danych z Urzędu Miasta

Na terenie miasta Czarnków corocznie odbywa się kilkadziesiąt różnorodnych imprez i wydarzeń kulturalnych, które w dużym stopniu budują jego atrakcyjność. Wszystkie organizowane są przez Miejskie Centrum Kultury.

Wśród wydarzeń sportowych na terenie miasta organizowanych przez Miejskie Centrum Kultury należy również wymienić coroczny Rajd Turystyczny „Same góry nie wystarczą”. Rajd ten odbywa się corocznie w maju i skierowany jest do turystów pieszych i rowerowych, zarówno indywidualnych jak i grupowych. Jego celem jest promocja aktywnego wypoczynku oraz rozwój zainteresowania turystyką i krajoznawstwem, zwłaszcza wśród młodych ludzi. Ponadto w Miejskim Centrum Kultury istnieją: Sekcja Brydża Sportowego, Klub Szachowy oraz Rowerowa Sekcja Turystyczna dla młodzieży.

Istnieje odrębny harmonogram imprez organizowanych przez czarnkowski Ośrodek Sportu i Rekreacji, który został przedstawiony w poniższej tabeli.

Tabela 18: Kalendarz imprez organizowanych przez OSiR na terenie miasta

Rodzaj imprezy	Termin	Dodatkowe uwagi
Amatorska Liga Piłki Nożnej	styczeń-marzec, październik-grudzień	impreza cykliczna; zawody skierowane były dla młodzieży szkolnej i dorosłych. Rozgrywki rozgrywane w II ligach
Amatorska Liga Siatkówki	styczeń-marzec, październik-grudzień	impreza cykliczna, w zawodach biorą udział drużyny z terenu powiatu, zawody są przeznaczone dla młodzieży i dorosłych
Kuligi	styczeń	impreza uzależniona od warunków pogodowych, ale w miarę możliwości organizowana co roku 2- 3 razy w tygodniu; w zabawie biorą udział dzieci oraz młodzież ze szkół podstawowych
Otwarte Mistrzostwa Czarnkowa w "Ślizgu na BELE CZEM"	styczeń	impreza o zasięgu lokalnym przeznaczona dla dzieci i młodzieży; ocenie podlegają pojazdy śnieżne zbudowane przez uczestników, jak i pokonana przez nie odległość i strój zawodnika
Ferie z OSiR-em	luty	impreza cykliczna o zasięgu lokalnym; gry i zabawy na lodowisku, kuligi, wyjazdy na basen do Obornik
Czwórbój Lekkoatletyczny Szkół Podstawowych	kwiecień	Impreza o zasięgu regionalnym organizowana wspólnie z SZS
Rajd pieszy	kwiecień	impreza o zasięgu lokalnym; wizyta w stadninie koni, ognisko, kielbaski
Wiosenne Przelajowe Biegi	kwiecień	impreza cykliczna o zasięgu regionalnym przeznaczona dla uczniów szkół podstawowych i średnich (7 kategorii wiekowych osobno dla chłopców i dziewcząt); co roku bierze w niej udział 150-200 osób
Bieg na orientację	kwiecień	impreza o zasięgu lokalnym przeznaczona dla harcerzy; odbywa się w lesie, w pobliżu Parku Staszica; w zawodach biorą udział 5 osobowe zastępy harcerskie, które mają do przebycia około 5-km trasę z pomocą mapki i kompasu; po zawodach odbywa się ognisko z poczęstunkiem
Bryczką w plener	kwiecień	impreza o zasięgu lokalnym przeznaczona dla dorosłych; przejazdy bryczką w lasach dookoła Gębic, w planie ognisko, kielbaska
Zawody Sportowe dla	maj	impreza o zasięgu lokalnym przeznaczona dla młodszych klas szkół

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Szkół Średnich		średnich; zawody polegają na rywalizacji w następujących dyscyplinach: piłka nożna, koszykówka, siatkówka plażowa, biegi, sztafeta itp.
Olimpiada Zakładowa "Zdrowo Żyj"	maj	olimpiada organizowana ze środków powiatu – Fundusz Promocji Zdrowia; w imprezie w ponad 10 konkurencjach sportowych (biegi , pływanie, piłka plażowa, piłka koszykowa, skok w dal, pchnięcie kulą itp.) rywalizują ze sobą zakłady pracy
Puchar Polski – Grand Prix MTB Skoda Auto	czerwiec	impreza o zasięgu międzynarodowym; jest to jedna z edycji Pucharu Polski Pana Czesława Langa; zawodnicy ścigają się na rowerach górski na ponad 5-km trasie wiodącej przez Park Staszica, tor saneczkowy, skocznię narciarską
Zawody Pływackie dla Szkół z Terenu Powiatu	czerwiec	Impreza ma zasięg lokalny; w zawodach biorą udział uczniowie szkół podstawowych
Noc Świętojańska	czerwiec	zasięg regionalny; zabawa taneczna dla mieszkańców Czarnkowa i okolic w połączeniu z pokazem obrzędów sobótkowych i pokazem ogni sztucznych
Otwarty turniej siatkówki plażowej	lipiec	impreza o zasięgu regionalnym; w zawodach mogą brać udział dorośli i młodzież powyżej 14 roku życia
Turniej Siatkówki Plażowej Amatorów o Puchar Dyr. OSiR	lipiec	impreza o zasięgu regionalnym; w zawodach mogą brać udział dorośli i młodzież powyżej 14 roku życia
Autokarowe wyjazdy nad morze	lipiec, sierpień	wyjazdy organizowane co niedzielę do Sarbinowa lub Kołobrzegu
Otwarty Turniej Siatkówki Plażowej o Puchar Burmistrza Czarnkowa	sierpień	impreza o zasięgu regionalnym; w zawodach mogą brać udział dorośli i młodzież powyżej 14 roku życia
Jesienne Biegi Przelajowe	wrzesień	impreza podobna do wiosennych biegów przełajowych
Bieg Niepodległości	11 listopada	impreza zasięgu regionalnym organizowana z pomocą straży pożarnej i policji.; są to biegi uliczne w których co roku bierze udział ok. 300 zawodników ze szkół podstawowych, średnich oraz osób dorosłych w 8 kategoriach wiekowych; impreza organizowana jest dla uczczenia narodowego święta Niepodległości pod patronatem starostwa powiatowego

Źródło: Opracowanie własne PART S.A. na podstawie danych otrzymanych z OSiR-u

Powyższy rozdział omawiający walory turystyczne miasta Czarnków wskazuje, iż posiada ono niezwykle, sprzyjające dla rozwoju sektora turystycznego warunki przyrodniczo-krajobrazowe, jak również antropogeniczne, związane z jego kilkusetletnią historią. Dostrzegamy również, iż władze miasta starają się urozmaicić życie kulturalno-rozrywkowe, nie tylko mieszkańców, ale także przebywających na terenie miasta turystów, poprzez organizację różnego rodzaju imprez. Stworzenie produktów turystycznych podnoszących znacznie atrakcyjność miasta, dodatkowo zwiększy ilość gości odwiedzających Czarnków w celach zarówno wypoczynkowych, jak i rekreacyjno-rozrywkowych.

Aktywność społeczna mieszkańców

W skład Miejskiego Centrum Kultury wchodzi takie obiekty jak: Czarnkowski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna oraz Muzeum Ziemi Czarnkowskiej.

Centrum organizuje również różnego rodzaju zajęcia kulturalne przeznaczone zarówno dla dzieci, młodzieży, jak i dorosłych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują następujące:

- zajęcia plastyczne dla dzieci i młodzieży,
- rozgrywki dla sekcji brydża sportowego,
- zajęcia z break dance,
- spotkania grupy poetyckiej,
- zajęcia/próby zespołów muzycznych,
- zajęcia kółka tanecznego dla dzieci,
- Rowerowa Sekcja Turystyczna dla młodzieży,
- Amatorski Ruch Artystyczny ARA,
- studio piosenki,
- orkiestra dęta,
- chór męski „Harmonia”,
- Dyskusyjny Klub Filmowy,
- teatr „Harem”,
- rozgrywki Klubu Szachowego.

Współpraca zagraniczna

Od 1991 roku trwa współpraca Czarnkowa z holenderskim miastem Coevorden, z inicjatywy jednego z jego mieszkańców. Początkowo współpraca ta miała w szczególności charakter pomocowy – dostawy żywności, leków, odzieży, sprzętu rehabilitacyjnego. W mieście obecnie funkcjonuje pod nadzorem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, magazyn będący wypożyczalnią sprzętu rehabilitacyjnego (wózki inwalidzkie, fotele sanitarne, łóżka specjalistyczne itp.). Sprzęt ten dostępny jest dla potrzebujących mieszkańców z terenu całej

Wielkopolski. Coevorden przekazuje również środki finansowe na upominki i żywność dla dzieci.

Z czasem kontakty te przerodziły się w bardziej wzajemne kontakty towarzyskie – spotkania, wycieczki, a ponadto wymiany kulturalne zespołów muzycznych, orkiestr dętych i chórów oraz wystawy malarstwa organizowane w obu miastach. Latem 2001 roku został podpisany list intencyjny dotyczący współpracy ekonomicznej, technicznej i handlowej pomiędzy miastami. Natomiast pod koniec września 2001 roku doszło do spotkania przedstawicieli dwóch miast (w tym również burmistrza Coevorden), w ramach którego prowadzono m.in. rozmowy dotyczące dalszych działań i współpracy.

5.7.2. Stan ochrony środowiska

Władze miasta Czarnkowa podejmują liczne działania sprzyjające ochronie środowiska naturalnego.

Wody powierzchniowe

Jakość wód powierzchniowych jest dość dobra. Rzeka Noteć mieści się w drugiej klasie czystości. Największy wpływ na jakość wód Noteci mają rzeki wpadające do niej. Na różnych odcinkach są to Gwda, Drawa, Bolimka i Trzcinica.

Woda i ścieki

Czarnków jest w 90% miastem zwodociągowanym i skanalizowanym. Ścieki miasta są oczyszczane w nowoczesnej oczyszczalni mechaniczno-biologicznej. Długość sieci kanalizacyjnej w obrębie miasta wynosi 25 km.

Zakłady Miejskiej Kanalizacji i Wodociągów Sp. z o.o. w Czarnkowie odpowiedzialne są m.in. za dostawę wody oraz odbiór i oczyszczanie ścieków. Ponadto prowadzą również badania laboratoryjne, które są bardzo ważnym elementem w ocenie stanu czystości wód oraz analizie ścieków.

Stan czystości powietrza

Dzięki wprowadzaniu na terenie miasta nowych technologii i zmiany nośnika energii z węgla na gaz ziemny lub olej napędowy, w ostatnich latach zaobserwowano tutaj znaczny spadek emisji zanieczyszczeń wprowadzanych do atmosfery. Ponadto efekt ten zawdzięcza się również likwidacji lokalnych zanieczyszczeń przez podłączenie odbiorców do miejskiej sieci ciepłej.

Odpady

Wywożeniem odpadów stałych i nieczystości płynnych z terenu miasta Czarnkowa zajmuje się Miejski Zakład Komunalny Sp. z o.o.

Hałas

Poziom hałasu przebadany wzdłuż części drogi wojewódzkiej, przebiegającej przez centrum miasta, jest większy od przewidzianej normy.

Na terenie miasta Czarnków nie występują większe ośrodki przemysłowe, co sprawia, iż brak jest znaczących źródeł emisji zanieczyszczeń do środowiska naturalnego.

W planach wydatków z budżetu miasta na 2002 rok na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska przeznaczono ponad 11% całego budżetu. Widać więc, że władze miasta nie lekceważą problemu ochrony środowiska i starają się wcześniej zapobiegać jego ewentualnemu skażeniu albo przynajmniej zredukować je do minimum. Jednym z przedsięwzięć mających chronić środowisko naturalne na terenie miasta jest pomysł wykorzystania w gospodarce cieplnej „naturalnego” źródła ciepła, jakim są występujące w pobliżu miasta wody geotermalne. Ponadto podkreśla się konieczność racjonalnego gospodarowania przestrzenią, a także podnoszenia walorów estetycznych i krajobrazowych miasta.

5.7.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Miasto Czarnków położone jest w miejscu krzyżowania się następujących tras:

- Poznań – Oborniki Wlkp. – Kołobrzeg,
- Piła – Wronki – Pniewy – Słubice,
- Piła – Wieleń – Gorzów Wlkp. – Kostrzyn nad Odrą.

Do większych miast położonych najbliżej Czarnkowa można zaliczyć: Piłę (35 km), Wałcz (46 km), Poznań (70 km), Gorzów Wielkopolski (107 km), Bydgoszcz (116 km).

Czarnków nie posiada bezpośrednich połączeń kolejowych. Przez jego teren przechodzi jedynie linia towarowa. Najbliższe stacje kolejowe znajdują się w Trzciance – 17 km, we Wronkach – 30 km i w Pile – 35 km.

Najbliższe międzynarodowe lotnisko to Port Lotniczy Ławica w Poznaniu (70 km). Ponadto międzynarodowe porty lotnicze znajdują się w Berlinie (270 km) i Warszawie (380 km).

Na terenie miasta mieszkańcy mogą się przemieszczać za pośrednictwem komunikacji PKS i transportu prywatnego, a także autobusów miejskich. Te ostatnie stanowią główny i podstawowy środek transportu publicznego na terenie miasta. Duża częstotliwość kursowania autobusów miejskich praktycznie do wszystkich zakątków miasta, powoduje, iż poruszanie się w jego obrębie nie powinno sprawiać większych problemów. Natomiast komunikacja PKS oferuje dogodne połączenia nie tylko z okolicznymi miejscowościami wokół miasta na terenie gminy Czarnków, jak i gminami sąsiadującymi, ale również z takimi większymi ośrodkami miejskimi, jak np. Piła, Poznań, Bydgoszcz, a nawet Kołobrzeg.

Na terenie miasta zlokalizowanych jest 31 ogólnodostępnych parkingów, a łączna liczba znajdujących się na nich miejsc postojowych to około 1100. Ponadto na terenie Czarnkowa znajdują się 4 stacje paliw.

Podsumowując, mimo braku bezpośrednich połączeń kolejowych oraz położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miasta głównych dróg dojazdowych, dotarcie do Czarnkowa nie powinno sprawiać większych kłopotów – dogodne połączenia PKS rozwiązują ten problem. Dodatkowa infrastruktura w postaci parkingów oraz stacji paliw, umożliwi również sprawne funkcjonowanie na terenie miasta przybyszów mobilnych.

5.7.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Baza noclegowa jako główny element zagospodarowania turystycznego ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie

podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Istniejąca na terenie miasta baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na tym obszarze. Wśród obiektów noclegowych znajdujących się na terenie Czarnkowa należy wymienić następujące:

- Hotel „Lidia” - 45 miejsc noclegowych w 19 pokojach,
- Hotel „Czarna Hanka” - 21 miejsc noclegowych w 9 pokojach, obiekt posiada zaplecze umożliwiające organizację szkoleń i konferencji,
- Gościniec "Śmieszek" - 11 miejsc noclegowych w 5 pokojach.

Jak widać powyżej, miasto dysponuje około 70 miejscami noclegowymi w obiektach o średnim standardzie. Jest to dość skromne zaplecze noclegowe dla miasta, które planuje rozwijać na swoim terenie turystykę. W przypadku przybycia do Czarnkowa większej ilości turystów (np. z okazji odbywających się ciekawych imprez), miasto nie będzie w stanie zapewnić gościom wystarczającej liczby miejsc noclegowych. Dziwi również fakt, iż według zdobytych przez nas informacji, w obrębie miasta nie znajdują się żadne gospodarstwa agroturystyczne, pokoje gościnne, czy inne tego typu możliwości zakwaterowania. Poza stworzeniem dodatkowych większych obiektów noclegowych, w proces rozwoju bazy turystycznej powinni również włączyć się mieszkańcy Czarnkowa, oferując przybyłom np. pokoje gościnne. Zwiększyłyby to liczbę miejsc noclegowych, a także stanowiło dodatkowe źródło dochodów mieszkańców miasta (zwłaszcza w sezonie letnio-wakacyjnym).

Dodatkowa baza noclegowa dla miasta Czarnkowa znajduje się w okolicznych miejscowościach na terenie gminy Czarnków. Wśród nich należy wymienić następujące obiekty:

- Zajazd „Meteor” w Lubasz,
- Ośrodek wypoczynkowy „Limosinus” położony ok. 6 km od Czarnkowa (Lubasz),
- Gospodarstwa agroturystyczne w miejscowościach Lubasz, Kuźnica Czarnkowska oraz Gajewo.

Baza gastronomiczna

Znaczenie bazy gastronomicznej w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Do znajdujących się na terenie Czarnkowa obiektów gastronomicznych zaliczyć można:

- restauracja „Elka”,
- restauracja „Parkowa”,
- restauracja w hotelu „Czarna Hanka”,
- kawiarnia „Mocca”,
- bar "Kameleon”,
- pizzeria „Izabela”,
- pizzeria „Vezuvio”,
- PHU “Studio” – lokal gastronomiczno-dyskotekowy,
- stołówka - „Jadłodajnia Osiedlowa”.

Powyższy opis sugeruje, iż tak jak w przypadku bazy noclegowej, gaza gastronomiczna znajdująca się na terenie miasta nie jest przystosowana do obsługi zwiększonego ruchu turystycznego. W Czarnkowie powinno powstać więcej obiektów oferujących gościom możliwość spożywania posiłków w czystym i przyjemnym wnętrzu, o wyższym standardzie. Pragniemy również zwrócić uwagę, iż w menu tego typu obiektów powinny się znaleźć przede wszystkim dania regionalne, które przypominałyby turystom, gdzie spędzają wolny czas.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjniła pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Obiekty sportowe

Na terenie miasta Czarnków znajduje się Ośrodek Sportu i Rekreacji, będący głównym organizatorem i inicjatorem imprez o charakterze sportowym. Ośrodek położony jest w niezwykle atrakcyjnym miejscu - na terenie Puszczy Noteckiej. Na terenie miasta znajdują się następujące obiekty o charakterze sportowym:

- pełnowymiarowy basen odkryty z podgrzewaną wodą (czynny od maja do sierpnia),
- miejski stadion lekkoatletyczny z bieżnią mierzącą 380 m długości oraz bieżnią do skoków w dal i boiskiem piłkarskim,
- korty tenisowe,
- wielofunkcyjne boisko sportowe,
- rampa wrotkarska,
- boiska do siatkówki plażowej i koszykówki,
- stoły do gry w tenisa stołowego i do rozgrywek szachowych,

- wypożyczalnia sprzętu (piłki siatkowe, koszykowe, plażowe, rakiety do tenisa, badmintona, maski do nurkowania, płetwy, deski do pływania, leżaki),
- zimą do dyspozycji jest również lodowisko.

Do rzadko spotykanych, można wręcz powiedzieć – unikatowych, na nizinach urządzeń sportowych, znajdujących się w Czarnkowie, na terenie Parku Miejskiego im. Stanisława Staszica należą dwa obiekty:

- naturalna skocznia narciarska „Pod Grzybkiem”, której tor zjazdowy ma długość 50 m,
- tor saneczkowy „Śniegowej Baśni” o długości 400 m, położony w głębi parku.

Szlaki turystyczne

Przez miasto przechodzą następujące szlaki turystyczne, które stanowią nieodłączną element atrakcji turystycznych Czarnkowa:

- **Szlak zielony** dł. 91 km. Szamotuły – Obrzycko – Czarnków – Radalin – Trzcianka – Niekursko,
- **Szlak niebieski** dł. 326 km. Ujście – Walkowice – Czarnków – Krucz – Miały – Marylin – Sieraków – Międzychów – Pszczew – Trzciel – Zbąszyń – Rudno – Świętno – Olejnica – Boszkowo – Leszno – Rydzyna.

Szlaki rowerowe

Coraz większą uwagę przywiązuje się do aktywnego wypoczynku. Jazda na rowerze jest jego znakomitą odmianą. W tym celu jednak, przede wszystkim z myślą o bezpieczeństwie turystów, niezbędne jest wyznaczenie tras rowerowych. Przez teren miasta Czarnków przebiega jedynie fragment północnego odcinka Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej prowadzącej z Parku Sołackiego w Poznaniu do Okonka – najbardziej na północ położonej gminy w województwie wielkopolskim. Łączna długość szlaku wynosi około 200 km.

Ponadto wokół miasta na terenie gminy Czarnków i w jej okolicach, znajdują się poniższe szlaki turystyczne:

- międzynarodowa trasa rowerowa EURO ROUTE R1 (Kostrzyn – Krzyż – Lubcz Mały – Herbutowo – Wieleń Pn. – Folsztyn – Jędrzejewo – Gajewo – Runowo – Siedlisko – Trzcianka – Łomnica – Piła),
- szlak rowerowy o długości 57 km (Trzcianka - Straduń – Rychlik – Średnica – Jędrzejewo – Gajewo – Kuźnica Czarnkowska – Radolinek – Radolin – Biała – Trzcianka).

Dodatkowe atrakcje znajdujące się na terenach położonych wokół miasta Czarnków to:

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- przeprawa promem przez Noteć w miejscowościach Ciszkowo i Walkowice,
- leśna ścieżka dydaktyczna o długości ok. 5 km, na której znajduje się 16 przystanków zaopatrzonych w tablice informacyjne – teren Leśnictwa Sarbka,
- siedliska bobrów w pobliżu stawów i cieków wodnych – teren Leśnictwa Gębiczyn i Gębice,
- obszary występowania żurawia – teren Leśnictwa Gębiczyn i Gębice.

Inne obiekty infrastruktury paraturystycznej

Kino „Światowid”

Miejska Biblioteka Publiczna

Biblioteka jest czynna od poniedziałku do piątku i dzieli się na dwa działy: dla dorosłych oraz dla dzieci i młodzieży. W bibliotece istnieje możliwość wypożyczenia tzw. „książki mówionej” przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych. Obiekt organizuje również liczne konkursy skierowane zwłaszcza do dzieci, a prace konkursowe wystawiane są w sali biblioteki. W okresie pozawakacyjnym organizowane są także spotkania z dziećmi ze szkół i przedszkoli (czytanie bajek i opowiadań), a także pogadanki dla młodzieży poruszające aktualne problemy oraz cykle spotkań dla pań.

Informacja turystyczna

Miasto Czarnków nie posiada punktu informacji turystycznej. Jednym ze źródeł informacji dla turystów są dobrze przygotowane strony internetowe, dysponujące szczegółowymi danymi. Są to:

- www.czarnków.com.pl,
- www.czarnków.pl.

Na nich znajdziemy szczegółowe informacje dotyczące miasta tj. położenie, plan, historia, zabytki, turystyka, rekreacja, wydarzenia i imprezy kulturalno-rekreacyjne, gospodarka, lokalne firmy, inwestycje, ochrona środowiska, dostępność komunikacyjna, partnerstwo oraz współpraca zagraniczna, a także bieżące informacje z życia miasta.

5.7.5. Obecna sytuacja turystyczna miasta

Na podstawie pobytu na terenie miasta Czarnków oraz otrzymanych z Urzędu Miasta i Gminy informacji i materiałów, a także przeprowadzonego audytu turystycznego i własnych analiz można określić główne formy i kierunki rozwoju turystyki, które są obserwowane obecnie na jego terenie. Będą to przede wszystkim:

- turystyka wodna – rozwijająca się na bazie rzeki Noteci, a także atrakcyjnie położonych w okolicach miasta jezior. Wody obfitujące w ryby będą stanowić dużą atrakcję zwłaszcza dla przybywających tu z różnych stron Polski miłośników wędkowania,
- turystyka piesza – na omawianym obszarze stanowi ona atrakcję turystyczną z uwagi na ciekawe położenie miasta i jego okolice. Czarnków stanowi swego rodzaju bazę wypadową, a na terenie samego miasta godna uwagi turystów jest przede wszystkim ciekawa architektura i zabytki o bogatej, ponad 800-letniej historii,
- turystyka rowerowa – przez Czarnków przebiega fragment północnego odcinka Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej, która przyciąga turystów, przede wszystkim preferujących wypoczynek aktywny. Ta forma turystyki cieszy się w ostatnich latach bardzo dużą popularnością.

Dodatkową szansę rozwoju aktywnych form turystyki na terenie Czarnkowa stanowi prężnie działający w mieście Ośrodek Sportu i Rekreacji, dysponujący bogatą infrastrukturą sportową.

Również organizacja licznych imprez kulturalno-rekreacyjno-sportowych z inicjatywy Miejskiego Centrum Kultury oraz OSiR, uatrakcyjniła już obecnie pobyt turystów w Czarnkowie. Kolejną atrakcją stanowi znajdująca się w sąsiedztwie miasta Puszcza Notecka.

5.7.6. Otoczenie zewnętrzne miasta Czarnków – gmina Czarnków

Czarnków posiada zabytki oraz bogatą, 800-letnią historię, ale samo miasto nie stanowi najlepszego zaplecza do uprawiania turystyki aktywnej. Obecnie przez centrum miasta prowadzi fragment Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej. Natomiast rozwój turystyki aktywnej wymaga odpowiedniego zaplecza naturalnego. Takie warunki posiadają tereny wokół miasta, mieszczące się w obrębie gminy Czarnków. Możliwy jest tutaj rozwój tras turystycznych – szlaków pieszych, rowerowych, a nawet konnych, a także infrastruktury im towarzyszącej w postaci odpowiedniego oznakowania, wypożyczalni sprzętu rowerowego czy stadnin. Występujące tu jeziora stanowią doskonałe zaplecze dla wędkarzy, a bogate w zwierzyne obszary leśne są natomiast niezwykle okazją dla miłośników łowiectwa na skorzystanie w wolnej chwili z tego typu atrakcji.

Jak już wcześniej wspomniano obecna baza noclegowo-gastronomiczna występująca na terenie miasta jest niewystarczająca. Jej uzupełnienie mogą stanowić obiekty znajdujące się na terenie gminy Czarnków. Wówczas dodatkowo pojawiają się również gospodarstwa agroturystyczne, których brak jest bezpośrednio w miejskich granicach Czarnkowa. Ponadto na terenie miejscowości Lubasz, nad jeziorem, położony jest ośrodek wypoczynkowy „Limosinus”.

5.7.7. Wnioski z audytu turystycznego miasta Czarnków

Rozwój produktu turystycznego dla miasta Czarnków powinien się opierać przede wszystkim na jego walorach antropogenicznych, a ściślej, istniejących zabytkach oraz przeszło 800-letniej historii, a także na walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Nie lada atrakcję stanowi tu niewątpliwie granicząca z miastem od południa Puszcza Notecka, z wielogatunkowym drzewostanem, licznymi torfowiskami, a także okoliczne lasy bogate w zwierzynę, co umożliwiłoby rozwój turystyki łowieckiej.

Miasto powinno naszym zdaniem stanowić bazę wypadową w tereny okoliczne, bogate w walory przyrodniczo-krajobrazowe. Dla turystów przybywających do Czarnkowa z zamiarem aktywnego spędzenia czasu wolnego w czystym, nieskażonym środowisku, miasto będzie stanowiło swego rodzaju ośrodek zakwaterowania, ale to wymaga poczynienia szeregu inwestycji w celu rozbudowy i urozmaicenia istniejącej obecnie bazy noclegowo-gastronomicznej.

Oddalenie Czarnkowa od granicy z Niemcami o około 150 km stwarza możliwości rozwoju sektora turystycznego na jego terenie również z myślą o turystach zagranicznych (głównie Niemcach). Ten segment odbiorców zainteresowany byłby przede wszystkim stroną historyczno-zabytkową miasta, ale również możliwością polowań na terenach przyległych do miasta (gmina Czarnków).

Niewielkie oddalenie takich miast, jak Piła, Wałcz i Poznań stwarza dla Czarnkowa szansę na powstanie na jego terenie weekendowego zaplecza rekreacyjno-wypoczynkowego dla mieszkańców tych aglomeracji.

Dużą rolę w rozwoju turystyki powinna odegrać również Noteć. Na terenie miasta mogłyby się odbywać przeprawy np. barką przez rzekę, co stanowiłoby nie lada atrakcję dla przybywających do Czarnkowa turystów.

Zainteresowanie wzbudzają niewątpliwie wciąż prowadzone na terenie miasta prace archeologiczne. Wszelkie znaleziska powinny znaleźć swoje miejsce np. w Muzeum Ziemi Czarnkowskiej, co z czasem mogłoby wpłynąć na rozbudowę tego obiektu.

Na podstawie powyższego opisu można stwierdzić, iż miasto Czarnków w połączeniu z okolicznymi terenami, posiada bogaty potencjał dla rozwoju różnych form turystyki. Jedną z barier, mogącą ewentualnie powodować opóźnianie się tego procesu, jest istniejąca obecnie bardzo uboga infrastruktura turystyczna.

5.8. Miasto i Gmina Wieleń

Wieleń jest największą gminą województwa wielkopolskiego, położoną w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim. Sąsiaduje z gminami: Trzcianka, Czarnków, Lubasz, Wronki, Drawsko, Krzyż, Człopa. Gminę o powierzchni 428,3 km² zamieszkuje 13,6 tys. mieszkańców, z czego blisko połowa w mieście.

5.8.1. Walory turystyczne miasta i gminy Wieleń

Analiza walorów turystycznych miasta i gminy Wieleń rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej jaką pełni ten obszar, obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Lasy zajmują 67% powierzchni gminy, a 57% ogólnej powierzchni zostało włączone do terenów chronionego krajobrazu.

Teren prawie całej gminy położony jest w dorzeczu Noteci, a liczne rzeki i jeziora dodatkowo urozmaicają krajobraz.

Taka struktura wskazuje, iż Wieleń to gmina z przewagą walorów naturalnych. Warunki przyrodniczo-krajobrazowe wpłynęły na rozwój takich dziedzin gospodarki jak gospodarka leśna i rolna oraz turystyka i wypoczynek.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Jeziora i rzeki

Gmina Wieleń to obszar, gdzie najbardziej charakterystycznym elementem krajobrazu jest rzeka *Noteć*, która przepływa przy rynku miasta Wieleń. Dolina Noteci zwana jest europejskim korytarzem ekologicznym i stanowi biocentrum o znaczeniu międzynarodowym. Noteć pełni również rolę ponadlokalnego żeglugowego szlaku spacerowego.

Oprócz rzeki Noteć przez teren gminy przepływa na południe od doliny Noteci – rzeka *Miała*, rzeka *Gulczanka* oraz znajduje się ciek *Zawada*, w północnej części gminy największa jest rzeka *Bukówka*, natomiast

w północno-zachodniej części gminy znajduje się ciek *Rzeczka*. Poza rzekami na analizowanym terenie znajdują się kilka jezior: *Białe* (Bielskie), *Dzierżążno* (Duże), *Wielkie* (Miały), *Górne*, *Bąd*, *Główki*.

Tereny wokół jezior stanowią atrakcyjne tereny letniskowe.

Puszcza Notecka

Dużym atutem gminy są tereny *Puszczy Noteckiej*. Lasy puszczy słyną z bogatego runa leśnego, zwierzyny łownej i ukrytych w gęstwinie oczek wodnych. Rośnie tu sporo osobliwości przyrodniczych, m.in. okazy starych drzew – *lipy* przy dworze i kościele w Dębogórze, *wielki jawor* przed Dzierżążnem Małym oraz piękne *dęby* i *buki*.

Rezerwat „Wilcze Błoto”

Niewątpliwą atrakcją gminy jest objęty ścisłą ochroną **rezerwat „Wilcze Błoto”** (2,76 ha) położony między wsiami Hamrzysko i Krucz, który został utworzony w 1968 r. Przedmiotem ochrony jest bezodpływowe, otoczone wydmami, zagłębienie wypełnione wodą, na którym w strefie brzegowej utworzył się kożuch z mchów torfowców. Na kożuch ten stopniowo wkracza sosna, brzoza omszona i olsza. Rezerwat to zbiorowisko unikatowej roślinności bagiennnej i torfowej m.in.: *czermieni błotnej* i *palki szerokolistnej*.

Poza chronionymi torfowcami występują tutaj m.in.: dwa gatunki rosiczki, turzyca bagienna i modrzewica zwyczajna.

Rezerwat jest niezwykle rzadkim w Wielkopolsce zbiorowiskiem bogatej i mało spotykanej fauny.

Pomniki przyrody, gatunki roślin oraz ptaki

Teren gminy to bogactwo tworów przyrody, rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Władze gminy dbają o to, by te elementy środowiska naturalnego były chronione i długo zachowały swoje walory przyrodnicze i estetyczne.

Zachowane i chronione pomniki przyrody wzbogacają teren, stają się atrakcją dla turystów, pomagają uczyć przyrody dzieci i młodzież.

W gminie należą do nich: *sosna pospolita* obw. 410 (Wrzeszczyna), *platan klonolisty* obw. 585 cm i *dąb szypułkowy* obw. 585 cm (Wielen), *lipa drobnolistna* obw. 600 cm (Dębogóra), *buki zwyczajne* o obw. 320 cm i 305 cm (Marianowo).

Ponadto pod ochroną przyrody znajduje się użytek ekologiczny w skład którego wchodzi łąki, pastwiska, bagna i halizny o łącznej powierzchni 49,85 ha.

Ochronie podlegają również rzadkie i reliktowe gatunki roślin, głównie rosnące na terenach bagiennych oraz zwierzęta, ptaki migrujące pradoliną Noteci. Pradolina Noteci to teren gdzie gniazdują najbardziej zagrożone wymarciem gatunki z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt m.in.: *bąk*, *kania ruda*, *błotniak łąkowy*, *kropiatka*, *zielonka*, *derkacz*, *kulik wielki*

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich oraz rzadko występujące gatunki, jak rycyk, rybitwa czarna i podróżniczek.

Stopień zalesienia, bogaty w rośliny rezerwat oraz akweny wodne to podstawowe walory naturalne gminy. Poszczególne elementy tych walorów decydują o dużej atrakcyjności turystycznej gminy.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie gminy, a zwłaszcza unikatowego, średniowiecznego układu ulic Wielenia znajdują się godne obejrzenia obiekty architektoniczne. Bogato reprezentowana jest architektura sakralna:

- wczesnobarokowy kościół św. Michała i Wniebowzięcia NMP z 1615-1632 r. w Wieleniu (we wnętrzu polichromia stylu regencji z początku XVII w.) – Wieleni,
- kościół drewniany z 1593 roku z wieżą krytą gontem – Dzierżążno Małe,
- kościół konstrukcji szachulcowej z 1595 roku. Wewnątrz kościoła kunsztowny świecznik brązowy z 1855 roku, późnorenesansowy ołtarz główny i ambona z początku XVIII w. – Dzierżążno Wielkie,
- kościół z początku XVII w. szachulcowy, wnętrze posiada strop belkowy. Dzwon z 1723 r. – Gieczyniek,
- kościół drewniany z XVIII w. – salowy z trójbocznie zamkniętym prezbiterium – Herbutowo,
- kościół z I poł. XIX w. o konstrukcji szkieletowej. Kilka chałup z XVIII i XIX w. z napisami fundacyjnymi, latami budowy, nazwiskami cieśli i właścicieli – Kocień Wielki,
- kościół drewniany z 1792r. z wieżą z 1615 r. Wyposażenie wnętrza częściowe, barokowe – Nowe Dwory,

- kościół neogotycki w Rosku, z lat 1856-1859. Wnętrze zdobi barokowy ołtarz z 1630 r.

Zabytki dworsko-pałacowe

Obecnie Wieleń posiada dobrze zachowane liczne zabytki dworsko-pałacowe. Obszarem o szczególnie znaczących walorach historycznych jest obszar Starego i Nowego Miasta Wielenia oraz teren dawnego zespołu dworsko-parkowego na Ostrowiu. Te historyczne założenia urbanistyczne Wielenia wywodzą się z czasów średniowiecza. Wpisane zostały do rejestru zabytków, ponieważ zostały uznane za obszar szczególnie ważny jako historyczne świadectwo, którego elementy dawnego układu przestrzennego zostały zachowane w dobrym stanie.

Inne zabytki dworsko-pałacowe znajdujące się na terenie gminy Wieleń:

- zespół dworski, w skład którego wchodzi: dwór murowany, połowa XIX, oficyna nr 6 murowano – kamienna z XIX w, dom drewniany XIX w oraz stodoła z XIX w., Potrzebowice,
- zespół dworsko-parkowy w skład które wchodzi: dwór neoklasycystyczny, murowany z kamienia i cegły wzniesiony na przełomie XVIII i XIX, jest jednym ze starszych przykładów architektury rezydencjonalnej pogranicza wielkopolsko-pomorskiego oraz park (1,2 ha) z okazami drzew o cechach pomników przyrody (lipa), Dębogóra.

Ciekawe miejsca

- pałac Sapiehów z połowy XVIII w. z 10 ha parkiem,
- sala Muzealna Ziemi Wieleńskiej, znajdująca się w Ośrodku Kultury „Strzelnica”,
- domy końca XVIII w. - Wieleń,
- cmentarzysko kultury łużyckiej w Wrzeszczynie,
- ośrodek Kultury "Strzelnica". Dawna siedziba Bractwa Kurkowego w Wieleniu z 1645 r. Budynek z 1850 r.,
- rezerwat archeologiczny w miejscowości Rosko. Ślady kultury łużyckiej w miejscu dawnego kultu słowiańskiego. Część eksponatów wykopaliska – *siekierki brązowe* znajduje się w liceum, w sali muzealnej. W przyszłości są plany odtworzenia skansenu (grodu) oraz zorganizowanie imprezy pt. „Święto Kultury Łużyckiej”,
- wieś holenderska z 1601 r., jako jedna z pierwszych tego typu wsi w Wielkopolsce – Folsztyn,
- „Rów Syzyfa” – rów między dwoma jeziorami kopany przez jednego z mieszkańców gminy 10 lat.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Kalendarz imprez w gminie Wielen jest bogaty. Imprezy organizowane cyklicznie, odbywające się w ciągu całego roku i o zasięgu ponadregionalnym stanowią atrakcję dla turystów i samych mieszkańców w okresie ich trwania, ale same nie mogą wpłynąć na generowanie ruchu turystycznego. Pozytywnym elementem przedsięwzięć organizowanych w Wieleniu jest jednocześnie prowadzona szeroka promocja walorów turystycznych gminy.

Poniżej w tabeli zostały przedstawione wybrane wydarzenia kulturalne, sportowe, turystyczne, muzyczne.

Tabela 19: Kalendarz imprez w Wieleniu na 2003 r.

Nazwa imprezy	Zasięg imprezy	Termin
Inauguracja 2003 r.	Lokalny	Grudzień/styczeń
Konkurs na stroik świąteczny	Gminny	Styczeń
Koncert kolęd „Wielenchor”	Gminny	Styczeń
Mistrzostwa powiatu w halowej piłce nożnej szkół podstawowych	Ponadlokalny	Styczeń
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	Gminny	Styczeń
Powrót ziem do Macierzyn 1929 r. (rocznica 83)	Lokalny	Styczeń
Wyzwolenie Wielenia	Gminny	Styczeń
Program autorski „Wędrownica teatralna Doliną Noteci” (dla dzieci)	Gminny	Luty
Koncert walentynkowy „Dzień św. Walentego”	Lokalny	Luty
Konkurs literacki im. St. Neunerta	Gminny	Luty
Konkurs plastyczny na kartkę wielkanocną	Gminny	Marzec
V turniej poezji mówionej i śpiewanej „Łagodne klimaty”, gimnazja i szkoły średnie gminy	Ponadlokalny	Marzec
III turniej w piłce siatkowej o puchar Burmistrza Wielenia	Ponadlokalny	Kwiecień
Indywidualne mistrzostwa woj. wielkopolskiego szkół podstawowych w tenisie stołowym	Ponadgminny	Kwiecień
Konkurs recytatorski dla szkół podstawowych	Gminny	Kwiecień
Powiatowa sesja ekologiczna	Ponadlokalny	Kwiecień
„Rozśpiewane przedszkole” V konkurs piosenki przedszkolnej	Gminny	Maj/czerwiec

Dzień Strażaka	Gminny	Maj
II powiatowy konkurs piosenki ludowej „Malwa”	Ponadlokalny	Maj
Gminne święto ludowe	Gminny	Maj
Festiwal Muzyki Pozytywnej „B-ARKA”	-----	Maj
Flis Notecki – rejs połączony z działaniami artystycznymi na Noteci	Gminny	Czerwiec
I Wielkopolskie Forum Oświatowe	Wojewódzki	Czerwiec
Gminny Piknik Agroturystyczny	Gminny	Lato
„Noc Świętojańska” początek „Lata w Puszczy Noteckiej”	Gminny	Czerwiec
„Wędrownka teatralna Doliną Noteci” II etap	Gminny	Lipiec
„Dni Wielenia”	Ponadlokalny	Sierpień
Święto Puszczy Noteckiej – Zjazd Mazurów Wielęńskich	Ponadlokalny	Sierpień
Masowy bieg im. J. Nojnego	Ponadlokalny	Sierpień
Żniwne strzelanie Wielęńskiego Bractwa Kurkowego	Lokalny	-----
Zakończenie lata w Puszczy Noteckiej- festyn	Gminny	Sierpień
Wyścig kolarski Cross Country-Michałki 2003 –Wieleń	Ponadlokalny	Wrzesień
„Święto Pyry”	Lokalny	Październik
Bieg Sylwestrowy w Miałach	Ponadlokalny	Grudzień

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji przesłanych przez UMIG w Wieleniu .

Aktywność mieszkańców gminy

Obiektem organizującym życie kulturalne mieszkańców gminy Wielęń jest Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury „Strzelnica”. Przy ośrodku działa kilka zespołów: „Nadnotecki Skrzat”, zespół obrzędowy „Różańscy Biesiadnicy”, Orkiestra Dęta, chór „Lutnia”, kółko teatralne i plastyczne oraz zespoły taneczne i wokalne. W ośrodku ma również swoją siedzibę Strzeleckie Bractwo Kurkowe oraz Towarzystwo Miłośników Ziemi Wielęńskiej. W 12 wsiach funkcjonują świetlice środowiskowe oraz sale wiejskie prowadzone przez Koło Gospodyń Wiejskich i Rady Sołeckie.

Liczne kluby sportowe na terenie gminy zachęcają dzieci i młodzież do czynnego uprawiania sportu.

Inne walory antropogeniczne

Do przeszłości i historii gminy nawiązują nie tylko zabytki, ale również inne elementy walorów antropogenicznych.

Jednym z elementów kultury nawiązujących do tradycji i upamiętniających historię jest **herb miasta i flaga gminy**. Wielęński herb został wyróżniony na ogólnopolskiej wystawie herbów w Warszawie. Nagrodę przyznano za wyjątkowo udane alegoryczne godło z użyciem siedzącego jelenia. Godło Wielenia spełnia wszystkie wymogi heraldyczne i zostało uznane za wzorcowe.

Herb i flaga stanowi obecnie podstawowy symbol i formę wizualizacji gminy.

5.8.2. Stan ochrony środowiska

Władze gminy, doceniając korzyści płynące z zachowania naturalnych walorów, od wielu lat inwestują w ochronę środowiska.

Na terenie miasta Wieleń funkcjonują dwie oczyszczalnie ścieków. We wsi Marianowo zbudowano nowoczesne wysypisko odpadów komunalnych, gdzie prowadzi się wstępną ich selekcję. Gmina czyni także intensywne starania o przyspieszenie budowy sieci kanalizacji sanitarnej na terenie miasta.

Gmina również współpracuje z placówkami oświatowymi w zakresie popularyzacji zagadnień ekologicznych, uczestnicząc w sesjach naukowych, turniejach międzyszkolnych i innych konkursach o znaczeniu proekologicznym. Dla młodzieży szkolnej opracowany został „Program edukacji ekologicznej Gminy Wieleń”. Zawiera on szereg informacji o stanie środowiska oraz zasobach przyrodniczych gminy, uczy od najmłodszych lat dbania o walory przyrodnicze.

Warto nadmienić, iż samorząd lokalny oprócz współpracy z gminnymi placówkami oświaty, współdziała z Lasami Państwowymi, w szczególności z nadleśnictwami gmin ościennych oraz Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Pile. Liczne wspólne przedsięwzięcia o znaczeniu ponadlokalnym np.: Warsztaty Konwencji Klimatycznej Organizacji Narodów Zjednoczonych (2000 r.), coroczne obchody Święta Puszczy Noteckiej, inne liczne imprezy uczą wspólnego dbania o środowisko.

Wyżej wymienione działania przynoszą widoczne efekty. Czystość środowiska naturalnego zostaje zachowana. Stwarza to dobrą prognozę do dalszego rozwoju turystycznego analizowanego obszaru w oparciu o walory naturalne.

5.8.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Miasto i gmina ma dość dobrą dostępność komunikacyjną. Przez teren miasta i gminy przebiegają liczne drogi lokalne, z których część łączy

Wieleń z trasą nr 22 (Gorzów Wielkopolski – Wałcz). Dogodne usytuowanie gminy podkreślają również niewielkie odległości od Poznania i granicy polsko-niemieckiej (odpowiednio: 97 km i ok. 170 km).

Przez gminę przebiegają również dwie ważne linie kolejowe:

- linia relacji Piła – Krzyż – Gorzów Wlkp. – Berlin ze stacją kolejową w Wieleniu Północnym,
- linia relacji Hamburg – Szczecin – Poznań – Warszawa, z przystankiem kolejowym w Miałach.

Stacja w Krzyżu umożliwia mieszkańcom połączenie z ważnymi ośrodkami miejskimi w kraju: Gdańsk – 3 połączenia, kierunek Poznań – 23 połączenia, Szczecin. Bezpośrednie połączenie ze stacji Wieleń Północny daje możliwość łączności z Warszawą – 2 pociągi oraz z Bydgoszczą – 4 pociągi.

Na terenie miasta znajdują się liczne parkingi ogólnodostępne. Są one dobrym udogodnieniem dla mieszkańców i osób wypoczywających w gminie.

Ważny szlak komunikacyjny stanowi również rzeka Noteć jako ponadlokalny żeglugowy szlak spacerowy. Ponadto Noteć jest jedną z najdłuższych i najważniejszych śródlądowych dróg wodnych w Polsce. Stanowi główny element drogi wodnej Warta – Kanał Bydgoski. Razem z Brdą, Kanałem Bydgoskim i Wartą tworzy drogę wodną Wisła – Odra. Noteć wykorzystywana jest do żeglugi, a z uwagi na walory krajobrazowe w coraz większym stopniu jako miejsce do uprawiania żeglarstwa i turystyki kajakowej.

5.8.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Oferta noclegowa gminy Wielen jest zróżnicowana. Goście mają do dyspozycji między innymi:

- hotel w Wieleniu, 60 miejsc,
- hotel i restaurację „Borowik” w miejscowości Miały, 15 miejsc,
- Ośrodek Rekreacyjno–Wypoczynkowy Braci Zawalów w Dzierżąźnie Wielkim, 60 miejsc,
- pole namiotowe przy Ośrodku Wczasowym w Dzierżąźnie Wielkim,
- pole namiotowym przy kąpielisku w Białej.

Na terenie gminy dobrze działa kilka gospodarstw agroturystycznych. Gospodarze oferują oprócz tradycyjnej oferty noclegowej wiele dodatkowych atrakcji. Wybrane przedstawiamy poniżej:

- ośrodek hodowli pstrąga. Gospodarz oferuje wypoczynek rodzinny, usługi agroturystyczne, otwarte łowiska wędkarskie, Kuźniczka,
- ośrodek Plenerowy Jeździecki „Jędrusiowi Chata”, w ofercie agroturystycznej dobra polska kuchnia, jazda konna, hipoterapia, piknik dla sympatyków rytmów country; Kocięń Wielki,
- gospodarstwo agroturystyczne S. i W. Zawal. Gospodarstwo położone w bliskim sąsiedztwie lasu i jezior z 60 miejscami noclegowymi. Oferta bardzo bogata: możliwość organizacji wczasów, kolonii, zielonych szkół, wypożyczalnia sprzętu wodnego, wędkowanie, grilowanie, miejsce na ognisko, plac zabaw, boisko do piłki siatkowej, pole namiotowe, Dzierżąźno Wielkie,
- Gospodarstwo rolno–agroturystyczne ze stadniną koni, możliwość skorzystania z nauki jazdy konnej, przejazdu bryczką. Na terenie gospodarstwa znajduje się basen dla dzieci, plac zabaw, boisko, stawy rybne, wypożyczalnia rowerów górskich,
- gospodarstwo rolno–turystyczne Państwa M. i A. Heina. Gospodarstwo zlokalizowane w dawnym zespole pałacowo–parkowym. Oferowane atrakcje: nauka jazdy konnej, przejażdżki bryczką, wycieczki rowerowe, wieczory przy ognisku, kuchnia domowa, imprezy myśliwskie (Hubertus), Dębogóra

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na analizowanym terenie baza gastronomiczna jest zróżnicowana. Częściowo powiązana jest ona z bazą noclegową, jednak większość ośrodków gastronomicznych działa samodzielnie.

Baza gastronomiczna w gminie Wieleń przedstawia się następująco:

- restauracja „Zachęta”, Wieleń,
- restauracja „Słoneczna”, Wieleń,
- restauracja ”Borowik i Muchomorek”, Miały, bogate menu kuchni myśliwskiej oraz dania wykwiłne,
- kawiarenka „Avocado”, Wieleń,
- kawiarnia, Wieleń,
- pub „Eden”, Wieleń,
- Liczne bary działające całorocznie i sezonowo.

Zdrową żywność, dania domowe oraz wyroby własne oferują właściciele gospodarstw agroturystycznych.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjnia pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Infrastruktura uzupełniająca poszerza ogólnodostępną bazę turystyczną o dodatkowe elementy takie jak: obiekty sportowe, szlaki turystyczne, system informacji miejskiej. Elementy te mogą stanowić dodatkową atrakcję dla turystów.

Ścieżki rowerowe

Walory przyrodniczo-turystyczne zdecydowały o wyznaczeniu na obszarze gminy Wieleń tras:

- **Międzynarodowej trasy rowerowej R-1.** Trasa ta stanowi przedłużenie europejskiego szlaku rowerowego o kierunku – *Francja–Holandia–Belgia–Niemcy–Sankt Petersburg.* W powiązaniach międzyregionalnych trasa R-1 łączy Ziemię Lubuską z Ziemią Nadnotecką i Pojezierzem Krajeńskim.
- **Regionalnej trasy rowerowej R-4,** Szamotuły– Złocieniec. Szlak ten łączy Drawieński Park Narodowy z Sierakowskim Parkiem Krajobrazowym na południu i Drawskim Parkiem Krajobrazowym na północy. Równocześnie trasa R-4 umożliwia powiązanie ze sobą rowerowych tras, międzynarodowej R-1 ze szlakiem Hanzeatyckim R-2.
- Funkcjonują również dwie mniejsze trasy rowerowe jedna o długości 55 km, a druga o długości 49 km. Wyznaczone gminne

trasy rowerowe stanowią rowerowe trasy turystyczne, które na terenie gminy tworzą dwie pętle – *północną* łączącą Zielonowo-Kuźniczkę, Kocień Wielki, Dzierżążno Wielkie, Gieczynek, Dębogórę i Wielen, - *południową* przebiegającą przez Wrzeszczynę, Rosko, Hamrzysko, Białą, Mężyk, Miały, Potrzebowice, Łaski, Zawadę do Wielenia.

Leśne ścieżki edukacyjne znajdujące się w Nadleśnictwach Potrzebowice, Krucz i Sarbia stanowią atrakcje dla dzieci i młodzieży. W ciekawy i interesujący sposób pomagają uczyć przyrody.

Obiekty sportowo–rekreacyjne

Gmina Wielen posiada następujące obiekty sportowe i rekreacyjne:

- stadion sportowy posiadający boisko, bieżnię oraz trybuny, Wielen,
- liczne boiska sportowe i sale gimnastyczne znajdujące się na terenie gminy przy placówkach oświatowych m.in. w Wieleniu i wsiach Rosko, Miały, Wrzeszczynie,
- kąpieliska miejskie na sztucznym zbiorniku w Wieleniu,
- kąpielisko z urządzoną plażą nad jeziorem Białe w Białej,
- strzelnica sportowa z boiskiem i kortem tenisowym w kompleksie sportowo – rekreacyjnym w Wieleniu.

5.8.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy

Na terenie całej gminy funkcjonuje wiele form turystyki. Najbardziej charakterystyczną formą jest wypoczynek w gospodarstwach agroturystycznych, gdzie gospodarze oprócz usług noclegowych i gastronomicznych zapewniają dodatkowe atrakcję. Niewielka odległość Wielenia od dużych miast (Gorzów, Poznań, Piła) powoduje napływ turystów w te rejony na krótki wypoczynek weekendowy.

W oparciu o istniejące trasy turystyczne (piesze i rowerowe) oraz o rzekę Noteć rozwija się również turystyka kwalifikowana (turystyka piesza, rowerowa i wodna).

5.8.6. Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Wielen.

Przeprowadzona analiza walorów turystycznych gminy pozwala na wysunięcie wniosków co do stopnia ich wykorzystania dla dalszego rozwoju turystyki.

Wnioski do których doszli autorzy po przeprowadzonym audycie są następujące:

- Atutem miasta i gminy Wieleń jest położenie terenu nad rzeką Noteć. Lasy natomiast to 67% powierzchni gminy, 57% zostało włączone do terenów chronionego krajobrazu. Taka struktura wskazuje, że jest to obszar o dużej wartości przyrodniczej i krajobrazowej. Na tych walorach można oprzeć dalszy rozwój turystyki.
- Walory antropogeniczne gminy (bogato reprezentowana architektura sakralna, zabytki dworsko-pałacowe, ciekawy kalendarz imprez) uzupełniają atrakcyjność środowiska naturalnego. Poprzez odpowiednią promocję staną się dodatkowym elementem wpływającym na generowanie ruchu turystycznego.
- Dobrze funkcjonujące gospodarstwa agroturystyczne umożliwiają turystom ciekawe spędzenie wolnego czasu. Dalszy rozwój tej bazy noclegowej i gastronomicznej ściąganie w te rejony turystów głównie z dużych miast (Gorzowa, Poznań, Piły) położonych w niedalekiej odległości od Wielunia.

5.9. Gmina Drawsko

Gmina Drawsko leży w północno-zachodniej części województwa wielkopolskiego. Od północnej strony granice gminy wyznacza rzeka Noteć, od zachodniej rzeka Człapia (Hamerka). Sąsiaduje z gminami: Krzyż, Wieleń, Wronki, Sieraków, Drezdenko. Gminę zamieszkuje ok. 6004 mieszkańców.

5.9.1. Walory turystyczne gminy Drawsko

Analiza walorów turystycznych Drawska rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej, jaką pełni ten obszar obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Drawsko – gmina wiejska, zajmuje ogólnie powierzchnię 162,9 km², liczba ludności nie przekracza 6004. Cała gmina to 12 wsi sołectkich: Drawsko, Drawski Młyn, Pęckowo, Piłka, Marylin, Chełst, Kawczyn, Kamiennik, Kwiejce, Kwiejce Nowe, Pełcza, Moczydła. Na terenie znajduje się 7 leśnictw oraz osady.

Obszar gminy położony jest częściowo w strefie chronionego krajobrazu. Lasy zajmują 62,5% powierzchni gminy. Taka struktura wskazuje, iż Drawsko to gmina z przewagą walorów naturalnych. Warunki przyrodniczo-krajobrazowe wpłynęły na rozwój takich dziedzin gospodarki, jak turystyka i rolnictwo.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Drawsko położone jest na skraju Puszczy Noteckiej. Charakteryzuje się dużymi obszarami leśnymi oraz licznymi jeziorami. Należą do nich: Moczydło, Kamiennik, Piast, Zieleniec, Warasz, Rakówko, Workulskie (Zgniłe), Perskie, Długie, Mleczne (Orzełek), Okuninko (Okoninko).

Ponadto przez gminę przepływają cztery rzeki: Noteć, Miała (Miałka), Rudawa oraz Człapia (Hamerka).

Na analizowanym obszarze najbardziej charakterystycznym elementem krajobrazu jest *Puszcza Notecka* (Nadnotecka), oraz wspomniana już

rzeka *Noteć*. Dolina Noteci zwana jest europejskim korytarzem ekologicznym i stanowi biocentrum o znaczeniu międzynarodowym. Noteć pełni również rolę ponadlokalnego żeglugowego szlaku spacerowego.

Puszcza Notecka stanowi dla odpoczywających w Drawsku i regionie turystów atrakcyjną możliwość spędzenia czasu wolnego. Doskonale znana jest grzybiarzom i myśliwym.

Pomniki i zabytki przyrody

Teren gminy bogaty jest w liczne pomniki i zabytki przyrody, które niewątpliwie wzbogacają walory naturalne regionu. Największą liczbę (6) stanowią *głazy narzutowe* (granity), znajdujące się na terenie różnych leśnictw, kolejne cztery obiekty to drzewa. Wśród nich najatrakcyjniejsza jest najstarsza w kraju *grusza pospolita Drawski Młyn, obw. 4,80 m i wysokość 17 m, rozpiętość korony 12 m*. Godny uwagi jest również *dąb „Patriarcha”*, wysokość 24 m., rozpiętość korony 20 m.

Teren Puszczy Noteckiej, jeziora, rzeki, pomniki i zabytki przyrody to najistotniejsze spośród walorów naturalnych elementy decydujące o dużej atrakcyjności turystycznej gminy.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Na terenie gminy bogato reprezentowana jest architektura sakralna:

- cmentarz ewangelicki z XIX wieku (Kawczyn),
- kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej z połowy XVIII wieku (Chełst),
- kościół parafialny p.w. Serca Jezusowego z 1910 roku (Drawsko),
- dzwonnica przy kościele, drewniana z XIX/XX wieku (Drawsko),
- kościół p.w. Serca Marii z 1909 roku (Kwiejce),

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- kościół p.w. Matki Boskiej Wniebowziętej z 1869 roku (Piłka),
- kościół p.w. Świętego Ignacego z 1909 roku (Pęckowo),
- kapliczka św. Jana Nepomucena (Pęckowo) z rzeźbą św. Jana Nepomucena z XIX w.,
- kapliczka Chrystusa Króla Pokoju, odbudowana w 1995 r. z drewnianą rzeźbą Chrystusa Frasobliwego z XIX (Pęckowo),
- mur pruski w Chełście, Moczydłach, Kamienniku, Marylinie.

Dziedzictwo kulturowe stanowią również małe wiejskie cmentarze, wtapiające się w krajobraz, nieodłączny element przeszłości i historii:

- zabytkowy cmentarz ewangelicki, założony w XIX w., wpisany w rejestr zabytków (Kawczyn),
- czynne cztery cmentarze rzymsko-katolickie, objęte ochroną konserwatorską (Drawsko, Chełst, Pęcków, Piłka).

Ciekawe miejsca

Oprócz zabytków godne polecenia są ciekawe miejsca, do których na terenie gminy można zaliczyć:

park dworski z I połowy XVIII wieku w Drawsku,

Dostępne w gminie Drawsko zabytki nie wpływają w znaczny sposób na atrakcyjność turystyczną. Mogą jedynie stać się dodatkową atrakcją dla przebywających w regionie turystów, pod warunkiem ich odpowiedniej prezentacji w materiałach promocyjnych, których obecnie brakuje.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Podobnie jak w przypadku niektórych gmin będących przedmiotem niniejszego audytu, turystyka w omawianym regionie opiera się na walorach naturalnych. Wzbogaceniem oferty pobytowej w gminie może być kalendarz imprez kulturalnych, turystycznych, sportowych, religijnych, handlowych.

Niestety kalendarz imprez w Drawsku ogranicza się tylko do kilku imprez turystycznych, sportowych i kulturalnych. Są to zazwyczaj przedsięwzięcia lokalne, przyciągające ludność lokalną oraz mieszkańców gminy. Brak jest natomiast spotkań religijnych, handlowych czy folklorystycznych, jak również ponadlokalnych czy międzynarodowych. Większość imprez sportowych ma zasięg regionalny.

Do najważniejszych wydarzeń organizowanych cyklicznie zaliczyć można:

Imprezy Turystyczne

Odlotowy Festyn Grzybowy pod hasłem „Grzyby wokół nas”

Organizatorem imprezy jest Urząd Gminy, Ośrodek Kultury oraz Biblioteka Publiczna Gminy w Drawsku, miesiącem imprezy jest wrzesień. Spotkanie ma charakter kulturowo-rozrywkowy, promujące walory turystyczno-przyrodnicze gminy Drawsko. W trakcie trwania imprezy mają miejsce liczne konkursy, koncerty oraz liczne wystawy. Jest to impreza o zasięgu regionalnym, odbywająca się cyklicznie.

Powiatowy Zlot Turystyczno-Ekologiczny (Drawski Młyn)

Impreza odbywająca się w miesiącu marcu, organizatorem jest Szkoła Podstawowa w Drawskim Młynie. Zlot ma za zadanie promować aktywny wypoczynek i ekologię. Odbywa się cyklicznie i ma zasięg regionalny.

Imprezy Sportowe

Mistrzostwa Gminy w:

- piłce siatkowej, halowej piłce nożnej, piłce koszykowej, impreza odbywająca się w lutym, główny organizator – Urząd Gminy w Drawsku,
- piłce ręcznej mężczyzn, tenisie stołowym, szachach, warcabach, impreza odbywająca się w marcu, główny organizator – Urząd Gminy w Drawsku,
- piłce nożnej drużyn 11-osobowych na boisku ziemnym o Puchar Wójta Gminy Drawsko, impreza organizowana w maju, organizator– Urząd Gminy Drawsko,
- piłce nożnej halowej–kategoria oldboy o Puchar Wójta Gminy Drawsko, impreza organizowana w listopadzie, organizator – Urząd Gminy w Drawsku.

Mały Bieg im. Józefa Noji

Organizatorem imprezy jest Szkoła Podstawowa w Pęckowie, bieg odbywa się w sierpniu.

Międzynarodowy Bieg im. Józefa Noji

Jest to jedyna impreza o charakterze międzynarodowym i odbywa się cyklicznie. Organizowana jest przez Komitet Organizacyjny Biegu.

Imprezy Kulturalne

Festyn Kulturalno-Rozrywkowy

Festyn organizowany jest z okazji Święta 3 Maja, głównym organizatorem jest Rada Sołecka wsi Drawsko. Impreza cykliczna o zasięgu regionalnym.

Festyn Kulturalno-Rozrywkowy „Powitanie wakacji”

Festyn odbywa się w lipcu i jest organizowany przez Radę Sołecką wsi Drawski Młyn. Odbywa się cyklicznie i ma zasięg lokalny.

Impreza z okazji Święta Niepodległości II.XI

Impreza organizowana jest w listopadzie przez Urząd Gminy, GOK, BPGD. Ma zasięg lokalny i odbywa się cyklicznie.

Dożynki Gminne

Dożynki odbywają się zazwyczaj na przełomie sierpnia i września, głównymi organizatorami są: Urząd Gminy, GOK, BPGD. Impreza o charakterze lokalnym, organizowana co roku.

Młodzieżowy Sejmik Samorządowy

Głównym Organizatorem sejmiku jest Publiczne Gimnazjum w Drawsku. Spotkanie odbywa się co roku w miesiącu marcu i ma zasięg regionalny.

Analizując kalendarz imprez gminy Drawsko, pod kątem oczekiwań turystów, można stwierdzić, iż jest on za skromny i mało ciekawy. Brakuje imprez, które byłyby magnesem przyciągającym ciekawych artystów, wystawców, ludzi kultury i sztuki, a przez to stałyby się dodatkową atrakcją ściągającą turystów i wczasowiczów nie tylko w czasie sezonu, ale również poza sezonem.

5.9.2. Stan ochrony środowiska

Walory naturalne mają duży wpływ na atrakcyjność turystyczną badanego obszaru. W związku z tym istotna jest dbałość i ochrona tych walorów.

Na terenie gminy istnieje kilka punktów dużych emisji zanieczyszczeń powietrza taki jak: Odlewnia Żeliwa „Drawski” S.A., Aqua Delice Sp. z o.o., Valenzi Sp. z o.o. Przy dominacji w ciągu roku zachodnich wiatrów zanieczyszczenia z terenu gminy przechodzą na obszar doliny Noteci.

Obserwuje się również duże natężenie hałasu wzdłuż linii kolejowej Wronki – Krzyż oraz nieco mniejsze wzdłuż drogi nr 128 biegnącej między innymi przez Chelst – Drawsko – Drawski Młyn.

Drawsko, aby uchronić przyrodę i ograniczyć degradację zasobów naturalnych poczyniło szereg inwestycji w zakresie ochrony środowiska oraz inwestycji komunalnych. Są to m.in.:

- budowa drogi wojewódzkiej Miały – Marylin – Piłka,
- modernizacja i budowa oczyszczalni ścieków w Drawskim Młynie,

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- budowa sieci kanalizacyjnej w Drawsku i Drawskim Młnie,
- budowa wodociągu w miejscowości Chelst, Kamiennik, Pęckowo,
- ponadto na wszystkich jeziorach w granicach gminy obowiązuje zakaz używania jednostek z napędem motorowym.

Inwestycje do dnia dzisiejszego nie objęły wszystkich miejscowości gminy. Władze przy pomocy środków pomocowych z funduszy przedakcesyjnych w ramach programu SAPARD, mają nadzieję na dalszą realizację projektów.

Władze gminy uregulowały również gospodarkę odpadami komunalnymi. W 1999 r. gmina podpisała porozumienie z gminą Wieleń o zrzucie odpadów komunalnych ze swoich terenów na wysypisko odpadów komunalnych w Marianowiu (Gmina Wieleń). Dobrze działa również zorganizowany system wywozu odpadów, który obejmuje m.in.: harmonogram wywozów, sposób odbioru odpadów.

Dzięki tym działaniom naturalne piękno regionu zostanie zachowane, a to z pewnością wpłynie na dodatkową atrakcyjność gminy oraz wzrost liczby przyjazdów turystów.

5.9.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Gmina Drawsko ma średnią dostępność komunikacyjną. Przez teren gminy przebiegają dwie ważne drogi lokalne. Jedna z nich przebiega z Wielenia przez Drawsko do Dreźdenka, a druga łączy Drawsko przez Krzyż z trasą 22 (Gorzów Wielkopolski – Wałcz).

Brakuje ogólnodostępnych parkingów, co może być utrudnieniem w czasie sezonu letniego przy dużej liczbie turystów.

Ważny szlak komunikacyjny stanowi również rzeka Noteć jako ponadlokalny żeglugowy szlak spacerowy. Ponadto Noteć jest jedną z najdłuższych i najważniejszych śródlądowych dróg wodnych w Polsce. Stanowi główny element drogi wodnej Warta – Kanał Bydgoski. Razem z Brdą, Kanałem Bydgoskim i Wartą tworzy drogę wodną Wisła–Odra. Noteć wykorzystywana jest do żeglugi, a z uwagi na walory krajobrazowe w coraz większym stopniu jako miejsce do uprawiania żeglarstwa i turystyki kajakowej.

5.9.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Oferta noclegowa w gminie Drawsko jest słabo rozwinięta. W gminie nie funkcjonują miejsca noclegowe o zróżnicowanym standardzie. Jeden hotel (11 miejsc), dom wczasowy (100 miejsc) dwa pola namiotowe i kilka gospodarstw agroturystycznych to za mało, aby odpoczywający turysta mógł pozostać, a nie szukać noclegu w atrakcyjniejszych ośrodkach poza gminą. Na terenie gminy istnieje gospodarstwo ekoturystyczne posiadające certyfikat EKOLANDU.

Na terenie gminy położone są liczne wsie letniskowe (Kwiejce, Kwiejce Nowe, Marylin, Piłka), w których rozwija się agroturystyka.

Rozwija się również tzw. indywidualna baza noclegowa w postaci prywatnych domów i domków na działkach rekreacyjnych, która w niewielkim stopniu poprawi i uzupełni istniejącą bazę noclegową.

Gmina również coraz chętniej przekwalifikowuje swoje grunty rolne różnych klas na tereny rekreacyjne.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy baza gastronomiczna powiązana jest prawie w całości z bazą noclegową. Funkcjonują tylko 3 restauracje i 4 bary. Brak jest

kawiarni, cukierni, pubów oraz lokali z wyraźnymi akcentami kuchni regionalnej.

Uzupełnienie bazy gastronomicznej stanowią gospodarstwa agroturystyczne, które korzystając z walorów naturalnych, oferują swoim gościom bogate menu z tradycyjnymi potrawami (bigos grzybowy, zupa grzybowa, szaszłyki, pizza leśna).

Rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej na terenie gminy możliwy jest poprzez dalszy dynamiczny rozwój gospodarstw agroturystycznych w szczególności na terenach o bogatych walorach naturalnych.

Infrastruktura uzupełniająca

Szlaki turystyczne

Prze gminę przebiegają dwa piesze szlaki turystyczne:

- żółty, który przebiega z Sierakowa przez Piłkę i Marylin do Wielenia Północnego,
- niebieski, który przebiega z Sierakowa przez Marylin do Wielenia Północnego.

Obiekty sportowe i rekreacyjne

Atrakcje obejmujące obiekty sportowe i rekreacyjne mogą w sposób znaczący wpłynąć na wzrost ruchu turystycznego na danym obszarze.

W gminie Drawsko turyści zainteresowani aktywnym wypoczynkiem mogą skorzystać z następujących obiektów:

- gminnej Sali Gimnastycznej przy Publicznym Gimnazjum w Drawsku,
- kortów tenisowych w Drawsku,
- basenu w Leśnym Dworku w Kwiejcach (dostępny tylko dla wypoczywających w ośrodku gości),
- Ośrodka Rekreacyjno – Wypoczynkowego „HUBERTUS” z kortami tenisowymi i boiskiem sportowym w Kwiejcach.

Władze gminy zagospodarowały jeziora na których powstały kąpieliska. Należą do nich:

- jezioro Moczydło w Marylinie,
- jezioro Piast w Kwiejcach,
- jezioro Długie w Brzosko Młynie (dzikie kąpielisko, przy polu namiotowym jednego z nadleśnictw).

5.9.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

Największą atrakcją turystyczną gminy jest Puszcza Notecka (Nadnotecka), która jest bardzo popularna wśród grzybiarzy Duża

lesistość terenu oraz liczne jeziora sprzyjają rozwojowi turystyki, głównie turystyki wodnej (wędkarstwo, kajakarstwo) i innych rodzajów turystyki kwalifikowanej.

Ponadto zaczyna się rozwijać agroturystyka i ekoturystyka. Gospodarze oferują czyste pokoje z łazienkami, dysponują wypożyczalnią rowerów, sprzętu wodnego oraz zapewniają liczne atrakcje: jazdę konną, przejażdżki bryczkami, dla zapalonych wędkarzy miejsca do łowienia ryb, hodowlę strusi.

Goście chętnie przyjeżdżają, by móc w ciszy i spokoju podziwiać piękno przyrody, skorzystać z kąpeli oraz posmakować produktów ekologicznych.

5.9.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Drawsko

Po przeprowadzonej analizie walorów turystycznych gminy Drawsko, można powiedzieć iż obszar dalszy swój rozwój turystyczny może oprzeć na wykorzystaniu walorów naturalnych. Dodatkowym wymogiem rozwoju turystyki jest wykorzystanie infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, oraz dynamiczny jej rozwój.

Wnioski, które nasunęły się po przeprowadzonym audycie:

- struktura terenów gminy (duża lesistość, liczne jeziora, rzeki) wpłynęły na rozwój takich dziedzin gospodarki jak turystyka i rolnictwo,
- bogato reprezentowana architektura sakralna zlokalizowana na terenie gminy, mogłaby stać się dodatkową atrakcją dla przebywających turystów. Wymaga to jednak dobrej prezentacji w materiałach promocyjnych oraz odpowiedniego oznakowania,
- imprezy organizowane w gminie nie są w stanie same generować ruchu turystycznego. Są to imprezy lokalne, regionalne, brak jest imprez dobrze promowanych i opisanych w przewodnikach dla turystów. Jest potrzeba stworzenia bogatego kalendarza imprez, który byłoby zachętą i elementem w promowaniu tak bogatego w walory naturalne regionu,
- największe inwestycje potrzebne są na dalszy rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej. Rozwój gospodarstw agroturystycznych i ekoturystycznych uzupełnia w małym stopniu funkcjonującą na terenie gminy bazę turystyczną,
- na tym atrakcyjnym przyrodniczo i krajoznawczo terenie Puszczy Noteckiej występuje zbyt mała liczba wyznaczonych szlaków dla turystyki pieszej, rowerowej czy edukacyjnej,
- w pełni zachowane walory naturalne gminy potrzebują dbałości i inwestycji związanych z ochroną środowiska. Władze gminy, aby ograniczyć degradację naturalnych walorów podejmuje szereg działań. Obecne starania o fundusze ze środków Unii Europejskiej

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

przyczynią się o większe nakłady czynione na tego typu inwestycję,

- rosnąca popularność aktywnej formy spędzenia czasu pozwala gminie skupić się nad rozwojem turystyki kwalifikowanej. Należy w pełni wykorzystać potencjał walorów naturalnych regionu,
- szansą rozwoju gminy pod względem turystycznym jest agro- i ekoturystyka.

5.10. Miasto i Gmina Drezdenko

Gmina Drezdenko położone jest we wschodniej części województwa lubuskiego i stanowi część powiatu strzelecko – drezdeneckiego. Sąsiaduje z gminami: Skwierzyna, Santok, Zwierzyn, Stare Kurowo, Dobiegniew, Krzyż, Drawsko, Sieraków, Międzychód. Liczba ludności gminy kształtuje się w okolicach 17.668 osób.

5.10.1. Walory turystyczne miasta i gminy Drezdenko

Analiza walorów turystycznych miasta i gminy Drezdenko rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej, jaką pełni ten obszar obejmuje ocenę walorów naturalnych oraz walorów tzw. antropogenicznych (będących dziełem człowieka).

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Duża wartości przyrodnicza i krajobrazowa miasta i gminy Drezdenko wynika przede wszystkim z położenia na pograniczu dwóch dużych i odmiennych krain Wielkopolski i Pomorza.

Powierzchnia gminy wynosi 400 km² – miasto 10 km², wieś – 390 km². Tereny leśne zajmują 75% całego terenu gminy, a przez cały obszar rozciągają się łąki i pola, na których Noteć tworzy swoje zakola. Liczne czyste jeziora i inne akweny wodne zajmują powierzchnie 780 ha.

Malownicze tereny gminy, urozmaicona szata roślinna, obfitość terenu w grzyby i owoce leśne (sezon grzybowy zaczyna się od końca maja i trwa do późnej jesieni) oraz bogaty świat zwierząt (jelenie, dziki, zające, sarny, piżmaki które pojawiają się na bagnistych wybrzeżach rzek i jezior), ściąga do tego rejonu turystów i wczasowiczów oraz jest celem przyjazdów dużych grup dzieci i młodzieży.

Występowanie w samym mieście jak i na obszarze gminnym zieleni, jezior (lasów, rezerwatów przyrody) daje możliwość obcowania z przyrodą i uprawiania turystyki wynikającej z motywów odpoczynku czy relaksu.

W efekcie gminę można zaliczyć do obszaru o wysokiej atrakcyjności przyrodniczej, krajobrazowej i turystycznej.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Drezdenko położone jest na skraju Puszczy Drawskiej i Noteckiej. O dużych walorach przyrodniczych całej gminy świadczą utworzone rezerваты przyrody. Na jej terenie występują również liczne starorzecza, szpalery nadrzecznych wierzb i topoli, kępy łożowisk i trzcinowisk, które stanowią w okresie wiosennym ważny szlak ptasich tras oraz są miejscem ich legowisk. Krajobraz dodatkowo cechują niewielkie wzniesienia, tak zwane pozostałości po wydmach, które porośnięte zaroślami są trudnymi do przebycia. Na północy rozciąga się silnie pofałdowany, poprzecinany głębokimi, krętymi wąwozami i wzniesieniami, morenowy obszar Puszczy Drawskiej z malowniczymi jeziorami.

Rezerваты Przyrody

Na terenie gminy występują następujące rezerваты przyrody

- „Lubiatowskie uroczyska” – leśnictwo Wilcze Doły, rezerwat faunistyczny – powierzchnia 10,89 ha, powstał z rezerwatów „Czaplenice” i „Łabędziniec” z borem sosnowym w wieku 110–170 lat i kolonią czapli siwej, łabędzi oraz ptactwa wodnego i błotnego,
- „Czaplisko” – Leśnictwo Wilcze Doły – pow. 2,9 ha – rezerwat starych drzew sosnowych w wieku 160–190 lat, ochrona kolonii czapli siwej,
- „Lubówko” – rezerwat leśny w leśnictwie Radowo o pow. 77,5 ha urozmaicony krajobraz morenowy na obrzeżu Puszczy Drawskiej.

Park Krajobrazowy

O bardzo wysokich walorach przyrodniczych gminy świadczy m.in. utworzenie Drawieńskiego Parku Narodowy. Obejmuje on powierzchnię 8 691 ha, w tym 225 ha pod ścisłą ochroną. Obejrzymy bogatą szatę roślinną, w której dominują stare drzewostany bukowe, grądy grabowe, brzozy. Park jest również ostoją wielu gatunków ssaków i ptaków: bobra, wydry, tchórza, orla bielika, puchacza i bociana czarnego.

Pomniki przyrody

- *Dąb szypułkowy – obw. 471 cm, wys. 25 m* Nadleśnictwo Smolarz,
- *Dąb szypułkowy – obw. 530 cm, wys. 22 m* Wieś Goszczanowiec,
- *Dąb szypułkowy – obw. 530 cm, wys. 24 m.* Rąpin,

Zbiorniki wodne i rzeki

Wśród lasów, głównie bukowych i sosnowych rozciąga się kraina pięknie położonych jezior: Lubowo, Lubówko, Kosin Duży, Lubowo, Rąpino, Kosin Mały, Źródlane, Lubiatówko, Solecko, Solczyk, Gostomie, Łąkie, Staw Goszczanowski, Niewilno, Grotowskie, Płytkie, Glinki, Podgórne, Piersko.

Oprócz Noteci gmina również pochwalić może się jedną z najczystszych rzek polskich – Drawą, która stanowi wymarzone miejsce dla miłośników spływów kajakowych oraz wędkarstwa.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Walory naturalne to podstawowe atuty gminy Drezdenko. Zaliczamy do nich:

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Główne zabytki miasta oraz gminy związane są z bogatą historią sięgającą początków państwowości polskiej:

- kościół p.w. Przemienienia Pańskiego z 1902 r. w stylu neogotyckim,
- kościół szachulcowy p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z XVIII w Karwinie,
- kościół p.w. Św. Józefa z drugiej połowy XVIII w. w Lubiatowie,
- zespół pałacowo – parkowy przy Placu Wolności z barokowym pałacem z 1766 roku, obecnie siedziba Gimnazjum nr 1,
- kordegarda (wartownia przy bramie wjazdowej do paacu) z XVIII w.,
- zespół kamieniczek zdobionych secesyjnymi ornamentami, Stary Rynek,
- ratusz neogotycki,
- Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej im. Franciszka Grasia,
- średniowieczny układ urbanistyczny – zabudowa XVIII – XIXw., wiodący styl architektoniczny: secesja, ciekawy układ ulic, dwa równoległe położone rynki.

Ciekawe miejsca

- fragmenty fortyfikacji ziemnych z XVII w.,
- budynek bramny, w którym mieściła się komendatura twierdzy,
- bunkry – jaz klapowy na Noteci znajdujący się przy nieczynnej linii kolejowej z Drezdenka Pd. do krzyża, wybudowany w latach 1937–1938 jako fragment niemieckich fortyfikacji stałych biegnących wzdłuż dawnej granicy wschodniej.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Drezdenko posiada bogaty kalendarz imprez o różnorodnym charakterze: muzycznym, sportowym, religijnym. Mają miejsce liczne wystawy i plenery malarskie, konkursy fotograficzne, recytatorskie, piosenki. Głównymi promotorami imprez są: Dom Kultury, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy, Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej, „STYK” – Stowarzyszenie Twórców Kultury i Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Organowej.

Wykaz imprez organizowanych w Dreźnie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 20 Kalendarz ważniejszych imprez i wydarzeń kulturalnych w Dreźnie

Nazwa Imprezy	Data Imprezy	Organizator	Uwagi
Spotkanie Grup Kolędniczych i Jasełkowych	Styczeń	Dom Kultury	Impreza cykliczna
Koncert Noworoczny „Boże Narodzenie w muzyce”	Styczeń	Dom Kultury	Zasięg lokalny
„Ziemia w obiektywie” Konkurs fotograficzny	Luty	BPMiG (Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy)	Zasięg lokalny, impreza cykliczna
Walentynki, wieczór poezji miłosnej	Luty	BPMiG	Zasięg lokalny
Koncert poznańskich kameralistów pt. „W świecie opery, operetki i musicalu”	Luty	Dom Kultury	Zasięg lokalny

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Konkurs na najładniejszą pisankę-kraszanekę połączony z warsztatami	Marzec	BPMiG	Zasięg lokalny
III Konkurs literacko - plastyczny	Kwiecień - maj	BPMiG oraz Stowarzyszenie Twórców Kultury STYK	Impreza ogólnopolska
Spotkania Zespołów Tanecznych PRO ARTE – eliminacje powiatowe	Kwiecień	Dom Kultury	
Lubuski Konkurs Recytatorski – finał wojewódzki	Kwiecień	Dom Kultury	
Cała Polska Czyta Dzieciom	Kwiecień	BPMiG	zasięg lokalny, cykliczny
Majowe Świątowanie	Kwiecień - maj	Dom Kultury	
Wystawa pokonkursowa „Mój Las”	Maj	Liga Ochrony Przyrody Drezdenko	
Prezentacja Stowarzyszenia Twórcy Kultury STYK	Czerwiec	Stowarzyszenie Twórców Kultury STYK	
Konkurs wiedzy o Drezdenku	Czerwiec	BPMiG*	Impreza cykliczna, lokalna
Kiermasz książek	Czerwiec	BPMiG	
Złot wodniaków (impreza kilkudniowa, sływ wodniaków z Santoka do Gdańska)	Czerwiec/lipiec		
Konkurs fotograficzny „Najpiękniejsze zakątki miasta i gminy”	Lipiec	BPMiG	Impreza cykliczna, lokalna
Polsko – Niemiecki plener malarski „Drezdenko 2002”	Lipiec	Dom Kultury	Impreza cykliczna, polski plener
VII Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	Lipiec/sierpień	Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Organowej i Kameralnej „SAUERIANUM”	Impreza cykliczna
Wystawa wikliny	Październik	Muzeum PDiN	
VIII Ogólnopolski konkurs poetycki im. E. Pietruszaka	Październik	BPMiG oraz Stowarzyszenie Twórców Kultury	Impreza cykliczna, ogólnopolska

		STYK	
Lubuski tydzień Seniora IV spotkana autorskie	Październik	BPMiG	
Andrzejski	Listopad	BPMiG	Impreza cykliczna
Akcja charytatywna „I Ty możesz pomóc”	Grudzień	BPMiG	Impreza cykliczna, ponadlokalna
Spotkanie opłatkowe dla mieszkańców miasta i gminy	Grudzień	BPMiG	
Cykl spotkań autorskich „Spotkania w Puszczy”	Grudzień/styczeń	BPMiG, W. Pietruszka	
Imprezy sportowe; <ul style="list-style-type: none"> • Turnieje amatorskie- tenis stołowy, siatkówka plażowa • Mecze ligowe drużyn piłkarskich 		Uczniowskie kluby sportowe	

Źródło: Opracowania własne PART na podstawie informacji nadesłanych przez UG Drezdenko.

W Drezdenku imprez przygotowywanych corocznie jest kilkanaście, co w znaczny sposób wpływa na atrakcyjność miasta w okresie ich trwania.

Oprócz wymienionych imprez cyklicznych, w mieście organizowanych jest szereg mniejszych imprez: wystaw, konkursów, spotkań, imprez sportowych. Ze względu na swój rozmiar oraz niewielką promocję, nie są one w stanie ściągnąć turystów, a jedynie stanowią atrakcję dla mieszkańców Drezdenka i gminy. Mogą natomiast stanowić atrakcyjną formę spędzenia czasu dla turystów wypoczywających w Drezdenku.

5.10.2. Stan ochrony środowiska

Środowisko naturalne i jego czystość warunkują możliwości wypoczynku i relaksu w danym regionu.

Województwo lubuskie stanowi region o nieskażonym środowisku przyrodniczym. Władze miasta i gminy jako priorytet traktują utrzymanie wysokiej czystości środowiska naturalnego.

Stąd prowadzone są inwestycje, które mają poprawić jego stan np.:

- rozbudowa komunalnego wysypiska śmieci,
- przebudowa kotłowni osiedlowych na gaz ziemny.

Możliwość dalszych inwestycji związanych z ochroną środowiska będzie możliwe po dofinansowaniu środkami z Unii Europejskiej w chwili wstąpienia Polski do Unii Europejskiej.

5.10.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Miasto Drezdenko leży przy linii kolejowej łączącej Krzyż z Kostrzyniem n/Odrą, co stanowi dobre połączenie z Berlinem, Gorzowem Wlkp. (8 x dziennie). Duży węzeł kolejowy znajdujący się w Krzyżu umożliwia połączenia prawie z wszystkimi miastami w kraju. Bezpośrednie połączenia kolejowe Drezdenka z Poznaniem (3 x dziennie) oraz Warszawą, Gdańskiem, Bydgoszczą, Przemyślem, Krakowem (1 x dziennie) świadczą o dobrej dostępności komunikacyjnej miasta.

Przez gminę biegną dwie drogi wojewódzkie: droga nr 158, która łączy Drezdenko z Gorzowem, oraz droga nr 160, która daje możliwość połączenia ze Słupskiem, Koszalinem i Gdańskiem od strony północnej, oraz Poznaniem od strony południowo-wschodniej. Połączenia autobusowe obejmują niektóre okoliczne miejscowości (10 – 20 połączeń): Gorzów Wlkp, Strzelce Krajeńskie, jak również miejscowości położone poza granicami powiatu 2–3 x dziennie: Poznań, Piła, Międzychód, Dobiegniew, Czarnków.

Na terenie miasta rozwinięta również jest sieć komunikacji prywatnej, która stanowi dodatkowe udogodnienie dla mieszkańców oraz przebywających w mieście turystów.

Uzupełnieniem komunikacji drogowej i kolejowej jest żeglowna rzeka Noteć, która łączy Drezdenko poprzez kanał Bydgoski z Wisłą, oraz poprzez Wartę z Odrą.

5.10.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzenia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Oferta noclegowa na analizowanym terenie jest zróżnicowana. Od hoteli poprzez domy wczasowe, pensjonaty, schroniska, pola namiotowe oraz kilka dobrze prosperujących gospodarstw agroturystycznych. Należą do niej:

- hotel „Eljan”, Drezdenko,
- hotel i Restauracja „Lubiatka”, Lubiatowe,
- „Villa Drawa”, pensjonat, Przeborowo,
- „Wilcze Doły”, pensjonat, Zielątkowo,
- pensjonat nad jeziorem Solecko w Gościmiu,
- szkolne Schronisko Młodzieżowe, przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych, Drezdenko,
- szkolne Schronisko Młodzieżowe przy Szkole Podstawowej, Goszczanów,
- E. Bloch, Kosin – gospodarstwo agroturystyczne,
- Jolanta Kucharska, Stare Kurowo – gospodarstwo agroturystyczne,
- Aniela i Jan Klimowscy, Drezdenko – gospodarstwo agroturystyczne.

Gmina Drezdenko słynie również z ośrodków rekreacyjno-wypoczynkowych, do najbardziej znanych należą:

- Ośrodek Rehabilitacyjno-Wypoczynkowy im. Prof. W. Degi w Gościmiu,
- Ośrodek wypoczynkowy „PELIKAN” w Lubiewie,
- Ośrodek Wypoczynkowo – Kolonijny w Goszczanowie,
- Ośrodek Wczasowy „Za Lasem” w Gościmiu.

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

W Drezdenku oraz w całej gminie funkcjonuje kilka restauracji, barów oraz kawiarni. Większość powiązana jest z istniejącą bazą noclegową.

Lista dostępnych dla turystów lokali przedstawia się następująco:

- restauracja „Eljan” (kuchnia chińska, włoska, amerykańska, polska), 70 miejsc, całoroczna,
- restauracja „Basen”, (kuchnia polska), 50 miejsc, całoroczna,
- restauracja „Warszawianka”,
- kawiarnia „Kandel” (lody, ciastka), 12 miejsc,
- bar „Piwnica”, (kuchnia polska) 40 miejsc, całoroczna,
- bar „Myśliwska”, (kuchnia polska), 40 miejsc, całoroczna,
- Mini Bar, 12 miejsc, całoroczny,
- pizzeria, ok. 20 miejsc.

Informacje o obiektach noclegowych i gastronomicznych są łatwo dostępne na stronach internetowych miasta (www.drezdenko.pl), oraz wydawnictwach promocyjnych miasta i gminy Drezdenko. Turyści mający zamiar wypoczywać na tym terenie powinni bez trudu dotrzeć do ww. obiektów.

Podsumowując, można zaobserwować co roczny wzrost liczby obiektów turystycznych. Pod koniec 1997 r. gmina Drezdenko dysponowała 16 obiektami, co stanowi 50% wzrost w stosunku do 1993 r. Ponadto należy odnotować fakt, iż liczba miejsc noclegowych, jak i samych obiektów turystycznych cały czas dynamicznie wzrasta.

Infrastruktura uzupełniająca

Szlaki Turystyczne

Osoby, które chcą spędzić czas w sposób aktywny, podziwiać ożywioną przyrodę oraz piękne krajobrazy mogą skorzystać z kilkunastu szlaków pieszych i rowerowych.

Przez teren gminy biegnie sieć dobrze oznakowanych szlaków turystycznych w tym również *transeuropejska droga rowerowa R-1*, która łączy Berlin z Królewcem. Główne szlaki to:

- **szlak niebieski** dł. 10,9 km, Trzebiecz–Grotów – Puszcza Notecka,
- **szlak żółty** dł. 25,6 km, Drezdenko–Sowia Góra–Puszcza Notecka,
- **szlak zielony i czerwony** dł.13,8 km, Drezdenko–Zagórze–Drawiny,
- **szlak żółty** dł. 13,8 km, Podlesice–Drezdenko (Puszcza Drawska),
- **szlak zielony** dł.15,8 km, Dobiegniew – Słonów – Drezdenko.
- Szlaki rowerowe oznakowane na terenie Nadleśnictwa Smolarz:
  - ścieżka pomarańczowa, dł.13,5 km,
  - ścieżka niebieska, dł. 31 km,

- ścieżka zielona, dł. 38 km,
- ścieżka pieszka nad jeziorem Łubówko.

Obiekty sportowe i wypoczynkowe

Drezdenko oraz cała gmina posiadają kilka obiektów sportowych i rekreacyjnych. Należą do nich:

- kryty basen, Drezdenko,
- stadion Miejski DKS Lubuszani, Drezdenko,
- boisko sportowe KS Radowiak, Drezdenko,
- boisko sportowe KS Uran, Trzebicz,
- boisko sportowe KS Leśnik, Rąpin,
- boisko sportowe KS Pumares, Niegosław,
- boisko sportowe KS Sokół, Gościm,
- „Kolosium” Ośrodek Rekreacyjno–Sportowy, Drezdenko–Radowo.

Analizowany teren nie dysponuje obecnie znaczącymi atrakcjami w zakresie infrastruktury sportowej. Brak jest również obiektów, które mogłyby generować wzmożony ruch turystyczny.

Informacja turystyczna

Miasto i Gmina Drezdenko nie posiada Informacji Turystycznej. Funkcja ta pełniona jest poprzez :

- informacje na stronie internetowej www.drezdenko.pl,
- wydawnictwa dostępne w urzędzie miasta i gminy (informatory, „Gazeta Drezdencka”, „Drezdenko”, „Nasza Gazeta Powiatowa”),
- recepcje hoteli, ośrodków wypoczynkowych, pensjonatów.

Strony internetowe oraz informatory zawierają praktyczne dla turystów informacje dotyczące:

- historii miasta,
- gminy,
- zabytków i miejsc wartych obejrzenia (możliwość obejrzenia zdjęć),
- walorów przyrodniczych całego regionu,
- bazy noclegowej i gastronomicznej.

Dostępne na stronach internetowych informacje pomogą na zapoznanie się z walorami gminy, są pomocne w zarezerwowaniu noclegu w wybranym obiekcie, przeanalizowaniu ścieżek pieszych i rowerowych.

5.10.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego miasta i gminy

Formy turystyki

Na terenie gminy funkcjonuje kilka form turystyki. W poniższym rozdziale przedstawione zostaną te formy turystyki, które posiadają największe znaczenie dla analizowanego terenu.

Krajoznawstwo

Turystyka krajoznawcza oparta jest w dużej mierze o walory naturalne i zasoby przyrodnicze Puszczy Drawskiej i Noteckiej. Lasy Puszczy Drawskiej i Noteckiej oraz zabytkowe budowle i pomniki przyrody są niewątpliwie atrakcją dla przebywających turystów.

Turystyka kwalifikowana

Turystyka kwalifikowana – często nazywana turystyką aktywną, jest specyficzną formą odpoczynku, wymagającą kondycyjnego przygotowania, częstej zmiany otoczenia, przygotowania turystycznego.

Jest rodzajem turystyki, która obecnie rozwija się bardzo intensywnie. Aktywny wypoczynek stał się oderwaniem od życia wśród betonu, zmechanizowanych pojazdów, ale również stał się modą wśród dzieci i młodzieży.

Turystykę kwalifikowaną najlepiej rozwijającą się w gminie, dzielimy na:

- pieszą,
- rowerową,
- wodną.

Turystyka piesza i rowerowa

Na terenie całej gminy Drezdenka turystyka piesza i rowerowa odgrywa znaczącą rolę. Posiadanie przez Drezdenko naturalnych walorów przyrodniczych w postaci bogatej szaty roślinnej, licznych gatunków zwierząt oraz gęstej sieci dobrze oznakowanych szlaków sprzyja rozwijaniu tej formy turystyki.

Korzystając ze szlaków możemy odwiedzić rezerwy przyrody: „Lubiatowskie uroczyska”, „Czaplisko”, „Łubówko”. Ponadto warto odwiedzić Drawieński Park Narodowy.

Podsumowując, można stwierdzić, iż Drezdenko jest miejscem, gdzie można w ciszy odpocząć i napawać się pięknem przyrody. Bogate w grzyby i jagody przepiękne obszary leśne, gwarantują spokój i udane zbiory, zaś bogactwo w zwierzyne pozwoli oddać się polowaniu.

Turystyka wodna

Atrakcyjność i duża liczba jezior jak również płynąca przez teren gminy rzeka Drawa – przez którą przebiega najpiękniejszy szlak kajakowy, sprzyja rozwojowi turystyki wodnej. Turyści bardzo chętnie odwiedzają ośrodki, które mają bogatą ofertę wypoczynku letniego, oraz wyposażone są w sprzęt wodny (kajaki, rowery wodne, łódki). Na czasowiczów uprawiających turystykę wodną, głównie kajakarstwo czekają liczne niespodzianki w postaci przesmyków, które łączą ze sobą jeziora umożliwiające sprawne przemieszczanie się pomiędzy akwenami wodnymi.

Aby podziwiać piękno przyrody można wybrać jedną z kilku tras wodnych:

- Jezioro Lipie (Długie) – Jezioro Słowa – Jeziora Małe – Jezioro Osiek – rzeka Mierzęcka Struga Jezioro Wielgie (Dobiegiew),
- Jezioro Wielgie (Dobiegiew) – Między Strzelecki – rzeka Drawa – Przeborowo – Rzeka Noteć (Krzyż Wlkp 22 km),
- Trasa wzdłuż rzeki Noteć.

Wędkarstwo

Na terenie całej gminy istnieją znakomite warunki do uprawiania wędkarstwa. Liczne rybne jeziora (np. jezioro Solczyk, jezioro Miel) pozwalają oddać się tej formie turystyki. Łowiska bogate w różne gatunki ryb (sandacz, leszcz, płóc, amur, szczupak) zapewniają satysfakcję z połowów nawet najbardziej wymagającym wędkarzom.

Na terenie Puszczy Noteckiej wśród licznych stawów i jezior leży Gospodarstwo Rybackie „Wilcze Doły” Pana Kazimierza Dębskiego. Gospodarz zaprasza gości przez cały rok. Gospodarstwo dysponuje 60 miejscami w pensjonacie jak również kuchnią polową z polem namiotowym i kempingowym. Goście mogą swobodnie łowić ryby oraz skorzystać ze sprzętu wodnego, rowerów górskich. Miejsce jest oazą ciszy, dającą możliwość pełnego kontaktu z naturą i wspaniałego wypoczynku.

5.10.6. Wnioski z audytu turystycznego miasta i gminy Drezdenko

Analiza walorów turystycznych Drezdenka pozwala na wysunięcie wniosków co do stopnia i możliwości ich wykorzystania dla rozwoju turystyki.

Najważniejsze wnioski do których doszli autorzy niniejszego audytu przedstawiają się następująco:

- Atutem miasta i gminy Drezdenko jest jego położenie na pograniczu dwóch dużych odmiennych krain Wielkopolski i Pomorza, co sprawia że jest to obszar o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Rozwój produktów turystycznych powinien opierać się o walory naturalne Drezdenka.

Rejon ten może stać się dzięki odpowiedniej promocji atrakcyjnym turystycznie.

- Kolejnym atutem turystycznym Drezdenka jest posiadanie dobrze rozwiniętych i oznakowanych szlaków pieszych i rowerowych, co sprzyja rozwojowi wielu form turystyki. (turystyka piesza i rowerowa, turystyka kwalifikowana). Opis ścieżek jest dostępny w informatorach promocyjnych gminy jak również na stronach internetowych. Dobra promocja tych form turystyki daje możliwości generowania dużego ruchu turystycznego.
- Zróżnicowana baza noclegowa pod względem cenowym i jakościowym pozwala turystom wybrać odpowiedni poziom i standard noclegu.
- Dodatkowym plusem gminy jest posiadanie ośrodków wczasowo-wypoczynkowych obsługujących grupy zorganizowane.
- System informacji miejskiej nie funkcjonuje na terenie miasta i gminy Drezdenko. Główny nacisk powinien być położony na dostęp do informacji potrzebnych spacerującym. Oznakowanie zabytków, odległości od miejsc wartych zobaczenia, kierunki dojść do zabytków czy urzędów, pozwoli na lepsze zorganizowanie wypoczynku.
- Rozwijane formy turystyki pozwalają w pewnym stopniu generować ruch turystyczny. Dogodne warunki naturalne, bogata fauna i flora, duża ilość akwenów wodnych jest dużym walorem turystycznym analizowanego obszaru. W obrębie tych wszystkich walorów powinien odbywać się dalszy dynamiczny rozwój produktów turystycznych.

5.1.1. Gmina Stare Kurowo

Gmina Stare Kurowo położona jest w północno-wschodniej części województwa lubuskiego, na wschód od Gorzowa Wielkopolskiego. Teren gminy graniczy od północnego zachodu z oddaloną o 10 km gminą Strzelce Krajeńskie i Dobiegniew, od wschodu i południa z gminą Drezdenko oraz od zachodu z gminą Zwierzyn. Stare Kurowo położone jest na terenie powiatu strzelecko-dreźnieńskiego. Gminę zamieszkuje niecałe 4400 osób.

5.1.1.1. Walory turystyczne gminy Stare Kurowo

Na analizę walorów turystycznych gminy składają się wszystkie te elementy, które mogą stanowić atrakcję dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Gmina Stare Kurowo jest gminą wiejską, zajmującą powierzchnię 78 km². Użytki rolne stanowią 61% obszaru gminy. Natomiast pozostałe grunty to lasy, które zajmują ogólną powierzchnię 2147 ha (28%), obszary wodne – jedynie 1% powierzchni, obszary komunikacyjne – 4%, osiedlowe – 4% i nieużytki – 2%. Między północną i południową częścią gminy da się zauważyć wyraźne różnice pod względem budowy terenu.

Część północna i środkowa obejmują obszar wysoczyzny morenowej – falista rzeźba terenu o przewadze lasów, natomiast część południowa to płaska i podmokła równina będąca częścią zalewową i nadzalewową Noteci, obecnie głównie użytkowana w celach rolniczych.

Pod względem fizjograficznym tereny gminy Stare Kurowo należą do Kotliny Gorzowskiej, makroregionu Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. Pas użytków rolnych rozciągający się południkowo na terenie gminy stanowią w większości gleby o średnio niskim naturalnym potencjale produkcyjnym.

Północna część gminy położona jest w zasięgu Puszczy Drawskiej, dlatego też w jej obrębie znajduje się obszar chronionego krajobrazu.

Na terenie sołectwa Głębocek, Przynotecko, Pławin położone jest jezioro **Ciszewo**, stanowiące główną atrakcję rekreacyjną i

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich wypoczynkową w środkowo-wschodniej części gminy. Wokół jeziora zlokalizowanych jest kilkadziesiąt działek rekreacyjnych.

Najwyższe wzniesienie na terenie gminy Stare Kurowo mierzy 129 m n.p.m. Tereny gminy są bogate w grzyby i zwierzynę łowną.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Głównym ośrodkiem gminnym jest duża wieś Stare Kurowo, położone u podnóża krawędzi pradoliny Noteci. Wieś ta jest starą osadą piastowską, podległą niegdyś grodowi w Drezdenku. Jej znaczny rozwój nastąpił w II połowie XIX wieku i związany był z powstałą tu fabryką papieru, wytwarzającą ze słomy papier afiszowy i bilety kolejowe. W odległych czasach uprawiano tutaj winorośl i wydobywano srebro.

W okresie międzywojennym, położona u stóp morenowych wzgórz osada pełniła funkcję lotniskową dla mieszkańców stołecznego Berlina, a także dla pobliskiego Gorzowa.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale także interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Do zabytków położonych na terenie gminy, które warto zobaczyć należy m.in. murowany neogotycki kościół parafialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, pochodzący z 1877 roku, a także orzeł-pomnik upamiętniający przemarsz żołnierzy II Armii Wojska Polskiego. Ponadto w szkole znajduje się izba pamięci narodowej, a na terenie gminy także kilka XVIII- i XIX-wiecznych chałup oraz zespół zabudowań tzw. „Młyna Dolnego”.

Interesującym zabytkiem architektury militarnej jest okazały zespół – ruiny niemieckich schronów bojowych z okresu II wojny światowej, umieszczonych na szczytach górujących nad wsią wzgórz.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji

regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Głównym organizatorem imprez kulturalno-rekreacyjnych jest Gminny Ośrodek Kultury m.in. turniej wsi rozgrywany pomiędzy sołectwami z terenu gminy i spoza niej.

5.11.2. Stan ochrony środowiska

Władze gminy w miarę możliwości finansowych starają się dbać o stan środowiska naturalnego na terenie gminy. W 1992 roku w ramach rozwoju infrastruktury technicznej gminy, podjęto decyzję o rozpoczęciu budowy biologiczno-mechanicznej oczyszczalni, która miała w pełni rozwiązać problem ścieków na terenie gminy.

Inwestycja ta została zakończona dopiero w 1997 roku m.in. z powodu trudności finansowych. Kolejną inicjatywą wśród inwestycji proekologicznych na terenie gminy jest budowa sieci kanalizacji sanitarnej dla potrzeb mieszkańców Starego Kurowa.

Prawie cały rejon sołectw Kawki i Rokitno położony jest w obrębie *Obszaru Chronionego Krajobrazu „Puszcza Drawska”*. Dlatego też obowiązują tu przepisy dotyczące ochrony środowiska na terenach specjalnie chronionych.

5.11.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Na terenie gminy Stare Kurowo łącznie znajduje się około 35,5 km długości dróg wojewódzkich i powiatowych. Długość dróg gminnych wynosi około 60 km. Drogi te stanowią dogodne połączenia dla wszystkich gminnych miejscowości, a także łączą gminę Stare Kurowo ze wszystkimi większymi miastami w regionie tj. Gorzowem Wielkopolskim, Piłą, Poznaniem, Zieloną Górą czy Stargardem Szczecińskim.

Najbliższe porty lotniskowe zlokalizowane są w Szczecinie i Poznaniu.

Główne szlaki komunikacyjne na terenie gminy to droga nr 156 z Drezdenka do Strzelec Krajeńskich oraz linia kolejowa z Gorzowa Wielkopolskiego do Krzyża w województwie Wielkopolskim. Kolej stanowi dogodne połączenie w kierunku Gorzowa Wielkopolskiego

i dalej do Kostrzyna oraz w kierunku wschodnim ze stacją węzłową w miejscowości Krzyż do Piły. Pociągi kursują codziennie w godzinach od 0:30 prawie do 22:00.

Stare Kurowo posiada telefoniczną centralę automatyczną, dzięki czemu mieszkańcy mają zapewnione stałe i bezpośrednie połączenie ze wszystkimi miastami w kraju. Gmina charakteryzuje się również jednym z wyższych wskaźników telefonizacji wśród gmin z terenu województwa lubuskiego. Władze gminy wśród kierunków pożądaných inwestycji wymieniają m.in. rozbudowę sieci telekomunikacyjnej.

5.11.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa i gastronomiczna

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Gmina pod względem infrastruktury turystycznej jest bardzo słabo rozwinięta. Brak jest obiektów noclegowych poza nielicznymi gospodarstwami agroturystycznymi, a wśród punktów gastronomicznych na terenie gminy znajduje się restauracja „Paloma”.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjniła pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Zdaniem władz gminy, turystyka i rekreacja w Starym Kurowie rozwijają się obecnie głównie w oparciu o istniejący odkryty basen kąpielowy.

Szlaki turystyczne

Ponadto na terenie gminy Stare Kurowo znajdują się oznaczone szlaki, zachęcające do uprawiania turystyki pieszej, a także rowerowej. Są to m.in. dwa odcinki tras wojewódzkiego szlaku czerwonego prowadzącego przez Gardzko do Strzelc Krajeńskich o długości ponad 15 km oraz szlaku przez Kawcze Góry, Modropole, Zagórze do Drawin o długości prawie 24 km. Góry Kawcze to najwyższy punkt na terenie gminy o wysokości 129 m n.p.m., stanowiący zarazem taras widokowy z panoramą Starego Kurowa. Pod względem krajobrazowym do atrakcyjnych należą m.in. nadnoteckie moreny czołowe.

Podsumowując, gmina Stare Kurowo jest obecnie dość słabo przygotowana na przyjęcie turystów, a chęć rozwoju obszaru pod względem atrakcyjności turystycznej wymaga stworzenia odpowiednich warunków bytowych dla przyjezdnych, w tym przede wszystkim rozbudowy bazy noclegowej i gastronomicznej oraz rozwoju infrastruktury paraturystycznej.

5.11.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

Według autorów niniejszego opracowania, wśród walorów turystycznych należałoby jako pierwsze wymienić atrakcje przyrodniczo-krajobrazowe. Takim elementem na terenie gminy są m.in. dwa położone w lasach jeziora: Ciszewo i Płociczno, wokół których już teraz rozwija się **rekreacyjna i wypoczynkowa turystyka weekendowa**. Na terenach tych rozwija się budownictwo letniskowe. Ponadto na uwagę zasługuje również fragment obszaru chronionego przylegającego do Puszczy Drawskiej.

Z uwagi na obfitość lasów pod względem fauny i flory, na terenie całej gminy rozwija się **turystyka łowiecka**, w oparciu o kilka funkcjonujących tutaj kół łowieckich. Koła te oferują możliwość atrakcyjnych polowań m.in. turystom zagranicznym.

Właściciele okolicznych kwater prywatnych proponują przyjezdnym m.in. **wycieczki piesze i rowerowe, rajdy rowerowe, spływy kajakowe, wędkowanie, grzybobranie oraz wycieczki po lesie**.

5.11.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Stare Kurowo

Rozwój produktu turystycznego gminy Stare Kurowo powinien się opierać przede wszystkim o jego walory przyrodniczo-krajobrazowe. Brak znaczących obiektów zabytkowych to powód, dla którego turyści będą odwiedzać gminę głównie w celu uprawiania turystyki aktywnej – pieszej i rowerowej.

Dla potrzeb turystyki powinny również zostać wykorzystane ruiny niemieckich schronów bojowych po uprzednim, odpowiednim zagospodarowaniu, jako obiekt warty zwiedzenia w towarzystwie przewodnika-historyka, bądź miejsce odbywania się innych atrakcji, jak np. cykliczne imprezy czy wydarzenia kulturalne.

Na szczególną uwagę zasługują również jeziora znajdujące się na terenie gminy, wokół których należałoby stworzyć odpowiednią infrastrukturę i umożliwić przyjezdnym korzystanie z różnego sprzętu wodnego. To stworzyłoby warunki do organizacji różnego rodzaju zawodów i konkurencji w sportach wodnych.

Wśród walorów gminy Stare Kurowo można wymienić także lasy obfite w grzyby, owoce leśne i zwierzynę.

Analiza wyżej omówionych walorów oraz charakteru pobytów na terenie gminy wskazuje, iż szansą na wzrost ruchu turystycznego jest typowa agroturystyka, a więc gospodarstwa oferujące gościom pobyt w spokojnym i czystym środowisku naturalnym, połączony z wiejskim stylem życia.

5.12. Gmina Santok

Gmina Santok jest położona w północnej części województwa lubuskiego, w bezpośrednim sąsiedztwie Gorzowa Wielkopolskiego (13 km). Wchodzi w skład powiatu gorzowskiego. Sąsiaduje z gminami: Kłodawa, Strzelce Krajeńskie, Zwierzyn, Drezdenko, Skwierzyna, Deszczno oraz z Gorzowem Wielkopolskim. Liczba ludności wynosi 7093 osób.

5.12.1. Walory turystyczne gminy Santok

Na analizę walorów turystycznych gminy, składają się wszystkie te elementy, które mogą stanowić atrakcję dla przybywających na jej teren turystów, stanowiąc magnes i jeden z powodów przyjazdów. Walory turystyczne obszaru generalnie można podzielić na walory naturalne oraz antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka.

Walory naturalne

Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależy rodzaj i forma turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodnych występującego bogactwa przyrody stanowią niekiedy podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Santok jest położony w Kotlinie Gorzowskiej, nad Wartą, poniżej ujścia Noteci. Powierzchnia gminy wynosi 168 km². Gmina ma charakter typowo rolniczy, 51% jej powierzchni stanowią użytki rolne, a 35% lasy. Struktura ta determinuje rodzaj produktów turystycznych, które można rozwijać na terenie gminy.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe

Od stuleci atutem Santoka jest malownicze położenie – z jednej strony wzniosła morena, przeciętna licznymi jarami, z drugiej – rozległe tereny łąk z oczkami wodnymi, wśród których rośnie ok. 200 zabytkowych dębów. Powierzchnia gminy ukształtowała się pod wpływem zlodowacenia bałtyckiego.

Pod względem układu fizyczno-geograficznego teren gminy jest położony w dwóch makroregionach. Południowa, nizinna część obszaru gminy leży w Pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej, mezoregion – Kotlina Gorzowska, która powstała z połączenia dolin Warty i Noteci (rzeki te łączą się w środkowej części kotliny w miejscowości Santok). W tej części gminy znajduje się Puszcza Notecka, Noteć i Warta ze starorzeczami i kanałami. Północna, wyżynna część gminy leży na Pojezierzu Północnopomorskim, mezoregion – Równina Gorzowska. Ta

część gminy to wzniesienie morenowe poprzecinane licznymi i bardzo malowniczymi jarami, pokryte częściowo Puszcą Gorzowską.

Rzeźba terenu wraz z innymi komponentami środowiska naturalnego, jakimi są m.in. wspomniane wyżej fragmenty Puszczy oraz pozostałości lasów łęgowych, duży areał łąk, terasy zalewowe i starorzecza Warty i Noteci, nadają gminie interesujące walory przyrodnicze i turystyczno-krajoznawcze.

Na nadwarciańskich i nadnoteckich łąkach znakomite warunki rozwoju znalazło wiele gatunków zwierząt m.in. bobry, czaple, łabędzie, żurawie oraz dzikie kaczki i gęsi. W ostatnich latach zaobserwowano bardzo dużo bocianów stacjonujących i rozmnażających się na terenie gminy. Dla ochrony lokalnych osobliwości przyrody ustanowiono dwa rezerваты: „Buki Źdroińskie” i „Zakole Santockie”.

Kompleksy leśne

Lasy w gminie Santok zajmują powierzchnię 5 835 ha, co stanowi 35% jej powierzchni. Największe obszary leśne są zlokalizowane w dwóch kompleksach w północno-wschodniej części znajduje się fragment Puszczy Gorzowskiej, w południowej fragment Puszczy Noteckiej.

Na skład gatunkowy lasów mają wpływ warunki siedliskowe, które są na ogół słabe lub bardzo słabe. W Puszczy Noteckiej występuje w zasadzie tylko sosna, a nieco lepsze warunki w Puszczy Gorzowskiej sprawiają, że część areału pokrywa drzewostan liściasty. Lasy obfitują w grzyby, owoce, zioła i żywicę. Ponadto obszar gminy wchodzi w skład terenów zaliczanych do jednych z najlepszych w kraju pod względem warunków do bytowania i rozrodu zwierzyny łownej (sarna, dzik, jelen, dzika kaczka, lis, zając, dzika gęś, bażant, kuropatwa).

W południowo-zachodniej części gminy, na rozlewiskach pradoliny Noteci i Warty, na żyznych terenach okresowo zalewanych z ruchomą wodą zachowały się fragmenty lasów olejowych. Dominującymi gatunkami na tych terenach jest olsza czarna, wierzba biała, topola czarna oraz, w mniejszym stopniu, dąb i jesion. Nadrzeczne lasy łojowe są najbogatszym w gatunki roślin i zwierząt, środowiskiem leśnym. Żyje w nich 62% wszystkich gatunków śródładowych ptaków europejskich, stanowią jednak tylko 5% stanu pierwotnego.

Parki

Obok lasów ok. 2% powierzchni gminy zajmują grunty zadrzewione i zakrzaczone. Tereny te obejmują parki wiejskie, pasy śródpolne, obszary wałów przeciwpowodziowych, jary, dolinki oraz tereny zalewowe Noteci i Warty.

Na terenie gminy parki są zlokalizowane w:

- *Janczewie* – gdzie występują pozostałości parku pałacowego z dominacją dębu szypułkowego z modrzewiem, klonem, platanem, lipą, bukiem,

- *Gralewie* – gdzie występuje park podworski, założony na przełomie XVIII i XIX w. z drzewostanem liściastym (dąb, buk, wiąz, klon, lipa, jesion),
- *Lipkach Wielkich* – gdzie występuje park pałacowy w stylu krajobrazowym z XIX w. z liściastym drzewostanem (dąb, klon, wiąz, lipa, sosna, akacja, topola, wierzba, brzoza).

Rezerwaty przyrody

Na terenie gminy występuje kilka rezerwatów przyrody, chroniących najbardziej cenne kompleksy naturalne. Należą do nich:

- „*Buki Zdroińskie*” – położony w północno-wschodniej części gminy na Równinie Gorzowskiej – w Puszczy Gorzowskiej, w przepięknym krajobrazie, głęboko wcinającej się w morenę i zarazem meandrującej, rzeki Santocznej na terenie Nadleśnictwa Kłodawa. Jego ogólna powierzchnia wynosi 75,57 ha, z czego na terenie gminy Santok – 45,71 ha, pozostała jego część leży w obrębie gminy Kłodawa oraz Zwierzyń. Rezerwat chroni różne zespoły leśne z charakterystyczną dla nich roślinnością zieloną na siedlisku lasu świeżego. W drzewostanie przeważają lasy bukowe, które zajmują blisko 74% ogólnej powierzchni. Są to przeważnie lite buczyny jedno- lub dwupiętrowe, gdzie w piętrze dolnym występuje buk młodszy powstały z naturalnych odnowień. Ponadto w drugim piętrze występuje grab i dąb. Liczne są również skupiska leśne mieszane: dębowo – bukowe, grabowo – dębowo – bukowe. Wyróżniono tu zespół *buczyny pomorskiej*, świetlistej dąbrowy, olsy, łągi olchowo – jesionowe, grąd i bory mieszane. Przeważają drzewostany starszych klas wieku powyżej 80 lat, a wiek pojedynczych okazów przekracza 200 lat. Są to zatem drzewostany różnowiekowe z udziałem buka, dębu, grabu, wiązu, sosny i świerka oraz innych gatunków domieszkowych z bogatym podszyciem wyżej wymienionych gatunków drzew oraz leszczyny, trzmieliny, czeremchy, kruszyny i in. Rezerwat z uwagi na mało zniekształcony antropogenicznie charakter istniejącej tam szaty roślinnej i wysokie walory przyrodniczo – krajobrazowe, wymaga przeprowadzenia bardziej wymagających badań fitosocjologicznych. W bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu znajduje się siedlisko orla bielika.
- „*Zakole Santockie*” - przylega do południowej granicy gminy, ustanowiony w 1998 r. Rezerwat leży w całości na terenie gminy Deszczno, natomiast jego północna otulina na terenie gminy Santok. Z wysoczyzny na terenie gminy roztacza się poprzez rzekę Wartę jedyny w swoim rodzaju widok na płaski teren zakola Warty. Powierzchnia rezerwatu wynosi 480,67 ha o złożonym charakterze florystyczno–ornitologicznym. Jest to teren zalewany okresowo przez Wartę, z wieloma starorzeczni, oczkami wodnymi oraz malowniczymi kępami lasu i zarośli. Największy urok posiadają luźno rosnące dęby i inne gatunki drzew, wśród

których wybrano 220 pomników przyrody. Teren ten jest miejscem bytowania i rozrodu dzikich zwierząt, szczególnie ptaków lęgowych i przelotnych w liczbie 177 gatunków. Stwierdzono tu unikalny skład awifauny ze względu na dużą liczbę gatunków lęgowych oraz wysokie zagęszczenie osobnicze. Wyróżnia się tu m.in. takie gatunki lęgowe jak żuraw, gęgawa, kulik wielki oraz wielka rzadkość: rybitwa białoskrzydła i rybitwa białowąsa. Na terenie gminy przeprowadzono badania występowania: pijawek, mięczaków, mszywiolów i stawonogów. Teren rezerwatu i otuliny ma podobne znaczenie jak rezerwat „Słońsk” wchodzący w skład Parku Narodowego „Ujście Warty”. Na teren rezerwatu z terenu gminy można się dostać przeprawą promową przez rzekę Wartę.

Pomniki przyrody

Na obszarze gminy znajdują się 4 pomniki przyrody (drzewa w Santoku, Nowym Polichnie i Lipkach Małych) wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Trwają przygotowania do opracowania dokumentacji dla kilkunastu drzew (platany, dęby, buki, jarząb szwedzki) oraz alei lipowej i uznania ich za pomniki przyrody.

Wody powierzchniowe

Oś hydrograficzną gminy stanowią rzeki *Warta*, *Noteć*, *Kanał Rana* (Pulsa), który jest dopływem Noteci oraz *Santoczna*, dopływ Kanału Rana. Centralny i południowo-zachodni teren gminy pocięty jest szeregiem kanałów odprowadzających nadmiary wód z międzyrzecza Warty i Noteci. Ich łączna długość wynosi blisko 52 km (Lipiecki, Ludziszewicki, Opaskowy Lipki, Polichno Stare, Przywałowy, Wierzbica, Zakole, Goszczanowski, Dobrojewo i rzeka Siara Noteć).

Ponadto na terenie gminy występują: jezioro *Przecięte*, w Puszczy Gorzowskiej, o powierzchni 26 ha, z czego ok. 20 ha jest zwierciadła wody oraz jezioro *Racze*, w Puszczy Gorzowskiej, połączone z jeziorem Przeciętym ciekim *Łączna*, o powierzchni 10 ha. Na obu jeziorach są zlokalizowane dzikie kąpieliska.

Bogactwa naturalne

Do bogactw naturalnych nieodnawialnych, na terenie gminy można zaliczyć eksploatowane surowce mineralne (pospólka i żwir) w miejscowości Janczewo. Udokumentowane złoża występują na obszarze blisko 23 ha. Eksploatowane są od roku 1995 r. Od 3 lat prowadzone są badania poszukiwawcze złóż gazu przez Polskie Górnictwo Naftowe i Gazu. Obszar gminy znajduje się w przypuszczalnym obszarze występowania złóż gazu ziemnego (odkryto złoża na północ i na południe od terenu gminy, które były eksploatowane).

Fauna

Na terenie gminy żyje ok. 50 gatunków ssaków z czego ponad połowa zalicza się do grupy ginących i zagrożonych. Są to: jeże, krety, nietoperze, lisy, łasice, wydry, borsuki, piżmaki.

Obszar gminy znajduje się w regionie, gdzie wyodrębniono blisko 208 gatunków ptaków, z czego 70 stanowią ptaki wędrowne. Są to ptaki leśne (dzięcioły, sikory), ptaki otwartych przestrzeni (kuropatwy, przepiórki, skowronki) oraz najliczniejsze ptaki wodno-błotne (czaple siwe, łabędzie nieme, żuraw, rybitwy, kormorany i kaczki).

Wśród gadów spotkać można żółwia błotnego, gniewosza plamistego, żmiję zygzakowatą i padalca. Płazy są reprezentowane przez żaby zielone i brunatne, traszki, ropuchy. W wodach rzek i jezior występują 42 gatunki ryb (szczupak, leszcz, okoń, płóc, sum, pstrąg zatokowy, troć wędrowna). Świat zwierzęcy uzupełniają owady wodne i lądowe, ślimaki.

Walory antropogeniczne

Rolę wspomagającą walory naturalne stanowią wszelkiego rodzaju obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w gminie. Obszar staje się atrakcyjny, gdy turysta ma do wyboru nie tylko to, co proponuje mu natura, ale również gdy może korzystać z walorów antropogenicznych wzbogacających teren.

Santok jest jedną z najstarszych miejscowości w Polsce. W VII w. powstał tutaj najdalej na zachód wysunięty gród obronny, który stał się najpotężniejszą polską twierdzą w regionie, strzegącą zachodniej granicy kraju. Dzięki otoczeniu wodami Warty i Noteci gród miał znaczenie obronne, a przeprawa rzeczna z komorą celną nadawała mu rangę strategiczną. Ze względu na położenie geograficzne między Pomorzem, Wielkopolską a Brandenburgią Santok był niezwykle ważnym grodem warownym w systemie obronnym piastowskich Słowian. Gall Anonim pisał o Santoku, jako o „strażnicy i kluczu królestwa polskiego”. Przez wiele stuleci miejsce to leżące na pograniczu państwowym (polsko-brandenburskim) i plemiennym (pomorsko-wielkopolskim) było przedmiotem sporów politycznych i wojennych potyczek.

Przez Santok przebiegał ważny szlak handlowy z Poznania przez Sieraków, Drezdenko, Santok do Szczecina.

Zabytki

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru i pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, bowiem każdy chce zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest opowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Burzliwe dzieje Santoka, wynikające ze strategicznego położenia geograficznego spowodowały, iż na terenie gminy nie zachowało się wiele obiektów zabytkowych, oprócz dużej ilości budynków sakralnych. W ich poczet należy zaliczyć:

Zabytki sakralne

- kościół w Czechowie, wybudowany w 1763 r. w konstrukcji szachulcowej. Obiekt w czasie pożaru wsi (1834) spłonął, odbudowany został w 1850 roku,
- kościół w Janczewie zbudowany w konstrukcji szachulcowej w latach 1733-1735. Obecnie poddawany zabiegom konserwatorskim,
- kościół w Gralewie z lat 1708-09, o konstrukcji szachulcowej, z renesansowym ołtarzem z 1590 r., przedstawiającym 12 apostołów,
- dzwonnica kościelna w Santoku, wybudowana w konstrukcji szachulcowej w 1769 r. Jest to pozostałość po kościele wybudowanym w konstrukcji szachulcowej na prawym brzegu rzeki w 1724 r., rozebrany w latach 50-tych XIX w. w związku z budową linii kolejowej,
- kościół filialny p.w. Świętego Józefa w Santoku wzniesiony w 1858 roku, na uwagę zasługuje XVI wieczny krucyfiks oraz sprowadzone w 1997 r., relikwie Św. Ottona, który przebywał w Santoku w trakcie swojej misji chrystianizacyjnej na Pomorze,
- szachulcowy kościół parafialny w miejscowości Stare Polichno, kryty dachem naczółkowym wzniesiony w 1826 r., w miejscu spalonego w trakcie wielkiego pożaru wsi. W 1850 roku obiekt został wyposażony w organy,
- kościół wzniesiony w 1758 r. w miejscowości Nowe Polichno, pierwotnie obiekt drewniany, w 1882 przebudowany (murowany), z zachowanym XVIII wiecznym wyposażeniem,
- w centrum wsi Lipki wielkie neobarokowy kościół z początku XX w., z wyposażeniem z XVII –XIX w. i kaplica cmentarna wybudowana w połowie XIX wieku.

Zabytki architektury obronnej

Na terenie gminy znajdują się pozostałości południowego odcinka Wału Pomorskiego (*Die Pommernstellung*) - Linii Noteci (*Netzstellung*). Odcinek ten biegnie nad Wartą od Czechowa do Santoka i dalej do Drezdenka. Ta linia fortyfikacji została zbudowana w 1937 r. Był to końcowy okres intensywnej rozbudowy Pozycji Pomorskiej, schrony budowane w tym okresie były już mocno standaryzowane, wszystkie posiadały odporność B1 tzn. zabezpieczały przed wielokrotnym trafieniem pociskiem 120 mm. Na odcinku w granicach gminy znajduje się 15 schronów, które miały stanowić rozbudowaną pozycję połową

osłaniającą rejon koncentracji wojsk i osłaniającą Pomorze Zachodnie w razie uderzenia wojsk polskich. Większość to obiekty jedno i dwusektorowe przeznaczone do prowadzenia ognia czołowego. Tylko część odcinków była rozbudowana w głąb np. Linia Noteci posiadała szkielet drugiej linii w postaci schronów dowódczo-bojowych, położonych na szczytach stromej skarpy wału moreny czołowej. Większość to obiekty jedno i dwusektorowe przeznaczone do prowadzenia ognia czołowego. Czas niestety nie obszedł się dobrze z budowlami Pommernstellung. Część wysadzono jeszcze w czasie trwania wojny, większość już po jej zakończeniu spotkał podobny los, kilka jednak zachowało się w dość dobrym stanie na terenie gminy.

Zespoły dworskie oraz parkowo-pałacowe

- Na terenie wsi Janczewo znajdował się wybudowany na początku XVIII wieku zespół folwarczno-pałacowy, w skład którego wchodził: pałac z parkiem i stawem, ogrody, sady oraz folwark. Do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie: pozostałości parku oraz spichrz. Spichrz powstał ok. połowy XIX w., pierwotnie w konstrukcji ryglowej. W 1906 podjęto decyzję o jego przebudowie, wyburzono ryglowe ściany zewnętrzne zastępując je murańskimi z cegły. Obiekt zachował się w dobrym stanie do dnia dzisiejszego. Park początkowo był w tylko w otoczeniu pałacu zlokalizowanego w północno-wschodniej części wsi, w latach 80-tych XIX wieku założono dodatkowo park we wschodniej części wsi. Z tym zespołem łączy się, zlokalizowany w południowo-zachodniej części wsi, kompleks leśny z cmentarzem. Łączna powierzchnia zadrzewionych terenów obejmuje 9,51 ha. Skład gatunkowy drzew jest zróżnicowany. W najstarszej części, przypałacowej, dominuje: dąb szypułkowy, klon i platan. We wschodniej części – głównie dąb szypułkowy z domieszką modrzewia i lipy. W południowo-zachodniej części wsi, dominuje akacja z domieszką buka i klonu. W tych kompleksach wyróżniono ogółem 34 gatunki drzew i krzewów, w tym: 4 drzew iglastych, 19 drzew liściastych i 11 krzewów liściastych (głównie bez, lilak, jaśmin i bluszcz). Pod drzewami występuje runo typowe dla lasu mieszanego. Wiek drzew określono na 130 – 210 lat w najstarszej jej części i 90 – 110 lat w części południowo – zachodniej.
- We wsi Lipki Wielkie do dnia dzisiejszego zachował się pałacyk z XVIII wieku wraz z parkiem. Park pałacowy założony został w połowie XIX wieku, w stylu krajobrazowym. Drzewostan tworzą głównie gatunki drzew liściastych – w składzie gatunkowym wyodrębniono 29 gatunków drzew i krzewów, z czego: 18 drzew liściastych, 3 drzew iglastych, 7 krzewów i 1 pnący. Najliczniej występuje buk (30%), dąb (25%), klony i wiązy (po około 15%), lipy i sosna (po około 10%) i pozostałe (10%), na które składają się: akacja, topola, wierzba, brzoza i olsza. Z krzewów dominuje bez czarny i koralowy, śnieguliczka, trzmielina, kalina i bluszcz pospolity. Park zajmuje powierzchnię 8,72 ha. Wiek drzewostanu określono na 150 – 160 lat.

Stanowiska archeologiczne i grodziska

Badania archeologiczne odkryły bardzo wczesne ślady działalności ludzkiej na terenie Santoka. Osada obronna istniała już w VII w, około X zbudowano gród i podgrodzie, stanowiące jeden z najważniejszych grodów granicznych. XIII wiek to okres intensywnego rozwoju Santoka (osada leżała na ważnym szlaku handlowym).

Dowodami barwnej przeszłości osady jest stanowisko archeologiczne, na grodzisku pierścieniowatym z VIII-XIV w., położone na lewym brzegu Warty w Santoku (pierwotnie było to miejsce połączenia Noteci z Wartą), w miejscu dawnego grodu. W latach 30-tych, 60-tych i 1999 – 2001 prowadzone tam były intensywne badania archeologiczne. Wiadomo, że gród był kształtu kolistego, otoczony wałem drewniano-ziemnym oraz fosą i wodami Warty i Noteci. W okresie swej świetności składał się z ośrodka władzy państwowej i kościelnej (gród) oraz części rzemieślniczo-handlowej (podgrodzie).

Muzea

Muzeum Grodu Santok zostało otwarte w 1978 r. Są tam prezentowane skarby archeologiczne terenu, ukazujące różnorodność zajęć ówczesnych mieszkańców grodu, wyniki badań, historia Santoka i makieta zrekonstruowanego grodu.

Inne

- zabytkowe budynki szachulcowe na terenie gminy,
- pozostałości murowanego wiatraka z cegły ceramicznej (bryła obiektu), wybudowanego w poł. XIX w., typu holender,
- kamienna wieża widokowa, zlokalizowana w centrum wsi, na skraju wysoczyzny, wzniesiona w 1936 r. na tzw. Górze Zamkowej, gdzie pierwotnie znajdował się, powstały ok. XI w. gród pomorski, jako przeciwwaga dla grodu położonego w Santoku. Z wieży, będącej w prywatnych rękach roztacza się piękny widok na rozlewiska Warty i Noteci.

Imprezy i wydarzenia kulturalne

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do gminy są różnego rodzaju organizowane imprezy. Ciekawy program oraz skuteczna promocja projektu będzie wpływać na wzrost ruchu turystycznego stanowiąc formę aktywizacji regionu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

Do takich imprez na terenie gminy Santok należą imprezy o charakterze typowo turystycznym, sportowym, kulturalnym i folklorystycznym. Obrazują je poniższe tabele.

Wśród organizowanych imprez do najciekawszych należy zaliczyć:

- *Złot Wodniaków z Euroregionu „Pro Europa Viadrina”* – coroczna impreza cykliczna, organizowana w miesiącu czerwcu przy promenadzie w Santoku, gdzie zlokalizowana jest przystań. Jest to zlot właścicieli żaglówek i łodzi motorowych, połączony z handlem i zabawą. Średnio uczestniczą w niej załogi z ok. 25 jednostek pływających oraz mieszkańcy gminy. Organizatorami są: Urząd Gminy w Santoku, Gminny Ośrodek Kultury w Santoku, Euroregion "Pro Europa Viadrina, Starostwo Powiatowe w Gorzowie; Fundacja Ochrony Przyrody i Dóbr Historycznych Ziemi Santockiej. Impreza ma charakter międzynarodowy (uczestniczą w niej m.in. jednostki z Niemiec i Holandii).
- *Ogólnopolskie Oficjalne Zawody w Powożeniu Zaprzęgami Konnymi oraz Mistrzostwa Polski Młodych Koni w Powożeniu "O Miecz Kasztelana Santockiego"* – cykliczna, coroczna, trzydniowa impreza sportowa obejmująca: próbę ujeżdżania, próbę terenową - maraton (w tym dniu dodatkowo impreza rozrywkowo-handlowa, zabawa) oraz konkurs zręczności powożenia połączony z rozdaniem nagród i konkursem powożenia dla sponsorów. Organizatorami są: Urząd Gminy w Santoku, Euroregion "Pro Europa Viadrina", Starostwo Powiatowe, Sołectwo Janczewo, Związek Hodowców Koni Ziemi Lubuskiej, Fundacja Ochrony Przyrody i Dóbr Historycznych Ziemi Santockiej. Ilość uczestników zawodów waha się od 20 do 40 zaprzęgów. Impreza ma charakter międzynarodowy (uczestniczą załogi m.in. z Litwy, Rosji, Niemiec, Anglii).

Tabela 21 Imprezy turystyczne

Nazwa imprezy	Zasięg imprezy	Termin	Miejsce
Flis Notecki	Międzynarodowy	Czerwiec	Przystań w Santoku
Złot Wodniaków z Euroregionu „Pro Europa Viadrina”	Międzynarodowy	Czerwiec	Przystań w Santoku

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji otrzymanych z gminy

Oprócz wyszczególnionych powyżej imprez są organizowane również sezonowe spływy kajakowe.

Na terenie gminy odbyły się również trzy edycje Ogólnopolskiego Rajdu Motocykli Ciężkich „Szlakiem 100 mostów”. Był to zlot miłośników zabytkowych motocykli połączony z konkursami motocyklowymi i zabawą.

Tabela 22 Imprezy sportowe

Nazwa imprezy	Zasięg imprezy	Termin	Miejsce
Ogólnopolskie Oficjalne Zawody w Powożeniu Zaprzęgami	Międzynarodowy	Wrzesień/październik	Janczewo

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

konnymi oraz Mistrzostwa Polski Młodych Koni w Powożeniu „O Miecz Kasztelana Santockiego”			
Żużlowe Mistrzostwa Polski Drużyn Młodzieżowych oraz Indywidualne Minitorach	Międzynarodowy	3-4 edycje w ciągu roku w sezonie wiosenno-letnim	Wawrów
Mistrzostwa Polski w Maratonie Kajakowym	Ogólnopolski	Sezon wiosenno-letni	Warta i Noteć na odcinku Gorzów Wlkp. – Santok - Skwierzyna
Turniej Piłki Nożnej o „Puchar Wójta Gminy Santok”	Gminny	Maj	Każdorazowo na boisku innego klubu

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji otrzymanych z gminy

Tabela 23 Imprezy kulturalne

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Obchody Święta Niepodległości	Gminny	Listopad	Lipki Wielkie

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji otrzymanych z gminy

Tabela 24 Imprezy folklorystyczne

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Dni Santoka (zabawa ludowa połączona z turniejem rycerskim oraz występami folklorystycznymi)	Gminny	Czerwiec	Promenada w Santoku
Gminne Dożynki	Gminny	I lub II dekada września	Każdorazowo gospodarzem imprezy jest inne sołectwo

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji otrzymanych z gminy

Tabela 25 Inne

Nazwa imprezy	Zasięg	Termin	Miejsce
Festyn z okazji obchodów Konstytucji 3 Maja	Lokalny	Maj	Lipki Wielkie

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie informacji otrzymanych z gminy

Aktywność społeczna mieszkańców

Działalność kulturalną prowadzi Gminny Ośrodek Kultury w Santoku, któremu podlegają sale i świetlice wiejskie w: Lipkach Wielkich, Czechowie, Jastrzębniku, Ludziszawicach, Starym Polichnie, Gralewie i Płomykowie oraz dwie biblioteki publiczne: w Santoku i Lipkach Wielkich. Placówki służą głównie dzieciom i młodzieży, a zajęcia prowadzone w zorganizowanych grupach, pod opieką instruktorów umożliwiają młodym mieszkańcom gminy rozwijanie talentu.

W zespole folklorystycznym „*Mali Kasztelanie*” dzieci uczą się sztuki tańca ludowego, a zespół folklorystyczny „*Santockie Słowiki*” skupia najmłodszych uzdolnionych muzycznie. Istnieje również sekcja plastyczna, organizowane są wystawy, pokazy, wieczory autorskie. W Janczewie działa natomiast zespół folklorystyczny „*Janczewianki*”, występujący w oryginalnych strojach lubuskich i posiadający bogaty repertuar wokalny. W zespole śpiewa kilka pokoleń mieszkańców.

Na terenie gminy mieszka i tworzy poeta i malarz p. Marian Krzyżostaniak oraz p. Jerzy Gąsiorek, którego pracownia znajduje się na wieży widokowej na wzgórzu moreny.

Współpraca zagraniczna

Gmina jest zrzeszona w Euroregionie „Pro Europa Viadrina”. Współpraca w ramach Euroregionu koncentruje się na:

- zapewnieniu dobrosąsiedzkich stosunków pomiędzy Polakami i Niemcami,
- podnoszeniu poziomu życia mieszkańców rejonów przygranicznych poprzez utworzenie zintegrowanego polsko-niemieckiego regionu gospodarczego,
- wspieraniu idei jedności europejskiej,
- ustalaniu wspólnych przedsięwzięć oraz pozyskiwaniu środków finansowych na ich realizację.

5.12.2. Stan ochrony środowiska

Czystość środowiska naturalnego oraz bieżąca dbałość o jego stan są istotnymi elementami polityki oraz podejmowanych działań przez władze gminne. Mają też bezpośredni wpływ na rozwój turystyki. Działania na rzecz ochrony środowiska obejmują między innymi:

- troskę o jakość wody pitnej i gospodarkę odpadami,
- oczyszczanie ścieków komunalnych,
- dbałość o stan powietrza,
- opiekę nad istniejącymi obiektami przyrody oraz jakością wód powierzchniowych.

Woda pitna

Na terenie gminy znajduje się 8 stacji ujęć wody, w tym 6 wody pitnej. Większość ujęć i sieci wodociągowej jest własnością gminy, zarządzaną i eksploatowaną przez Gminną Spółkę Wodno-Ściekowa w Santoku z/s w Lipkach Wlk. Ujęcia te znajdują się w następujących miejscowościach: Wawrów (ujęcie obecnie wyłączone z eksploatacji, miejscowości została podłączona do sieci wodociągowej miasta Gorzowa Wlkp.), Janczewo, Płomykowie, Stare Polichno (ujęcie obecnie wyłączone z eksploatacji), Ludziszawice, Mąkoszyce. Na gruntach miejscowości Czechów (teren po lewej stronie Warty) znajdują się dwie stacje ujęcia wód podziemnych: ujęcie wód technologicznych dla Zakładów Włókien Chemicznych „STILON” S.A. w Gorzowie, ujęcie wody pitnej dla Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji w Gorzowie Wlkp. (zaopatrzenie w wodę miasta Gorzowa).

Woda pochodząca z funkcjonujących ujęć wody, jest dobrej jakości. Stan wody poddawany jest bieżącej kontroli przez Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Gorzowie Wlkp. Stacje uzdatniania wody występują wyłącznie na ujęciach w Janczewie i Płomykowie, gdzie parametry wody są pogorszone. Uzdatnienie polega na usunięciu z wody związków żelaza i manganu.

W sieć wodociągową wyposażona jest większość miejscowości na terenie gminy. Pozbawieni sieci wodociągowej są mieszkańcy wsi: Jastrzębnik, Lipki Małe i Baranowice - razem około 420 mieszkańców, co stanowi blisko 6 % ogółu mieszkańców gminy.

Odpady

Nieczystości stale z indywidualnych gospodarstw rolnych oraz obiektów komunalnych usuwane przez firmę z Gorzowa Wlkp., która wyposażyła posesję i obiekty komunalne w kosze na śmieci, z których usuwa odpady raz tygodniowo. Odpady wywożone są na wysypisko odpadów komunalnych w Chróściku, a odpady wielkogabarytowe na wysypisko zlokalizowane w gminie Kłodawa.

Posesje nie korzystające z usług tej firmy, odpady wywożą na rekultywowane obecnie wysypisko w miejscowości Janczewo. Gmina cały czas czyni starania zmierzające do uzyskania akceptacji społeczności lokalnej, na lokalizację gminnego wysypiska śmieci w rejonie Janczewa.

Oczyszczanie ścieków komunalnych i stan wód powierzchniowych

W sieć kanalizacyjną wyposażone są tylko dwie miejscowości na terenie gminy, są to: Wawrów i Galewo. Obie sieci to kanalizacje rozdzielcze (osobno ścieki, osobno wody opadowe). W Wawrowie jest to kanalizacja wyłącznie grawitacyjna, w Galewie mieszana – grawitacyjno-ciśnieniowa (dwie przepompownie). Sieci te obecnie odbierają wyłącznie ścieki socjalno-bytowe pochodzące od ponad 2000 mieszkańców (blisko 30% mieszkańców gminy). Ścieki z w/w sieci kanalizacyjnych trafiają do oczyszczalni ścieków zlokalizowanych w miejscowości Wawrów i

Gralewo. Są to oczyszczalnie mechaniczno-biologiczne typu trzcinowego. Oczyszczone ścieki odprowadzane są otwartym rowem do rzeki Warty. Przy oczyszczalni w Gralewie zlokalizowany jest punkt zlewny dla ścieków pochodzących z bezodpływowych zbiorników przydomowych. Na terenie znajduje się również oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna z komorą napowietrzania w miejscowości Płomykowo. Jest ona własnością zakładu ubojni drobiu. Zlokalizowany jest tam punkt zlewny, do którego trafiają ścieki pochodzące z indywidualnych posesji.

Oczyszczone ścieki z tej oczyszczalni kierowane są otwartym rowem do Kanału Rana. Część ścieków pochodzących z terenu gminy wywożone jest do punktów zlewnych w Gorzowie Wlkp. i oczyszczalni w Skwierzynie.

Brak odpowiedniej liczby oczyszczalni oraz sieci kanalizacyjnej jest powodem nieracjonalnej gospodarki ściekowej – część ścieków jest wylewana w miejsca nielegalne, przypadkowe, szczególnie w południowej części gminy. Aby temu zaradzić gmina rozpoczęła budowę mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków (z komorą napowietrzania i denitryfikacji) w miejscowości Lipki Wielkie.

Wody Warty nie odpowiadają normom czystości z uwagi na wysokie stężenie fosforu, chlorofilu oraz zły stan sanitarny. W pozostałych wskaźnikach (m.in. metale ciężkie, zasolenie, zawiesiny, związki i substancje organiczne wody odpowiadają I i II klasie czystości.

Wody Noteci również nie odpowiadają normom czystości, z uwagi na zły stan sanitarny przy ujściu Warty, powyżej odpowiadają III klasie czystości.

Wody Kanału Rana (dopływu Noteci) osiągają wskaźniki I i II klasy czystości, ale stan sanitarny pozostaje w III klasie. Dopływ Kanału Santoczna pozostaje w I klasie czystości, za wyjątkiem stanu sanitarnego odpowiadającego III klasie.

Jakość wody w zlokalizowanych na terenie gminy jeziorach podlega okresowym wahaniom i odpowiada I i II klasie.

Powietrze

Na stan czystości powietrza wpływa emisja emitowana przez podmioty gospodarcze oraz z gospodarstw domowych i tzw. palenisk domowych.

Na terenie gminy nie ma zlokalizowanego przemysłu, udział ich w emisji ogólnej jest marginalny. Jedyne większe zakłady emitujące zanieczyszczenia są tartak w miejscowości Santok, piekarnia w Lipkach Wlk., lokalna kotłownia w Lipkach Wlk. Gmina nie jest objęta systemem sieci ciepłowniczych, największa emisja pochodzi z niskich emitorów gospodarstw domowych i kilku lokalnych kotłowni o małej sprawności spalania, które ogrzewają pojedyncze obiekty – przede wszystkim komunalne. Wzrost zanieczyszczenia na terenie gminy jest, więc zmienny - największy w okresie zimowym i najmniejszy w okresie letnim. W zanieczyszczeniach dominują związki pochodzące ze spalania paliw, czyli pyły, dwutlenek siarki, dwutlenek azotu i tlenek węgla.

Stan zanieczyszczenia uległ zdecydowanej poprawie po zmianie sposobu ogrzewania bloków mieszkalnych (własność AWRSP) w Wawrowie i Gralewie oraz obiektów komunalnych (SP Wawrów, Santok, Janczewo, przedszkole w Wawrowie i Janczewie, Ośrodek Zdrowia oraz budynek administracyjny w Santoku) – z tradycyjnego na gazowy. Teren gminy nie był i nie jest objęty monitoringiem oceniającym stan zanieczyszczenia atmosfery.

Czynnikami wpływającymi na poziom zanieczyszczenia, oprócz rodzimej emisji, jest imisja, czyli transgraniczny napływ zanieczyszczeń spoza terenu gminy. Głównym źródłem imisji zanieczyszczeń na obszar gminy jest Gorzów Wlkp. Największa imisja zanieczyszczeń pochodzi z Elektrociepłowni Gorzów, zlokalizowanej ok. 3 km od północno-zachodniej granicy gminy. Udział EC w ogólnej emisji z obszaru Gorzowa wynosi blisko 70%. Restrukturyzacja Elektrociepłowni w 1999 r. i zmiana ogrzewania jednego bloku energetycznego z wolewego na gazowe, radykalnie zmniejszyło ładunek emitowanych zanieczyszczeń i spadek ich stężeń.

Dynamiczny rozwój motoryzacji, obserwowany w ostatnich latach, oraz nasilenie ruchu tranzytowego spowodowały wzrost zagrożeń środowiska spowodowanych eksploatacją pojazdów. Na terenie gminy nie prowadzono monitoringu powietrza pod kątem zagrożenia komunikacyjnego. Przez gminę przebiegają drogi o znaczeniu lokalnym, o stosunkowo niskim natężeniu ruchu. Największe występuje na drodze wojewódzkiej nr 158. Droga ta przebiega przez teren pozbawiony zabudowy, bądź o zabudowie luźnej, nie występuje, więc zagrożenie podwyższonej koncentracji zanieczyszczeń pochodzących ze spalania paliw. Należy się jednak liczyć ze wzrostem nasilenia ruchu, z powodu braku obwodnic komunikacyjnych w mieście Gorzowie i omijania go od południa przez teren gminy.

W istniejących na terenie gminy zakładach produkcyjnych, emisja uciążliwego hałasu ogranicza się do ich najbliższego otoczenia. Natomiast największe zagrożenie hałasem komunikacyjnym występuje w miejscowości Wawrów, Janczewo (gdzie zlokalizowana jest żwirownia), w mniejszym stopniu w Santoku i Czechowie (hałas komunikacyjny częściowo spoinowany linią kolejową). Pomiar wykazały nieznaczne przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu dla pory dziennej.

Ochrona przyrody

Na terenie gminy, w jej centralnej części, zlokalizowany jest obszar chronionego krajobrazu „*Krawędź Doliny Warty B*”.

Jest to swoisty typ obszaru, który obejmuje fragmenty terenów rozcięcia dolinowo-wąwozowego, na skraju wysoczyzny morenowej. Położony jest na wschód od granic Gorzowa Wlkp. do ostatnich zabudowań wsi Santok. Długość odcinka wynosi 12 km. południowa wystawa zboczy wykształciła tu swoisty mikroklimat, pod wpływem którego powstały zbiorowiska roślinności stepowej. Wysoka temperatura powietrza i gleby daje możliwość rozwoju roślin kserotermicznych. Najbardziej charakterystycznymi jest step ostnicowy z trawami stepowymi: ostnicą powabną, włosowatą i Jana. W zespole występują rośliny, które dają w

czasie kwitnienia różnobarwne kobierce charakterystyczne dla określonej pory roku, szczególnie piękne w okresie lata. Drugim zespołem stepowym jest zespół miłka wiosennego i kłosownicy pierzastej, rozwija się na łagodniejszych i mniej suchych zboczach. Flora tego zespołu jest znacznie zróżnicowana i bogata. Występują tu sasanka łąkowa, szałwia łąkowa, poziomka twardawa, lucerna sierpowata i kolczastostrąkowa, a nawet rzadsze jak: dzwonek syberyjski, wężymord stepowy czy goryczka krzyżowa.

Ponadto na terenie gminy Santok można znaleźć użytki ekologiczne takie jak: bagno czy łąka; oraz rośliny chronione m.in. skrzyp olbrzymi, paprotka zwyczajna, malina moroszka, bluszcz pospolity przylaszczka czy listera jajowata (rodzina storczyków).

Podsumowanie

Gmina Santok prowadzi aktywną politykę proekologiczną. Następtwem konsekwentnej realizacji długofalowego programu ekorozwoju jest wykonanie szeregu inwestycji i dziedzinie ochrony środowiska. Zaliczyć do nich należy:

- budowę sieci gazowych,
- wymianę kotłowni węglowych na gazowe,
- budowę oczyszczalni ścieków wraz z kanalizacją sanitarną.

W 1995 r. w przeprowadzonej ogólnopolskiej klasyfikacji gmin pod względem występowania na ich terenie zagrożeń środowiska naturalnego Santok został sklasyfikowany w grupie B. Grupa ta obejmuje gminy, na terenie których wyniki badań nie wskazują na występowanie ponadnormatywnych zanieczyszczeń i uciążliwości, pomimo stwierdzonego antropogenicznego oddziaływania. O takiej klasyfikacji zdecydował głównie stan czystości rzek: Warty i Noteci, na który gmina nie ma istotnego wpływu.

5.12.3. Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna wpływa bezpośrednio na stopień ruchu turystycznego obszaru, a możliwość skorzystania z różnych rodzajów transportu ułatwia turystom zaplanowanie podróży i staje się istotnym kryterium przy jej planowaniu.

Na dostępność komunikacyjną składa się przede wszystkim sieć dróg kolejowych i kołowych, częstotliwość połączeń kolejowych i autobusowych PKS utrzymywanych z innymi miastami oraz bliskość lotnisk. Istotną rolę pod względem turystycznym odgrywają również parkingi.

Dostępność komunikacyjną Santoka należy ocenić jako bardzo dobrą. Od najbliższego przejścia granicznego gminę dzieli 60 km, najbliższe lotniska znajdują się w odległości ok. 100 km i są zlokalizowane

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich w Babimoście i Przylepie (k. Zielonej Góry), Poznaniu (lotnisko Ławica), koło Szczecina (Goleniów).

Gminę przecina z zachodu na wschód linia kolejowa relacji Kostrzyn – Gorzów Wlkp. – Krzyż. Na stacji Santok zatrzymują się jedynie pociągi osobowe. W ciągu doby istnieje 20 połączeń z wyżej wymienionymi miastami, które umożliwiają połączenie ze wszystkimi większymi miastami w Polsce: Poznaniem, Warszawą, Bydgoszczą, Łodzią, Zamościem, Gdańskiem, Zieloną Górą, Wrocławiem, Krakowem, Przemyślem etc.

Na terenie gminy znajduje się odcinek drogi krajowej nr 22 relacji granica państwa – Kostrzyn – Gorzów Wlkp.- Wałcz – Człuchów – Starogard Gdański – Gdańsk. Droga ta przecina w węzłach drogowych ważniejsze szlaki komunikacyjne Polski, umożliwiające połączenia z innymi miastami.

Przez gminę przebiegają dwie drogi wojewódzkie. Droga nr 158 Gorzów Wlkp. – Santok – Drezdenko posiada połączenie z drogą krajową nr 22 oraz nr 3 do Szczecina. Droga wojewódzka nr 159, łącząca się z drogą nr 158 umożliwia dojazd do Skwierzyny, Poznania, Zielonej Góry i Wrocławia.

Ponadto na terenie gminy istnieje dobrze rozwinięta sieć dróg powiatowych, umożliwiających dogodny dojazd do Gorzowa Wlkp. oraz dróg krajowych, wojewódzkich i gmin ościennych.

Silnie rozwinięta sieć dróg gminnych zapewnia dogodne połączenia między poszczególnymi miejscowościami gminy i dojazd do dróg powiatowych.

Największym przewoźnikiem w zakresie publicznej komunikacji drogowej jest PKS w Gorzowie Wlkp. Obsługuje na terenie gminy miejscowości położone wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 158 i 159. Funkcjonują cztery linie: Gorzów Wlkp. – Santok – Lipki Wielkie – Drezdenko, Gorzów – Santok – Stare Polichno – Skwierzyna, Gorzów Wlkp. – Santok – Chelst, Gorzów Wlkp. – Międzyrzecz. Dzielne odbywa się 46 kursów w obie strony.

Miejscowości leżące w bezpośrednim sąsiedztwie Gorzowa są obsługiwane przez autobusy MZK Gorzów Wlkp. (Czechów, Wawrów).

Na terenie gminy istnieje wiele miejsc parkingowych.

Santok leży również na szlaku wodnym, u zbiegu Warty i Noteci, które wchodzi w system drogi Odra – Wisła, będącej fragmentem europejskiej drogi wodnej z zachodu na wschód.

5.12.4. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna

Turystyka i jej rozwój wpływa na konieczność poszerzenia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej i gastronomicznej, a także na szybki jej rozwój i urozmaicenie, przyczyniają się do lepszego postrzegania gminy przez turystów. Stają się dodatkową zachętą do przyjazdu.

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu możliwości rozwoju turystyki. W tym kontekście należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą, w której skład wchodzi zazwyczaj: kąpieliska, pływalnie, korty tenisowe, ośrodki jeździeckie itp.

Baza noclegowa

Istniejąca baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze. Odpowiedni standard i różnorodność obiektów noclegowych ze zróżnicowanymi cenami jest istotnym elementem w procesie podejmowania decyzji o wyborze miejsca pobytu zarówno krótkiego, jak i dłuższego.

Obecnie w Santoku nie funkcjonuje żaden hotel, a należący do prywatnego inwestora motel z miejscami hotelowymi jest nieczynny. Najbliższe ośrodki wypoczynkowe znajdują się w odległości 10-15 km.

Na terenie gminy funkcjonują dwa gospodarstwa agroturystyczne:

- w Gralewie – obiekt całoroczny, dysponujący 7 miejscami noclegowymi,
- w Janczewie – obiekt całoroczny, dysponujący 5 miejscami noclegowymi, zapewniający gościom możliwość wędkowania oraz przejażdżek bryczką.

Oprócz miejsc noclegowych w gospodarstwach istnieje możliwość zorganizowania noclegu w zespołach szkół w Santoku i Lipkach Wielkich. Na promenadzie w Santoku istnieje pole namiotowe (energia elektryczna, woda, dostęp do urządzeń sanitarnych).

Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Jej znaczenie w procesie kształtowania produktu turystycznego oraz planowaniu intensyfikacji ruchu turystycznego jest pierwszorzędne. Dobry standard i smaczne menu obiektów gastronomicznych bezpośrednio wpływają na zadowolenie turystów i opinię na temat odwiedzanego obszaru. Mogą być także kolejnym powodem przyjazdu lub argumentem za wyborem innego miejsca wypoczynku.

Na terenie gminy funkcjonują następujące obiekty gastronomiczne:

- restauracja „Sawa” (Janczewo),
- restauracja „Jubilatka” (Lipki Wielkie),
- pub „Atlanta” (Wawrów),
- bar „Janeczek” (Wawrów),
- bary (Czechów, Lipki Wielkie, Jastrzębnik),
- bar „Tawerna” (Janczewo),

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

- bar „Solej” (Janczewo),
- pub z możliwością organizacji imprez tanecznych (Janczewo),
- bar „Zacisze” (Santok),
- dwa puby (Santok),
- bar „Roman” (Stare Polichno),
- sezonowy bar przy promenadzie (Santok),
- dwa kluby taneczne w Lipkach Wielkich: przy restauracji „Jubilatka” oraz dyskoteka „Laguna”.

Infrastruktura uzupełniająca

Infrastruktura uzupełniająca odgrywa bardzo istotną rolę w rozwoju turystyki, bowiem uatrakcyjniła pobyt i dodatkowo zagospodarowuje czas wypoczywających turystów, którzy obecnie oczekują więcej niż oferty wynikającej z walorów naturalnych i antropogenicznych obszaru. Infrastruktura uzupełniająca pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru.

Obiekty sportowe

- boiska sportowe do piłki nożnej (Wawrów, Janczewo, Santok, Stare Polichno, Lipki Wielkie),
- mini tor żużlowy (Wawrów),
- przyszkolne sale gimnastyczne (Wawrów, Santok),
- przyszkolne boiska do koszykówki i siatkówki (Janczewo, Santok, Lipki Wielkie),
- tereny rekreacyjne na promenadzie (siatkówka, koszykówka, piłka nożna (Santok),
- siłownie (Gminny Ośrodek Kultury, Ośrodek Zdrowia w Lipkach Wielkich),
- dwa ośrodki jeździeckie.

Ponadto w budowie znajduje się sala gimnastyczna z trybunami i gabinet odnowy biologicznej.

Infrastruktura wodna

- przystań wodna w Santoku,
- funkcjonujący w sezonie prom do rezerwatu archeologicznego,
- pływający w sezonie wiosenno-letnim statek wycieczkowy na linii Gorzów – Santok.

Obiekty kulturalne

Gminny Ośrodek Kultury o powierzchni użytkowej 700 m², ze sceną, rozbudowanym zapleczem kuchennym, sprzętem nagłośniającym. Przystosowany do emisji filmów w tzw. kinie objazdowym.

Szlaki turystyczne

Gmina Santok posiada dosyć szeroką ofertę szlaków turystycznych przystosowanych do uprawiania turystyki aktywnej: pieszej, rowerowej i wodnej.

Szlaki piesze

- szlak żółty: Gorzów Wlkp. – Czechów – Janczewo – Galewo – Santok o dł. 17,6 km,
- szlak niebieski: Równo – Barlinek – Santoczno – Santok – Murzynowo – Skwierzyna – Lubniewice o długości 107,6 km. W drugim wariantcie szlak prowadzi ze Skwierzyny przez Murzynowo, Santok, rezerwat „Buki Zdroińskie”, jezioro Wełmino, Santoczno, jezioro Mrowinko, jezioro Lubia, Lipy, Moczydło do Barlinka i posiada długość ok. 66 km,
- również na terenie rezerwatu „Buki Zdroińskie” są zlokalizowane szlaki piesze: szlak jezioro Wełmino Duże – rezerwat „Buki Zdroińskie” –Galewo – Santok (długość 17 km) oraz szlak Gorzów Wlkp. – Czechów – Janczewo – jezioro Nierzym – Zdroisk – rezerwat „Buki Zdroińskie” – Santok (długość 36 km).

Szlaki rowerowe

- Szlak niebieski; Gorzów Wlkp. - Czechów - Santok - Brzezinka - Górki Noteckie - rezerwat "Buki Zdroiskie" - Santoczno (dł. 32 km), trasa ścieżki wytyczona i oznakowana
- Gorzów Wlkp. - Czechów - Janczewo - jez. Nierzym - Santoczno - Zdroisk - Rez. "Buki Zdroiskie" - Santok (dł. 36 km); wariant II z jeziora Nierzym bezpośrednio do Zdroiska i dalej rez. "Buki Zdroiskie" - Santok (dł. 28 km); ścieżki używane, nie oznakowane, projektowane do zagospodarowania.
- Gorzów Wlkp. - Czechów - Santok - Stare Polichno - Lipki Wlk. - Gościm (dł. 38 km) ścieżka używana, nie oznakowana, projektowane do zagospodarowania
- Gorzów Wlkp. - Czechów - Santok - Lipki Małe - Górki Noteckie (dł. 22 km) trasa nie oznakowana, projektowana do zagospodarowania.

Warto odnotować również, iż pomiędzy Czechowem, a Santokiem, oraz w samym Santoku znajdują się stacje rowerowe, a wszystkie turystyczne szlaki rowerowe i piesze połączone są z siecią ścieżek leżących poza terenem gminy.

Kajakowe szlaki wodne

Swe szlaki wodne Santok zawdzięcza idealnemu położeniu u zbiegu dwóch żeglownych rzek: Warty i Noteci, które wchodzą w skład systemu drogi wodnej Odra – Wisła, będącej jednocześnie fragmentem europejskiej drogi wodnej E – 70, prowadzącej z zachodu kontynentu na wschód. Należą do nich:

- Spływ Notecią; ujście Drawy (Bielice) - Drezdenko - Gościniec - Lipki Małe - Santok - Gorzów Wlkp. (dł. 50 km). Szlak można wydłużyć i rozpocząć spływ od malowniczej, o zmiennym krajobrazie, rzeki Drawy płynącej przez Drawieński Park Krajobrazowy - długość szlaku do Gorzowa - 180 km. Na całej długości można znaleźć dogodne miejsca do biwakowania.
- Spływ Wartą; Międzychód - Skwierzyna - Santok - Gorzów Wlkp. - Kostrzyn (dł. 137 km).
- Spływ Obrą; Trzciel - Międzyrzecz - Górzycza - Bledzew - Skwierzyna - Santok (dł. 143 km).

5.12.5. Obecna sytuacja rynku turystycznego gminy

Na podstawie pobytu na terenie gminy Santok otrzymanych z Urzędu informacji i materiałów oraz przeprowadzonego audytu turystycznego i własnych analiz można określić główne formy turystyki, które są obserwowane na terenie gminy obecnie:

- turystyka aktywna - wodna – polski i międzynarodowy ruch turystyczny na Warcie i Noteci na małych jednostkach,
- turystyka aktywna - sporty wodne: kajakarstwo,
- turystyka aktywna – rowerowa – na bazie istniejących oznakowanych i nieoznakowanych ścieżek rowerowych oraz dwóch stanic rowerowych,
- wędkarstwo,
- myślistwo,
- turystyka kulturowa – na bazie zachowanych na terenie gminy obiektów zabytkowych, głównie archeologicznych (w mniejszym zakresie),
- turystyka przyrodniczo-krajoznawcza – ukierunkowana na wrażenia estetyczne związane z walorami krajobrazu i przyrody gminy. Sprzyjają jej wytyczone szlaki turystyczne, ciekawe florystyczne rezerваты przyrody oraz pomniki przyrody zachowane na terenie gminy,
- rekreacja – grzybobrania, spacer.

Na terenie gminy Santok dominują pobyty weekendowe i krótkoterminowe mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego, dla których stała się ona zapleczem turystycznym.

5.12.6. Wnioski z audytu turystycznego gminy Santok

W procesie konstruowania produktu turystycznego gminy Santok największe znaczenie ma wielopłaszczyznowo rozpatrywane jej położenie geograficzne, bo ono będzie najbardziej determinowało charakter i rodzaj projektowanych form rozwoju turystyki.

Bliskość zachodniej granicy Polski (szczególnie w perspektywie przystąpienia do Unii Europejskiej) wymusza przygotowanie kilku produktów turystycznych dla turystów zagranicznych, szczególnie Niemców. W tym aspekcie atuty Santoka to możliwość uprawiania turystyki wodnej (o tym poniżej) oraz ślady kultury materialnej na rubieżach państwa.

Z kolei bliskość aglomeracji gorzowskiej powoduje, iż teren gminy powinien się stać naturalnym zapleczem turystycznym i rekreacyjnym dla jej mieszkańców. Będą to głównie pobyty weekendowe i krótkoterminowe. Dla tego segmentu odbiorców oferta gminy to przede wszystkim akweny wodne (łódzie motorowe, kajakarstwo, wędkarstwo, rekreacja), szlaki turystyczne (piesze i rowerowe) umożliwiające dotarcie do ciekawych krajobrazowo, przyrodniczo i kulturowo miejsc oraz obfitujące w grzyby kompleksy leśne. Dodatkowym atutem jest możliwość uprawiania turystyki jeździeckiej w istniejących na terenie gminy ośrodkach. Istotną rolę odgrywają również ciekawe imprezy, które są organizowane.

Położenie Santoka przy ujściu Noteci do Warty przy założeniu, że obie rzeki są żeglowne, będąc częścią międzynarodowego szlaku wodnego E-70 (z zachodu na wschód) predestynuje Santok do rozwoju różnych form turystyki wodnej. Oferta ta powinna być skierowana do obu wyżej wymienionych segmentów turystów: zarówno do mieszkańców Polski (z najbliższej i dalszej okolicy), jak i do turystów zagranicznych, wśród których turystyka wodna, w dziewiczym fragmentami terenie, z możliwością obserwacji natury, jest coraz bardziej popularna.

Tak więc można stwierdzić, że Santok posiada wystarczający potencjał do rozwoju różnych form turystyki. Jedną z barier rozwój ten opóźniająca jest bardzo uboga infrastruktura turystyczna.

Dotyczy to w szczególności bazy noclegowej, której w gminie w zasadzie nie ma. Alternatywą dla budowy kosztownych hoteli i pensjonatów jest rozwój agroturystyki powodującej dodatkowo ożywienie gospodarcze i społeczne mieszkańców.

Zdecydowanie lepsza jest sytuacja bazy gastronomicznej i obiektów sportowych. Na terenie gminy istnieje również kilka szlaków turystycznych: pieszych, rowerowych oraz kajakowych, stanowiących bazę do uprawiania różnych form wypoczynku. Infrastruktura wodna (stała i mobilna) dobitnie świadczy o preferowanych kierunkach rozwoju

---

Program Rozwoju Produktu Turystycznego oraz Kreacja Marki dla Gmin Nadnoteckich

Santoka. Świadczą o tym również imprezy, niezwykle ciekawe i dokładnie przemyślane, mające stanowić atrakcję dla przybywających gości. Są to m.in. turnieje rycerskie, zawody w powożeniu zaprzęgami, maratony kajakowe oraz przede wszystkim Zlot Wodniaków z Euroregionu „Pro Europa Viadrina” i Flis Notecki.

6 Analiza S.W.O.T.

Na podstawie analizy walorów turystycznych została przeprowadzona wspólna analiza S.W.O.T⁷ dla 12 objętych programem miast i gmin nadnoteckich. W pierwszej części zostały zidentyfikowane i określone najważniejsze silne i słabe strony Regionu (tzw. „analiza wnętrza”). Kolejna część odnosi się do otoczenia Regionu, wskazując na główne szanse i zagrożenia rynkowe.

---

⁷ SWOT jest akronimem angielskich słów: STREHGHTS (mocne strony), WEAKNESSES (słabe strony), OPPORTUNITIES (szanse) i THREAT (zagrożenia).

6.1. Analiza silnych i słabych stron gmin nadnoteckich w zakresie rozwoju turystyki

Silne i słabe strony zostały zestawione w poniższej tabeli

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ☺ położenie nad żeglowną rzeką Noteć ☺ podejmowane działania proekologiczne, ochrona środowiska naturalnego, w tym działania podejmowane w kierunku poprawy czystości wód ☺ bogactwo walorów naturalnych (kompleksy leśne, jeziora) umożliwiających uprawianie różnych form turystyki, rekreacji i wypoczynku (wędkarstwo, grzybobranie, wycieczki piesze, rowerowe) ☺ istniejące na terenie objętym projektem rezerваты i pomniki przyrody oraz obszary chronionego krajobrazu ☺ zachowane obiekty zabytkowe (architektura XIX –wieczna - neogotycka, konstrukcja szachulcowa, zespoły parkowo-pałacowe, stanowiska archeologiczne) ☺ duża aktywność społeczna mieszkańców niektórych gmin ☺ bliskość dużych aglomeracji miejskich (Bydgoszcz, Gorzów Wlkp., Piła) możliwości rozwoju turystyki weekendowej ☺ potencjał do rozwoju agroturystyki ☺ krajobraz łąk nadnoteckich, ostoja wielu rzadkich gatunków ptactwa ☺ tereny bogate w zwierzynę m.in. w zwierzynę łowną, umożliwiające uprawianie myślistwa ☺ ciekawe imprezy organizowane przez niektóre gminy ☺ dosyć dużo szlaków turystycznych (pieszych i rowerowych) ☺ dosyć dobrze rozwinięta infrastruktura o charakterze sportowym ☺ dobra lub bardzo dobra dostępność komunikacyjna większości gmin 	<ul style="list-style-type: none"> ☹ niedostatecznie rozwinięta infrastruktura hotelowa, brak hoteli o standardzie ** i *** ☹ słaba i częściowo sezonowa infrastruktura gastronomiczna – niewyszukane menu ☹ bardzo słabo rozwinięta agroturystyka ☹ brak lub słabo rozwinięta infrastruktura paraturystyczna (z wyłączeniem obiektów sportowych) ☹ niedostateczna działalność promocyjna w zakresie turystyki, w tym głównie brak punktów informacji turystycznej ☹ brak silnych podmiotów sektora turystycznego w zakresie promocji i dystrybucji oferty lokalnej turystyki ☹ zanieczyszczenie Noteci ☹ brak kultywowanych tradycji, folkloru ☹ brak wyspecjalizowanych kadr do obsługi ruchu turystycznego ☹ brak spakietowanej oferty turystycznej w odniesieniu do różnych form turystyki (wędkarstwo, konie, rowery, myślistwo etc.) ☹ brak wyróżniającej się w skali kraju oferty turystycznej

6.2. Analiza szans i zagrożeń

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie Noteci jako drogi wodnej łączącej Wisłę i Odrę, wchodzącej w skład europejskiej drogi wodnej w zachodu na wschód • rozwój wodniactwa, kajakarstwa oraz innych sportów wodnych • rosnące zainteresowanie polskimi drogami wodnymi i tym rodzajem turystyki w kraju i za granicą • szybka poprawa jakości wód w Noteci i innych zbiornikach wodnych • dostęp do źródeł finansowania projektów turystycznych z budżetu Unii Europejskiej • rozbudowa sieci szlaków turystycznych, a szczególnie rowerowych • rozwój turystyki weekendowej i krótkoterminowej • aktywna działalność Związku Miast i Gmin Nadnoteckich, ukierunkowana na realizację inwestycji oraz promocję turystyki wodnej na Noteci 	<ul style="list-style-type: none"> • pogarszanie się jakości wód Noteci • niekorzystne tendencje w turystyce przyjazdowej (spadek liczby przyjazdów również na zachodniej granicy) • naturalny proces zanikania turystyki sentymentalnej wśród Niemców • rosnące ubożenie społeczeństwa polskiego i w konsekwencji spadek aktywności turystycznej • degradacja środowiska naturalnego, w tym unikalnych zespołów przyrodniczych • kryzys gospodarczy kraju, pogarszająca się sytuacja finansów publicznych, co może skutkować zmniejszeniem środków na inwestycje

6.3. Podsumowanie

Silne i słabe strony	Stosunkowo zrównoważona struktura silnych i słabych stron miast i gmin nadnoteckich. Występuje jednak przewaga silnych stron, która przejawia się przede wszystkim w położeniu nad żeglowną rzeką Noteć, walorach naturalnych, w które obfituje obszar (Dolina Noteci - flora i fauna, kompleksy leśne m.in. Puszcza Notecka, krajobraz, zbiorniki wodne), aktywnych i zaangażowanych ludziach, zachowanych charakterystycznych zabytkach (XIX-wieczna architektura neogotycka)
Szanse i zagrożenia	Przewaga szans rynkowych jest dosyć wyraźna, co wskazuje, iż kierunek obrany przez Związek Miast i Gmin Nadnoteckich dotyczący rozwoju turystyki wodnej na Noteci oraz ogólnej aktywizacji obszaru pod względem turystycznym jest słuszny . Region posiada możliwości rozwoju turystyki nie tylko w oparciu o walory naturalne (turystyka przyrodnicza), ale również w agroturystyki, turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej (konie, wędkarstwo, myślistwo, ornitologia), aktywnej (pieszej i rowerowej)
Wnioski	<p>Strategia tzw. harmonijnego rozwoju bazy turystycznej obszaru oraz strategia dyferencjacji na rynku ofert turystycznych poprzez kreację i wdrożenie koncepcji rozwoju zintegrowanego produktu turystycznego Regionu.</p> <p>Do elementów realizacji strategii powinny należeć m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opracowanie i wdrożenie koncepcji budowy i rozwoju markowych produktów turystycznych, pozwalających na budowę silnego wizerunku Regionu; • oparcie elementów promocji o wypracowany znak – logo promocyjne Regionu oraz hasło przekazujące główny benefit marki; • opracowanie grupy imprez zgodnych z założonym wizerunkiem Regionu i wypracowaną koncepcją zintegrowanego produktu turystycznego obszaru; • <u>opracowanie planu komunikacji marketingowej Regionu z otoczeniem.</u>

7 ZINTEGROWANY PRODUKT TURYSTYCZNY REGIONU

Terminowi „produkt turystyczny” przypisuje się dwojakie znaczenie. Szerokie znaczenie jest kompozycją tego, co turysta czyni w czasie podróży turystycznej i w miejscu docelowego pobytu dołączając do tego walory, urządzenia i usługi turystyczne z których korzysta. W nieco innym ujęciu produkt turystyczny jest definiowany jako wszystkie dobra i usługi tworzone i kupowane w związku z wyjazdem poza miejsce stałego zamieszkania, zarówno przed rozpoczęciem podróży, w jej trakcie i w czasie pobytu poza stałym miejscem zamieszkania.

Produktem turystycznym nazywamy wszystko to, co turysta kupuje (np. usługi transportowe, noclegowe, gastronomiczne, kulturalne). Znaczenie to odpowiada bezpośrednio marketingowemu rozumieniu produktu.

Produkt turystyczny tworzą zatem:

a) dobra i urządzenia turystyczne:

- podstawowe - naturalne i kulturowe (antropogeniczne) walory turystyczne,
- komplementarne - dobra materialne i usługi świadczone turystom (transport, baza noclegowa i gastronomiczna), czyli infrastruktura turystyczna,

b) usługi turystyczne:

- podstawowe - umożliwiające dojazd do miejsca czasowego pobytu, pobyt w nim i powrót do miejsca zamieszkania (świadczone są przez komplementarne dobra i urządzenia turystyczne),
- komplementarne - świadczone w powiązaniu z walorami turystycznymi (pilotaż, przewodnictwo, imprezy rekreacyjne, wypożyczalnie sprzętu do turystyki aktywnej, imprezy kulturalne).

Praktyczne kształtowanie wymienionych elementów produktu turystycznego wraz z ich powiązaniem wewnętrznymi określić można łącznie, jako tworzenie zintegrowanego produktu turystycznego. Za jedną z najistotniejszych cech produktu turystycznego uznać należy jego komplementarność.

Polega ona na tym, że potrzeby w zakresie turystyki są zaspokajane za pomocą dóbr i usług turystycznych.

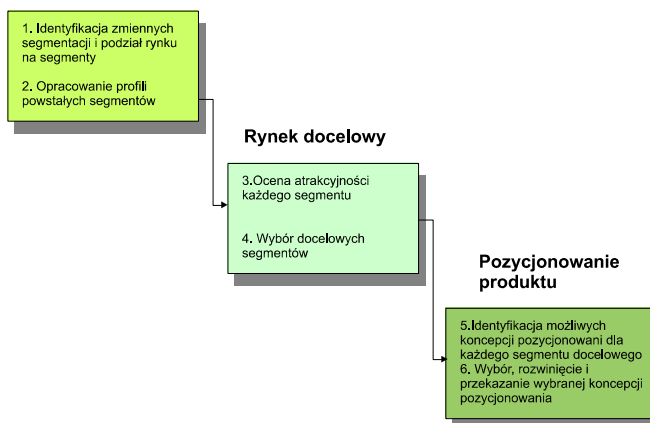
7.1. Proces tworzenia produktu turystycznego

Zintegrowany produkt turystyczny jest wynikiem procesu analizy walorów naturalnych i antropogenicznych, możliwości rynkowych oraz preferencji konsumentów. Produkt turystyczny to główna myśl dla wiązki dóbr i usług turystycznych spajająca je w jeden, zrozumiały i atrakcyjny dla turysty produkt. Atrakcyjny produkt turystyczny dodaje wartości do walorów turystycznych oraz usług świadczonych w regionie, poprzez ich zintegrowanie, wyeksponowanie wartości dla klienta i lepszą ich sprzedaż (m.in. poprzez możliwość zbudowania marki).

Schemat budowania produktu turystycznego regionu został zaadaptowany (po uwzględnieniu specyfiki rynku turystycznego) z metodologii marketingowej stosowanej przy budowaniu produktów markowych.

Etapy opracowania produktu

Segmentacja rynku

Źródło: na podstawie Ph. Kotler, *Marketing...*, s. 243

Składa się on z następujących etapów:

- 1) Identyfikacja zmiennych segmentacji i podział rynku na segmenty. Etap polegający na określeniu, które z punktu widzenia rynku i produktu zmienne (spośród zmiennych geograficznych, demograficznych, psychograficznych czy behawioralnych) najlepiej charakteryzują homogeniczne grupy klientów.
- 2) Opracowanie profili powstałych segmentów – określenie w segmentach dominujących, wyróżniających daną grupę postaw,

zachowań, cech demograficznych. Każdy segment zostaje nazwany na podstawie dominującej cechy charakterystycznej.

- 3) Ocena atrakcyjności każdego segmentu – określenie wielkości (wartościowo i ilościowo) i potencjału (możliwości wzrostu) każdego z interesujących nas segmentów.
- 4) Wybór docelowych segmentów – wybranie segmentów, dla których będzie budowana oferta. Wybór ten powinien być oparty o kryteria wielkości rynku, istniejącej i możliwej konkurencji oraz potencjału rozwojowego. Kryterium stanowi także atrakcyjność możliwej do zaprezentowania oferty dla danego segmentu.
- 5) Identyfikacja możliwych koncepcji pozycjonowania dla każdego segmentu docelowego. Etap ten polega na takim określeniu produktu, aby był on: atrakcyjny dla odbiorcy (zaspokajał jego potrzeby), a jednocześnie różny od produktów konkurencji. Różnica ta, w przypadku produktu turystycznego powinna być:
  - ważna: dostarcza znaczących korzyści dla większości turystów odwiedzających lub mogących odwiedzić region;
  - wyróżniająca: nie jest używana przez inne ośrodki turystyczne;
  - korzystniejsza: ułatwia zaspokojenie potrzeb turysty (wypoczynku, poznania itd.) w dogodniejszy sposób;
  - komunikatywna: jest zrozumiała i widoczna dla nabywców;
  - dostępna: turysta jest w stanie za nią zapłacić;
  - zyskowna: wprowadzenie jej może być źródłem zysków.
- 6) Wybór, rozwinięcie i przekazanie wybranej koncepcji pozycjonowania – to de facto materializacja pomysłu na produkt oraz opracowanie narzędzi komunikacji marketingowej, m.in. marki, planu komunikacji itd.

7.2. Segmentacja, wytyczne strategii

Segmentami rynku są duże grupy w obrębie rynku, charakteryzujące się wspólnymi cechami, mające podobne potrzeby i preferencje. Zmienne segmentacji to cechy, według których możemy podzielić uczestników danego rynku. Wybór tych zmiennych zależy od rodzaju rynku, cech produktu itd.

W turystyce podstawowymi zmiennymi są:

- zmienne geograficzne: region, wielkość miasta, typ obszaru ze względu na gęstość zaludnienia, klimat,
- zmienne demograficzne: wiek, płeć, liczba członków rodziny,
- zmienne psychograficzne: styl życia, osobowość.

Identyfikacja obecnych i potencjalnych segmentów rynku dla Miast i Gmin Nadnoteckich oparta została na:

- wizji lokalnej przeprowadzonej przez konsultantów PART S.A.,
- spotkaniach z przedstawicielami władz miast i gmin oraz lokalną branżą turystyczną,
- analizie źródeł wtórnych: dokumentów, folderów, ulotek, przewodników,
- treści stron internetowych.

7.2.1. Profile segmentów

Na podstawie wyżej wymienionych prac zidentyfikowano, zgodnie z wcześniej wymienionymi założeniami, następujące segmenty rynku:

„Turystyka wodniacka” – oparta na Noteci oraz innych rzekach i zbiornikach wodnych (jeziorach, oczkach wodnych). Są to miłośnicy sportów i rekreacji wodnej. Strategiczny klient obszaru, oczekujący kompleksowej infrastruktury, ciekawej oferty związanej nie tylko z wodą oraz atrakcyjnych imprez.

„Turystyka kwalifikowana/aktywna” – osoby lubiące aktywnie wypoczywać (jeździectwo, turystyka rowerowa oraz aktywność sportowa). Osoby te chętnie uczestniczą w zawodach sportowych, imprezach, korzystają ponadto oferty gastronomicznej (pubów, kawiarni, restauracji).

„Dzieci i młodzież–turystyka edukacyjno–rekreacyjno– aktywna” – zorganizowane grupy dzieci i młodzieży. Przyjazdy edukacyjne w oparciu o specyficzną ofertę regionu (szczególnie o jego walory przyrodnicze – unikatowa i ciekawa fauna i flora, pomniki przyrody, rezerваты etc.), w mniejszym stopniu oparte o walory antropogeniczne – grodziska, zabytki kultury materialnej.

„Turystyka przyrodniczo-krajoznawcza” – osoby indywidualne podróżujące po Polsce. Grupa ta jest zainteresowana walorami poznawczymi regionu, przyrodniczymi, krajoznawczymi, kulturowymi. Aby zachęcić ich do przyjazdu niezbędna jest dobra kuchnia, hotele.

„Turyści weekendowi” (średnia długość pobytu 2 – 4 dni) – osoby indywidualne w młodym i średnim wieku oraz rodziny o profilu 2+, podróżujące w weekendy, szczególnie w „długie”. Turyści poszukujący możliwości ciekawego spędzenia czasu. Zainteresowani wypoczynkiem, rekreacją, rozrywką i zabawą. Konieczna ciekawa oferta imprez, ciekawa (tania) baza gastronomiczna i noclegowa.

„Hobbyści” – osoby w różnym wieku, młodzi ekolodzy, miłośnicy polowań na zwierzyńca na terenie lasów nadnoteckich, czy też obserwacji ptaków (tzw. polowania z aparatem).

„**Sportowcy**” – zorganizowane grupy turystów (obozy sportowe). Konieczne stworzenie warunków do uprawiania różnych sportów, treningów oraz wypoczynku.

7.2.2. Charakterystyka docelowych segmentów rynku

„**Turystyka wodniacka**” – przede wszystkim **turystyka wodna**, skupiona wokół Noteci (łódzie motorowe, małe jednostki, kajaki), a także wędkarstwo (w oparciu o inne istniejące w gminach akweny). Osoby uprawiające szeroko pojętą turystykę w oparciu o wodę są najważniejszym klientem obszaru. Osoby te chętnie uczestniczą w zawodach sportowych, imprezach, korzystają ponadto z pubów, kawiarni tj. oferty gastronomicznej.

Segment: Turystyka wodniacka	
Kryteria demograficzne, geograficzne	Wiek: 25 – 60 lat Płeć: wszyscy Wykształcenie: przeważnie średnie i wyższe Dochód: średnia krajowa i wyżej Geografia: kraj i zagranica (gł. Niemcy)
Styl życia, osobowość	Preferują wypoczynek aktywny. Są miłośnikami pływania, wędkowania Lubią przyrodę, ładne krajobrazy Cena odgrywa rolę drugorzędną Potrzebują odpowiedniego zaplecza na lądzie (mariny) Lubią uczestniczyć w ciekawych imprezach wodnych
Motywy	Realizacja zainteresowań (pasja). Wypoczynek – kontakt z naturą. Wyjazd z grupą znajomych. Odpowiednie warunki uprawiania preferowanej formy wypoczynku (bezpieczeństwo sprzętu)

„**Turystyka kwalifikowana/aktywna** – osoby lubiące aktywnie wypoczywać (jeździectwo, turystyka rowerowa, wędrówki piesze). Osoby te chętnie uczestniczą w zawodach sportowych, imprezach, korzystają ponadto z pubów, kawiarni tj. oferty gastronomicznej.

Segment: Turystyka aktywna	
Kryteria demograficzne, geograficzne	<p>Wiek: 25 – 60 lat</p> <p>Płeć: wszyscy</p> <p>Wykształcenie: przeważnie średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i wyżej</p> <p>Geografia: kraj i zagranica</p>
Styl życia, osobowość	<p>Poszukują aktywnych form wypoczynku, stąd ważne są możliwości, które oferuje region (ścieżki rowerowe, wypożyczalnie sprzętu, obiekty sportowe)</p> <p>Poszukują ciekawych miejsc na krótki pobyt, zainteresowani są również kulturą i historią miejsca.</p> <p>Cenią walory naturalne, poszukują ciszy, spokoju, kontaktu z otoczeniem.</p> <p>Interesują ich dodatkowe atrakcje na świeżym powietrzu: ognisko, pieczenie dzika, grill.</p> <p>Zainteresowani ofertą pobytu kwiecień – październik</p> <p>Cena jest istotnym kryterium przy wyborze bazy noclegowej bądź gastronomicznej, wybierają jednak średni dobry standard (pensjonaty, ośrodki wypoczynkowe, hotele)</p> <p>Preferują wypoczynek aktywny.</p>
Motywy	<p>Realizacja zainteresowań (pasja).</p> <p>Wypoczynek – kontakt z naturą.</p> <p>Wyjazd z grupą znajomych.</p> <p>Dobre warunki uprawiania preferowanej formy wypoczynku.</p>

„Dzieci i młodzież – turystyka edukacyjno – rekreacyjno – aktywna” – zorganizowane grupy dzieci i młodzieży. Przyjazdy edukacyjne w oparciu o specyficzną ofertę regionu.

Segment: „zielone szkoły”	
Kryteria demograficzne, geograficzne	Wiek: 8 -18 lat Płeć: wszyscy Geografia: głównie teren województw kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, lubuskiego
Preferencje	Liczne atrakcje na świeżym powietrzu. Edukacja przyrodnicza, kulturowa, historyczna, ekologiczna. Aktywne formy wypoczynku. Zainteresowani wyjazdem w okresie wiosny i jesieni.
Motywy	Motywy poznawcze: kultura, geografia, przyrodoznawstwo, historia. Realizacja programu szkolnego Walory naturalne i antropogeniczne terenu. Cena jest istotnym kryterium przy wyborze bazy noclegowej oraz gastronomicznej. Wybierają tanią ofertę (schroniska PTTK, PTSM lub inne, hostele, tanie pensjonaty, tanie ośrodki wypoczynkowe). Pobyty najczęściej 2-4 dniowe.

„**Turystyka przyrodniczo-krajoznawcza**” – osoby indywidualne podróżujące po Polsce. Grupa ta jest zainteresowana walorami poznawczymi regionu, w przypadku gmin nadnoteckich są to głównie walory przyrodnicze, w mniejszym stopniu kulturowe. Aby zachęcić ich do przyjazdu niezbędna jest dobra kuchnia, odpowiednia baza noclegowa oraz łatwość dotarcia do ciekawych roślin, rzadkich zwierząt oraz ciekawych form przyrody ożywionej i nieożywionej.

Segment: Turystyka przyrodniczo/krajoznawcza	
Kryteria demograficzne	Wiek: 25 – 45 lat Płeć: wszyscy
Styl życia, osobowość	Podczas podróży poszukują ciekawych miejsc na krótki pobyt, miejsc atrakcyjnych pod względem krajobrazowym, ciszy, spokoju, chętnie wykorzystują dostępne atrakcje. Przywiązują znaczenie do ekologii i kontaktu z przyrodą. Przyciąga ich dobra kuchnia. Turysta całoroczny. Cena jest istotnym kryterium przy wyborze bazy noclegowej bądź gastronomicznej, wybierają jednak średni dobry standard (pensjonaty, ośrodki wypoczynkowe, hotele) Preferują podróżowanie samochodem.
Motywy	Cenią walory naturalne, poszukują ciszy, spokoju, kontaktu z otoczeniem. Możliwość spotkań i poznania ludzi. Rozrywka wykorzystująca unikalność miejsca.

„Turyści weekendowi” – (średnia długość pobytu 2 – 4 dni) – osoby indywidualne w młodym i średnim wieku oraz rodziny o profilu 2+, podróżujące w weekendy, szczególnie w „długie”. Turyści poszukujący możliwości ciekawego spędzenia czasu. Zainteresowani wypoczynkiem, rekreacją, rozrywką i zabawą. Konieczna ciekawa oferta imprez, ciekawa tania baza gastronomiczna i noclegowa.

Segment: Turyści weekendowi	
Kryteria demograficzne	<p>Wiek: 25 – 45 lat</p> <p>Płeć: wszyscy</p> <p>Faza cyklu rozwoju rodziny: osoby samotne, młode i średnie małżeństwo „puste gniazdo” oraz rodziny o profilu 2+</p> <p>Wykształcenie: przeważnie średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i wyżej</p>
Styl życia, osobowość	<p>Poszukują wypoczynku i rekreacji, chętnie wykorzystują dostępne atrakcje.</p> <p>Poszukują ciekawych miejsc na krótki pobyt, zainteresowani kulturą i historią miejsca.</p> <p>Poszukują miejsc do uprawiania turystyki aktywnej (rowery, konie, kajaki).</p> <p>Spędzają czas najczęściej w gronie znajomych.</p> <p>Przywiązują znaczenie do ekologii, kontaktu z przyrodą.</p> <p>Cenią rozrywkę, koncerty, dyskoteki, chodzą do pub’ów, restauracji.</p> <p>Zainteresowani ofertą pobytu kwiecień – październik</p> <p>Spędzają najczęściej ok. 2-3 dni lub przy dłuższych weekendach od 4 do 8 dni.</p> <p>Cena jest istotnym kryterium przy wyborze bazy noclegowej bądź gastronomicznej, wybierają jednak średni dobry standard (pensjonaty, ośrodki wypoczynkowe, hotele)</p> <p>Preferują wypoczynek aktywny.</p> <p>Preferują podróżowanie samochodem.</p>
Motywy	<p>Poznanie kultury, historii, udział w imprezach, odpoczynek w ciekawym miejscu</p> <p>Walory naturalne, cisza, spokój, kontakt z otoczeniem.</p> <p>Możliwość spotkań i poznania ludzi.</p> <p>Rozrywka wykorzystująca unikalność miejsca.</p>

„**Hobbyści**” – osoby w różnym wieku, młodzi ekolodzy, miłośnicy polowań na zwierzynę na terenie lasów nadnoteckich, czy też obserwacji ptaków (tzw. polowania z aparatem - fotosafari).

Segment: „Hobbyści”	
Kryteria demograficzne, geograficzne	Wiek: nieistotny Płeć: wszyscy Geografia: głównie województwo kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, lubuskie, ale również pozostałe regiony kraju i zagranica
Preferencje	Ciekawie zorganizowane imprezy i wydarzenia dla grup o specjalnych zainteresowaniach Dostęp do miejsc umożliwiających aktywne spędzenie czasu, zgodnie z zainteresowaniami
Motywy	Realizacja zainteresowań wymagających odpowiedniego zaplecza i infrastruktury

„**Sportowcy**” – zorganizowane grupy turystów (obozы sportowe). Stworzenie warunków do uprawiania różnych sportów, treningów oraz wypoczynku.

Segment: Sportowcy	
Kryteria demograficzne, geograficzne	Wiek: 10 – 30 lat Płeć: wszyscy Geografia: głównie województwo kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, lubuskie, ale również pozostałe regiony kraju
Styl życia, osobowość	Poszukują miejsca posiadającego bogatą infrastrukturę sportową. Preferują styl życia. Cenią kontakt z przyrodą Zainteresowani ofertą pobytu kwiecień-wrzesień.
Motywy	Dobre warunki do uprawiania preferowanej formy sportu. Szeroka oferta turystyki aktywnej. Wypoczynek – kontakt z naturą. Akceptowalna cena noclegu i wyżywienia.

7.2.3. Ocena atrakcyjności segmentów – wybór segmentów docelowych

Etap analizy obecnych grup turystów oraz stanu zagospodarowania turystycznego dwunastu miast i gmin nadnoteckich doprowadził do wyboru docelowych segmentów rynku, odpowiadających obecnej i planowanej atrakcyjności turystycznej omawianego obszaru.

W toku prac nad definiowaniem segmentów oceniano również ich znaczenie dla gospodarki turystycznej regionu oraz potencjał wzrostowy. W wyniku rozmów z osobami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki na obszarze objętym programem i ich oceny sytuacji rynkowej, ustalono hierarchię segmentów docelowych według ich znaczenia gospodarczego, możliwości rozwoju oferty oraz wykorzystania walorów turystycznych dwunastu omawianych miast i gmin.

Segmentem strategicznym dla miast i gmin nadnoteckich powinni pozostać **wodniacy**, osoby zorientowane na uprawianie turystyki wodnej: amatorzy łodzi motorowych, małych jednostek, kajaków, a także miłośnicy wędkarstwa. Bazą do rozwoju tego rodzaju turystyki i produktów turystycznych jest dolina Noteci (rzeka, kanały, starorzecza) oraz inne rzeki i zbiorniki wodne (jeziora, oczka wodne) położone na terenie objętym projektem. Rozwój tej części produktu turystycznego wymaga stworzenia odpowiedniej infrastruktury w postaci kompleksowych i nowoczesnych przystani wodnych, wypożyczalni sprzętu wodnego, ośrodków wędkarskich, a także zaprogramowania szeregu ciekawych imprez.

Segment wodniacki łączy się z turystami indywidualnymi i grupami zorganizowanymi nastawionymi na uprawianie **turystyki aktywnej i kwalifikowanej**. Ci klienci będą korzystać z oferty dotyczącej turystyki jeździeckiej, rowerowej, wycieczek pieszych oraz infrastruktury o charakterze rekreacyjno-sportowej. Dla tego segmentu ważne jest przygotowanie ciekawych i dobrze oznaczonych szlaków turystycznych (wraz z mapami), niedrogiej bazy noclegowej oraz bazy gastronomicznej o przyzwoitym standardzie.

Kolejnym segmentem są **zorganizowane grupy dzieci i młodzieży szkolnej**, czyli tzw. „zielone szkoły”, a także grupy dzieci przyjeżdżające na kolonie, obozy, w tym sportowe, językowe i inne. Jest to klient bardzo atrakcyjny dla gestorów niedrogiej bazy noclegowej, gastronomicznej. „Zielone szkoły” są zainteresowane przyjazdami w okresie wiosny i jesieni, czyli w okresie mniejszego nasilenia ruchu turystycznego. Należy w tym celu przygotować ciekawą ofertę programową, stworzyć odpowiednią infrastrukturę zapewniającą poza możliwością prowadzenia zajęć, również rozrywkę, a więc przygotować propozycje aktywnego spędzenia czasu.

Kolejny segment to **„turyści weekendowi”** podróżujący zarówno w ramach turystyki kulturowej, wypoczynkowej, jak i aktywnej. Jest to segment bardzo atrakcyjny, jeśli weźmie się pod uwagę położenie regionu. Istnieje jednak potrzeba przygotowania oferty produktowej, udogodnień oraz odpowiedniej infrastruktury turystycznej, kalendarza

impresz (również poza sezonem) oraz przygotowanie zaplecza noclegowo – gastronomicznego.

Dla omawianego obszaru istotne znaczenie ma również segment **hobbystów**, którzy przyjadą, aby uczestniczyć w polowaniach oraz fotosafari. Ich oczekiwania sprowadzają się do możliwości uprawiania swojego hobby oraz bazy noclegowej i gastronomicznej o odpowiednim standardzie.

7.3. Koncepcja zintegrowanego produktu turystycznego dla regionu

Produkt turystyczny jest w założeniu produktem złożonym, czyli zbiorem wielu elementów w tym usług, walorów (naturalnych i antropogenicznych), atrakcji turystycznych. Największym problemem przy projektowaniu zintegrowanego produktu turystycznego jest odpowiednie sprofilowanie docelowych grup odbiorców. W większości przypadków profil turysty jest nakreślony bardzo ogólnie. Stąd też bardzo istotne jest konsekwentne przeprowadzenie procesu projektowania produktu turystycznego dla regionu wg założonej i sprawdzonej metodologii.

Jak wspomniano niezbędnymi elementami do wykreowania produktu turystycznego są: określenie infrastruktury turystycznej oraz paraturystycznej, zanalizowanie walorów regionu i jego dostępności, a także wyszczególnienie potencjalnych grup odbiorców, do których kierowana jest oferta. Jednak najważniejszą częścią produktu jest **koncepcja**, która w bezpośredni sposób wpływa na rodzaj istniejącej i planowanej infrastruktury, wykorzystanie miejscowych walorów oraz grupy turystów, które będą zainteresowane stworzoną propozycją spędzania wolnego czasu. Turyści przyjeżdżający do miast i gmin nadnoteckich to klienci korzystający z dostępnych tu rozrywek, wydający przy okazji pieniądze na dojazd, nocleg, wyżywienie, pamiątki, miejscowe atrakcje oraz imprezy. Te elementy składają się na sposób funkcjonowania produktu przez cały rok i wszystkie dni tygodnia.

Optymalny produkt turystyczny powinien przede wszystkim odnosić się i zaspokajać potrzeby segmentów klientów, do których kierowana jest oferta. Kupujący, a więc także turyści wybierają te produkty, które postrzegają jako mające największą zdolność do zaspokajania ich potrzeb. Według Abrahama Masłowa ludzkie potrzeby dzielą się na: podstawowe, czyli fizjologiczne (głód, pragnienie, sen), bezpieczeństwa (opieka, bezpieczeństwo) i wyższe, czyli społeczne (przynależność, miłość, przyjaźń), uznania i szacunku (prestż, osiągnięcia), samorealizacji (ambicja, samourzeczywistnienie się). Wiadomo, że potrzeby podstawowe muszą być zaspokojone przed potrzebami wyższego rzędu.

Usługi turystyczne należą do grupy usług zaspokajających wiele potrzeb fizycznych, społecznych i psychologicznych, a są związane z motywem podróży, którym może być chęć ucieczki z istniejącego otoczenia, od rutyny, chęć poszukiwania nowych i odmiennych doświadczeń, odwiedzenie nowych miejsc. Podczas konstruowania produktów należy jednak pamiętać, że turyści chcą zaspokoić w tym samym czasie więcej niż jedną potrzebę. Produkty odnoszące największy sukces to te, które najlepiej odpowiadają na „wiązaną potrzebę” określonego segmentu rynku. Nie tylko jakość i atrakcje danego miejsca są motywujące, ale szeroko pojęta zdolność danego miejsca do pełnego zaspokajania różnych potrzeb.

Dlatego podczas konstruowania produktu należy pamiętać, że wypoczywający gość powinien spotkać się z ofertą uwzględniającą jego potrzeby i preferencje w ciągu całego dnia (przedpołudniem, popołudniem i wieczorem). Z tego powodu stworzony produkt turystyczny powinien być jak najbardziej różnorodny, a oferta możliwie szeroka.

Produkt bowiem jest wyznaczony nie tylko przez podstawowy element (tzw. rdzeń produktu), odpowiadający na podstawowe potrzeby, które decydują o motywach wyjazdu tj. wypoczynek, poznanie, rozrywka, regeneracja sił fizycznych, odwiedziny krewnych i znajomych, potrzeby szkoleniowe i zawodowe. Dla realizacji tych potrzeb konieczne jest korzystanie z usług transportowych, noclegowych, żywieniowych, wycieczek, imprez itp. Kompleks tych podstawowych usług tworzy produkt rzeczywisty, który wraz z rozwojem turystyki zwiększa się wraz z wzrostem konkurencji. Produkt poszerzony natomiast tworzą dodawane do produktu rzeczywistego usługi, które mają na celu uatrakcyjnienie pobytu, stworzenie przyjemności i dobrych warunków przebywania w danym terenie. Są to różnego rodzaju oferty rozrywki, możliwości odbywania wycieczek, uczestnictwo w imprezach. To one bardzo często decydują o wyróżnieniu danego produktu na rynku, zwiększają atrakcyjność oferty i są elementem walki konkurencyjnej.

Koncepcja, o której mowa powyżej wyznacza także jedne z najistotniejszych zadań dla władz miasta w ramach kreowania produktu turystycznego. Jest to ujmowanie celów strategicznych oraz harmonogram ich realizacji. Cele wyznaczone w tym dokumencie znajdują się w planach rozwoju i wydatkach miast i gmin na najbliższe dziesięć lat. Określenie harmonogramu realizacji celów, czyli podział na etapy spowoduje czytelne rozłożenie akcentów. Poważną barierą w realizacji inwestycji jest bardzo często brak tej etapowości ze względu na brak możliwości pozyskania finansowania na całość przedsięwzięcia jednorazowo.

Dla końcowego sukcesu nie bez znaczenia pozostaje oczywiście rola miejscowej ludności, od której zaangażowania i akceptacji będzie w dużej mierze zależeć ostateczny kształt i sposób funkcjonowania produktu turystycznego w takich aspektach jak: gościnność, życzliwość, elastyczność. Świadomość mieszkańców jest bardzo istotna, ponieważ

każde przedsięwzięcie w branży turystycznej, aby było skuteczne, potrzebuje akceptacji, aprobaty i przychylności środowiska, w którym ma być zrealizowane. Pamiętajmy, że turyści wyczuwają ten dobry klimat, a szczególnie okazywaną im życzliwość i serdeczność. W konsekwencji wpłynię to na dobre wspomnienia turystów, a więc chęć powrotu na teren objęty programem np. w następne wakacje lub długi majowy weekend oraz pozytywną opinię przekazaną znajomym.

7.3.1. Wyznaczniki do budowy produktów turystycznych miast i gmin nadnoteckich

Jak wskazują wyniki badań główną silną stroną obszaru 12 miast i gmin nadnoteckich jest środowisko naturalne. Położenie nad lub w pobliżu Noteci, uznawanej za jedną z najbardziej naturalnych rzek w Polsce, będącej jednocześnie rzeką żeglowną, bliskość Puszczy Noteckiej, Drawskiej i innych kompleksów leśnych, bogactwo fauny i flory oraz czystość środowiska to główne walory obszaru.

Istotnym atutem regionu są możliwości ukierunkowania na turystykę związaną z wykorzystaniem Noteci i innych cieków i zbiorników wodnych, turystykę aktywną i kwalifikowaną (jeździectwo, rowery, wędkarstwo, wyprawy piesze), typową rekreację oraz w mniejszym zakresie turystykę kulturową (wykorzystanie zabytkowych obiektów, imprezy kulturalne).

W trakcie prac ustalono, iż obok wymienionych form aktywności turystycznej (wodniactwo) największe możliwości rozwoju należy wiązać z turystyką edukacyjną skierowaną do grup dzieci i młodzieży, uzupełnioną propozycją turystyki aktywnej, w tym w oparciu o lepsze zagospodarowanie walorów naturalnych.

W wizerunku turystycznym gmin nadnoteckich głównymi atrybutami produktu powinny pozostać: Notec i inne zbiorniki wodne, kompleksy leśne, bogate we wszystkie dary lasu (owoce, grzyby, runo leśne). Istotną rolę pełnią także imprezy. W chwili obecnej największą wodną imprezą jest Flis Notecki, który cieszy się rosnącym powodzeniem i w bezpośredni sposób nawiązuje do walorów regionu.

W toku prac określono optymalny pożądany i silnie konkurencyjny profil turystyczny – wizerunek obszaru:

Obszar Doliny Noteci położony w otoczeniu lasów, czystej przyrody, bogaty w „skarby leśne”: grzyby, jagody, borówki, runo leśne, ptactwo, zwierzyńnię... Wokół liczne ciek wodne i zbiorniki wodne.

Obszar atrakcyjny dla amatorów sportów wodnych oraz rekreacji, miłośników turystyki aktywnej i kwalifikowanej oraz hobbystów, zapewniający ciekawą ofertę ekologiczno-edukacyjno-aktywną.

Obszar przyjazny dla rodzin, dzieci, młodzieży, stwarzający warunki do wypoczynku, zabawy i nauki.

Wnioski z prac nad koncepcją dotyczącą zintegrowanego produktu turystycznego obszaru miast i gmin nadnoteckich

Jak wspomniano istotnym czynnikiem przy ustaleniu koncepcji zintegrowanego produktu turystycznego jest możliwość rozwoju i kryterium akceptacji społecznej. Dobra koncepcja może liczyć na powodzenie, o ile jej mieszkańcy, gestorzy bazy turystycznej, gotowi będą ją zaakceptować, a przede wszystkim ją popierać i się z nią utożsamiać.

W ramach strategii „Atrakcyjny Region” proponujemy utworzenie zintegrowanego produktu turystycznego dla obszaru miast i gmin w oparciu o istniejące walory naturalne. Istniejące i projektowane walory antropogeniczne związane z ofertą edukacyjno-poznawczą, kulturalną oraz wypoczynkową i rekreacyjną to komplementarne wzbogacenie produktu. Szczególny nacisk w budowaniu oferty zwrócony zostanie na stworzenie optymalnych warunków dla rozwoju turystyki wodnej na Noteci oraz pozostałych ciekach i zbiornikach wodnych.

Wybrane hasło najlepiej opisujące koncepcję turystyczną regionu i jego pożądaną tożsamość to:

Noteć – naturalna i niezwykła

Zdefiniowaną koncepcję zintegrowanego produktu turystycznego oparto na możliwościach w zakresie rozwoju **turystyki wodnej, przyrodniczo-krajoznawczej, turystyki edukacyjno-poznawczej**, rosnącym potencjale uprawiania **turystyki aktywnej i kwalifikowanej** oraz okazji do stworzenia atrakcyjnej rynkowej oferty **rekreacyjno-wypoczynkowej** skierowanej głównie do indywidualnych turystów weekendowych.

Strategiczny rynek geograficzny programu to obszar województw kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, lubuskiego oraz województw sąsiednich, a także rynki zagraniczne głównie rynek niemiecki.

Eksponowanie walorów naturalnych regionu, ale również umiejętne wplecenie walorów kulturowych i historycznych, jest podstawą budowy i rozwoju proponowanego programu.

Zintegrowany produkt turystyczny dwunastu gmin nadnoteckich składa się z dwóch części. Pierwsza obejmuje koncepcję wspólnych produktów turystycznych, opartych na wspólnych powtarzalnych walorach regionu. Jednym z takich elementów kreatywnych jest Noteć, jako rzeka żeglowna i możliwości jej wykorzystania dla celów turystycznych.

Ten wspólny mianownik nie zwalnia autorów niniejszego dokumentu z poszukiwania elementów kreatywnych charakterystycznych dla poszczególnych gmin, co przekłada się na przedstawioną w części drugiej

koncepcję produktów turystycznych, odróżniających gminy nadnoteckie od siebie.

Tego typu podział został podyktowany specyfiką projektu. Celem nadrzędnym projektu jest przede wszystkim wykreowanie tożsamości i marki regionu, jako całości oraz integracja wszystkich władz samorządowych wokół idei promocji wodnego, turystycznego szlaku noteckiego. Z kolei fakt, iż jednym z celów projektu jest również aktywizacja turystyczna wszystkich biorących udział w programie miast i gmin wymusza na jego autorach także indywidualne podejście do walorów poszczególnych gmin.

7.3.2. Koncepcja wspólnych produktów i projektów gmin nadnoteckich

Koncepcja wspólnych produktów turystycznych oparta jest na tych walorach, które występują we wszystkich lub w większości gmin. W celu pełnego wykorzystania możliwości, jakie stwarza rozwój turystyki na terenach objętych programem niezbędna jest **współpraca pomiędzy gminami, nie tylko na poziomie władz gminnych, ale także na poziomie społeczności lokalnych**. Wyspecyfikowane poniżej wspólne produkty i projekty mają szansę przyciągać turystów do całego regionu, pod warunkiem, że każda z gmin zrealizuje przypisany jej program, skutkiem czego na omawianym obszarze powstanie zintegrowana sieć walorów przyrodniczych, antropogenicznych i infrastrukturalnych. Należą do nich: sieć przystani wodniackich i kajakowych, szlaki tematyczne, sieć ośrodków wędkarskich. Do tego typu przedsięwzięć należą również wspólne działania ekologiczne oraz działalność Bractw Kurkowych, funkcjonujących w wielu gminach.

Turystyka wodna na Noteci

Naturalne walory Noteci wraz z dopływami i jeziorami stały się inspiracją do powstania produktu „turystyka wodna na Noteci”.

Ciekawsze atrakcje związane z rzeką Noteć mogą stanowić m.in.

- turystyka motorowodna,
- turystyka wodna aktywna jak kajakarstwo, wioślarstwo i żeglarstwo,
- turystyczne zwiedzanie rzeki na odcinkach krótkich lub długich,
- wyczynowe sporty wodne,
- nabrzeża i brzegi rzeki, jako tereny turystycznych, spacerowych pieszych i rowerowych wędrówek.

Na bazie tych walorów powstanie sieć niewielkich nowoczesnych portów, które będą oferowały możliwość pobytu dla turystów przybywających do portu niewielkimi płaskodennymi statkami turystycznymi oraz kabinowymi łodziami motorowymi. Ponadto porty będą obsługiwały turystów podróżujących na kajakach. Na terenie portów będzie również można wypoczywać, uczestniczyć w imprezach oraz korzystać z okolicznych atrakcji. Porty będą „bramami” do atrakcji gmin oraz miejscem sprzedaży ich oferty turystycznej.

W tym celu planowane jest powstanie niewielkich Biur Informacji Turystycznej łączących również funkcje biura podróży, które będzie wchodziło w skład struktury organizacyjnej portu.

Porty wraz z licznymi atrakcjami będą podstawowymi elementami infrastruktury w oparciu, o które zbudowany zostanie produkt turystyczny wspólny dla całego obszaru. Będą to miejsca oferujące atrakcje na terenie całych gmin dla turystów przybywających nad Notecą drogą wodną, jak też znacznej grupy przybywającej drogą lądową. Ponadto porty będą miejscem organizacji lub współorganizacji najważniejszych imprez w miastach i gminach. Tutaj również turyści będą otrzymywać informacje o atrakcjach regionu.

Porty zlokalizowane w gminach będą ważnym elementem ruchu turystycznego nie tylko na Noteci, ale także żeglugi w kierunku Gdańska i Warszawy oraz elementem drogi wodnej na szlaku o międzynarodowym znaczeniu.

Porty oraz ich oferta turystyczna będą podstawowym elementem infrastruktury produktu turystycznego, który będzie stanowił wizytówkę całego regionu programu i w naturalny sposób tworzył wspólną tożsamość obszaru. W ramach produktu poszczególne gminy będą realizowały jego własny element – port lub przystań przeznaczoną dla łodzi motorowodnych lub kajaków. Dla realizacji produktu niezbędne jest współdziałanie przy tworzeniu szczegółowych planów (biznes plany, studia wykonalności i projekty architektoniczne) i stworzenie spójnego rynkowo produktu, który będzie zawierał takie elementy jak :

- Wspólna część usług,
- Wspólna działalność marketingowa,
- Współpraca organizacyjna,
- Wspólne aplikowanie po środki pomocowe.

Od faktycznej ilości gmin, które przystąpią do realizacji tego produktu – budowy portów wraz z infrastrukturą i produktami będzie zależeć siła i potencjał projektu. Niemniej jednak nawet przy przystąpieniu do projektu kilku gmin możliwe jest stworzenie drogi wodnej, która będzie posiadała odpowiednią infrastrukturę i umożliwi podróże zarówno łodziom motorowym, jak też kajakom.

Poniżej zaprezentowane zostały wspólne elementy infrastruktury, oferty portów oraz propozycja programowa produktów i imprez, jakie będą realizowane w poszczególnych portach lub w ich sieci jako wspólna oferta dla całego szlaku portów noteckich.

Cumowanie statków turystycznych

W części portów, tam gdzie warunki techniczne i przyjęte projekty budowlane umożliwią cumowanie niewielkich jednostek pasażerskich o niewielkim zanurzeniu, stworzona zostanie oferta dla turystów podróżujących statkami pasażerskimi. Produkt będzie przeznaczony dla turystów zagranicznych, głównie z Niemiec odbywających kilkudniowe (7-10 dni) rejsy po Odrze, Warcie i Noteci. Gminy objęte obszarem projektu stałyby się jednym z podstawowych elementów i atrakcji tego typu rejsów. Operatorzy portów zapewniłoby program turystyczny i rozrywkowy dla gości. Do realizacji tego projektu niezbędne będzie zawarcie porozumienia z operatorem organizującym rejsy śródlądowymi statkami pasażerskimi.

Stacje wodne dla kajakarzy

Porty będą oferowały usługi związane z organizowaniem turystyki kajakowej. W części portów będzie istniała możliwość wypożyczenia sprzętu, indywidualni turyści oraz grupy zorganizowane będą mogły korzystać z niewielkich pól namiotowych na terenie portów lub w ich pobliżu. Ponadto do dyspozycji kajakarzy będą elementy infrastruktury portów opisane poniżej. Zapewni to warunki (sieć stanic) do organizowania spływów i obozów kajakowych.

Cumowanie łodzi motorowych i pobytu w porcie

Cumowanie łodzi motorowych będzie podstawową usługą oferowaną przez każdy z portów. Miejsca do cumowania będą posiadały wydzielone stanowiska dla statku i dla łodzi.

Będzie to usługa portowa dla indywidualnych klientów przyplwających własnymi kabinowymi łodziami motorowymi. Oferta zawierać będzie podstawowe usługi portowe:

- tankowanie paliwa,
- dostęp do energii elektrycznej,
- dostęp do wody,
- ochrona terenu i obiektów,
- zrzut nieczystości z WC.

KOMPLEKSOWE USŁUGI OFEROWANE PRZEZ SIEĆ PORTÓW RZECZYNYCH NA NOTECI

1. Usługi gastronomiczne

Planowane jest uruchomienie lokali gastronomicznych, które zostaną zlokalizowane w bezpośredniej bliskości pomostów. Będzie się w nich koncentrować życie rozrywkowe m.in. poprzez organizowane imprezy żeglarskie. Ponadto w miejscu istniejących obecnie barów, powstanie lokal gastronomiczny, któremu nadany zostanie bardziej żeglarski klimat. W trakcie dużych imprez organizowanych na terenie portu będą tworzone czasowe punkty gastronomiczne uzupełniające ofertę istniejących obiektów.

2. Przechowywanie łodzi

Część portów będzie oferowała usługę przechowywania łodzi. W skład tej usługi wejdzie całoroczna opieka nad jachtem, cumowanie łodzi w porcie w sezonie letnim, prowadzenie ewentualnych napraw sprzętu, przechowywanie jachtów w zimie na zewnątrz lub w hangarze, przechowywanie osprzętu oraz wodowanie po przerwie zimowej.

3. Slipowanie

Usługa ta, realizowana przy pomocy rampy (slipu) i dźwigu, przeznaczona będzie dla żeglarzy, którzy posiadają własne łodzie i co roku przywożą je ze sobą nad dany akwen.

4. Czartery łodzi motorowych

W przyszłości część portów będzie oferowała usługi czarterowe różnego typu łodzi motorowych. Stopniowo do oferty będą wprowadzane łodzie o podwyższonym standardzie.

5. Usługi parkingowe

Usługa ta będzie skierowana do żeglarzy czarterujących lub wodujących łodzie, którzy rozpoczynają rejsy w danym porcie. Parking strzeżony zlokalizowany zostanie w pobliżu portu.

6. Usługi związane z infrastrukturą socjalną

Każdy port będzie świadczył usługi socjalno-bytowe o wysokim standardzie. W bezpośredniej bliskości pomostów, będą zlokalizowane nowoczesne toalety, prysznice, pralnia, suszarnia i niewielkie zaplecze kuchenne.

7. Usługi szkutnicze w sezonie i poza sezonem

Wybrane porty (posiadające odpowiednie zaplecze) będą prowadzić warsztat szkutniczy, który w ciągu całego roku będzie świadczył usługi szkutnicze. W sezonie pracownia szkutnicza będzie prowadzić bieżące i większe remonty oraz naprawy, a poza sezonem generalne remonty jachtów, przebudowy, a także budować jachty na potrzeby własne portu.

8. Działalność handlowa

Na terenie portów zlokalizowany zostanie sklep żeglarski oraz sklep z artykułami spożywczymi i przemysłowymi. Sklep będzie oferował zaopatrzenie w podstawowe produkty potrzebne żeglarzom podczas rejsu. Przewiduje się dzierżawę pomieszczeń zewnętrznemu podmiotowi, który będzie prowadził sklep spożywczo-przemysłowy na terenie portu. Ponadto w porcie będzie można wymienić butlę gazową i nabyć paliwo do łodzi.

9. Wypożyczalnia sprzętu wodnego

Porty będą prowadzić wypożyczalnie sprzętu wodnego i sportowego. Będą to usługi przeznaczone głównie dla osób nie związanych bezpośrednio z żeglarstwem. W ofercie znajdują się: kajaki, rowery wodne, łodzie wiosłowe, rowery. Ponadto oferowane będą rejsy (spacery) łodziami motorowodnymi.

10. Turystyka aktywna i imprezy sportowo-rozrywkowe

Oferta portów obejmować będzie produkty turystyki aktywnej, rejsy rekreacyjne, produkty turystyki aktywnej miejscowych gestorów oraz różnego typu imprezy.

Proponowane produkty:

Zadaniem produktów wymienionych poniżej wchodzących w skład programu „*Turystyka wodna na Noteci*” jest stworzenie atrakcyjnej oferty oraz interesujących sposobów spędzania czasu wolnego przez turystów odwiedzających region i korzystających z powyżej omówionych usług portowych.

Noteckie Tawerny

Żadna z imprez, usług portowych proponowanych w niniejszym produkcie nie jest możliwa bez bazy gastronomicznej. Proponowane jest stworzenie *Noteckich Tawern*, obiektów gastronomicznych, które będą obiektami łączącymi funkcje gastronomiczne z rozrywkowymi. Będzie to sieć posiadająca wspólną markę oraz wystrój, co będzie kolejnym elementem integrującym region i nadającym wspólne cechy produktowi.

Największe natężenie ich działalności powinno przypadać od maja do października. Optymalną ofertę tawerny uzupełni pole piknikowe z zadaszonymi stolikami, sceną, podestem do tańca oraz miejscem pod ognisko i grill. Dla turystów przybywających wodą lub łodem spotkania w tawernie i przy ognisku będą okazją wymiany doświadczeń, słuchania muzyki oraz skosztowania potraw regionalnych. Charakter tawern powinien odzwierciedlać związek każdego obiektu z żeglarstwem i rzeką Noteć oraz przejawiać się w wystroju wnętrza, ubiorze obsługi, serwowanym menu. Charakter ten w dużym stopniu będą podkreślały organizowane na terenie portu imprezy, kreujące atmosferę tego miejsca tzn. pływający teatr, tratwowisko, rejsy tratwami, piknik wiosłarski, rejsy do przeszłości, zlot wodnego karawaningu.

Dla uatrakcyjnienia oferty całego Portu, imprezy w tawernie lub przy dobrej pogodzie na polu piknikowym, powinny się odbywać w każdy weekend od połowy czerwca do połowy września, a w docelowo dwa do trzech razy w tygodniu w szczycie sezonu. Harmonogram imprez powinien zostać ustalony wspólnie dla wszystkich portów, tak aby oferta uzupełniała się i nie stanowiła konkurencji. Powinno to nastąpić po wstępnych decyzjach poszczególnych gmin co do realizacji przedsięwzięć.

Rekreacyjne Parki Noteckie

W gminach, które dysponują odpowiednimi warunkami naturalnymi tzn. posiadają starorzecza lub rozlewiska Noteci w postaci jezior proponuje się stworzenie rekreacyjnych parków wodnych, które byłyby uzupełnieniem standardowej oferty portów. Celem produktu jest stworzenie mody na odbywanie spacerów po wodzie na niewielkich łodziach rekreacyjnych, rowerach wodnych lub tzw. „psychówkach”. Niezbędne będzie powstanie wypożyczalni kajaków, łodzi i rowerów wodnych, którymi będzie można pływać po obszarze Parków Noteckich. Zakłada się również stworzenie atrakcji w postaci przystanków, które staną się celem wycieczek np. niewielka, sezonowa kawiarenka, miejsca do przybicia, kilka rzeźb w wodzie, kącik zabaw dla dzieci. Jedyną w swoim rodzaju atrakcją będą koncerty na wodzie, których wysłuchanie będzie właśnie możliwe z wypożyczonego sprzętu pływającego. Uzupełnieniem mogą być łódki-sklepiki, które będą zaopatrywać „spacerujące po wodzie” osoby w lody, napoje oraz słodycze.

Wycieczki rekreacyjne i tematyczne

Atrakcją pobytu w portach będzie możliwość odbycia spaceru od 0,5 do 1,5 godz. po Noteci oraz połączonych z nią akwenach wodnych na gondolach. Określonych zostanie kilka tras i tematów m.in. związanych z tematami szlaków turystycznych w regionie. Każdy z portów będzie posiadał kilka łodzi motorowych stylizowanych na kształt gondoli bądź łodzi spacerowych, które będą mogły jednorazowo zabierać około 8-10 osób.

Nocne spacery po Noteci

Oferta wieczorna dla wszystkich, którzy chcieliby poznać uroki nocnej wyprawy po rzece. Podczas 2-3 godzinnego rejsu gondolami głównym punktem programu byłaby kolacja z lokalnymi specjałami i trunkami, imprezy tematyczne oraz podglądanie nocnego życia zwierząt. Do dyspozycji gości powinno pozostawać kilka tematycznych tras i wycieczek.

Statek spacerowy

W przyszłości porty mogłyby być połączone rejsami statkiem spacerowym lub kilkoma niewielkimi jednostkami, które zapewniałyby kursy turystyczno-komunikacyjne na terenie regionu lub z kilkoma większymi miastami np. Gorzowem Wielkopolskim, Bydgoszczą. W portach będzie miał swoje przystanki statek pasażerski dla turystów indywidualnych oraz dla grup zorganizowanych odwiedzających region.

Do realizacji tego przedsięwzięcia niezbędne będzie skorzystanie z istniejącego już armatora polskiego lub niemieckiego posiadającego taki statek. Dla odbywania dalszych rejsów konieczny byłby statek z bazą noclegową, co umożliwiłoby stworzenie pakietów kilkudniowych. Rejsy statkiem planowane powinny być w miarę rozwoju oferty turystycznej oraz rosnącej liczby turystów przybywających do regionu.

Przygoda na tratwie

Kolejnym produktem portów będą splywy tratwami dla turystów indywidualnych i grup. Początek rejsu rozpoczynałby się w górze rzeki, i kolejno odwiedzając wszystkie porty, kończyłby się w dolnym biegu Noteci. Na całej trasie w portach będzie zapewniona opieka techniczna oraz zaplecze socjalno-noclegowe. Tratwa powinna być wykonana z drewna i zapewniać duży komfort podróżowania. Całkowite wymiary to: długość - 6 metrów, szerokość - 3 metry. Wyporność 2500 kilogramów umożliwia swobodne korzystanie z niej 5-6 osobom. Konstrukcja tratwy uniemożliwia dostanie się wody na pokład, co powoduje, że można rozstawić na niej namioty i bezpiecznie spać. Tratwa spełnia wiele funkcji przydatnych podczas zwiedzania rejonu oraz terenów nad Notecią. Jest jednocześnie środkiem transportu, miejscem do spania, pomostem do łowienia ryb, znakomitym punktem do obserwacji okolicznej fauny i flory. Dodatkowe wyposażenie stanowią drewniany domek z "bocianim gniazdem" do obserwacji (wysokość 3 metry), ławki, stół oraz palenisko. Obowiązkowo dołączony jest sprzęt ratunkowy (koło, kapoki). Ta forma transportu umożliwia spędzenie nocy na brzegach rzeki. Dzięki swojemu specyficznemu charakterowi tego typu podróżowanie sprzyja integracji z otaczającą przyrodą i wywołuje niespotykane dotąd i niezapomniane przeżycia. Jest to propozycja na organizację imprez na zamówienie np. dla grup integracyjnych trwających jeden lub kilka dni.

Żegluga przez wieki

Produkt przewiduje budowę repliki łodzi używanej w czasach rycerskich, napędzanej żaglem i wiosłami. Replika łodzi stanie się jedną z atrakcji łączącą tradycje historyczne regionu i portów oraz elementem łączącym poszczególne porty. Łódź odbywałaby rejsy do poszczególnych portów, a ponadto realizowałaby specjalne programy turystyki aktywnej związane z starodawnymi sposobami żeglugi, zwyczajami oraz życiem codziennym. Będzie to dobry obiekt do urządzania elementów imprez integracyjnych dla firm, rejsów kilkugodzinnych np. z pokazami tradycji rycerskich. Na początku łódź taka powinna być wybudowana przez jedną z gmin lub wspólnie przez kilka podmiotów i służyć wspólnie na całej drodze wodnej na Noteci.

„Oderwij się od ziemi”

Bardzo ważne jest stworzenie w portach rzecznych obsługujących ruch turystyczny na Noteci oferty rekreacyjnej, która będzie uatrakcyjniła pobyty w porcie i umożliwi ich przedłużenie oraz przyciągnie gości nie związanych z turystyką motorowodną.

Wszyscy goście będą mieli okazję do wzięcia udziału w zabawach i poznaniu różnorodnych gier i konkursów. Można się będzie zapoznać z zabawami w stylu retro oraz popularnymi zabawami czasów obecnych. Będzie to produkt skierowany głównie do dzieci i ich rodziców. Podczas tej wyprawy w świat zabawy uczestnicy będą się przenosić w różne miejsca i w różne style zabaw. W późniejszym czasie jednym z podstawowych elementów mógłby być Park Sprawności, a do czasu jego budowy możliwe jest inscenizowanie produktu w kilku miejscach. Elementami produktu będą m.in.:

- chodzenie na szrudłach, mosty linowe,
- konkursy i zabawy: bocca, krykiet, rzuty podkowami, polskie kręgle, wyścigi w workach, przeciąganie liny,
- „dmuchańce” różnego rodzaju, kącik plastyczny, zjeżdżalnie, huśtawki itp.,
- nauka gry na tam-tamach i innych dziwnych instrumentach,
- rozbijanie pinaty (kuli pełnej słodyczy), nauka tańców egzotycznych,
- pokazy konne, przejazdy wozami konnymi i samochodami terenowymi,
- konkursy muzyczne,
- pokazy sztucznych ogni.

Oczywiście zakres oferty będzie dostosowany do poszczególnych obiektów oraz stopniowo rozszerzany wraz ze zwiększaniem się liczby turystów.

Gry bawarskie

Kolejny produkt podnoszący atrakcyjność pobytu w porcie skierowany do dorosłej części gości koncentruje się na aktywnym spędzaniu czasu. Jest to zaczerpnięty z tradycji niemieckich sposób na aktywizację uczestników podczas wszelkiego rodzaju imprez masowych i zamkniętych imprez integracyjnych, jakie będą się odbywały na terenie portów. Gry bawarskie będą urozmaicać różne produkty i imprezy, a także będą stanowić dodatkową propozycję spędzania czasu przez gości.

Poszczególne zabawy i konkurencje zapewnią ruch podczas biesiad przy jedzeniu i piwie. Gry bawarskie powinny składać się z następujących konkurencji:

- dźwiganie litrowego kufła z piwem na wyciągniętej wyprostowanej przed sobą ręce – kto dłużej,
- wbijanie pięciu sześciocalowych gwoździ na czas,
- rżnięcie kłody drewna na plasterki,
- strzelanie z łuku sportowego,
- rzut podkową do celu,
- tocznie beczki slalomem,
- wyścig na taczkach (tu można nawiązać do wózków i tacek w stylu retro).

Wszystkie te konkurencje powinny być prowadzone przez wodzireja nadającego rytm całej zabawie.

Muzyka w Tawernie

Podczas sezonu, szczególnie podczas imprez masowych, organizowane będą w poszczególnych portach koncerty muzyczne. Będą one urozmaicheniem dla osób spędzających czas w *Tawernach Noteckich*, ale też co pewien czas będą się stawały oprawą imprez organizowanych w poszczególnych portach.

Spływy i zawody kajakowe oraz pontonowe

Spływ kajakami i pontonami Notecią oraz jej dopływami i żeglownymi jeziorami pozwoli na kontakt z przyrodą, a także dostarczy wrażeń szczególnie na stopniach wodnych i bardziej wartkich częściach szlaków. Wyznaczone zostaną trasy, które uwzględnią poszczególne elementy sieci rzek i jezior na obszarze objętym strategią, tak aby turyści mogli samodzielnie lub w zorganizowanych grupach odbywać wycieczki i rajdy o różnych stopniach trudności i zróżnicowanej tematyce. W późniejszym okresie organizowane będą również kilkudniowe spływy, a także trasy połączone na przykład z: biegiem, jazdą na rowerze czy jazdą konną, mające charakter zawodów sportowych. Podczas imprez integracyjnych będą organizowane wyścigi pontonami lub kajakami, a na wybranych jeziorach będą rozgrywane zawody i turnieje.

Imprezy kalendarzowe w sieci portów

O atrakcyjności portów i ich otoczenia będą stanowić organizowane imprezy, które dla turystów odwiedzających miasta i gminy mogą stać się powodem przyjazdu w konkretnym terminie lub wydłużenia pobytu.

Cechą charakterystyczną imprez jest również i to, że stają się one dobrym nośnikiem informacji o regionie i miejscu, w którym się odbywają. Ważna jest oczywiście tematyka i pomysł na imprezę, ale oprócz tego poinformowanie mediów o jej planowaniu i przebiegu. Proponowane imprezy to:

Noteckie Spotkania Wodnego Karawangu

Propozycja corocznego zjazdu ludzi podróżujących łodziami motorowodnymi połączonego z uroczystym rozpoczęciem zlotu, zawodami sprawnościowymi oraz wyborem najładniejszej łodzi. Impreza powinna również wykorzystywać ofertę pozostałych produktów turystycznych zaproponowanych w strategii. Podczas zlotu wodnego karawangu, który z czasem mógłby się stać imprezą kilkudniową, a nawet tygodniową z największą ilością atrakcji podczas weekendów, może odbywać się: sprzedaż pamiątek, plakatów, zdjęć, publikacji i albumów o tematyce wodnej, konkursy wiedzy o podróżnikach i podróżach, konkursy wiedzy o łodziach motorowodnych itp. Z czasem impreza może zyskać międzynarodowy charakter i dużą popularność wśród turystów krajowych i zagranicznych.

Notecki Teatr na Wodzie

Proponuje się urządzenie przedstawień teatralnych i występów kabaretów na barce, która będzie pływać po kolejnych portach i miejscowościach, a w przyszłości tworzyć dłuższą imprezę np. przegląd teatrów lub „Festiwal Wodny”. Proponuje się organizowanie spektakli teatralnych w sobotnie i niedzielne wieczory podczas sezonu letniego, gdyż wówczas warunki pogodowe umożliwiają ich odbywanie na świeżym powietrzu. Podczas sezonu turystycznego, na tej jedynej w swoim rodzaju scenie w Polsce, występowałyby gościnnie teatry i kabarety, urozmaicając czas turystom odwiedzającym region.

„Muzyczne Fale Noteci”

Przeгляд Piosenki Wodniackiej będzie imprezą przeznaczoną dla motorowodniaków i fanów turystyki wodnej. Ciekawa aranżacja, scena umieszczona na wodzie (barka) oraz zaproszeni wykonawcy, jak też wsparcie medialne pism branżowych pozwolą na wypromowanie obszaru objętego projektem jako miejsca przyjaznego wodniakom. Harmonogram imprez powinien zostać tak określony, aby wszystkie porty uczestniczyły w organizacji kolejnych imprez i występów.

„Noteckie święto wody”

Będzie to cykl imprez i pikników żeglarskich. W portach organizowane będą zawody kajakarskie, wioślarskie i raftingowe. Imprezy te powinny przybrać przynajmniej częściowo charakter zawodów wyczynowych, o wyższym stopniu trudności tak, aby występy zawodników były interesujące dla publiczności. Całość powinna uzupełniać festyny. W ramach imprez można przygotować łodzie, którymi będzie wiosłowało po 10-20 osób. Z imprez tego typu można w przyszłości wyłonić część sportową np. zawody kajakarski lub wioślarskie.

„Otwarcie sezonu żeglarskiego na Noteci”

W każdym z portów powinny odbywać się imprezy inauguracyjne sezonu żeglarskiego oraz promujące port i jego atrakcje, podkreślające swoją rangą znaczenie Noteci, jako ważnego szlaku wodnego dla turystów motorowodnych i kajakowych. Elementami imprez mogą być pokazy motorowodne, prezentacja sportowych łodzi motorowych, pokazy policji wodnej i WOPR.

„Zamknięcie sezonu żeglarskiego na Noteci”

Impreza analogiczna do poprzedniej odbywająca się na zakończenie sezonu.

„Notecka Majówka”

Porty powinny stworzyć specjalny program na weekend majowy. Jest to coraz bardziej popularny czas tzw. małych wakacji i powinien być on wykorzystany, przez turystów poszukujących atrakcji i niejako rozpoczynających sezon wakacyjny. Ten kilkudniowy program może być kompilacją produktów i imprez przygotowywanych przez porty.

„Motorowodna fotografia”

Stowarzyszenie lub wszystkie porty, wspólnie z jednym z miesięczników motorowodnych powinny zorganizować konkurs fotograficzny poświęcony turystyce motorowodnej oraz zawodom sportowym. Rozwiązanie konkursu można zaplanować jako niezależną imprezę lub fragment innego większego wydarzenia.

„Festiwal dziwnych łodzi i „plywadel”

Impreza realizowana jako jednodniowe spotkanie lub wielodniowy splot odwiedzący poszczególne porty. Zawody, w których udział mógłby wziąć każdy, kto skonstruuje niecodzienny i dziwny sprzęt do pływania. Konkurs odbywałby się w kilku kategoriach: najśmieszniejsza łódź, ekologiczny wehikuł wodny, futurystyczne łodzie przyszłości, łodzie retro, itp. Rozstrzygnięcie konkursu następować powinno każdego roku w innym porcie.

„Noteckie Tratwy”

Impreza promująca region. Każdy z portów mógłby wystawiać swoją załogę, która rozpoczynałaby rejs danego portu. Impreza polegałaby na spływaniu tratwami w dół Noteci, aż do morza, załóg złożonych z grona znamienitych osób np. z kręgu polityki i kultury, którzy związani są z regionem lub z poszczególnymi gminami. W ten sposób znacznie zwiększyłaby się świadomość istnienia portów wśród mieszkańców i turystów, a jednocześnie osobistości uczestniczące w imprezie „*Noteckie Tratwy*” zagwarantowałyby obecność tej imprezy w mediach lokalnych i krajowych.

„Festiwal Teatrów na Wodzie”

Impreza, będąca cyklem przedstawień teatralnych w zaimprovizowanej otwartej sali teatralnej, organizowana raz w roku przez kilka dni w wakacje, podczas których poszczególne porty będą gościć grupy teatralne z różnych zakątków Polski. Zgromadzona publiczność będzie mogła uczestniczyć w wystawianych spektaklach po wykupieniu biletów na pojedynczy spektakl, cały dzień lub cały festiwal. Teatry będą prezentować się na pływającej barce, scenie przed *Noteckimi Tawernami*.

Noc świętojańska

Uroczyste puszczanie wianków z zapalonymi świeczkami po Noteci połączone z wyborem największego/najpiękniejszego wianka Nocy Świętojańskiej. Ponadto na terenie Portu w wyznaczonym miejscu rozpalone zostanie ognisko, a zebrani turyści i mieszkańcy będą świętować przy muzyce i tradycyjnej kielbasce.

Potencjalne lokalizacje portów w poszczególnych gminach

Wybór lokalizacji poszczególnych portów powinien nastąpić na podstawie szczegółowych analiz podczas sporządzania biznes planów poszczególnych obiektów i przedsięwzięć. Poniżej zaproponowane zostały potencjalne lokalizacje dla obiektów w gminach, których warunki lokalizacyjne umożliwiają budowę portu.

Tabela 24 Lokalizacje portów w poszczególnych gminach

Miejscowość	Lokalizacja
1. Inowrocław	Tereny w pobliżu mostu na granicy miasta i gminy Inowrocław
2. Rojewo	(brak dostępu do Noteci)
3. Złotniki Kujawskie	W pobliżu miejscowości Dzwierzchno i jeziora Mielno
4. Barcin	Tereny w pobliżu mostu przy rynku starego miasta.
5. Łabiszyn	Budowa niewielkiej przystani w pobliżu Pałacu Lubostroń oraz budowa portu na terenie Łabiszyna w pobliżu mostu i śluzy
6. Nakło nad Notecią	Rozbudowa i modernizacja istniejącego portu

7. Czarnków	Modernizacja istniejącego nabrzeża portowego wraz z obiektami lądowymi (w sąsiedztwie portu remontowego ŻB)
8. Wieleń	Budowa portu w pobliżu mostu z wykorzystaniem obiektów zabytkowej rzeźni jako zaplecza lądowego
9. Drawsko	Budowa portu przy wykorzystaniu naturalnej zatoki w pobliżu terenów wykopalisk archeologicznych.
10. Drezdenko	Teren istniejącego portu lub tereny przy moście (niezbędna ekspertyza z uwagi na tereny zalewowe)
11. Stare Kurowo	(brak odpowiednich warunków do budowy portu)
12. Santok	Rozbudowa istniejącego portu w pobliżu mostu

Źródło: opracowanie własne PART na podstawie wizji lokalnej w poszczególnych gminach

Ekologiczna Dolina Noteci

„Ekologiczna Dolina Noteci” Forum Inicjatyw Lokalnych na rzecz zrównoważonego rozwoju Doliny Noteci

Produkt ten będzie pełnił uzupełniającą funkcję w stosunku do pozostałych wspólnych produktów dla gmin nadnoteckich.

Produkt zakłada stworzenie forum aktywizującego działania samorządów i społeczności lokalnych oraz organizacji pozarządowych w dziedzinie zrównoważonego rozwoju doliny Noteci. Forum będzie podejmowało działania z zakresu poprawy warunków ekologicznych w Dolinie Noteci, rozwoju ekologicznej działalności gospodarczej (turystyka, ekologiczne rolnictwo). Produkt opierał się będzie na cyklu imprez i spotkań, a w przyszłości na stałym Komitecie i współpracą miast i gmin Nadnoteckich oraz innych samorządów w Polsce i Unii Europejskiej. W obszarze działań znajduje się zarówno sfera ekonomiczna, realizacja wspólnych projektów ekologicznych oraz działalność edukacyjna i konferencyjna, a także programy popularyzatorskie i imprezy masowe. Do podstawowych uczestników należy zaliczyć mieszkańców, władze samorządowe, organizacje oraz wybrane grupy turystów.

Ideą produktu są wymierne korzyści w dziedzinie ochrony środowiska doliny Noteci, która będzie obszarem realizacji programu, moda na współpracę w dziedzinie zrównoważonego rozwoju oraz poparcie dla tego typu projektów ze strony Komisji Europejskiej. Ponadto produkt ten będzie także promował atrakcje turystyczne regionu dla nowego kręgu odbiorców. Można więc liczyć w przyszłości na wzrost wypoczynku weekendowego, a przez to pozyskanie nowych grup klientów. Przyczyni się to do wzmocnienia medialnego proponowanego programu.

Budowa pozycji Stowarzyszenia i gmin biorących udział w projekcie jako miejsca współpracy w dziedzinie ekologii i przemysłu turystycznego w oparciu o aktualnie istniejącą infrastrukturę noclegową, gastronomiczną i konferencyjną pozwoli nie tylko na stworzenie nowego wizerunku, ale również w dłuższym okresie przyczyni się do rozwoju infrastruktury.

Jednym z celów rozwoju turystyki konferencyjnej i edukacji ekologicznej jest eliminacja wahań sezonowości, gdyż produkt konferencyjny rozumiany jako: sympozja, konferencje, szkolenia, wykłady, zjazdy i spotkania, może być atrakcyjny przez cały rok. Ponadto spowoduje to dywersyfikację oferty turystycznej przy jednoczesnym wzroście popytu na usługi gastronomiczne i noclegowe. Dodatkowym efektem jest pozyskanie klienta elitarnego, co w rezultacie owocuje publikacjami dotyczącymi konferencji, wzmiankami prasowymi, radiowymi i telewizyjnymi.

Działalność Forum byłaby skoncentrowana głównie na organizacji wspólnych projektów, przedsięwzięć oraz imprez kalendarzowych.

Polityka proekologiczna w gminach objętych programem

Obszar posiada predyspozycje dla ukształtowania silnego, spójnego systemu przyrodniczego miast i gmin, nawiązującego do podstawowych struktur przyrodniczych w ich otoczeniu (duże kompleksy leśne i dolina Noteci). Szkielet systemu przyrodniczego obszaru powinien tworzyć układ stref ekologicznych, nawiązujących do układu lokalnych struktur przyrodniczych oraz stanu i charakteru inwestycyjnego terenów miejskich i wiejskich. Jego główne, docelowe składowe to:

- strefa ekologiczno-rekreacyjna;
- strefa ekologiczno-krajobrazowa;
- strefa ekologiczno-izolacyjna;
- strefa ekologiczno-infrastrukturalna.

Każda ze stref wymaga odmiennego zagospodarowania, w tym zintegrowanej rewitalizacji przyrodniczo-urbanistycznej.

Działania na rzecz utworzenia wspólnej polityki ekologicznej gmin objętych programem, odbiega swoim zakresem poza działalność stricte turystyczną, tworzy jednak płaszczyznę rozwoju dla przemysłu turystycznego. Polityka ta powinna być realizowana w następujących obszarach:

Proekologiczna polityka transportowa:

- ograniczenie ruchu samochodowego na terenach chronionych,
- budowa sieci ścieżek rowerowych.

System transportu to projekt wieloetapowy i perspektywiczny. Proekologiczne efekty projektu to:

- ograniczenie ruchu samochodowego na części terenów rekreacyjnych;
- wzrost mobilności niepełnosprawnych, starszych, dzieci i młodzieży;
- uzupełnienie układu ścieżek rowerowych i ciągów pieszych;
- nowe, atrakcyjne dla handlu i usług, miejsca wokół przystanków;
- dojazd do terenów rekreacyjnych nad Notecią.

Zintegrowany system gospodarowania odpadami komunalnymi:

- wprowadzenie systemu segregacji odpadów u źródła,
- podniesienie świadomości mieszkańców na temat gospodarowania odpadami.

Proekologiczna polityka przemysłowa:

- ograniczenie oddziaływania przemysłu na środowisko,
- włączenie małych przedsiębiorstw przemysłowych do realizacji ekorozwoju,
- wprowadzenie preferencji lokalizacyjnych dla mało uciążliwego przemysłu (turystyka).

Rozwój terenów zieleni i rekreacji:

- rozwój i uporządkowanie systemów zieleni,
- zagospodarowanie terenów rekreacyjnych.

Uzupełnienie infrastruktury ochrony środowiska:

- modernizacja gospodarki wodno-ściekowej,
- ograniczenie uciążliwości pozaprzemysłowych źródeł zanieczyszczenia atmosfery i hałasu,
- organizacja monitoringu środowiska.

Edukacja ekologiczna mieszkańców:

- programy ekologiczne w szkolnictwie,
- proekologiczna edukacja dorosłych,
- podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczności sąsiedzkich i osiedlowych.

Partnerstwo dla Noteci - Inkubator Przedsiębiorczości

W późniejszym etapie realizacji programu zasadnym wydaje się zorganizowanie i wyposażenie Inkubatora Przedsiębiorczości dla firm wdrażających pomysły w dziedzinie turystyki wodnej, turystyki aktywnej oraz agroturystyki. Do podstawowych celów poza stworzeniem podstaw do powstania nowoczesnego sektora turystycznego, który będzie bazą do realizacji produktów turystycznych, można zaliczyć:

- utworzenie nowoczesnych przedsiębiorstw turystycznych,
- zrównanie poziomem technicznym polskich małych i średnich przedsiębiorstw w stosunku do UE,
- nadanie cech konkurencyjności polskim produktom i przedsiębiorstwom,
- zwiększenie efektywności i podniesienie jakości,
- cel edukacyjny i przekonanie społeczności do integracji z Unią Europejską,

- optymalizacja wykorzystania zasobów potencjału gospodarczego,
- dbałość o czystość środowiska w miastach i gminach,
- energooszczędność działalności gospodarczej i w gospodarstwach agroturystycznych, (alternatywne źródła energii).

Zrównoważony rozwój społeczności lokalnych

Gminy objęte programem zorganizują w ramach Forum konferencję, która w przyszłości powinna nabrać międzynarodowego charakteru (z uwagi na charakter zgodny z priorytetami UE).

Konferencja powinna promować działania podjęte na rzecz rozwoju dorzecza Noteci. Zrównoważony rozwój lokalnych społeczności i globalne korzyści z rozwoju społeczności lokalnych oraz otwartość społeczeństwa lokalnego np. poprzez produkty turystyczne.

Regionalny Program Gospodarki Odpadami

Adresatami programu będą gminy należące do Stowarzyszenia i objęte programem. Głównym tematem i obszarem działań będzie gospodarka odpadami. Zakres działań programu powinien obejmować następujące elementy:

- utworzenie mini centrów edukacyjnych,
- organizacja szkoleń, warsztatów edukacyjnych i wykładów z zakresu racjonalnej gospodarki odpadami,
- wprowadzenie segregacji papieru, szkła, plastiku (w miastach pojemniki, w wioskach pilotażowych worki w każdym domostwie),
- organizacji na terenie 12 gmin imprez i festynów z okazji Dnia Ziemi, Sprzątania Świata,
- nawiązanie kontaktów i współpracy z organizacjami ekologicznymi na terenie całego kraju,
- redagowanie kwartalnika będącego forum wymiany doświadczeń pomiędzy szkołami, gminami,
- organizacja i koordynowanie programów edukacyjno-konkursowych dla szkół i przedszkoli.

Ochrona środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym

Konferencja podsumowująca działania poszczególnych gmin oraz całego regionu w dziedzinie inicjatyw ekologicznych. Będzie to czas podsumowania realizacji programu, wymiany doświadczeń oraz porównania osiągnięć poszczególnych gmin. Imprezy takie będą też promocją działań tego typu na szczeblu centralnym.

Program „Sieć zdrowych rzek polskich”

Miasta i Gminy nadnoteckie mogą powołać program skupiający samorzady mogące poszczycić się czystymi rzekami i racjonalną gospodarką wodną. Program mógłby być przyczynkiem do pozyskiwania środków pomocowych, realizacji programów ochrony wód i zagospodarowania turystycznego. W ramach programu mogłaby być podjęta współpraca miastami i gminami z innymi państwami Europy.

Można mieć nadzieję na uzyskanie pomocy finansowej, która pozwoliłaby na podjęcie wielu różnych inicjatyw, np. poprawy jakości wody pitnej oraz wielu działań z zakresu ochrony środowiska, realizację przedsięwzięć gospodarczych o znaczeniu ekologicznym.

„Notec – Wodny szlak turystyczny”

Sesja ta gromadziłaby podmioty gospodarcze, władze lokalne oraz organizacje i stowarzyszenia zainteresowane rozwojem gospodarczym szlaku wodnego na Noteci.

Forum biznesu proekologicznego

Forum będzie organizować sesje i konferencje przeznaczone dla przedsiębiorców, którzy działają w biznesie turystycznym i ekologicznym. Szczególnym patronatem powinna zostać objęta sesja pod tytułem „Ekologia a działalność gospodarcza i turystyczna na rzekach” promująca działalność portów i firm prowadząca działalność na rzekach w Polsce.

Przedsiębiorca Przyjazny Noteci

Konkurs Ekologiczny organizowany dla Stowarzyszeń. W 2002 roku rozpoczyna się kolejna, czwarta edycja Konkursu. Konkurs będzie realizowany w pięciu kategoriach Firma Przyjazna Środowisku, Gmina Przyjazna Środowisku, Technologia Godna Polecenia, Promotor Ekologii, Produkt Ekologiczny. Konkurs jest adresowany do podmiotów gospodarczych, samorządowych, szkół, organizacji pozarządowych, osób fizycznych. Ma za zadanie nagrodzić i wyróżnić najlepsze inwestycje lub programy ekologiczne. Impreza będzie miała na celu promocję działań proekologicznych wśród firm położonych nad Notecią, prezentację inicjatyw proekologicznych firmy mających największe osiągnięcia w dziedzinie ochrony środowiska. Impreza będzie adresowana do przedstawicieli administracji samorządowej, ekologów oraz przedsiębiorców. Głównym celem spotkań będzie też prezentacja doświadczeń oraz nowatorskich technologii szczególnie przydatnych przy realizacji inwestycji proekologicznych. Spotkania mogą być dobrym miejscem do pozyskania potencjalnych inwestorów dla przedsięwzięć turystycznych w gminach.

Kampania na Rzecz Rozwoju Rolnictwa Ekologicznego i agroturystyki

Adresatami produktu będą samorządowcy, dziennikarze i społeczności lokalne. Program będzie miał na celu rozwój rolnictwa ekologicznego oraz agroturystyki. W zakresie działań przewidziano utworzenie Rady na Rzecz Rozwoju Rolnictwa Ekologicznego i Agroturystyki, która będzie wspierać rozwój gospodarstw agroturystycznych i ZOA. Ponadto organizowane będą seminaria dla samorządów i rolników, sesje wyjazdowe do gospodarstw ekologicznych, konferencje naukowe.

Wycieczki ornitologiczne dorzeczem Noteci „Ptasia wyprawa nad Notec”

W ramach forum powołana zostanie sekcja ornitologiczna, w oparciu o współpracę z jednym z istniejących organizacji np. PTOB. Wyprawy będą organizowane dla turystów indywidualnych, zorganizowanym grup młodzieży (zielone szkoły), zorganizowanych grup hobbistów.

Wycieczki ornitologiczne będą przeznaczone dla miłośników ptaków. Będą to jednodniowe wycieczki lub dłuższe zorganizowane obozy, podczas których uczestnicy będą mogli zapoznać się z życiem ptaków, prowadzić bezkrwawe łowy oraz uczestniczyć w spotkaniach z ornitologami.

Pogotowie przyrodnicze

Na obszarze objętym programem powołane zostanie pogotowie przyrodnicze, które będzie podejmowało działania interwencyjne związane z ochroną przyrody. Zespoły interwencyjne mogą być złożone z wolontariuszy uczestniczących w programie forum.

Światowy dzień Ptaków

Co roku na przełomie września i października na całym świecie organizowane są Dni Ptaków. Koordynatorem tego święta jest BirdLife International, międzynarodowa federacja organizacji zajmujących się ochroną ptaków. Z uwagi na ogromne bogactwo ptaków w dolinie Noteci, forum powinno podjąć organizację imprez o charakterze ogólnopolskim o tematyce zwierzęcej.

Wycieczki przyrodnicze „Nadnoteckie łęgi”

Organizacja wycieczek w ciekawe przyrodniczo miejsca na terenie objętym programem. Wycieczki te powinny być realizowane na bazie szlaków turystycznych, jakie powstaną w ramach programu.

Noteckie Fotosafari

W ramach Forum organizowane będą konkursy fotograficzne o tematyce ekologicznej. Tematami konkursów powinny zostać objęte m.in. następujące dziedziny:

- fotografia reportażowa – ochrona środowiska oraz zagrożenia ekologiczne,
- zwierzęta i ptaki doliny Noteci,
- Dolina Noteci – cztery pory roku,
- turystyka na Noteci,
- rzeka w obiektywie.

Sprzątanie dorzecza Noteci

Program powinien objąć przede wszystkim społeczności lokalne, samorządy i organizacje. Co roku powinien zostać wyznaczony dzień, w którym przeprowadzona zostanie akcja sprzątania dorzecza Noteci. Gruntowne porządki powinny być również okazją do budzenia świadomości ekologicznej mieszkańców, świadomości, że środowisko naturalne jest unikalnym zasobem, na którym gminy mogą budować swoją pozycję gospodarczą w oparciu o przemysł turystyczny. Impreza taka powinna kończyć się wspólnymi piknikami gminnymi, prezentacją lokalnych działań ekologicznych i na rynku turystycznym.

„Wakacje Ochrony Przyrody” - obóz wolontariuszy przyrody

Stowarzyszenie lub poszczególne gminy we współpracy z organizacjami ekologicznymi powinny organizować obozy wakacyjne dla wolontariuszy i miłośników przyrody. Ponadto obozy te mogłyby przybierać formę tematycznych pobytów np. "Hydrologicznych Obozów Badawczych " lub „Przyrodniczych Obozów Badawczych”.

Powołanie szkolnych kół ekologicznych

Do podstawowych działań kół powinno należeć:

- przygotowanie młodzieży do ekorozwoju poprzez wzbogacanie wiadomości,
- kształcenie właściwych umiejętności, poglądów, opinii uczniów wobec ochrony środowiska,
- upowszechnienie znajomości zjawisk, przemian w środowisku,
- racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody,
- aktywne poszukiwanie konkretnych rozwiązań problemów ekologicznych i przewidywania ich skutków,

- kształtowanie poczucia moralnej odpowiedzialności za stan i jakość otaczającego środowiska naturalnego,
- prowadzenie obserwacji środowiskowych.

Będą to działania długofalowe budujące świadome środowisko lokalne, a w przyszłości nowe kadry dla firm turystycznych w regionie. Podstawowym polem działania będzie ekologia, ochrona środowiska, ochrona zdrowia, uczestnictwo w przeglądach ekologicznych, udział w Rajdach Turystyczno-Ekologicznych oraz organizowanie międzyszkolnych sejmików ekologicznych.

Czysta Noteć i dorzecze

Sesja popularnonaukowa przeznaczona dla szkół, nauczycieli i samorządów, której tematyką będzie ochrona wód Noteci. Sesji powinny towarzyszyć praktyczne warsztaty na temat koordynacji i pomoc w prowadzeniu monitoringu; opracowanie raportów na temat stanu czystości wód i środowiska oraz wydanie materiałów dydaktycznych.

Ekologiczne Kino Objazdowe "Zielony Ekran"

Adresatami będą dzieci i młodzież z terenów gmin. Zakres działań będzie obejmował cykl pokazów filmowych na temat ekologii ogólnej oraz opracowanie materiałów pomocniczych związanych z programem.

Ostoje Przyrody

Program powinien objąć swoim zakresem ochronę ostoi przyrody na terenie gmin oraz opiekę nad obszarami atrakcyjnymi przyrodniczo. Program skierowany będzie do młodzieży szkolnej, samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za obszary leśne i akweny wodne.

Noteckie łowiska

Obszar Związku Miast i Gmin Nadnotecki wyróżnia się na turystycznej mapie Polski. Na terenie ogromnych obszarów leśnych położone są przepiękne, rybne jeziora oraz malowniczo meandrujące rzeki. Czyste pozbawione zanieczyszczeń powietrze dopełnia warunków sprzyjających dobremu i zdrowemu wypoczynkowi.

Noteć dzieli region na dwie części. W części południowej przeważają jeziora i rzeki charakterystyczne dla terenów nizinnych, płynące leniwym nurtem w szerokich dolinach o płaskich brzegach. Rzeki te zasobne są w leszcze, płocie, jelce i klenie. Jeziora o dostępnych, łagodnych brzegach, bogate są dodatkowo w sandacze i węgorze.

Północna część charakteryzuje się pagórkowatym ukształtowaniem terenu - pozostałością po przechodzącym kilkakrotnie lodowcu. Płynące tu rzeki zaliczane są do krainy pstrąga i lipienia. Malownicza Gwda wraz z dopływami: Dobrzycą, Piławą, Rurzycą, Płytnicą, Głomią, Czarną, Szczyrą - to rzeki górskie płynące zalesionymi pradolinami, przepięknie meandrujące pośród dziewiczych, rzadko zamieszkałych terenów. Ich bystry nurt urozmaicają bobrowe tamy, tworząc naturalne piętrzenia. Rzeki te sklasyfikowane w pierwszej i drugiej klasie czystości, obfitują w pstrągi i lipienie, a ostatnio również w atrakcyjną wędkarsko głowacice (gatunek introdukowany w dorzeczu Gwdy). W przepięknych lasach gęsto porastających tą część regionu, usytuowanych jest kilkaset jezior, przyciągających zarówno niepowtarzalnymi pejzażami, jak i obfitością zdrowych ryb. Wszędzie kuszą dobrze zarybione, atrakcyjne krajobrazowo zbiorniki, w których złowić można liny, karasie, karpie i amury, a także drapieżne szczupaki, okonie i sumy.

Charakteryzując wędkarsko Region Nadnotecki nie sposób pominąć "perełki" - rzeki Drawy z Drawieńskim Parkiem Narodowym. Na Drawie pomimo pewnych ograniczeń, dopuszczony jest amatorski połów ryb.

Wędkarze o zacięciu sportowym mogą wziąć udział w ogólnodostępnych zawodach o zasięgu krajowym : "Mistrzostwa Okręgu Seniorów - Wieleń" w dyscyplinie spławikowej, oraz "Puchar Czarnkowa" także w dyscyplinie spławikowej.

Tak więc region ten, a zwłaszcza Czarnków, Wieleń, Drawsko i Drezdenko to miejsca o którym marzą wszyscy wędkarze - znajdą się tu atrakcyjne łowiska zarówno dla amatorów wędkowania spławikowego, jak również spinningiści, mucharze i podlodowcy. Co nie oznacza, że inne miasta i gminy nie oferują dobrych warunków do łowienia ryb.

Noteć oraz inne rzeki, a także liczne jeziora zasobne w różne gatunki ryb stanowią inspirację do stworzenia sieci wędkarskich ośrodków kempingowych przeznaczonych przede wszystkim dla wędkarzy, chociaż mogliby korzystać z nich także inni np. amatorzy grzybobrania.

Założenia produktu

Podstawą tego produktu jest stworzenie na terenie Związku Gmin sieci ośrodków oferujących podobny standard i zapewniających wysoki poziom świadczonych usług. Dzięki przyjęciu takiego rozwiązania wędkarze będą mogli przemieszczać się po różnych oznakowanych i wytyczonych łowiskach mając pewność, że wszędzie będą mieli podobny standard usług. Ponadto, stworzy to możliwość do zorganizowania w poszczególnych ośrodkach różnego rodzaju wzajemnie powiązanych zawodów wędkarskich (spining, szaławik, mucha itp.) typu Grand Prix. Sieć wzajemnie uzupełniających się ośrodków, położonych w okolicach zbiorników wodnych, oferujących różne gatunki ryb pozwoli na przyciągnięcie amatorów wędkarstwa, a w przyszłości zachęci ich do organizowania wspólnych imprez integracyjnych itp.

Oprócz budowy ośrodków należy zadbać o właściwe przygotowanie łowisk – budowa stanowisk, pomostów. Można także rozważyć wytyczenie szlaków rybnych, tj. wzdłuż wybranego szlaku można łowić dany gatunek ryb.

Wędkarski ośrodek kempingowy

Punktem wyjścia jest budowa wędkarskiego ośrodka kempingowego. Budowa kempingu o odpowiednim standardzie wraz z należycie przygotowanymi łowiskami może spowodować napływ turystów zarówno w sezonie wiosenno-letnim jak i jesienno-zimowym. Kemping swoją architekturą i wystrojem powinien nawiązywać do motywów opartych na wędkarstwie wzbogaconych o elementy związane np. z grzybobraniem.

Domki zapewniające zakwaterowanie dla max. 4 osób powinny być wyposażone nie tylko w zaplecze kuchenne (łódówka, kuchenka, naczynia, sztućce itp.), ale także w pełny węzeł sanitarny. W pobliżu domku należy przewidzieć stół przeznaczony do patroszenia ryb.

Ponadto, na terenie kempingu powinno się znaleźć miejsce przystosowane do grilowania, organizowania ognisk, a także prosta wędzarnia ryb.

Ośrodek powinien dysponować małą flotą łódek wędkarskich, jak również posiadać rower wodny czy też kajak. Dla wędkarzy przybywających z własną łódką należy przystosować miejsce do ich wodowania.

Sklepik spożywczy

Nieodzownym elementem ośrodka powinien być mały sklepik spożywczy oferujący szeroki asortyment przypraw używanych podczas przygotowywania potraw z ryb oraz inne artykuły spożywcze mogące stanowić uzupełnienie rybnych uczt.

Punkt gastronomiczny

Kolejnym ważnym elementem ośrodka jest punkt gastronomiczny oferujący przede wszystkim dania rybne, z akcentem położonym na regionalne przepisy i receptury kulinarne. Powinien być to mały przytulny lokal, który wystrojem wnętrza i elementami dekoracyjnymi będzie nawiązywać do motywów wędkarskich. Dlatego należy zadbać by na ścianach lokalu znalazły się np.: trofea ryb, siatki, stare wędziska, które tworzyłyby niepowtarzalny nastrój i klimat lokalu.

Sklepik z akcesoriami

Uzupełnieniem oferty ośrodka powinien być punkt sprzedaży i naprawy sprzętu, akcesoriów i zanęt wędkarskich, oferujący podstawowy asortyment niezbędnych wędkarzowi.

Łowiska

Niezwykle ważnym elementem produktu jest właściwe przygotowanie łowisk. Do połowów powinny być wyznaczone stanowiska wędkarskie na przystankach i innych miejscach. Miejsca należy wybrać tak, aby umożliwić bezpieczne wędkowanie, z uwzględnieniem informacji o niebezpiecznych i zdradliwych odcinkach dla tych, którzy łowią z łódki. Stanowiska powinny być wyposażone w daszki przeciwdeszczowe i przeciwsłoneczne. Przy miejscach do połowu nocnego powinny być ustawione niewielkie szalasy, aby można było się schronić w razie zmiany warunków atmosferycznych. Szczególną ofertą ośrodka mogłoby być zanęcanie konkretnych stanowisk przed przyjazdem wędkarzy.

Ponadto, należy rozważyć kontrolowaną przez fachowców możliwość zarybiania rzek, jezior czy stawów różnymi gatunkami ryb z hodowli. W porozumieniu z lokalnymi oddziałami Polskiego Związku Wędkarskiego należy podjąć starania o organizację oficjalnych zawodów wędkarskich, zwłaszcza w tych ośrodkach, gdzie dotychczas nie przeprowadzano takich zawodów.

Dodatkowe imprezy i atrakcje

Aby przyciągnąć wędkarzy, a także popularyzować wśród mieszkańców bliższej i dalszej okolicy modę na wędkowanie należy podjąć wysiłek organizacji różnych imprez i zawodów wędkarskich, których przykłady podajemy poniżej. W tym celu niezbędne będzie nawiązanie współpracy z lokalnymi oddziałami Polskiego Związku Wędkarskiego, które dysponują szeroką wiedzą na temat okresów ochronnych oraz zasad przestrzeganych podczas organizacji imprez. Działacze PZW mogliby także pomóc w wytypowaniu najlepszych miejsc do przeprowadzania takich imprez.

Wędkowanie z aktorami i politykami

Impreza organizowana cyklicznie w miejscu wytypowanym przez Związek Miast i Gmin. Do udziału w imprezie, oprócz wędkarzy amatorów, zapraszani by byli znani aktorzy i politycy, którzy znani są ze swojej pasji łowienia ryb (Wiktor Zborowski, Andrzej Grabarczyk, Jerzy Turek, Paweł Wawrzecki, Marian Opania, Marian Glinka Lech Wałęsa).

Zawody Grand Prix „Taka Ryba”

Impreza obejmująca zawody odbywające się w różnych konkurencjach (spławik, spinning, mucha) i przeprowadzane w różnych miejscowościach.

Propozycja innych imprez i atrakcji:

Zawody w wędkarstwie naturalnym

Impreza, której celem jest przyciągnięcie wszystkich amatorów wędkarstwa naturalnego tylko przy użyciu haczyka i żyłki.

Zawody Wędkarskie „O Puchar Związku Miast i Gmin Nadnoteckich”

Konkursy na największą rybę, na najdalszy rzut spinningiem, na najcelniejszy rzut spinningiem.

Maraton Wędkarski

Impreza obejmująca połowy w ciągu kilku dni. Oceniana jest przede wszystkim ilość i waga złowionych ryb.

Zawody łowienia ryb na kilka wędek

Impreza dla wędkarzy amatorów, gdzie punktowana jest umiejętność koordynacji łowienia na kilka wędek.

Decyzja o miejscu i czasie organizowania powyższych imprez powinna zapaść po przeprowadzeniu szczegółowych analiz oraz we współpracy z przedstawicielami lokalnych oddziałów Polskiego Związku Wędkarskiego, którzy dysponują wiedzą nt. okresów ochronnych, najlepszych miejscach do połowu itp.

Tematyczne trasy turystyczne

W wielu przypadkach, zwłaszcza mając do czynienia z turystami indywidualnymi, nie tyle istotne jest miejsce zamieszkania podczas pobytu, ile możliwości atrakcyjnego spędzenia czasu. Jedna gmina może dostarczyć atrakcji jedynie na kilka dni, wspólnymi siłami turystę można zatrzymać dłużej.

W tym celu gminy wspólnie powinny stworzyć szereg tematycznych tras turystycznych, eksponujących atrakcje o charakterze ponadgminnym. Pojedyncze atrakcje z terenu jednej gminy posiadają znacznie mniejszą siłę przyciągania niż pełny program tematyczny. Klient spędzi więcej czasu, gdy zaprezentuje mu się np. pomniki przyrody, rezerваты i osobliwości przyrodnicze, zabytki architektury rozmieszczone na całym obszarze. Bardzo udanym przykładem trasy tematycznej jest Małopolski Szlak Architektury Drewnianej.

Tworzenie wspólnych tras, czy innych przedsięwzięć pomaga także przedłużyć aktywność turystyczną terenu poza tradycyjny sezon urlopowy. Dotyczy to przede wszystkim pobytów krótkoterminowych (głównie weekendowych). Służyć temu powinna **wspólna recepcja, baza danych, informacja turystyczna i wewnętrzny system logistyki**, tak, by przy okazji nasilonego ruchu turystycznego w jednej gminie, związanego z kilkudniowymi imprezami plenerowymi, inne mogły przejąć nadmiar turystów, chociażby oferując bazę noclegową i gastronomiczną. Dlatego niezwykle ważne jest, by lokalne społeczności nie tylko chętnie prezentowały własne „skarby”, ale także równie chętnie informowały o atrakcjach pozostałych gmin. Współpraca i współodpowiedzialność społeczności za całość programu jest bardzo istotna. Turysta, który mile spędzi czas w jednej z gmin, zechce odwiedzić pozostałe, zapoznać się z ich atrakcjami i w efekcie każda z gmin osiągnie korzyści finansowe.

Wytyczenie i oznakowanie szlaków biegnących przez wszystkie gminy w znacznym stopniu przyczyni się do integracji całego obszaru. Przygotowanie tras dla celów turystycznych wymaga oprócz wyboru obiektów, wytyczenia i oznakowania, a także opisanie wszystkich obiektów znajdujących się na szlaku (na utrzymanych w jednorodnej stylistyce tablicach), a także opracowania i opublikowania map, które powinny być łatwo dostępne. Mapy winny być opatrzone logo oraz nazwą obszaru, stanowiąc jeden z elementów kreowania marki, podobnie jak inne materiały promocyjne. Głównym kryterium podczas tworzenia szlaków jest przejrzystość, ciekawa prezentacja oraz łatwość samodzielnego poruszania z pomocą oznaczeń oraz mapy. Przy planowaniu tras niezwykle istotne jest, aby ich przebieg nie wywoływał jakichkolwiek konfliktów z lokalną społecznością. Tworzenie tras tematycznych jednorodnie oznaczonych nie oznacza, że poszczególne odcinki tych tras (na obszarze jednej gminy) muszą być pozbawione elementów lokalnych, charakterystycznych dla konkretnej gminy. Przeciwnie sposób wytyczenia i oznakowania tras turystycznych powinien z jednej strony łączyć obszar, z drugiej eksponować walory turystyczne poszczególnych gmin.

Informacje ogólne dotyczące klasyfikacji szlaków turystycznych

Szlaki piesze, rowerowe i konne, z wyjątkiem sytuacji szczególnych np. w terenie eksponowanym nie wymagają technicznego ich tyczenia i budowy, szlaki narciarskie niekiedy wymagają takich zabiegów (na terenach gminnych można rozważyć wyznaczenie i promocję biegowych tras narciarskich). Szlaki powinny umożliwiać dotarcie do:

- najciekawszych punktów topograficznych (z punktu widzenia turystyki),
- obiektów krajoznawczych: archeologicznych, krajobrazowych, przyrodniczych, architektonicznych itp.

Szlaki dzielą się na: piesze - nizinne i górskie, narciarskie, rowerowe, konne. Ponadto wyróżnia się: ścieżki dydaktyczne (naukowe), szlaki spacerowe, szlaki dojściowe.

Szlak powinien umożliwiać wędrowanie w obu kierunkach. Znaki identyfikujące szlak powinny być umieszczone w widocznym miejscu zwykle na wysokości wzroku (1,7 - 2,0 m. od ziemi) na kontrastowym tle. Najczęściej są to drzewa w terenie leśnym, skały w skalistym. Na polu lub bezleśnym stoku są to: duże kamienie leżące obok drogi lub wręcz leżące "w" drodze, stare pnie, lub tyczki stawiane specjalnie w tym celu. Znaki są umieszczane również bardzo często na antropogenicznych elementach terenu tzn. domach w miastach lub wsiach, płotach, słupach elektrycznych w polu, drabinkach do wchodzenia w terenie skalistym.

Znaki początku oraz końca są pierwszymi i ostatnimi znakami szlaku. Umieszcza się go bezpośrednio przed pierwszym i za ostatnim znakiem podstawowym. Na odcinkach szlaku o ustalonym kierunku, bez skrzyżowań i rozwidleń – znaki można umieszczać do 200 m. jeden od drugiego. Przejście szlaku przez rozwidlenia i skrzyżowania dróg powinno być tak oznakowane, aby znak dla potwierdzenia dalszej trasy był dobrze widoczny ze skrzyżowania. Na wspólnych odcinkach dwóch i więcej szlaków znaki należy umieszczać zawsze razem rozdzielając kolory tylko jednym białym paskiem.

Na cienkich drzewach i tyczkach znak wykonuje się w postaci obrączek. Przy szlaku biegnącym przez tereny otwarte – nie zalesione, gdzie obiekty na których można postawić znak są od szlaku oddalone do 50 m – dopuszcza się stawianie znaków na tych obiektach.

Zasady prowadzenia i oznakowanie szlaków

Szlaki winny kończyć się:

- przy przystankach komunikacji zbiorowej,
- w punktach węzłowych szlaków,
- przy obiektach noclegowych, gastronomicznych i zabytkowych.

Szlaki piesze powinny prowadzić istniejącymi drogami i ścieżkami o nieutwardzonej nawierzchni. Szlak turystyczny nie może: prowadzić wspólnie z innym szlakiem na odcinku dłuższym niż 3 km, rozwidlać lub krzyżować się ze szlakiem tego samego koloru.

Pieszce ścieżki spacerowe przebiegają głównie na terenie lub w pobliżu miejscowości turystycznych i uzdrowisk. Długość ścieżek, przebiegających również w formie zamkniętych pętli, nie powinna przekraczać 5 km.

Ścieżki dydaktyczne wykonywane są na zlecenie administracji obszarów chronionych (rezerwaty, parki narodowe, parki krajobrazowe) lub wyznakowane w rejonach szczególnie atrakcyjnych pod względem poznawczym. Ich przebieg, treść krajoznawcza i informacyjna stanowisk przy szlaku itp. ustalane są i finansowane przez instytucję zlecającą (w tym przypadku gminę).

Ścieżki dydaktyczne – najczęściej przyrodnicze i geologiczne – są to specjalnie wyznakowane trasy, które biegną albo łącznie ze szlakiem turystycznym, albo są zupełnie od niego niezależne i biegną własną wyznaczoną drogą. Ścieżki te mają przede wszystkim charakter dydaktyczny i biegną w terenie, który jest przykładem i wzorcem dla pewnych zjawisk czy to przyrodniczych czy geologicznych. Co kilkaset metrów występują tzw. przystanki, na których znajdują się tablice z opisem zjawiska, zabytku, itp. Są one przeznaczone głównie do prowadzenia zajęć w terenie głównie z zakresu biologii, geografii, historii i architektury. Mają one charakter interdyscyplinarny mimo że np. ścieżka jest zaklasyfikowana jako przyrodnicza. W dyrekcji parku zazwyczaj można otrzymać materiały i wydawnictwa oraz mapy ścieżek.

Występują też ścieżki dydaktyczne nie oznakowane – w tym przypadku nie występują znaki prowadzące z przystanku na przystanek. Poruszać po ścieżce możemy się wg mapy ścieżki dydaktycznej, którą jak już wspomniano można otrzymać w dyrekcji parku. Poza tym ścieżka ta nieczym nie różni się od opisanej powyżej.

Szlaki rowerowe nie są tożsame z "drogami rowerowymi" w pojęciu "prawa o ruchu drogowym". Szlak rowerowy nie jest znakowany w sposób ciągły, a tylko w miejscach tego wymagających.

Wyróżnia się trzy grupy symboli stosowanych do oznakowania szlaków pieszych:

- znaki określające przebieg szlaku,
- znaki informacyjne i ostrzegawcze,
- znaki określające przebieg szlaków specjalnych (spacerowych, dojściowych, dydaktycznych).

Należy pamiętać, że tworzenie tras rowerowych i konnych będzie wymagało dodatkowej infrastruktury. W przypadku szlaków rowerowych są to wypożyczalnie rowerów, stacje rowerowe, parkingi, punkty widokowe, punkty serwisowe^{7a}. Trasy konne wymagają miejsc postojowych oraz gospodarstw, mogących przemocować konia i jeźdźca. Wszystkie wytyczone trasy tematyczne powinny uzupełniać miejsca postojowe oraz biwakowe. Będą one doskonałą podstawową do uprawiania turystyki aktywnej i specjalistycznej.

Stworzenie tras tematycznych, w oparciu o bogatą i ciekawą historię tych terenów, w połączeniu z ciekawostkami przyrodniczymi, daje mocne podstawy do organizowania zintegrowanych programów dla „zielonych szkół”. Bogata historia obszaru połączona z licznymi skarbami przeszłości stwarza możliwość uczenia historii od czasów prasłowiańskich, aż po II wojnę światową. Ponadto bogata szata roślinna, pomniki przyrody żywej i nieożywionej, są znakomitymi pomocami naukowymi na lekcje biologii i ekologii. Wspólnie należy zadbać o trasy tematyczne: rowerowe, piesze i konne, które będą eksponować następujące walory:

Szlak militarny

Nazywany umownie szlakiem militarnym, związany z burzliwą historią obszaru, będzie eksponował zabytki architektury militarnej w szerokim tego słowa znaczeniu. Powiedzie on turystę poprzez pozostałe umocnienia i bunkry Wału Pomorskiego, zabytkowe budynki służące wojsku (np. koszary wojskowe), miejsca bitew, okopy, a także miejsca pamięci narodowej, co sprawi, że będzie miał również wymiar dydaktyczno-patriotycznym.

Niewątpliwie największą jego atrakcją będą zachowane umocnienia Wału Pomorskiego, linii fortyfikacji niemieckich wybudowanych w latach 1935-1945 na wschodniej granicy Niemiec w rejonie Pojezierza Pomorskiego. Podczas jego budowy na całej linii wykorzystano naturalne przeszkody terenowe (jeziora, ciek wodne, lasy). Na południu (Linia Noteci) takimi przeszkodami były Warta i Noteć z ich zabagnionymi i szerokimi dolinami i wysokim północnym brzegiem na którym poza schronami rozlokowano punkty obserwacyjne i umocnienia polowe. Planowano tu budowę wielkich jazów klapowych w Dreddenku i Gorzowie (zbudowano tylko pierwszy) i mniejszych jazów na Piławie dla dodatkowego zalania niżej położonych terenów i uniemożliwienia forsowania rzek.

Na całej linii zbudowano wiele kilometrów rowów przeciwpancernych lub wbitych w ziemię pali drewnianych i stalowych, zasieków przeciw piechocie. Ważniejsze drogi zagrodziły stalowe szlabany (Stare Bielice,

^{7a} Szlaki rowerowe wyznaczone na terenie całego obszaru objętego programem powinny obejmować istniejące obecnie trasy rowerowe np. Transwielkopolska trasa rowerowa, rekreacyjna trasa rowerowa, Międzynarodowa trasa rowerowa EURO-ROUTE. Przyczyni się to niewątpliwie do zmniejszenia kosztów przedsięwzięcia.

Stare Osieczno) lub betonowe bloki z gniazdami do zamocowania szyn stalowych. Tylko część odcinków była rozbudowana w głąb np. Linia Noteci posiadała szkielet drugiej linii w postaci schronów dowódczo-bojowych, jako niemiecka linia umocnień. Czas niestety nie obszedł się dobrze z budowlami Pommernstellung. Część wysadzono jeszcze w czasie trwania wojny, większość już po jej zakończeniu spotkał los podobny. Pozostałe obiekty są obecnie atrakcją turystyczną.

Proponowany przebieg trasy w poszczególnych miastach i gminach:

Inowrocław (gmina)

Tupadły – miejscowość położona na szlaku Piastowskim, miejsce bitwy wojsk Jana Kazimierza z wojskami rokoszanina Jana Lubomirskiego w 1666 r.

Inowrocław – miasto^{7b}

- pomnik Obrońców Inowrocławia z września 1939 r.,
- pomnik Powstańców Wielkopolskich,
- kwatery ofiar „Makabrycznej Nocy” z 22/23 października 1939 r.

Złotniki Kujawskie

Pomnik „Pieta” w *Lisewie Kościelnym*, wystawiony ku czci poległych mieszkańców z Lisewa Kościelnego i Pęchowa podczas I wojny światowej oraz poległych w obronie ojczyzny na froncie wschodnim w walkach z bolszewikami. Pomnik znajduje się na cmentarzu rzymsko – katolickim.

Barcin

- zbiorowa Mogiła Pomordowanych - w mogile znajdują się zwłoki pomordowanych w latach 1939-1945 Polaków,
- pomnik ku czci poległych Powstańców Wielkopolskich – obmurowana tablica; pomnik ku czci poległych Powstańców Wielkopolskich oraz pomordowanych w okresie okupacji mieszkańców Mamlicza,
- tablica Pamięci Narodowej Barcin, Plac 1-maja 8, budynek Szkoły Podstawowej nr 1 - postawiona 5 stycznia 1958 r. przez ZBOWiD Koło Barcin, W czasie II Wojny Światowej w dniu 20 września 1939 r. przed Szkołą Podstawową w Barcinie Niemcy rozstrzelali: Franciszka Rzepkę z Barcina, Jana Markiewicza z Pturka i Franciszka Nowakowskiego ze Słaboszewka,
- tablica pamiątkowa na budynku mieszkalnym przy ulicy 4-go stycznia., gdzie Powstańcy Wielkopolscy przygotowywali miejscowe plany powstania Wielkopolskiego i dnia 4 stycznia 1919 r. wyruszyli do walki,

^{7b} Nie bierze udziału w projekcie, ale w związku z bliskim położeniem oraz walorami kulturowymi miasta uznano, iż należy je ująć w ramach tworzenia tras turystycznych.

- pomnik Feliksa Wiśniewskiego - mogiła powstańca wielkopolskiego znajdująca się na cmentarzu. Pomnik Franciszka Rzepki,
- mogiła zamordowanego 20.09.1939 Franciszka Rzepki; cmentarz.

Łabiszyn

„Góra Szekelego” – miejsce walk i wspólnych mogił wojska polskiego i żołnierzy pruskich, którzy zginęli w bitwie 30 kwietnia 1794 r. podczas Powstania Kościuszkowskiego. Nazwa pochodzi od nazwiska dowódcy wojsk pruskich.

Nakło

- okopy z okresu powstania Wielkopolskiego 1918/1919 służące też jako okopy Batalionu Obrony Narodowej „Nakło” we wrześniu 1939r. w Paterku,
- budynki dawnych koszar kawalerii w Nakle – II poł. XVIII w.,
- *Ślesin* – dworzec kolejowy i wjazd od strony Nakła, miejsce bitwy Powstańców Wielkopolskich w I 1919 r.,
- *Ślesin* – miejsce bitwy w I 1945 r. wojsk Rosyjskich z Niemieckimi wojskami Łotyszy z ISS – podobnie jak Nakło – Lubaszcz.

Drezdenko

- fragmenty fortyfikacji ziemnych z XVII w.,
- budynek bramny, w którym mieściła się komendatura twierdzy,
- bunkry – jaz klapowy na Noteci znajdujący się przy nieczynnej linii kolejowej z Drezdenka Pd do krzyża, wybudowany w latach 1937 – 1938 jako fragment niemieckich fortyfikacji stałych biegnących wzdłuż dawnej granicy wschodniej.

Santok

Pozostałości południowego odcinka Wału Pomorskiego (*Die Pommernstellung*) - Linii Noteci (*Netzstellung*). Odcinek ten biegnie nad Wartą od Czechowa do Santoka i dalej do Drezdenka. Ta linia fortyfikacji została zbudowana w 1937 r., w końcowym okresie intensywnej rozbudowy Pozycji Pomorskiej. Na odcinku w granicach gminy znajduje się 15 schronów, miały stanowić rozbudowaną pozycją połową osłaniającą rejon koncentracji wojsk i osłaniającą Pomorze Zachodnie w razie uderzenia wojsk polskich. Większość to obiekty jedno i dwusektorowe przeznaczone do prowadzenia ognia czołowego.

Część obiektów wysadzono jeszcze w czasie trwania wojny, większość już po jej zakończeniu spotkał podobny los, kilka jednak zachowało się w dość dobrym stanie na terenie gminy.

Szlak XIX-wiecznej architektury neogotyckiej

Charakterystyczną cechą całego obszaru jest obecność budynków neogotyckich, wykonanych z czerwonej cegły. Stanowią one świadectwo historii tych terenów i ich przynależności państwowej. Tego typu budynków nie znajdziemy w dużej ilości w Kongresówce (tereny Polski centralnej i wschodniej, wchodzące w skład zaboru rosyjskiego), ani w Galicji (polska południowo-wschodnia, wchodząca w skład zaboru austriackiego). Obiekty te, obecne w Wielkopolsce, Pomorzu oraz w pasie przygranicznym, są cennymi i ciekawymi zabytkami architektury. Tego typu zabytków znajduje się w każdej gminie objętej niniejszym programem przynajmniej kilka. Podobnie jak w przypadku szlaku przyrodniczego nie podejmujemy się w tym dokumencie wyrokowania o wartości architektonicznej obiektów. Tego typu trasa powinna być dokładnie opisana przy udziale historyka sztuki lub konserwatora zabytków.

Może się ona składać z dwóch części: obiektów sakralnych oraz budynków świeckich (użyteczności publicznej, gospodarczych, mieszkalnych).

Szlak dworców i pałaców

Założenia parkowo-pałacowe oraz wznoszone dworki szlacheckie są jednymi z najciekawszych i jednocześnie charakterystycznych elementów w historii architektury. Monumentalne siedziby pałacowe wraz z otaczającymi je ogrodami i parkami, a także sielskie dworki budowane na terenie objętym projektem nie tylko przez obywateli polskich są świadectwem swoich epok oraz stylu życia i obyczajowości ich mieszkańców. Zachowane obiekty są tym cenniejsze, że w granicach dzisiejszej Polski (z uwagi na uwarunkowania historyczne) jest ich niewiele. Cenne i warte obejrzenia są również obiekty jedynie częściowo zachowane.

Na obszarze objętym projektem znajdują się zespoły parkowo-pałacowe, godne obejrzenia. Wśród nich perłą w skali europejskiej jest pałac *Lubostroń* w gminie Łabiszyn. Lubostroń, ale również pozostałe pałace i dworki są ciekawym i pouczającym świadectwem stylu życia oraz obyczajowości społeczeństwa, a towarzyszące im parki i ogrody kryją w sobie wiele osobliwości przyrodniczych.

Proponowany przebieg szlaku w poszczególnych miastach i gminach:

Inowrocław

- zespół dworski: dwór, murowany., z 1864 r., rozbudowany w latach 1893 –95, Cieślin,
- zespół dworski: dwór, murowany z ok. poł. XIX w., dobudowane skrzydło zachodnie na początku XX w., park krajobrazowy, Czyste,
- zespół dworski: dwór murowany z początku XX w., park krajobrazowy z początku XIX w., Gnojno,

- zespół kościelny parafii p.w. św. Trójcy: kościół murowany z 1829 r., plebania murowana z początku XX w., Góra,
- zespół dworski: dwór murowany z okolic 1970 r., stajnia i chlewnia murowana z 1890 r., Krusza Zamkowa,
- zespół pałacowy: pałac, obok szkoła podstawowa murowana i park, przełom XIX i XX w., Pławin,
- pozostałości zespołu folwarczanego: Rządówka, murowana XIX/XX, pozostałości parku z XIX w., Sójkowo,
- zespół dworski: dwór murowany z przełomu XIX/XX w., Trzaski.

Rojewo

- zespół dworski w Dobiesławicach,
- szkoła i zespół dworski Ściborzu oraz Wybranowie.

Złotniki Kujawskie

- dwór ze spichlerzem i gorzelnią z II poł. XIX w. w Będzitowie,
- ruiny dworu z I poł. XIX w. w Dobrogościcach,
- dwór murowany z początku XX w. w Helenowie,
- dwór murowany z II poł. XX w. w Jordanowie,
- dwór powstały w końcu XIX w. w Krężołach,
- dwór z początku XX w. w Lisewie Kościelnym,
- dwór z końca XIX w. w Mierzwiu,
- zespół spichlerzy i młynów w Niszczewicach,
- dwór ze spichlerzem z II poł. XIX i XX w. w Palczynie,
- pałac ze spichlerzem z XIX w. w Tucznie,
- dwór z końca XIX w. w Złotnikach Kujawskich.

Barcin

- późnoklasycystyczny zespół dworski z XIX w. w Barcinie,
- zespół pałacowo-parkowy w Krotoszynie, zbudowany w XVII w., przebudowywany w XIX w. i XX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Młodocinie z pocz. XX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Piechnie z XIX w.

Łabiszyn

- zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu, jeden z najpiękniejszych pałaców klasycystycznych w Polsce, którego budowę zakończono w 1800 r. dla hrabiego Fryderyka Skórzewskiego. Przy pałacu znajduje się XVIII – wieczna oficyna oraz dawne wozownie i stajnie. Podworski park, o powierzchni 28 ha, ma charakter krajobrazowy w stylu angielskim. W parku

znajduje się wiele unikatowych drzew będących pomnikami przyrody,

- dworek z XVIII w. z parkiem, w którym zbudowano w 1889 r. tajemniczą oazę milczenia. Dworek powstał jako miejsce wypoczynku dla rannych miejskiego szpitala. Mieściła się tu wozownia, dworek mieszkalny, piwnice do przechowywania żywności oraz park z sadzawką dla łabędzi i mostkami dla spacerowiczów.

Nakło nad Notecią

- dwór oraz pozostałości XIX wiecznego parku w Lubaszczu a także folwarki dawnych właścicieli – rodziny Ritter,
- dwór, park i folwark z połowy XIX w. w Chrzastowie, który za zasługi wojenne otrzymał naczelny feldzer armii pruskiej – Gestenberg,
- dwór, park i folwark z II połowy XIX w. w Olszewce własności Niemców Erdmanna i Byrschela, kaplica dworska,
- dwór, folwark i park w Ślesinie stojące na wzniesieniu, gdzie według legend miał stać średniowieczny obronny zamek. Fundamenty dworku pochodzą z XV w.

Czarnków – miasto

Dworek Klasycyzny z II poł. XVIII w. Murowany z ośmioosiową fasadą i bocznym skrzydłem.

Gmina Czarnków^{7c}

- Brzeźno – park dworski, dworski i oficyna z XIX w.,
- Cieszkowo – zespół pałacowo-parkowy z początków XIX w.,
- Goraj – zespół pałacowo-parkowy, zbudowany w latach 1908 – 12,
- Gębice – dwór wzniesiony w II poł. XVIII w.,
- Kuźnica Czarnkowska – pałac murowany wzniesiony w latach 1820 – 30 o cechach neorenesansowych.

Wieleń

- zespół dworski, w skład którego wchodzi: dwór murowany, połowa XIX, oficyna nr 6 murowano – kamienna z XIX w, dom drewniany XIX w oraz stodoła z XIX w., Potrzebowice,
- zespół dworsko-parkowy, w skład którego wchodzi: dwór neoklasycystyczny, murowany z kamienia i cegły wzniesiony na przełomie XVIII i XIX, jest jednym ze starszych przykładów architektury rezydencjonalnej pogranicza wielkopolsko –

^{7c} 1 Gmina Czarnków nie jest objęta projektem, ale jej walory wzbogacają ofertę turystyczną.

pomorskiego oraz park (1,2 ha) z okazami drzew o cechach pomników przyrody (lipa), Dębogóra,

- pałac Sapichów z połowy XVIII w. z 10 ha parkiem.

Drawsko

- park dworski z I połowy XVIII wieku w Drawsku.

Drezdenko

- zespół pałacowo-parkowy z barokowym pałacem z 1766 roku, obecnie siedziba Gimnazjum nr 1.

Santok

- pozostałości zespołu folwarczno-pałacowego w Janczewie (spichrz oraz część parku),
- pałacyk z XVIII wieku wraz z parkiem we wsi Lipki Wielkie.

Szlak przyrodniczy

Walory przyrodnicze i krajobrazowe są jednym z kluczowych elementów atrakcyjności turystycznej obszaru. Projektowany szlak będzie prezentował pomniki, rezerваты przyrody, osobliwości przyrodnicze oraz obszary chronionego krajobrazu znajdujące się we wszystkich gminach objętych projektem. Oprócz przyrody ożywionej i nieożywionej szlak powinien eksponować ostoje ptaków oraz miejsca występowania innych zwierząt (np. bobrów). Jego częścią może być wydzielony szlak ornitologiczny umożliwiający wyprawy fotosafari.

Szlak w przeciwieństwie do pozostałych obejmie swoim zasięgiem wszystkie gminy biorące udział w projekcie, ponieważ w każdej znajdują się osobliwości przyrody. Jego elementami mogą być także istniejące ścieżki dydaktyczne. Z tego powodu autorzy niniejszej strategii nie podejmują się opisać przebiegu szlaku. Każda gmina powinna „wytypować” do trasy najciekawsze florystyczne i faunistyczne tereny, kierując się unikalnością zasobów. Bardzo istotne jest również dokładne oznaczenie szlaku.

Szlak grodów i stanowisk archeologicznych

Obszar objęty projektem obfituje w stanowiska archeologiczne, gdzie prowadzono prace wykopaliskowe w poszukiwaniu świadectw dawnej kultury materialnej. Połączenie dawnych grodzisk pozwoli na prześledzenie historii osadnictwa na tych terenach. Należy również pamiętać, iż kilka gmin leży na Szlaku Piastowskim, ukazującym początki polskiej państwowości.

Szlak w przyszłości powinny uzupełniać zrekonstruowane grody (Wieleń i Santok), które projektujemy w części dotyczącej produktów turystycznych dla poszczególnych gmin.

Z uwagi na charakter zachowanych grodzisk trasa ta będzie miała specyfikę krajobrazową, a bardzo istotnym elementem w jej realizacji będą opisy, tak jak to obecnie funkcjonuje w Wieleniu (rezerwat archeologiczny Rosko).

Proponowany przebieg szlaku:

Rojewo

Na liście stanowisk archeologicznych znalazło się 191 pozycji, należy wybrać kilka z nich i na stałe wpisać do trasy tematycznej.

Barcin

Obiekt archeologiczny w Złotowie, gdzie w latach 50-tych odkryto grobowiec megalityczny kultury amfor kulistych sprzed 4 tysięcy lat.

Nakło nad Notecią

- znalezisko archeologiczne kultury wschodniopomorskiej sprzed ok. 2 500 lat na Bielawach i w okolicy Lubaszcza,
- grodzisko z X-XII w. na prawym brzegu rzeki Ślęzy, u jej ujścia do Noteci, na terenie placu Zamkowego,
- pozostałości po drugim późniejszym grodzisku, wzniesionym w XIII w. przez księcia Przemysława II, na terenie plebani i ogrodu przy kościele p.w. św. Wawrzyńca.

Wielen

- cmentarzysko kultury łużyckiej w Wrzeszczynie,
- rezerwat archeologiczny w miejscowości Rosko. Ślady kultury łużyckiej w miejscu dawnego kultu słowiańskiego. Część eksponatów wykopaliska – *siekierki brązowe* znajduje się w liceum, w sali muzealnej.

Santok

Stanowisko archeologiczne, na grodzisku pierścieniowatym z VIII-XIV w., położone na lewym brzegu Warty w Santoku.

U Króla Kurkowego

Ożywiona i dynamiczna działalność Bractw Kurkowych prawie we wszystkich gminach objętych projektem, zainspirowała pomysł na zintegrowanie i skoordynowanie ich aktywności. Te istniejące w Polsce od XIII w. organizacje strzeleckie, reaktywowane po okresie utajonej lub zawieszonej działalności mają obecnie nieco inne zadania. Obecnie Bractwa są szkołami samorządności i patriotyzmu, a także zajmują się szkoleniem strzeleckim i sportowym.

Z uwagi na ciekawe tradycyjne stroje, Bractwa Kurkowe są ozdobą wielu imprez o charakterze patriotycznym oraz związanych z historią regionu. Kurkowe Bractwa Strzeleckie mają na ziemiach polskich ponad 700-letnią tradycję. Były to mieszczańskie organizacje, których celem było ćwiczenie się w posługiwaniu bronią, aby w razie potrzeby zbrojnie stanąć w obronie porządku wewnętrznego w mieście, jak i odparcia zagrożenia z zewnątrz. W skład bractw wchodził przede wszystkim rzemieślnicy, kupcy oraz przedstawiciele wolnych zawodów. Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej Polskiej powstało w 1922 roku w Poznaniu jako organizacja jednocząca polskich braci kurkowych. Do wybuchu wojny w skład Zjednoczenia wchodziły 172 bractwa w zdecydowanej większości z terenów Wielkopolski, Pomorza i Śląska. W 1991 r. 11 odrodzonych bractw kurkowych reaktywowało Zjednoczenie. Celem jego działalności jest budzenie świadomości poczucia obowiązków obywatelskich i państwowych względem Państwa Polskiego poprzez kontynuowanie tradycyjnego strzelania obywatelskiego oraz pielęgnowanie i szerzenie tradycji i idei Kurkowych Bractw Strzeleckich. Dzisiaj bractwa kurkowe nie bronią już miast przed bezpośrednim zagrożeniem, lecz stoją na straży tradycji. Ponadto Bractwa są organizatorami wielu imprez strzeleckich, obchodów ważnych wydarzeń historycznych.

W celu intensyfikacji i koordynacji działalności Bractw Kurkowych proponujemy przede wszystkim nawiązanie ścisłej współpracy ze Zjednoczeniem Kurkowych Bractw Strzeleckich RP oraz poprzez Zjednoczenie z Europejskim Stowarzyszeniem Historycznych Strzelców (EGS). Organizacja ta powstała w 1955 r. w Eindhoven i zrzesza prawie 2 mln strzelców z krajów Europy Zachodniej. Celem EGS jest pielęgnowanie i kontynuowanie tradycji i zwyczajów europejskich strzelców. EGS organizuje cykliczne imprezy p.n. Europejskie Spotkania Bractw Strzeleckich. Dotychczas polscy bracia kurkowi wzięli udział w takich spotkaniach w 1992 r. w Genk (Belgia), w 1994 r. w Medebach (Niemcy) i w 1996 r. w Haaksbergen (Holandia). W 1998 roku Spotkania odbyły się pierwszy raz poza Europą Zachodnią - w Krakowie. Impreza ta stała się symbolem powrotu a zarazem ciągłości idei bractw strzeleckich na ziemiach polskich. W kontekście integracji europejskiej można stwierdzić, że polskie bractwa kurkowe zostały do tej Europy już włączone.

Nawiązanie takiej współpracy pozwoli na organizowanie wielu imprez z udziałem polskich i europejskich braci na terenie objętym projektem.

Należy podjąć działania skierowane na zorganizowanie na terenie miast i gmin nadnoteckich **Zlotu Europejskich Braci oraz Święta Zjednoczonych Braci Kurkowych Rzeczypospolitej Polskiej**. Tego typu impreza połączona z pokazaniem możliwości gospodarczych i turystycznych regionu oraz tradycji brackiej będzie doskonałą promocją obszaru gmin nadnoteckich. Obok tradycyjnego strzelania, picia „piwa brackiego” i parad powinno się w nią wpisać zawody strzeleckie dla amatorów, dyskusje panelowe o roli bractw, wystawę ocalałych materiałów historycznych oraz wesołą zabawę.

Ponadto dla celów promocji regionu nadnoteckiego proponujemy wpisanie do kalendarza imprez jednej, nagłośnionej medialnie imprezy ponadlokalnej, która skupi członków Bractw od Inowrocławia do Santoka. Może to być np. **Święto Nadnoteckich Braci Kurkowych**, łączące elementy zajęć dydaktycznych, zabawy i festynu oraz prezentację turystycznych atrakcji regionu. Święto można powiązać z najbardziej charakterystycznym walorem obszaru Notecią i uprawianą na niej turystyką aktywną. Zaangażowanie przedstawicieli władz samorządowych w działalność Bractw Kurkowych ułatwia organizację tego rodzaju imprezy, której kluczowym elementem będą strzelania o tytuł „Nadnoteckiego Króla Kurkowego”.

Obozy „brackie”

Obok spełnianej przez historyczne bractwa funkcji społecznej wojskowo-obronnej, w myśl starej zasady "Ćwicz oko i dłoń w Ojczyzny obronie" istotną rolę funkcja ogrywała rekreacyjno-wychowawcza. W nawiązaniu do niej, obok charakteru widowiskowego działalność Bractw w każdej gminie powinna obejmować przede wszystkim wychowywanie młodego pokolenia w duchu patriotyzmu, postawy obywatelskiej i tężyzny fizycznej.

Dlatego też można wziąć pod uwagę organizację obozów oraz krótkich pobytów weekendowych dla mieszkańców okolicznych aglomeracji miejskich, ale również z odleglejszych zakątków Polski. Byłyby to formy pobytów łączących naukę historii Polski, regionu, Bractwa ze specjalnymi „lekcjami wychowania fizycznego” przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury: strzelnic, obiektów sportowych oraz szlaków turystycznych regionu i jego walorów naturalnych (kompleksy leśne, rzeki, jeziora oraz oczka wodne). Powstanie w kilku miejscach ścieżek zdrowia umożliwić będzie podnoszenie sprawności fizycznej uczestników pobytów.

Tego typu aktywność w żaden sposób nie koliduje z zadaniami statutowymi bractw, które mogą również prowadzić działalność gospodarczą.

7.3.3. Koncepcja produktów turystycznych dla poszczególnych gmin nadnoteckich

Na podstawie danych otrzymanych od władz samorządowych, pobytu na terenie poszczególnych gmin, objętych programem, wniosków wynikających z audytów turystycznych przedstawionych w rozdziale 5 niniejszego dokumentu i określonych charakterystycznych elementów, powstały koncepcje rozwoju wiodących produktów turystycznych miast i gmin nadnoteckich, które będą je wyróżniać w ramach omawianego obszaru.

Wzmiankowane powyżej koncepcje są efektem subiektywnego wyboru konsultantów zewnętrznych. Dokonując wyboru dla każdej z gmin kierowano się następującymi czynnikami:

- oparto się na najciekawszych, najoryginalniejszych i charakterystycznych walorach miast i gmin nadnoteckich,
- opisane produkty turystyczne mogą być rozbudowywane i rozwijane w krótko- i długoterminowej perspektywie,
- produkty są zgodne z zamierzeniami władz samorządowych,
- produkty turystyczne są oparte na doświadczeniach europejskich i światowych oraz są zgodne z ogólnoswiatowymi trendami i prognozami rozwoju gospodarki turystycznej,
- wzmiankowane produkty turystyczne łączą sferę kapitału publicznego i prywatnego,
- produkty turystyczne są atrakcyjne dla turystów przybywających na teren poszczególnych miast i gmin (konsultanci starali się spojrzeć na poszczególne gminy oczami turystów oraz przez pryzmat ich oczekiwań i motywacji),
- realizacja zawartych poniżej produktów i programów turystycznych powinna spowodować wzrost dochodów do budżetów gmin oraz prywatnych osób, przedłużenie sezonu turystycznego oraz powstanie nowych miejsc pracy.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Inowrocław

Koncepcja rozwoju produktów turystycznych gminy Inowrocławia została oparta o dwa następujące elementy:

- znaczna ilość terenów lesistych na terenie gminy Inowrocław,
- właściwości lecznicze uzdrowskiego miasta Inowrocławia związane z występowaniem solanek i borowin.

Przetrwaj i przeżyj – strefa survivalu

Niewielki obszar południowo-wschodniej części gminy Inowrocław zajmują lasy. Tereny lesiste stały się inspiracją do zorganizowanie „szkoły przetrwania”, jednego z głównych produktów gminy. Coraz częstsze szukanie wrażeń, odporności, wytrwałości i zaradności przez ludzi oraz chęć aktywnego spędzenia czasu wolnego pozwalają stwierdzić, iż szkoła przetrwania właśnie w tym miejscu zyska grono sympatyków.

Chociaż organizatorzy „szkół przeżycia” proponują wyrafinowane formy przeżycia w ostrym klimacie najwyższych gór, w lodowej pustyni, w dżungli, czy w rwących rzekach Ameryki Południowej, to istota sztuki przetrwania polega na umiejętności życia bez cywilizacji, w harmonii z przyrodą. Równie dobrze można się tego nauczyć niedaleko własnego domu, w leśnej gęstwinie niedaleko Inowrocławia.

Do przeżycia w trudnych i prymitywnych warunkach nie potrzeba specjalnie przygotowanego terenu ani jakiegokolwiek sprzętu biwakowego, żadnej elektryczności, telefonów komórkowych, zegarków, nierdzewnych noży, nieprzemakalnej odzieży, czy nawet żywności. Wystarczy las, jezioro, jaskinia, samodzielnie zbudowany szałas i korzystanie z tego, co daje natura. Najbardziej kapryśna pogoda nie jest przeszkodą. Survival to wyzwanie rzucone samemu sobie. Obcując z przyrodą kształtujemy silną wolę - walczymy ze zmęczeniem, bólem, głodem i strachem. Każdy może sprawdzić swoje możliwości dostosowania się do różnych okoliczności, wykazania odrobiny pomysłowości i nie wpadania w panikę. Nie ma wtedy znaczenia czy znajdujemy się w środku niezmierzonej pustyni, czy w lesie w okolicach Inowrocławia.

W Polsce rośnie grono ludzi uprawiających sporty ekstremalne. Otwarcie się Polski na świat niesie napływ nowinek z każdej dziedziny, także w dziedzinie sportów ekstremalnie trudnych, wymagających odwagi, woli, kondycji oraz wiedzy. Stresy dnia codziennego, nagromadzone napięcia, chęć przeżycia czegoś ekscytującego, chęć wyróżnienia się, itp. skłaniają ludzi do szukania niebezpieczeństwa. Jest to także wyzwanie dla samego siebie. Stąd rodzą się pomysły na sport z dużą dawką niebezpieczeństwa. Wydzielająca się adrenalina jest motorem działań. Jednym z takich pomysłów są szkoły przetrwania. Pozwalają one na szukanie w sobie odporności, wytrwałości, zaradności. Uczą zachowania w ekstremalnie trudnych warunkach, tam gdzie człowiek zdany jest tylko na siebie.

To procentuje w życiu. Szkoły przetrwania organizuje się dla grup maksimum 15 osób w pobytach do 2 tygodni na terenach leśnych. Są trzy rodzaje survivalu: miejski, czyli przetrwanie w mieście podczas katastrofy, pierwotny, czyli sztuka współżycia z przyrodą i najpopularniejszy - militarny. Zabawą w wojsko fascynuje się zarówno młodzież, jak i dorośli, którzy z armią nigdy nie mieli nic wspólnego. Każdy w czasie kilkudniowego turnusu pragnie przeżyć przygodę, chce choć na chwilę stać się Rambo. Instruktorami na takich obozach są zwykle byli komandosi, ratownicy GOPR-u.

Na uczestników, niezależnie od warunków pogodowych, w dzień i w nocy czekają forsowne marsze, często z plecakiem i całym osobistym wyposażeniem. W zupełnej ciemności pokonują specjalne tory sprawnościowe, skaczą z pędzącego samochodu, budują zasadzki i ukrycia, strzelają ostrą amunicją, poznają niekonwencjonalne techniki obezwładniania i walki, zdobywają wiedzę o broni, topografii, taktyce działania elitarnych jednostek specjalnych. Podczas działania korzystają ze środków pozoracji pola walki: petard, świec dymnych. W ruinach starych domów, opuszczonych cegielniach, w leśnych gąszczach toczą się zażarte bitwy. Ten, kto zdecyduje się na taką formę spędzenia wolnego czasu i pozostanie na obozie, musi całkowicie podporządkować się rygorowi szkolenia. Nie ma tu miejsca na duchowe rozterki i indywidualizm. Działa się w grupie treningowej i z nią wykonuje zadania.

Dodatkową atrakcją dla uczestników będzie paintball. Jest to najmłodniejsza w ostatnim czasie zabawa strategiczna na świecicie, łącząca w sobie cechy walki, przygody i aktywnego działania. Wymusza ona ruch na świeżym powietrzu, rozwija zmysły oraz kondycję fizyczną, jest grą dla wszystkich tych, którzy cenią sobie niekonwencjonalną rozrywkę i zabawę.

Elementem uzupełniającym szkołę przetrwania będzie zagospodarowanie terenu, na którym zostanie stworzona baza noclegowa (wojskowe namioty) oraz gastronomiczna (kuchnia polowa). Kilkudniowe pobyty spędzone na aktywnym wypoczynku pomogą odreagować stres, sprawdzić się w ekstremalnych warunkach, udowodnić sobie silną wolę walki czy też zintegrować grupę bądź wyłonić lidera zespołu. Szkoła stanie się miejscem, do którego goście będą często powracać.

Proponowane imprezy

Szkoła przetrwania

Szkoła Przetrwania to coś więcej niż bieganie w "moro" po lesie. To niekoniecznie trening fizyczny. To przede wszystkim szkolenie umysłu do nie poddawania się w trudnych sytuacjach, do szukania coraz to nowych rozwiązań. Aktywności fizyczne - wspinaczka, wędrowniki, paintball itp. są tylko środkiem do osiągnięcia tego celu.

Szkoła przetrwania w Inowrocławiu zajmie się organizowaniem pobytów (3,7,10,14 dni) dla grup zorganizowanych (nie więcej niż 15 osób w grupie) wykorzystując tereny leśne. W ramach organizowanych pobytów

każdy z uczestników będzie miał możliwość sprawdzenia i wykazania się swoimi umiejętnościami realizując punkty programu m.in.

- radzenie sobie w sytuacjach nietypowych.
- budowanie schronień,
- przygotowywanie posiłków „z niczego”,
- trening psychologiczny na wytrzymałość w sytuacjach nietypowych.
- maskowanie się oraz podchodzenie przeciwnika.

Codzienne wyprawy i zajęcia praktyczne obejmować będą:

- marsz na orientację,
- wspinaczka na sztucznej ścianie wspinaczkowej,
- przeprawa przez różnego rodzaju mosty, wybudowane specjalnie w tym celu,
- gry zręcznościowe o różnym stopniu trudności,
- budowanie i pokonywanie mostów linowych.

Paintball

Paintball to wojna na niby przy użyciu pistoletów na pociski z farbą. Gra jest bardzo dynamiczna i realistyczna, dzięki czemu dostarcza uczestnikom dużej dawki adrenaliny. Może to być doskonała forma zabawy jak również szkolenia integracyjnego i treningu wyłaniającego liderów. W trakcie gry uczestnicy wykonując zadania w terenie muszą często podejmować trudne decyzje, wychodzić poza schematy, odkrywać nowe sposoby działania rozwiązywania problemów. Jednocześnie wzmacniają umiejętność współpracy i myślenia grupowego, w efekcie czego cała grupa poznaje nowe możliwości w zespole oraz wzbogaca się o nowe umiejętności i polepsza już posiadane. Teren na którym odbywa się zabawa to urozmaicony wycinek lasu: zwalone drzewa, rowy, wąwozy, pagórki - zapewnia to bardzo ciekawą i emocjonującą grę. Istnieje wiele możliwych scenariuszy, dzięki którym paintball nigdy nie jest nudny, np. zdobywanie obozu przeciwnika, odbijanie zakładników czy ochrona prezydenta. Podczas trwania imprezy należy zapewnić:

- przygotowanie terenu gry,
- obstawę pola,
- sędziów,
- marker,
- gogle + maskę,
- strój ochronny.

Agroturystyczny Obszar Zdrowia

Wiejskie tereny, gospodarstwa rolne, dobre warunki klimatyczne, zasoby środowiska przyrodniczego, bliskie położenie Inowrocławia, miasta uzdrowskiego słynącego z solanki i borowiny, to wartości pozwalające stworzyć unikalną i atrakcyjną ofertę skierowaną dla szerokiego grona odbiorców. Powyższe elementy stanowiły także inspirację do stworzenia – Agroturystycznego Obszaru Zdrowia.

Obserwowane w polskiej turystyce trendy wskazują na wzrastające zainteresowanie agroturystyką. Dobrze przygotowana oferta agroturystyczna, z licznymi dodatkowymi atrakcjami, z których goście mogą korzystać w czasie pobytu na wsi, daje możliwość generowania dużego ruchu turystów w tym rejonie.

Bazując na wartościach gospodarstw rolnych na terenie gminy Inowrocław oraz wykorzystując ich zasoby, można stworzyć unikalną i atrakcyjną, dobrze sprzedającą się ofertę turystyczną dla szerokiego grona odbiorców. W odpowiedzi na potrzeby grup turystów zainteresowanych tą formą spędzania wolnego czasu, proponujemy koncepcję stworzenia produktu pod nazwą „*Agroturystyczny Obszar Zdrowia*”, którego główną cechą wyróżniającą go spośród istniejących już gospodarstw agroturystycznych jest kompleksowość i komplementarność.

W gminie Inowrocław głównym elementem funkcjonowania produktu będzie zagospodarowanie gospodarstw wiejskich w celu przekształcenia ich w gospodarstwa agroturystyczne. Nieodłącznym uzupełnieniem usług noclegowych i gastronomicznych w tych gospodarstwach będzie oferta lecznicza, skierowana do szerokiego grona klientów. Opierać się ona powinna o walory klimatyczne regionu, uprawę ziół prowadzoną przez gospodarzy, ekologiczne produkty, a także konie, które zostaną wykorzystane do celów rehabilitacyjnych. Gospodarstwa agroturystyczne w obrębie jednej wsi stworzą „małą wioskę turystyczną” wyspecjalizowaną w konkretnej ofercie leczniczej. Dobrym rozwiązaniem dla kuracjuszy będzie możliwość spędzenia wolnego czasu w wiosce turystycznej, w połączeniu z krótką kuracją w Uzdrowisku Inowrocław.

Dla gości najistotniejszym elementem wypoczynku na wsi, poza przygotowaniem bazy noclegowej i żywieniowej, jest atrakcyjność oferty pod względem różnych form aktywnego spędzania czasu tzn. istnienia tras rowerowych i możliwości wypożyczenia rowerów, czy też obecności szlaków do wędrowek pieszych, bezpiecznego kąpieliska lub basenów, z których można korzystać w upalne dni, możliwość wycieczek konnych, kajakowych, wędkowania itp. Dlatego też program zintegrowanego obszaru agroturystycznego zakłada stworzenie szeregu tego typu atrakcji, a zapewnienie ich turystom łączy się ze stworzeniem odpowiedniej infrastruktury towarzyszącej.

Główną ideą powstania „wiosek turystycznych” jest koordynacja działań gospodarstw w poszczególnych wsiach lub gminach przy wykorzystaniu ściśle określonych atrakcji.

Taka współpraca poszczególnych gospodarstw agroturystycznych zwiększa siłę przetargową „wiosek turystycznych” oraz atrakcyjność ich oferty na rynku. Punktem wyjścia są walory tworzonych wiosek, czyli gospodarstw skupionych na niewielkim obszarze. Wioski turystyczne na terenie gminy Inowrocław będą się składać:

- średnio 10 gospodarstw, minimum 51 miejsc noclegowych (tak, aby w jednej wiosce można było zakwaterować ilość osób mieszczącą się w standardowym autokarze),
- odległość pomiędzy skrajnymi gospodarstwami może wynosić maksymalnie 2-3 km, preferowane gospodarstwa skoncentrowane o skupionej zabudowie,
- pokoje 2,3,4 osobowe,
- jeden z gospodarzy pełni rolę koordynatora – Centrum Komunikacji - odpowiada za komunikację wewnętrzną, organizację wspólnych imprez, kontakt bezpośredni lub telefoniczny z poszczególnymi gospodarzami.

Stworzenie bazy noclegowej na terenie gospodarstwa agroturystycznego łączy się uwzględnieniem odpowiednich przepisów dotyczących m.in. standardu pokoi, warunków sanitarnych, bezpieczeństwa przeciwpożarowego zgodnie z obowiązującymi przepisami i normami.

Wioski turystyczne będą tworzyć gospodarstwa zespolone oferujące wspólny program atrakcji oraz ofertę najczęściej komplementarnych usług turystycznych, np.:

- gospodarstwa noclegowe, zapewniające podstawowe wymagania związane z pobytem na wsi; nocleg, śniadania.
- gospodarstwa – wyspecjalizowane np.:
  - gospodarstwa rzemieślnicze; ukierunkowane na wyrób pamiątek o charakterze regionalnym w tym rękodzielniczym np. rzeźby, hafty, serwety, obrazy, wiejskie produkty spożywcze.
  - gospodarstwa-skanseny; wystawy, bogaty wystrój, urządzone stylowo pomieszczenia, sprzęt.
  - gospody lub gospodarstwa cateringowe; organizacja imprez dla całej wioski.
  - gospodarstwa hodowlane np. stajnie – hodowla i wypożyczenie koni, stawy – hodowla i odłów ryb.

Ponadto, uzupełnienie gospodarstw zespolonych na obszarze wiosek turystycznych będą stanowić obiekty, których oferta stanowiłaby dodatkową atrakcję programu. Obiekty o istotnym znaczeniu na danym obszarze to m. in. punkty rzemieślnicze – ukierunkowane na wyrób pamiątek o charakterze regionalnym, skanseny - urządzone stylowo pomieszczenia, dawny sprzęt, sklepy oferujące produkty naturalne,

ekologiczne, zioła, punkty szkoleniowe: przetwórstwo ziół do domowego użytku, zajazdy, karczmy, stadniny i ośrodki jeździeckie, pałace, dworki.

Głównym założeniem projektu jest, aby jedno z wiodących gospodarstw tworzyło centrum koordynacji (komunikacji z otoczeniem), wyposażone w Internet, pocztę elektroniczną, faks i telefon. Gospodarstwo to przejęłoby funkcje promocyjne, prezentacyjne oraz recepcyjne, oferowanie gościom miejsc zgodnie z ich oczekiwaniami i zainteresowaniami, a także nadzór nad funkcjonowaniem całego systemu.

Zakłada się, że zintegrowane gospodarstwa utworzą stowarzyszenie, które jest dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej, ale do prowadzenia swych spraw może zatrudniać pracowników.

Do realizacji projektu niezbędne jest włączenie się mieszkańców gminy. Stworzenie takich gospodarstw nie wymaga dużego nakładu finansowego. Dobra promocja i napływ turystów pozwolą na szybki zwrot poniesionych kosztów. Agroturystyczny obszar leczniczy może być magnesem przyciągającym turystów przez cały rok.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Rojewo

Poniższe produkty i projekty zostały wykreowane m.in. w oparciu o istniejące na terenie gminy Rojewo walory przyrodniczo-krajobrazowe. Prawie 20% powierzchni gminy zajmują lasy, skupione w większości w jej północnej części, sąsiadującej z Kotliną Toruńską i Puszcą Bydgoską. Sprzyjające warunki naturalne umożliwiają rozwijanie i uprawianie na tym terenie różnorodnych form turystyki aktywnej. Ponadto istniejące gospodarstwa, posiadające zaplecze odpowiednie do jazdy konnej (stadniny), ułatwi wykreowanie jednego z produktów. Ponadto jego rozwojowi sprzyja również wyjątkowo liczne występowanie na terenie gminy polnych ścieżek, co stanowi niemalże ewenement na skalę europejską. Dodatkową atrakcją są również pomniki przyrody, głównie występujące w postaci drzew, a także użytki ekologiczne o łącznej powierzchni ponad 6 ha.

Drugim z produktów turystycznych, specjalnie zaprojektowanych dla potrzeb gminy Rojewo, jest istniejąca trasa kolejki wąskotorowej, wykorzystywana obecnie jedynie do przewożenia zbiorów buraków podczas kampanii buraczanej. Poniżej proponujemy wykorzystanie istniejącej infrastruktury dla stworzenia zupełnie nowego oryginalnego produktu turystycznego.

Konie w Rojewie – wypoczynkowo - wyczynowo

Inspiracją dla stworzenia produktu turystycznego dla gminy Rojewo stała się m.in. istniejąca baza noclegowa w postaci gospodarstw agroturystycznych, dysponujących zapleczem umożliwiającym jazdę konną.

Pomysł zasadza się na stworzeniu atrakcyjnej oferty wypoczynku w siodle o charakterze western, który jest jeszcze mało popularny w Polsce. Obecnie wiodącymi ośrodkami, specjalizującymi się w tym stylu na terenie naszego kraju są: Western Ranch w Ściegnach koło Karpacza (woj. dolnośląskie) oraz Furioso Western Riding Center w Starych Żukowicach (woj. małopolskie). Prawdopodobnie, przynajmniej na początkowym etapie wprowadzenia jazdy w stylu western, wśród osób korzystających z usług stadnin, będą głównie osoby początkujące, które po raz pierwszy zetkną się z tego rodzaju rodzajem jazdy konnej. Ponieważ nie każda z osób wypoczywających w gospodarstwach jeździeckich, będzie zainteresowana jazdą w proponowanym stylu, właściciele powinni cały czas kontynuować swoją dotychczasową działalność.

Jazda w stylu western umożliwia zarówno odbywanie spacerów, rajdów konnych, ćwiczenie, jak i doskonalenie się w konkurencjach rodeo, a nawet popisach kaskaderskich.

W tym celu należy na terenie stadnin przygotować odpowiednią infrastrukturę, a przede wszystkim stworzyć bezpieczne warunki, zwłaszcza podczas „zabawy” w rodeo, czy przy popisach kaskaderskich. Istnieje siedem najpopularniejszych konkurencji w jeździe western,

których nazewnictwo występuje przede wszystkim w języku angielskim: alley, barrel racing, pole bending, team penning, calf roping, steer wrestling oraz trail. Większość z nich rozgrywana jest z udziałem bydła oraz związana jest z codzienną pracą kowboi na rancho.

Dodatkową atrakcją jest unikalny charakter miejsc w stylu western, wyróżniający je pod względem wystroju rodem z Dzikiego Zachodu, a także dodatkowej specyficznej infrastruktury. Dla uzupełnienia efektu, właściciele stadnin oraz osoby trenujące i pracujące na ich terenie, mogłyby nosić ubrania np. kowbojskie. Stworzenie takiej oferty nada unikalny charakter gospodarstwom-stadninom, biorącym udział w projekcie. Ponadto zostaną one włączone do grupy ośrodków, popularyzujących ten styl jazdy. Zaletą tego pomysłu jest możliwość kontynuowania aktualnej działalności. W przypadku jednego z gospodarstw są to obozy i imprezy survivalowe dla osób poszukujących mocnych wrażeń i chcących sprawdzić się w ekstremalnych warunkach. Drugie z gospodarstw agroturystycznych nastawione jest na wypoczynek i relaks dla osób indywidualnych.

Inne propozycje:

Szkoła jazdy konnej

Projekt zaprojektowany nie tylko z myślą o osobach nie mających dotychczas kontaktu z jazdą konną. Ponieważ, jak już wcześniej wspomniano, jazda w stylu western jest wciąż mało popularna na terenie Polski, osób początkujących będzie wyjątkowo dużo. Nauka nie będzie polegała tylko na jeździe w siodle, ale także na pracy z końmi przez cały dzień, dbaniu o nie, a także na codziennym tworzeniu atmosfery z Dzikiego Zachodu na terenie szkoły. Prowadzenie szkoleń będzie wymagało utworzenia na terenie gospodarstwa miejsca na prowadzenie szkoleń teoretycznych. Powinno to być sala na nie więcej jak 10 osób, z odpowiednim zapleczem „naukowym” i własną małą biblioteczką, wyposażoną w liczne poradniki oraz albumy dotyczące zarówno dyscypliny, jaką jest jazda konna, jak i samych koni (życie dzikich koni, hodowla koni, ich zwyczaje itp.).

Miasteczko jeździeckie

Tereny gminy znajdujące się w pobliżu istniejących gospodarstw-stadnin, powinny przybrać charakter miasteczek jeździeckich, z przewagą elementów nawiązujących stylem do miejsc rodem z Dzikiego Zachodu np. bar country, w którym będą się odbywać zabawy taneczne przy muzyce country, a także koncerty polskich i zagranicznych artystów tworzących i propagujących ten styl.

Oznakowania dojazdów do stadnin powinny zostać wykonane na charakterystycznych drewnianych kierunkowskazach, opatrzonych nazwą stadniny/gospodarstwa oraz odległością do niej mierzoną w kilometrach.

Zawody i pikniki rodeo

Gmina powinna zawierać szeroko rozbudowany kalendarz „końskich” imprez i atrakcji. Z wiadomych względów większość z nich będzie się odbywać w okresie wiosenno-letnio-jesiennym. Dzięki temu teren gminy będzie odwiedzany częściej niż obecnie (czyli głównie w sezonie wakacyjnym), zostanie również przedłużony sezon turystyczny. Wielką atrakcją będą nie tylko zawody jeździeckie, ale także duże pikniki rodeo, w których będą uczestniczyć przede wszystkim całe rodziny. Wśród odwiedzających w miesiącach wiosennych i jesiennych poza mieszkańcami okolicznych gmin, znajdą się również mieszkańcy najbliższych większych aglomeracji tj. Inowrocławia, Torunia i Bydgoszczy.

Kowboje i Indianie na Dzikim Zachodzie

Impreza organizowana corocznie na świeżym powietrzu w jeden z wybranych przez organizatorów letni weekend. Główną atrakcją imprezy będzie konkurencja między obozami Indian i Kowboi, które zostaną rozbite na terenie, bądź w pobliżu gospodarstw-stadnin. Specjalnie dla potrzeb rywalizacji powstaną tory przeszkód, na których sprawdzą się dwa obozy. Kolorystyki i specyficznego charakteru imprezie nadadzą specjalnie na tę okazję przygotowane przez uczestników stroje indiańskie i kowbojskie. Impreza zakończy się tańcami przy ogromnym ognisku, rozpalonym na terenie jednego z gospodarstw, najlepiej tam, gdzie więcej miejsca pozwoli na uczestnictwo większej ilości osób (nie tylko uczestnicy zabawy, ale również zgromadzona publiczność).

Ogólnopolskie pokazy kaskaderskie

Na specjalne zaproszenie, corocznie w pokazach będą brać udział najlepsi polscy kaskaderzy, a w miarę możliwości również goście z zagranicy. Pokazy będą wymagały specjalnych warunków, tzn. powinny się odbywać na większym terenie. Aby zapobiec ewentualnym wypadkom, jednym z ważniejszych elementów podczas pokazów będzie zapewnienie bezpieczeństwa zebranej publiczności, która zgromadzi zapewne liczne rzesze dzieci. Dodatkową atrakcją w trakcie pokazów będzie możliwość spróbowania swoich możliwości kaskaderskich na kucykach przez dzieci, pod baczny okiem instruktorów.

Końskie aukcje

Aukcje będą organizowane na wzór słynnych aukcji prowadzonych np. w Janowie Podlaskim. Jednakże oryginalność rojewskich aukcji będzie polegała na tym, że wystawiane na aukcje konie to nie będą czystej krwi araby, ale konie małopolskie, śląskie, hucuły, kuce, a nawet muły. Z naszych informacji wynika, że będzie to pierwsza tego typu aukcja w kraju. Dlatego też spotka się oba z ogromnym zainteresowaniem hodowców i osób prywatnych z całej Polski, a może nawet z zagranicy.

Tuż przed rozpoczęciem aukcji, odbędzie się wystawa tychże koni, podczas której będzie można im się dokładniej przyjrzeć, a także porozmawiać z ich właścicielami i hodowcami.

Parada koni rojewskich

Parada odbywająca się w pierwszych dniach wiosny, wesoło witająca tę porę roku na terenie gminy. Wyjątkowość parady będzie polegała m.in. na tym, iż głównymi jej uczestnikami będą konie z okolicznych stadnin wraz z jeźdźcami. Konie bogato i kolorowo przystrojone przejdą wyznaczoną trasą, zapowiadając nadejście tak pięknej i długo oczekiwanej po mroźnej zimie, wiosny. Na jednym z koni będzie jechała na oklep Pani Wiosna, która rozrzucając kwiaty i śpiewając, będzie nawoływała mieszkańców gminy, aby dołączyli się do wspólnej zabawy. W paradzie będą uczestniczyć wszyscy zainteresowani, a uczniowie szkół podstawowych, corocznie będą przygotowywać specjalnie na tę okazję na zajęciach plastycznych, stroje przedstawiające na różne sposoby porę roku, jaką jest wiosna.

Realizacja opisanego powyżej projektu turystycznego pozwoli na zwiększenie atrakcyjności, zwłaszcza wokół gospodarstw posiadających własne stadniny, a tym samym przyciągnie znacznie większe rzesze turystów na teren gminy Rojewo. Z uwagi na liczne atrakcje, będą to nie tylko osoby bezpośrednio zainteresowane jazdą konną, ale także publiczność takich imprez widowiskowych, jak np. ogólnopolskie pokazy kaskaderskie, czy końskie aukcje. Liczymy na to, iż z czasem również inni mieszkańcy gminy, w miarę możliwości, zaczynając od zakupu jednego czy kilku koni, bądź też proponowania płatnej opieki nad końmi prywatnych właścicieli, będą próbowali założyć własne stadniny, co pozwoli w niedalekiej przyszłości na znaczne rozbudowanie produktu.

Kolej w miniaturze

Przez teren gminy Rojewo przebiega trasa kolejki wąskotorowej. Aktualnie kolejka kursuje przez następujące miejscowości: Przybranowo (gmina Aleksandrów Kujawski) – Tuczno (gmina Złotniki Kujawskie) i wykorzystywana jest tylko sezonowo w trakcie kampanii buraczanej do przewozu zbiorów do przetwórcy w Tucznie. Naszym zdaniem istnienie torów i taboru umożliwia wykorzystanie kolejki, jako atrakcji turystycznej gminy lub dwóch gmin jednocześnie. Jest to unikalny element, a z obserwacji rynku turystycznego wynika, iż istnieje duże zapotrzebowanie na tego typu atrakcje (np. Hajnówka). Poza tym należy zauważyć, iż położenie torów jest bardzo drogą inwestycją, więc szkoda byłoby nie wykorzystać istniejącego potencjału gminy.

Pomysł na wykorzystanie istniejącej infrastruktury to różne formy przewozów – od regularnych linii, po wynajem pociągów oraz drezyn dla wycieczek grupowych, jak również dla osób indywidualnych. Uzupełnienie oferty będą stanowić różne atrakcje zlokalizowane na

stacjach tj. sprzedaż pamiątek i gadżetów. Zakłada się, iż będzie to jedyna kolejka wąskotorowa na terenie objętym Programem Rozwoju Produktu Turystycznego dla Związku Miast i Gmin Nadnoteckich. Dlatego też naszym zdaniem w miarę realizacji programu z atrakcji tej będzie korzystać kilka tysięcy pasażerów rocznie.

Kolejka będzie wyruszać w trasę kilka razy dziennie, w zależności od zapotrzebowania. Będzie jeździł tylko jeden skład, dzięki czemu zmaleją znacznie koszty, gdyż nie trzeba będzie instalować na trasie przejazdu aparatury sygnalizacyjnej i zatrudniać dyżurnego ruchu. Kolejkę będą obsługiwać dwie osoby: motorniczy i kierownik pociągu. Początkowo kolejka ma kursować tylko w sezonie letnim, w przyszłości być może nawet przez cały rok.

Pasażerowie otrzymają przed odjazdem mapkę z trasą przejazdu kolejki i zaznaczonymi postojami. Na każdym z nich na turystów będą czekały inne atrakcje, a wśród nich m.in.:

- występy regionalnego zespołu folklorystycznego połączone z tańcami i małym poczęstunkiem na 'słodko'; przy tej okazji będzie również istniała możliwość zakupienia na miejscu pamiątek regionalnych (głównie rękodzielnictwo - rzeźby, hafty, obrazy itp.),
- rojewskie wyczyny – postój, podczas którego uczestnicy imprezy będą mogli zmierzyć się w różnego rodzaju konkurencjach sportowych, wśród nich mogłyby się również znaleźć rozgrywki w paint-ball, a także możliwość jazdy konnej w jednym z gospodarstw-stadnin,
- postój w porze obiadowej w miejscowej karczmie położonej niedaleko stacji kolejowej; do karczmy pasażerowie zostaną przewiezieni wozami zaprzężonymi w konie; w karczmie na gości będą czekały przysmaki i potrawy z kuchni regionalnej,
- napad na pociąg (nieplanowany postój), podczas którego Indianie lub rojewscy (konceptcja opisana szerzej poniżej) zbóje napadają na pasażerów pociągu - turystów; próba odbicia 'niewolników' kończy się sukcesem, a rabusie uciekają w stronę okolicznych wsi,
- zakończenie podróży w pobliżu miejsca specjalnie przygotowanego na przyjazd turystów – ognisko z kiełbaskami i pieczeniem barana czy świni; takie zakończenie sprawi, że uczestnicy imprezy będą mogli podzielić się wrażeniami ze wspólnej wyprawy, zwłaszcza najbardziej nieoczekiwanego momentu, jakim będzie napad i wzięcie do niewoli pasażerów pociągu. W zakończeniu imprezy będą również uczestniczyć wszyscy jej organizatorzy (Indianie bądź rojewscy zbóje, kowboje, motorniczy i kierownik pociągu itd.).

Istotnym elementem atrakcji odbywających się wokół kolejki będzie obecność podczas trwania imprezy, **operatora kamery**, który uwieczni całą podróż i towarzyszące jej przygody i postoje, zwłaszcza napad na pociąg. Chętni będą mogli zakupić taki film po zakończeniu imprezy.

Nagranie będzie stanowiło wspaniałą pamiątkę z pobytu na terenie gminy Rojewo, a także doskonały materiał promocyjny, zachęcający m.in. znajomych osób, które skorzystały już z atrakcji gminy.

Propozycje imprez:

Napad na kolejkę

Specjalna impreza organizowana na wzór napadu na kolejkę w Hajnówce. Napadającymi będą rojewscy zbójcy. Cały napad będzie zaaranżowany bez wiedzy uczestników przejażdżki kolejką. Nazwa imprezy, na którą wybiorą się turyści będzie zupełnie inna np. Szlakiem rojewskich przygód... Dlatego też turyści nie będą wiedzieli, co ich czeka po drodze. Kolejka nieoczekiwanie zatrzyma się w polu - w miejscu, które nie będzie zaznaczone na otrzymanej przez pasażerów mapie przedstawiającej trasę podróży, jako miejsce postoju kolejki. Pociąg w istocie zostanie zatrzymany przez rojewskich zbójców. Najlepiej, gdyby można było tu połączyć dwa produkty gminy Rojewo – tzn. na pociąg napadłoby Indianie, a schwytanych do niewoli uczestników imprezy, uwalnialiby kowboje. Wówczas impreza ta stałaby się barwniejsza i zyskałaby na wartości i atrakcyjności, a pasażerowie pociągu poznaliby po strojach napadających i uwalniających, że jest to tylko zabawa.

Zlot miłośników kolei

Zlot będzie się odbywał corocznie w porze wiosennej lub jesiennej, tak aby przedłużyć, trwający w Polsce jedynie w okresie letnim, sezon turystyczny. Uczestnikami zlotu będą zarówno osoby zainteresowane tematyką kolejową, pasjonaci przechowujący przedmioty i ciekawostki związane z koleją, jak również publiczność, czyli osoby zainteresowane tym tematem jedynie przy okazji zlotu. Podczas zlotu odbędą się również regionalne targi kolejowe, na których zostaną zaprezentowane m.in. atrakcje i oferty turystyczne z różnych regionów Polski, związane z koleją, jako funkcjonującą na ich terenie ciekawą atrakcją turystyczną (np. Hajnówka).

Dodatkową atrakcją zlotów będzie stanowić wystawa stworzona przez mniej lub bardziej doświadczonych modelarzy kolejek, a także prezentacja modeli miniaturowych kolejek elektrycznych. Wystawa stworzy także dla najmłodszych okazję do zabawy taką kolejką. Będzie to dla nich nie lada atrakcja, bowiem tego typu zabawki nie wzbudzają już tak dużego zainteresowania i chęci posiadania u dzieci, jak niegdyś i małe które z nich ma coś takiego w domu.

Rojewska kolejka widziana oczyma dzieci

Będzie to wciąż powstająca i uzupełniana nowymi pracami wystawa artystycznej twórczości dziecięcej. Nowe prace będą powstawać na miejscu, w gminie Rojewo, w specjalnie w tym celu przygotowanej sali plastycznej (różnorodne materiały plastyczne – bloki rysunkowe, farby,

kredki, plastelina itd.). Tutaj mali artyści będą wspólnie lub indywidualnie pracować nad uwiecznieniem na różne sposoby atrakcji, jaką będzie rojewska kolejka i towarzyszących podróży przygód. Jesienią dodatkowo w pracach wykorzystywane będą „materiały naturalne” tj. kasztany, żołądźcie, ususzone barwne liście itp.

Zimą natomiast, przy sprzyjającej pogodzie, odbędą się zawody, polegające na ulepieniu ze śniegu modelu kolejki, najlepiej w jej rzeczywistych wymiarach. Jednak rozegranie tych zawodów będzie uzależnione przede wszystkim od zalegania bardzo dużej pokrywy śnieżnej na terenie gminy, niezbędnej do zbudowania kilku tak ogromnych eksponatów. Kolejkę będzie można budować zarówno indywidualnie, jak i w grupie lub wspólnie z rodziną. Uczestnicy będą mieli na to 2 dni. Najdokładniejsze, największe oraz najciekawsze prace zostaną nagrodzone lub wyróżnione w różnych kategoriach.

Opisany powyżej produkt, opierający się na pomysłe stworzenia na terenie gminy Rojewo kolejki wąskotorowej, będzie stanowił nową i oryginalną atrakcję turystyczną, która stanie się magnesem przyciągającym turystów z najbliższych aglomeracji miejskich oraz osób wypoczywających nad Notecią. Realizacja powyższego projektu przyczyni się zarówno do powstania nowych miejsc pracy (osoby obsługujące kolejkę, a także związane z nią liczne atrakcje), jak również znacznego przedłużenia sezonu turystyczno-wypoczynkowego w gminie, a tym samym zwiększenia dochodów ludności lokalnej. Ponadto sami mieszkańcy Rojewo będą mieli możliwość korzystania na miejscu ze znacznie większej ilości imprez.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Złotniki Kujawskie

Inspiracją do utworzenia na terenie gminy Złotniki Kujawskie poniższych produktów były przede wszystkim jej szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe. Ponieważ gmina ta ma charakter typowo rolniczy, brak jest na jej terenie większych ośrodków przemysłowych, a ogromne zaangażowanie władz w działania sprzyjające ochronie środowiska przyrodniczego, zapewniają istnienie zdrowego klimatu, jak również wypoczynku w czystym, nieskażonym środowisku. Jeziora, lasy oraz liczne zachowane pomniki przyrody, stanowią atrakcyjne podstawy dla rozwoju turystyki wypoczynkowej, w tym także aktywnej.

Dodatkowo do stworzenia projektów i programów autorów zainspirował również fakt, iż gmina posiada niezwykle bogaty kalendarz z ofertą imprez sportowych. Wśród nich przeważają rozgrywki meczów piłki nożnej, turnieje tenisa stołowego, biegi i sztafety przełajowe, a także zawody lekkoatletyczne oraz festyny sportowo-rekreacyjne. Udział w nich biorą głównie dzieci i młodzież.

W oparciu o powyższe walory gminy Złotniki Kujawskie, opracowano ciekawe i oryginalne produkty, a także zaprojektowano liczne imprezy i atrakcje towarzyszące.

Królestwo Dzieci – rekreacja i rehabilitacja

Gmina Złotniki Kujawskie posiada walory niezbędne dla wypoczynku w zdrowym i czystym środowisku, a także wartości przyrodnicze, pozwalające na ciekawe i aktywne spędzenie czasu.

Dlatego też postanowiono stworzyć na jej terenie produkty dla osób poszukujących intensywnego wypoczynku, z dala od miejskiego zgiełku, hałasu i nieustannego pośpiechu. Opierając się na powyższej charakterystyce gminy, opracowano m.in. produkt o nazwie Królestwo Dzieci – rekreacja i rehabilitacja. Będzie on stanowił swego rodzaju centrum rehabilitacji dla dzieci.

Położenie gminy w bliskiej odległości od takich aglomeracji miejskich, jak Inowrocław, Toruń i Bydgoszcz, sprawi, iż głównym klientem oferty będą dzieci przybywające właśnie z tych obszarów, ale nie tylko. Ponadto istnienie na terenie Złotników Kujawskich pałacu wraz z parkiem i jeziorem, stanowi bardzo dobrą podstawę dla realizacji powyższego projektu. Dodatkowo w pobliżu pałacu znajduje się szkoła, która mogłaby stanowić zaplecze centrum.

Teren otaczający pałac i szkołę jest doskonałym miejscem wypoczynku oraz relaksu dla przebywających w nim osób/kuracjuszy m.in. z uwagi na fakt, iż zapewnia on ciszę i spokój. Koncepcja opisywanego produktu zasada się przede wszystkim na rozwinięciu w gminie Złotniki

Kujawskie turystyki leczniczej, przeznaczonej przede wszystkim dla najmłodszych kuracjuszy - dzieci. W związku z powyższym, w centrum proponowana jest organizacja wypoczynku według następujących kategorii pobytów:

- turnusy wypoczynkowe, połączone z rehabilitacją dzieci w okresie wakacyjnym, a także podczas ferii zimowych,
- pobyty integracyjne odbywające się w ciągu całego roku,
- zielone szkoły organizowane w okresie wiosennym i jesiennym,
- białe szkoły organizowane w okresie zimowym.

Jak wspomniano wyżej, głównymi klientami oferty centrum będą z pewnością mieszkańcy najbliższej położonych większych miast tj. Inowrocław, Toruń i Bydgoszcz. Ponadto duży potencjał stanowią będą także szkoły, jak również mieszkańcy z terenów całego województwa lubuskiego, wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego. Wśród osób odwiedzających centrum znajdują się nie tylko te, wymagające specjalnej opieki i leczenia, ale również dzieci potrzebujące wypoczynku od intensywnego i głośniego życia w większym mieście.

Stworzenie takiego centrum rehabilitacyjno-rekreacyjnego dla dzieci wymaga poczynienia kilku niezbędnych inwestycji. Konieczne będzie m.in. zlikwidowanie barier architektonicznych z myślą o dzieciach niepełnosprawnych (np. poruszających się na wózkach inwalidzkich, czy o kulach), wyposażenie obiektu w niezbędny specjalistyczny sprzęt medyczny oraz zapewnienie fachowej opieki lekarsko-pielęgniarskiej.

Zajęcia odbywające się w centrum powinny być zróżnicowane i odpowiadać rodzajowi oraz stopniowi niepełnosprawności podopiecznych. Dlatego też będą one obejmować zarówno zabiegi rehabilitacyjne, pielęgniarstwo oraz ćwiczenia fizyczne, jak również psychoterapię. Dodatkowo dzieci powinny również mieć możliwość korzystania z atrakcji, które odbywają się w gminie – różnego rodzaju imprezy kulturalno-rozrywkowo-sportowe, organizowane m.in. z myślą o przebywających na terenie gminy turystach, a także jej mieszkańcach.

Oferta centrum nie będzie się więc opierać jedynie na walorach przyrodniczo-krajobrazowych gminy. W licznych konkursach i zabawach organizowanych dla dzieci, będą mogli również uczestniczyć ich rodzice. Dodatkowo inspiracją dla tworzenia tego typu imprez o charakterze rodzinnym, powinny być: Dzień Dziecka, Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci i Dziadka, a także Święta Wielkanocne oraz Bożego Narodzenia. Ponadto odbywające się imprezy mogłyby również nawiązywać do tematyki związanej z ekologią, pielęgnacją roślin czy opieką nad zwierzętami. Dzieci przy tej okazji będą się uczyć, jak należy dbać o otaczające je środowisko naturalne, o zwierzęta, nie tylko te domowe, ale również te żyjące dziko w przyrodzie. Podczas Światowego Dnia Ziemi na terenie gminy będzie się odbywać duża impreza związana ze sprzątnięciem świata, a także festyn z udziałem regionalnych zespołów folklorystycznych oraz występów lokalnych, najlepiej szkolnych, grup teatralnych.

Realizacja powyższego projektu zapewni przede wszystkim dodatkowe miejsca pracy. Ponadto zwiększy się wykorzystanie planowanej bazy noclegowej i gastronomicznej, z której w dużym stopniu będą korzystać rodzice odwiedzający dzieci przebywające w centrum.

Sadownicze Gospodarstwa Agroturystyczne – Owocowa Dolina

Jak już wspomniano wcześniej, gmina Złotniki Kujawskie jest typowo rolniczą gminą. Na jej terenie licznie występują wsie sadownicze. Dotyczy to w szczególności miejscowości Tuczo i Lisowo Kościelne. Słyną one przede wszystkim z sadów jabłkowych, a także wiśniowych.

Fakt, iż w gminie nie istnieje praktycznie baza noclegowa, poza jednym pensjonatem z 15 miejscami oraz dwoma polami namiotowymi, powinien zwrócić szczególną uwagę władz gminnych. Chęć rozwoju turystycznego gminy łączy się z koniecznością zapewnienia podstawowych warunków bytowych dla przybywających na jej teren gości, w tym przede wszystkim wystarczającej ilości miejsc noclegowych w obiektach o odpowiednim standardzie. Dlatego też w miarę realizacji programu rozwoju dla gmin nadnoteckich, niezbędne będzie uzupełnienie bazy noclegowej o dodatkowe miejsca. Wiąże się z tym bezpośrednio pomysł utworzenia Osady Agroturystycznej, która tutaj, ze względu na walory gminy Złotniki Kujawskie, będzie posiadała specjalizację sadowniczą.

Główną ideą powstania takiej osady jest koordynacja działań gospodarstw w poszczególnych wsiach na terenie gminy, przy wykorzystaniu ściśle określonych atrakcji. Taka współpraca poszczególnych gospodarstw agroturystycznych zwiększy siłę przetargową „wiosek turystycznych” oraz atrakcyjność ich oferty na rynku. Podstawowym założeniem utworzenia takiej osady, będzie konieczność zaadaptowania kilku istniejących gospodarstw, z wykorzystaniem pod bazę noclegową dla turystów. Dla uatrakcyjnienia oferty zostanie również stworzony dla tych gospodarstw wspólny program imprez, pokazów i atrakcji, ze szczególnym uwzględnieniem sadowniczego charakteru terenu.

Obok gospodarstw zespolonych na obszarze wiosek turystycznych będą istniały obiekty, których oferta stanowić będzie dodatkową atrakcję programu m. in. zajazdy, karczmy, zamki, dworki.

Usługi gospodarstw biorących udział w projekcie powinny być zespolone i komplementarne, dlatego też powinno się wśród nich wyróżnić gospodarstwa o następującym charakterze:

Gospodarstwa noclegowe, zapewniające podstawowe wymagania związane z pobytem turystów na wsi (nocleg, podstawowe wyżywienie).

Gospodarstwa – wyspecjalizowane np.:

- gospodarstwa rzemieślnicze - ukierunkowane na wyrób pamiątek o charakterze regionalnym, w tym rękodzielniczym (np. rzeźby, hafty, serwety, obrazy).

- gospodarstwa – skanseny, prezentujące starą zabudowę pochodzącą z omawianego regionu (wystawy, bogaty wystrój, urządzone stylowo pomieszczenia, zabytkowy sprzęt gospodarstwa domowego itp.).
- gospody lub gospodarstwa cateringowe, zapewniające gościom wyżywienie podczas wypoczynku, a także organizujące wspólne imprezy dla całej osady. Menu oferowane na terenie osady w Złotnikach Kujawskich powinno być bogate w zdrowe produkty pochodzące ze świeżych owoców, zebranych z okolicznych sadów, przetwarzanych przez miejscowe gospodynie (soki ze świeżych owoców, konfitury, dżemy, placki i inne ciasta z owocami, pierogi z owocami, naleśniki, desery na bazie owoców itp.).
- gospodarstwa hodowlane, na których terenie hoduje się liczne zwierzęta gospodarskie. Będą to również gospodarstwa posiadające własne stadniny - możliwość jazdy konnej, zarówno dla osób początkujących (nauka), jak i dla zaawansowanych, a także, tak popularne dzisiaj, zajęcia dla dzieci z hipoterapii. W tego typu gospodarstwach mogą się również znajdować rybne stawy hodowlane, gdzie zainteresowani będą mogli wypożyczyć profesjonalny sprzęt wędkarski i spędzać wolny czas na łowieniu ryb, a także samodzielnie przygotowywać złowione zdobycze na grillu lub w ognisku, pod specjalnie w tym celu zbudowaną wiatą.

Podniesienie walorów i atrakcyjności oferty osady (m.in. wspólny program imprez, pokazów, zabaw itd.) zaowocuje wzrostem liczby przyjeżdżających, a w konsekwencji, wymiernymi korzyściami finansowymi, które przełożą się na zwiększenie średniego obłożenia i przeciętnych wydatków (większa oferta płatnych usług, produktów pamiątkowych itp.).

Obszary zespolone pozwolą także na zwiększenie skali promocji m.in. dzięki połączonym wydatkom na ten cel.

Stworzenie bazy noclegowej na terenie osady łączy się z uwzględnieniem odpowiednich przepisów dotyczących m.in. standardów, warunków sanitarnych, budowlanych, bezpieczeństwa przeciwpożarowego, a także norm obsługi turystów, zgodnie z istniejącymi w krajach zachodnio-europejskich. Jest to istotny czynnik podnoszenia jakości świadczonych usług.

Dla ułatwienia wspólnej promocji osady, zakłada się, iż jeden z gospodarzy będzie pełnił rolę koordynatora, odpowiadającego zarówno za komunikację wewnętrzną, jak i zewnętrzną, organizację wspólnych imprez, kontakt bezpośredni lub telefoniczny z poszczególnymi gospodarzami, jak również z operatorami i adresatami oferty osady. Gospodarstwo to, wytypowane przez inne, biorące udział w projekcie, będzie również odpowiedzialne za sprzedaż oferty proponowanej przez osadę, na różnego rodzaju targach krajowych, a w miarę możliwości również zagranicznych. Ale przede wszystkim będzie ono pierwszym

punktem kontaktu z klientem, punktem pełnej informacji o możliwych atrakcjach turystycznych, dostępnych na obszarze oraz w gospodarstwach. Za pośrednictwem Internetu, folderów, opracowań, broszur, ulotek, katalogów, jak również uczestnictwa w imprezach, programach radiowych i telewizyjnych, gospodarstwo to prowadzić będzie działania związane z promocją pełnej oferty, nawiązywać i pozostawać w kontakcie z tour-operatorami i biurami podróży oraz koordynować umieszczenie oferty zintegrowanego obszaru w ich katalogach sprzedaży.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż charakter całej osady powinien być ściśle związany z działalnością sadowniczą mieszkańców gminy. Osoby przebywające w Złotnikach Kujawskich, będą mogły zakupić na miejscu świeże, dopiero co zerwane w sadzie owoce.

Imprezy i dodatkowe atrakcje:

Targi owocowe

Dwa razy do roku na terenie gminy powinny się odbywać targi owocowe. Będzie to okazja dla zaprezentowania zbiorów zarówno z terenu gminy-organizatora, jak również okolicznych gmin i miejscowości. Targi to oczywiście również możliwość zakupu świeżych owoców, a także okazja do zawierania umów na większe dostawy dla celów produkcyjnych. Podczas targów zostaną nagrodzone najlepsze zbiory, spośród hodowców-sadowników, którzy zgłoszą swój udział i zechcą rywalizować.

Najlepsi z najlepszych otrzymają miano *Sadownika Roku*, a także atrakcyjną nagrodę ufundowaną przez władze gminy bądź przez ewentualnego sponsora imprezy. Oceniana przy tej okazji będzie nie tylko jakość oferowanych produktów, ale również sposób ich zaprezentowania.

Praktyki sadownicze

W okresie zbiorów na teren gminy będą przybywać uczniowie okolicznych szkół ogrodniczych. Będą oni pomagać gospodarzom-sadownikom, a przy tym przede wszystkim uczyć się, jak założyć i prowadzić taką hodowlę, aby była ona ekologiczna, a zarazem obfita w zbiory. Zalecenia i informacje zdobyte bezpośrednio od specjalistów związanych z sadownictwem, dopełnione praktyką, pozwolą poszerzyć uczniom suchą szkolną wiedzę podręcznikową. Poznawanie np. różnych gatunków jabłek, a także sposobów ich najskuteczniejszej hodowli, pozwolą najbardziej zainteresowanym stworzyć swoje własne uprawy sadownicze, bądź też wspomóc tego typu działalność w rodzinnych gospodarstwach.

Szkolenia sadownicze

Będą to szkolenia organizowane z myślą o amatorach zainteresowanych założeniem własnej hodowli sadowniczej. Prawdopodobnie będą w nich brały udział głównie osoby dorosłe, posiadające własne gospodarstwa lub też po prostu działki. Takie szkolenia, uzupełnione praktyką, pozwolą na zapoznanie się z profesjonalnymi metodami prowadzenia sadów, umożliwią poznanie różnych gatunków jabłek, a także najlepszych dla nich warunków naturalnych. Uczestnictwo w takim szkoleniu zostanie zakończone specjalnie przygotowanym egzaminem, składającym się z dwóch części: teoretycznej i praktycznej, a jego dobre wyniki zostaną potwierdzone dyplomem. Udział w szkoleniu, poza niezbędną wiedzą, pozwoli również na utrzymywanie kontaktu z prowadzącymi – fachowcami w tej dziedzinie i umożliwi w razie potrzeby uzyskanie dodatkowych wskazówek podczas prób rozpoczęcia własnej działalności sadowniczej. Na zakończenie szkolenia odbędzie się wspólna wieczorna impreza przy ognisku, co powinno ostatecznie zintegrować uczestników szkolenia.

Rozpoczęcie działalności szkoleniowej na terenie gminy, będzie się wiązało z koniecznością zorganizowania miejsc noclegowych i wyżywienia dla osób biorących w nich udział. Najlepiej gdyby mogły to zapewnić na miejscu gospodarstwa sadownicze, które będą uczestniczyć w projekcie.

Naukowy zjazd sadowników

Zjazd będzie czymś w rodzaju małej konferencji. Udział w nim wezmą znani i najlepsi hodowcy w Polsce. Zjazd będzie przede wszystkim okazją do wymiany doświadczeń, ale również do przedstawienia najlepszych hodowli sadowniczych na terenie Polski łącznie z zaprezentowaniem jakości ich zbiorów. Impreza ta będzie się składać z trzech części:

- wykłady i referaty o tematyce sadowniczej (również prezentacja metod i sposobów podobnych hodowli prowadzonych w innych rejonach świata – w tym celu można zaprosić gości z zagranicy, bądź osoby które uczestnicząc w wystawach i targach ogrodniczych/sadowniczych odbywających się w innych krajach, chciałyby podzielić się swoimi obserwacjami z uczestnikami zjazdu),
- rozmowy i wymiana doświadczeń,
- wystawa prezentująca zbiory uczestników zjazdu (z całego kraju), która zostanie zakończona nagrodzeniem najlepszych, ocenianych i wybranych przez jury, które zwróci uwagę nie tylko na jakość prezentowanych zbiorów, tzn. wygląd i smak, ale również sposób i estetykę ich prezentacji.

Święto jabłka

Coroczne święto trwające cały wybrany weekend (sobota – niedziela), najlepiej w okresie letnim (wakacyjnym), rozpoczynające się paradą zorganizowaną przez uczniów okolicznych szkół z pomocą Gminnego Ośrodka Kultury. W paradzie wśród kolorowych strojów będą przeważać takie, które nawiązują do tematyki święta (jabłka, jabłonie itp.). W ramach święta odbędzie się również konkurs, którego celem będzie wybór najciekawszego bądź najśmieszniejszego przebrania. Podczas święta jabłka na terenie gminy będzie się odbywało wiele ciekawych imprez i atrakcji, w których będą uczestniczyć całe rodziny zamieszkujące gminę i jej okolice, a także osoby korzystające z okresu wakacyjnego – przebywające w gościnie, bądź przejezdni turyści. Imprezom towarzyszyć będą targi owocowe, jak również festyny, podczas których gospodynie domowe zaprezentują specjalnie przygotowane na tę okazję degustacje własnych wyrobów na bazie jabłek (placki, ciasta, desery itp.). Podczas degustacji będzie organizowany konkurs na najlepszy wyrób, a głosy na najsmaczniejsze, bądź też najbardziej pomysłowe przysmaki, będą oddawać sami uczestnicy święta. Twórczyni/twórca zwycięskiego przysmaku zostanie nagrodzona, a sam przysmak będzie się znajdował w menu każdego szanującego się punktu gastronomicznego na terenie gminy, jako wyjątkowo polecany przez szefów kuchni.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Barcin

Inspiracją do utworzenia opisanych poniżej produktów i projektów turystycznych była przede wszystkim istniejąca już baza obiektów sportowych, a także walory naturalne w postaci hałdy poodpadowej i kamieniołomu. Ponadto, funkcjonujący od ponad 150 lat warsztat bednarski. Niezwykle istotna jest także aktywność mieszkańców przejawiająca się w działalności takich organizacja jak: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji, Bractwo Kurkowe. Te i inne organizacje nie tylko uatrakcyjniają pobyt na terenie gminy, ale także sprzyjają konstruowaniu nowych produktów turystycznych. Odzwierciedleniem tego jest kalendarz imprez i wydarzeń kulturalnych odbywających się cyklicznie w na terenie gminy Barcin.

Wdrożenie zaprezentowanych poniżej produktów będzie sprzyjało nie tylko przyciągnięciu turystów, ale także wzbogaci życie kulturalno-rozrywkowe mieszkańców gminy Barcin. W tym celu niezbędne będą inwestycje w rozwój i modernizację infrastruktury turystycznej. Przede wszystkim niezbędny będzie rozwój bazy noclegowej wraz z odpowiednim zapleczem.

Centrum Sportów i Rekreacji

Pomysł na rozwój turystyki aktywnej i sportów ekstremalnych został zainspirowany istniejącym szlakiem rowerowym, hałdą poodpadową, kamieniołomem oraz istniejącymi obiektami sportowymi (hala sportowa, boiska) a także ożywioną działalnością Bractwa Kurkowego i jego tradycjami strzeleckimi.

Zagospodarowanie hałdy poodpadowej

Hałda może być zagospodarowana co najmniej na cztery sposoby. Jednakże, aby rozpocząć jakiegokolwiek prace należy uzyskać zgodę zakładów Lafarge, które są właścicielem hałdy.

Pierwsza możliwość to wykorzystanie hałdy do ekstremalnej jazdy na rowerze. W tym celu należy wytyczyć tory i ścieżki, a także zapewnić bezpieczne warunki ich użytkowania przez turystów. Będzie to szczególnie istotne podczas rozgrywania planowanych imprez. Tory i szlaki rowerowe wytyczone na obszarze hałdy mogą posłużyć do organizacji różnego rodzaju zawodów i imprez rowerowych, których propozycje znajdują się poniżej. Kolejna możliwość to udostępnienie turystom ścieżek do uprawiania joggingu oraz ich wykorzystania jako szlaków spacerowych. Innym sposobem zagospodarowania hałdy może być budowa krętej rynny do zjeżdżania wraz z wyciągiem. Będzie to duża atrakcja dla dzieci. Szczyt hałdy może być zagospodarowany również jako punkt widokowy na najbliższą okolicę. Z punktem widokowym powinno łączyć się funkcjonowanie małej restauracyjki.

Służyłaby ona nie tylko do podziwiania panoramy okolicy, ale także jako miejsce wytchnienia dla spacerowiczów oraz rowerzystów korzystających ze szlaków wytyczonych na hałdzie.

Turystyka rowerowa

Aby zapewnić turystom przyjeżdżającym bez własnego roweru możliwość korzystania z torów i tras należy utworzyć przynajmniej jedną, a w dalszej perspektywie sieć, wypożyczalni wraz z serwisem usuwającym usterki oraz małym sklepikiem zapewniającym podstawowe rowerowe akcesoria. Wyznaczenie miejsc do bezpiecznego parkowania rowerów zarówno wzdłuż wytyczonych tras, jak również przy punktach gastronomicznych będzie stanowiło uzupełnienie oferty dla rowerzystów i uczyni przyjemniejszym korzystanie ze szlaków rowerowych na terenie gminy Barcin.

Infrastruktura sportowa

Kolejny element centrum sportów i rekreacji to infrastruktura sportowa (głównie hala widowiskowa, boiska sportowe oraz siłownia). Istniejące obiekty mogą być wykorzystane do organizacji różnego rodzaju obozów treningowych, szkoleniowych, kondycyjnych dla różnych grup zainteresowań:

- obozy rowerowe,
- obozy kondycyjne (piłkarskie, koszykarskie, siatkarskie, ogólnosportowe),
- obozy szkół walki,
- obozy strzeleckie (we współpracy z Bractwem Kurkowym).

Oferta obozów kondycyjnych, przede wszystkim w okresie wakacji i ferii zimowych, mogła by być skierowana przede wszystkim do młodzieży uprawiającej sport na poziomie bardziej zaawansowanym. Wprawdzie hala sportowa jest już miejscem organizacji wielu imprez o charakterze zarówno ogólnopolskim, jak i lokalnym (tenis stołowy, rozgrywki siatkarskie, koszykarskie) jednakże proponujemy intensyfikację tych działań oraz opracowanie stałego i różnorodnego harmonogramu imprez. Będzie to możliwe w połączeniu ze wspomnianymi wyżej obozami sportowymi. Organizacja turnieju bądź zawodów może zachęcić kluby sportowe do wykorzystania infrastruktury znajdującej się na terenie gminy Barcin.

Wykorzystanie kamieniołomu

Do celów turystycznych może być także wykorzystany kamieniołom. Podobnie jak w przypadku hałdy poodpadowej jest on własnością zakładów Lafarge. Dlatego też konieczne jest uzgodnienie z władzami tej firmy warunków użytkowania kamieniołomu. Po spełnieniu tego warunku

kamieniołom można wykorzystać jako ściankę wspinaczkową. Należy przygotować ścianki o różnej skali trudności, gdzie pod okiem i z asekuracją instruktorów można będzie posmakować wspinaczki skałkowej w formie rekreacyjnej. Rozwinięciem wykorzystania naturalnych warunków kamieniołomu mogą być zabawy linowe (tyrolka, most linowy, zjazdy i podchodzenie na linie). Kolejnym sposobem zagospodarowania kamieniołomu może być organizacja imprez strzeleckich. Pomoc Bractwa Kurkowego w realizacji tego pomysłu będzie nieoceniona, zwłaszcza przy zapewnieniu warunków bezpieczeństwa dla uczestników. Niejako uzupełnieniem imprez odbywających się na terenie kamieniołomu będzie organizacja pikników, festynów, koncertów.

Realizacja powyższych zamierzeń będzie niewątpliwie wymagała powstania dodatkowej infrastruktury o charakterze sportowym, takiej jak: kręgielnia, sauna, jak również bazy noclegowo-gastronomicznej. Program pobytów obejmować będzie nie tylko zajęcia sportowe, ale również gry i zabawy plenerowe, zwiedzanie okolicy, etnografię, wycieczki piesze i rowerowe, wieloboje sprawnościowe, zajęcia plastyczne etc. Obozy mogą być również łączone z kursami językowymi lub elementami survivalu. Obok obozów sportowych, Barcin będzie doskonałym miejscem organizacji pobytów integracyjnych oraz innych pobytów sportowo-rekreacyjnych. Obok pobytów zorganizowanych należy również przygotować ofertę dla turystów indywidualnych na krótkie pobyty weekendowe.

Proponowane imprezy

Festiwal rowerowy

Spotkanie rowerzystów górskich z całej Polski, którzy mogą wraz z całymi rodzinami wziąć udział w wielu zabawach, konkursach i zawodach obejmujących trasę zjazdową, tor Trial i BMX, konkurs na efektowny skok itp. Integralną częścią festiwalu mogą być minitargi rowerowe. Impreza będzie odbywać się w trakcie sezonu letniego. Dla miłośników bardzo ekstremalnej jazdy na rowerze niektóre zawody mogą odbywać się w okresie zimy. Uatrakcyjnieniem zawodów niewątpliwie będzie udział i pokazy mistrzów w ekstremalnej jeździe na rowerze. Organizacja tego rodzaju imprez wymagać będzie przygotowania odpowiedniego zaplecza technicznego – wytyczenia torów i tras, a także zapewnienie niezbędnych warunków bezpieczeństwa.

Wspinaczkowe i linowe zajęcia rekreacyjne

Zajęcia przewidziane dla dorosłych, młodzieży i dzieci prowadzone na terenie kamieniołomu. Uczestnicy mają okazję poznać smak wspinania się po skale w formie rekreacyjnej z tzw. górną asekuracją. Oprócz tego uczestnicy biorą udział w zabawach linowych (tyrolka, most linowy, zjazdy i podchodzenie na linie).

Barcińskie Bednarstwo

Inspiracją pomysłu jest istniejący przy ulicy Kościelnej 22 warsztat bednarski, który funkcjonuje nieprzerwanie od ponad 150 lat. Warsztat prowadzi już piąte pokolenie państwa Krukowskich. Produkują oni niepowtarzalne wyroby bednarskie i chętnie prezentują je na różnego rodzaju festynach, imprezach promocyjnych i spotkaniach. Jest to niewątpliwie jeden z bardzo oryginalnych elementów charakterystycznych Barcina, mogący stanowić dodatkową atrakcję turystyczną. Dla rozwoju barcińskiego bednarstwa, jako produktu turystycznego gminy, bardzo istotne znaczenie mają szeroko podejmowane na terenie całego kraju inicjatywy, mające na celu odtworzenie dawnych specjalności rzemieślniczych pod hasłem „ginące zawody”.

Podglądanie procesu produkcji

W celu wykorzystania zakładu bednarskiego dla turystyki, a także promocji gminy Barcin należy przedsięwziąć m.in. wymienione poniżej działania. Przede wszystkim, podjąć próbę zorganizowania pracy zakładu bednarskiego w taki sposób, aby umożliwić turystom możliwość oglądania produkcji. Dzięki temu zwiedzający będą mieli okazję zobaczyć nie tylko gotowy produkt, ale także prześledzić cały proces produkcji. Uzupełnieniem tego działania byłoby zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia zakładu. Jego wystrój i elementy dekoracyjne powinny bezpośrednio nawiązywać do motywów związanych z bednarstwem np. kwiaty umieszczone w doniczkach w kształcie beczki itp.

Sklep z wyrobami bednarskim

Kolejnym ważnym krokiem byłoby stworzenie sklepiku z pełnym asortymentem wytwarzanych wyrobów bednarskich (antałki, kadzie, beczki, cebrzyki, wiadra, masielnice, beczki do wina, dębowe kufle do piwa). Największą atrakcją będzie możliwość zakupu wyrobów, w procesie produkcji których uczestniczyli zwiedzający. Bardzo istotne byłoby, aby sprzedawane wyroby były wykorzystywane do promocji gminy poprzez umieszczenie na nich herbu Barcina oraz znaku obszaru objętego projektem.

Wystawa wyrobów bednarskich

Dopełnieniem powyższych działań byłoby zorganizowanie wystawy wyrobów bednarskich, starych narzędzi używanych do ich wytwarzania (kobylica, wążownik, świder bednarski, kłamy, ośnik, strug krzyżowy, skoblica), materiałów związanych z historią rodziny Krukowskich i tradycji bednarskich.

Można pokusić się o stworzenie załączków ekspozycji złożonej z różnych starych sprzętów wykorzystywanych w różnego rodzaju rzemiośle oraz

gospodarstwie domowym. Dodatkowym, ciekawym elementem mogłoby być również stworzenie wystawy pt. „Ginące zawody” – prezentacja fotografii, wyrobów, materiałów piśmiennych. W tym celu należałoby nawiązać współpracę m.in. z Muzeum Etnograficznym w Toruniu czy też Ośrodkiem Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej w Sandomierzu.

Projekt „Ginące zawody”

Gmina Barcin powinna wykorzystać motywy związane z bednarstwem do swojej promocji nie tylko podczas różnego rodzaju imprez organizowanych na obszarze samej gminy, ale także w trakcie imprez organizowanych na terenie innych gmin, powiatów czy województw. Duże możliwości promocji i rozwoju produktu stwarzają obecne tendencje ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego, w ramach którego realizowany jest program mający na celu ochronę i odtwarzanie tzw. ginących zawodów. Problem ten jest traktowany nie tylko jako turystyczna atrakcja. W przywróceniu "ginących zawodów" dostrzeżono też szansę dla młodych mieszkańców wsi zagrożonych lub objętych już problemem bezrobocia. Dlatego realizacja różnych pomysłów związanych z tymi zagadnieniami stosunkowo łatwo znajduje wsparcie instytucjonalne i finansowe⁸. Po nawiązaniu współpracy z innymi gminami i przedstawicielami innych ginących zawodów w powiecie i województwie, należy opracować program przywracania ginących zawodów dla większego obszaru. Elementami programu, który mógłby pozyskać dofinansowanie są:

- warsztaty „Ginące zawody” (impreza promocyjna gminy), w których można obserwować pracę rzemieślników. Jest to z jednej strony lekcja folkloru, z drugiej szansa zdobycia nowych umiejętności dla bezrobotnych (patrz opis poniżej),
- stworzenie bazy danych rzemieślników wykonujących stare zawody oraz opracowanie publikacji prezentującej ich wyroby,
- opracowanie programu szkoleniowego dla młodzieży z zakresu nauki starych zawodów z elementami staży u czynnych zawodowo rzemieślników,
- organizacja dużej i atrakcyjnej medialnie imprezy, prezentującej rzemieślników z większego obszaru (powiatu, województwa),
- nawiązanie współpracy z biurami podróży, tour operatorami oraz pilotami i przewodnikami wycieczek, w celu stworzenia szlaku ginących zawodów w formie pakietu. Stworzenie szlaku zależeć

⁸ Finansowaniem projektów promocji i odtwarzania ginących zawodów zajmują się m.in. Akademia Rozwoju Filantropii finansowana przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności (www.filantropia.org.pl), Fundusz Współpracy ze środków Programu Agrolinia 2000.

będzie przede wszystkim od ilości rzemieślników na danym terenie.

Warsztaty Ginące zawody

Będzie to impreza kilkudniowa, odbywająca się raz w roku podczas sezonu letniego. Jej celem będzie promowanie rzemieślników wykonujących stare zawody, coraz częściej już zapomniane, takie jak np.: garncarz, dekarz, bednarz czy koronkarz. Uczestnicy warsztatów będą się przypatrywać pracy twórców ludowych. Będą mogli nie tylko obserwować, ale również uczyć się wybranych zawodów. Dla dzieci i młodzieży będzie to praktyczna lekcja folkloru, a dla młodych bezrobotnych ze wsi zaś być może szansa zdobycia nowych umiejętności czy też zawodu. W organizacji tej imprezy będzie można wykorzystać pomoc nie tylko finansową wymienionych wyżej organizacji. Ponadto, warsztat te mogą stanowić jedną z imprez w cyklu „Ratujmy ginące zawody”.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Łabiszyn

Inspiracją do wykreowania poniżej opisanych produktów i projektów turystycznych były przede wszystkim swoiste obiekty zabytkowe, znajdujące się na terenie gminy, jak również zmagania władz oraz licznych organizacji i stowarzyszeń działających w Łabiszynie, zmierzające do uatrakcyjnienia codziennego życia nie tylko młodych mieszkańców gminy, poprzez rozwój imprez o charakterze kulturalno-rozrywkowo-sportowym. Świadectwem tego są liczne wydarzenia, niektóre z nich odbywające się cyklicznie, znajdujące swoje miejsce w kalendarzu. Dzięki temu już obecnie gminę coraz liczniej odwiedzają turyści, a odbywające się atrakcje, nie pozwalają im się nudzić.

Realizacja poniższych projektów pozwoli na zwiększenie liczby przyjezdnych, a co za tym idzie, uatrakcyjni życie kulturalno-rozrywkowe na terenie gminy również jej mieszkańcom. Więcej turystów odwiedzających gminę pozwoli wkrótce jej władzom na zainwestowanie w rozwój i rozbudowę niezbędnej infrastruktury, zarówno o charakterze turystycznym, jak i paraturystycznym. Jednak powinno się również kontrolować stosunek liczby przyjezdnych do możliwości obecnie istniejącej bazy noclegowo-gastronomicznej, tak aby nie nastąpiło jej przepięnienie (zwłaszcza w sezonie wakacyjnym, który w Polsce wciąż stanowi główny okres podróży w celach wypoczynkowych), a w rezultacie brak odpowiedniej ilości miejsc. Władze powinny w miarę wcześniej zareagować i zatroszczyć się o stworzenie dodatkowego (nowego) zaplecza noclegowego.

Romantyczne Spotkania

Szczególne walory antropogeniczne gminy Łabiszyn, a przede wszystkim zespół pałacowo-parkowy w Lubostroń, dworek na wyspie w centrum Łabiszyna oraz park miejski, stały się inspiracją do stworzenia Zespołu Parków Romantycznych. Na terenie gminy, co się rzadko zdarza, znajduje się kilkanaście zabytkowych obiektów dworsko-pałacowych. Są one zachowane w różnym stanie. Jest to jednak niezwykle romantyczny element w Łabiszynie z uwagi na fakt, iż jak nie trudno się domyślić, każdy z dworców czy pałaców posiada swoją własną ciekawą historię. Często zamieszkiwały je kolejne pokolenia rodzin związanych z tym regionem. Istnienie w dużej ilości tego typu obiektów zabytkowych na terenie gminy, zainspirowało autorów strategii do stworzenia na ich bazie produktów turystycznych.

Ponieważ niektóre z obiektów są obecnie zagospodarowane np. dla potrzeb edukacji (szkoły), nie wszystkie będą mogły zostać wykorzystane w projekcie.

Zadaniem wspomnianego wyżej zespołu pałacowo-parkowego w miejscowości Lubostroń, a także dworku na wyspie i parku w centrum Łabiszyna w ramach projektu będzie m.in. utworzenie na ich terenie

miejsc o charakterze nawiązującym do tradycji patriotycznych gminy. Jednak najważniejszym elementem na terenie gminy Łabiszyn, w oparciu o nazwę głównego produktu, będą miejsca, w których osoby pragnące spędzić romantyczne chwile, znajdą odpowiednie ku temu warunki. To będzie główny produkt ściśle związany z nazwą **Romantyczne Spotkania**. W ramach niego powstaną liczne programy i imprezy, które urozmaicą czas nie tylko przyjezdnym zakochanym parom, ale również osobom indywidualnym, jak i po prostu mieszkańcom gminy i jej okolic.

Dla rozbudowy samego produktu turystycznego na terenie gminy wskazane będzie dokonanie kilku inwestycji w infrastrukturę. Ponieważ można powiedzieć, iż baza gastronomiczna i noclegowa, stanowiące podstawę rozwoju turystycznego gminy, są zadowalające i na razie wystarczające, w początkowej fazie rozwoju strategii, inwestycje w zakresie nie będą konieczne. Dlatego też władze będą mogły skupić swoją uwagę przede wszystkim na rozbudowie produktów turystycznych oraz sprawnej i ciekawej organizacji imprez kulturalno-rozrywkowych. Wiadomo bowiem, że nie wystarczy sama infrastruktura. Przede wszystkim muszą istnieć ciekawe atrakcje, aby gminę odwiedzali turyści. W związku z tym organizacja jakichkolwiek imprez będzie wymagała dobrej i szerokiej promocji, nie tylko na terenie samej gminy, ale również poza jej granicami, tak, żeby przyciągnąć jak największe rzesze zainteresowanych.

Proponowane imprezy i atrakcje:

Wieczory literackie

Wieczory autorskie, nawiązujące do spotkań organizowanych w dworach wielkopolskich przez Adama Mickiewicza. Wieczory będą przeznaczone dla miłośników poezji i literatury pięknej, podczas których m.in. okoliczni poeci mogliby prezentować swoje utwory. Z czasem wieczory autorskie mogą rozszerzyć swój zasięg z lokalnego na regionalny, a następnie krajowy. Wokół wieczorów powinny powstać liczne imprezy, w których mogliby się wykazać również ich najmłodszy uczestnicy. Dzieci i młodzież będą brały udział w konkursach recytatorskich, a także prezentujących twórczość własną. Najlepsi zostaną nagrodzeni atrakcyjnymi nagrodami, a organizatorzy konkursu zadbają o to, aby mogli oni wziąć udział w tego typu imprezach ogólnopolskich (sponsorowanie wyjazdu oraz udziału w takiej imprezie). Taka możliwość powinna zmobilizować młodych ludzi do zainteresowania i rozwijania się w kierunku twórczości literackiej. Ponadto w szkołach mogłyby powstać np. kółka recytatorskie czy poetyckie, w ramach których chętni uczniowie mogliby się zapoznać z życiem i twórczością polskich poetów i pisarzy, a także przygotowywać się do udziału w wyżej opisanych imprezach.

Szlakiem dworów, dworków i pałaców

Projekt ten stwarza możliwość skorzystania z planowanej na terenie gminy organizacji wycieczek prowadzących wzdłuż licznie

występujących w Łabiszynie obiektów zabytkowych w postaci dworów i pałaców wraz z otaczającymi je parkami, jak również budowli sakralnych i innych. Wycieczkom tym powinna towarzyszyć osoba potrafiąca zainteresować turystów, zarówno historią regionu i jego okolic, jak i ciekawostkami z życia rodzin zamieszkujących oglądane obiekty. Projekt ten został wyodrębniony z jednego ze wspólnych dla całej strategii 12 gmin nadnoteckich, produktu, jakim są Szlaki Tematyczne. Ponieważ na terenie gminy Łabiszyn znajduje się wyjątkowo duża ilość tego typu obiektów, uważamy iż powinno się stworzyć specjalnie dla niej taki odrębny projekt. Aby uatrakcyjnić powyższe wycieczki, proponujemy, aby odbywały się one np. na drabiniastych wozach czy bryczkami zaprzężonymi w konie. W ramach wykupionego pakietu mogą się znaleźć również dodatkowe atrakcje, w zależności od wymagań jej uczestników. I tak np. proponuje się postój na posiłek (przypuszczalnie obiad) w miejscu serwującym tradycyjne potrawy staropolskie – najlepiej gdyby miało się to odbyć w którymś z dworków lub pałaców z odpowiednim zapleczem gastronomicznym. Ponadto wśród wieczornych propozycji powinna się znaleźć impreza przy ognisku, której towarzyszyłyby tańce i śpiewy jednego z wybranych zespołów regionalnych (folklorystycznych) z możliwością udziału w nich uczestników zabawy – turystów. Wedle życzenia gości zostanie ustalony jadłospis (pieczone kiełbaski, baran, wino, piwo itp.).

W noc świętojańską impreza ta powinna się odbywać oczywiście nad Notecią, aby można było włączyć do jej programu również puszczanie wianków na wodzie.

Turnieje tematyczne (militarne, historyczne)

Turnieje te mogą nawiązywać do powstania listopadowego i styczniowego. Powinny w pierwszych latach objąć szkoły podstawowe i ponadpodstawowe położone na obszarze objętym projektem, by następnie rozszerzyć go na trzy województwa: lubuskie, wielkopolskie i kujawsko-pomorskie. W ramach powyższych turniejów młodzież szkolna i dzieci startowałyby grupowo lub indywidualnie w różnego rodzaju konkursach i konkursjach, związanych z tematyką historyczną. Można by wyróżnić kategorie według określonej epoki historycznej – np. od czasów starożytnych po dzisiejsze. Taki podział umożliwi rywalizację między sobą najlepszych w znajomości danego okresu. Przyczyni się to niewątpliwie do wysokiego poziomu rywalizacji. W ramach turniejów będą się również odbywały różnorodne konkurencje sprawdzające sprawność fizyczną uczestników. Młodzi ludzie będą mogli się zmierzyć np. w strzelaniu z łuku, w rzucie oszczepem do celu i na odległość, w zdobywaniu fortecy – przekroczenie trudnego toru przeszkód zakończonego wysokim murem – ścianką wspinaczkową, będącą ostatnią przeszkodą w zdobyciu fortecy, przez którą trzeba przejść. Fortecę będzie się zdobywało na czas.

Uczestnicy turnieju wezmą również udział w tak bardzo dzisiaj popularnych grupowych rozgrywkach w paint-ball. Jeżeli wśród starszych uczestników turnieju znajdą się również chętni do spróbowania swoich sił

w tego typu rywalizacji, to będą mieli taką możliwość. Dla chętnych, bez względu na wiek, podczas turnieju będą również prowadzone rozgrywki szachowe.

Weekendy w Lubym i Stronnym Miejsu

Projekt ten to przede wszystkim odpoczynek od piątku wieczór do niedzielnego popołudnia dla osób, które chcą wypocząć we dwoje w kameralnych warunkach z dala od domu. Na osoby przybywające w tym celu na teren gminy, będą również czekać liczne atrakcje, nie tylko o charakterze kulturalno-rozrywkowym. Jedno z atrakcyjniejszych miejsc dla zakochanych par będą stanowić park i dworek na wyspie w miejscowości Łabiszyn. Takim miejscem powinien się również stać wspomniany wyżej zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu. Tutaj mogłyby się odbywać romantyczne kolacje z towarzyszącą w tle muzyką klasyczną, oddającą charakter miejsca. W dworku możliwa będzie także organizacja na zamówienie większych przyjęć, np. weselnych, imieninowych czy jubileuszowych. Obydwa parki, o których jest mowa powyżej, powinny być odpowiednio zagospodarowane i wyjątkowo zadbane, tak aby przyjemnie było w nich spędzać czas wolny, zarówno w ciągu dnia, jak i wieczorem. Niewątpliwie będzie to wymagało zatrudnienia specjalnie w tym celu osoby wyspecjalizowanej w ogrodnictwie.

Początkowo pewne prace w ogrodach mogłyby wykonywać w ramach praktyk studenci najbliższej położonych szkół rolniczych, ogrodniczych itp. Inwestycje wewnątrz parków skupiają się przede wszystkim na skonstruowaniu drewnianych altanek i ławeczek, wykorzystaniu i oznakowaniu ruin groty w parku pałacowym, a także stawu połączonego z przepływającą Notecią oraz wzgórz widokowych w Lubostroniu. Ponadto dodatkową atrakcją mogą stanowić rzeźby osób związanych z pałacem lub dworkiem np. Adam Mickiewicz, Ignacy Mościcki, hrabia Fryderyk Skórzewski. W 40-hektarowym parku mogłyby również powstać muszla koncertowa, która byłaby wykorzystywana podczas różnych imprez gminnych i ponadgminnych. W przypadku dworku w Łabiszynie, w którym mieści się Dom Kultury, koncepcja zakłada przede wszystkim odrestaurowanie przyległego parku w taki sposób, aby stanowił miejsce do romantycznych spotkań, o czym była mowa wyżej. Park będzie pełnił rolę samotni dla osób poszukujących ciszy i wytchnienia po całym tygodniu pracy.

Bilardowe Pole Gry

Aktualnie w Łabiszynie prężnie działa klub organizujący liczne rozgrywki bilardowe. Jednocześnie jest to jedyne miejsce na obszarze objętym projektem, gdzie sport ten rozwija się tak dynamicznie. Te dwa czynniki stały się inspiracją do wykreowania gry w bilard, jako jednego z produktów wiodących gminy Łabiszyn. Tutaj powinno powstać swego

rodzaju centrum regionalne, ściśle związane z wciąż tak mało jeszcze popularną w Polsce dyscypliną sportową, jaką jest bilard.

Popularyzacja gry w bilard będzie rozpowszechniana przede wszystkim poprzez organizowane na jej terenie imprezy. Ponieważ w Polsce nie istnieje takie miejsce, zwłaszcza obejmujące tak duży obszar, jakim jest cała gmina, w którym proponowałoby się wszelkie działania i atrakcje związane z tą dyscypliną sportu, propozycja ta znajdzie zapewne wielu zwolenników.

Proponowane imprezy i atrakcje:

Festiwal bilardowy

Będzie to impreza kilkudniowa, odbywająca się dwukrotnie podczas sezonu letniego. Jej celem będzie popularyzacja bilardu poprzez liczne rozgrywki turniejowe w różnych grupach wiekowych i kategoriach. Dwa razy do roku na terenie gminy będą się odbywać pokazy gry mistrzów bilardu, pochodzących zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Organizacja takich imprez będzie jednak wymagać przygotowania odpowiedniego zaplecza zarówno pod same rozgrywki i pokazy, jak i bazy noclegowo-gastronomicznej. Dla uatrakcyjnienia pobytu mistrzów władze gminy powinny zapewnić także dodatkowe atrakcje, zwłaszcza wieczorne. Podczas trwania rozgrywek lokalnych i regionalnych, atrakcjami towarzyszącymi będą występy folklorystycznych zespołów regionalnych, jak również sprzedaż pamiątek, kiermasze prezentujące regionalną ofertę turystyczną całego obszaru objętego projektem – 12 gmin nadnoteckich itp.

Turniej „O kij bilardowy Wójta”

Jak wiadomo, w Polsce wciąż niewiele jest klubów, gdzie regularnie odbywałyby się turnieje bilardowe, w których udział wziąć może każdy amator. Zwykle tego typu imprezy mają charakter lokalny. Turniej „O kij bilardowy Wójta” będzie się odbywać raz do roku. Główną nagrodą będzie kij bilardowy ufundowany przez wójta gminy, a w przypadku znalezienia sponsora imprezy, również inne atrakcyjne nagrody. Do rywalizacji będą mogli przystąpić zarówno bardzo młodzi, jak i starsi zawodnicy, co znajdzie odzwierciedlenie w różnych kategoriach wiekowych. Rywalizacja będzie towarzyszyć nauka gry w bilard dla początkujących i dla nieco lepiej doświadczonych graczy pod okiem znanych instruktorów.

Pojedynki z mistrzami z regionu i kraju

Pojedynki te będą rozgrywane raz w miesiącu, a ich celem będzie wyłonienie najlepszych graczy w bilard. Atrakcją turnieju będzie przede wszystkim udział w nim najlepszych z najlepszych, nie tylko w regionie, ale również w całym kraju. Rywalizacja będzie odbywać w następujących konkurencjach (są to najpopularniejsze rozgrywki w bilardzie):

- **Ósemka** - najpopularniejsza gra w bilard. Istnieją jej różne odmiany i zasady. Jest to gra rozgrywana piętnastoma bilami kolorowymi i białą bilą rozgrywającą. Bile dzieli się na pełne (bile od 1 do 7) oraz na połówki (bile od 9 do 15). Szczególną rolę przypisuje się bili czarnej, czyli ósemce. Gra polega na wbiciu wszystkich bil z jednej grupy (połówki lub pełne), a następnie na wbiciu bili czarnej. Poza uderzeniami, gdzie jasne jest, którą bilę, do której luzy wbijamy, należy deklorować numer bili oraz kieszeń, w której chcemy aby się znalazła.
- **Dziewiątka** – w tej grze oprócz umiejętności technicznych trzeba się także wykazać trzeźwą oceną sytuacji na stole i wybieganiem uderzeniami w przyszłość (prawie tak jak w szachach). Trzeba także być niesamowicie skoncentrowanym, gdyż nawet po wbiciu ośmiu bil z podejścia, nasz przeciwnik może wygrać partię wbijając pozostałą dziewiątkę. Gra się tylko dziewięcioma bilami, pełnymi bilami od 1 do 8 i bilą z żółtym paskiem, czyli dziewiątką. Chodzi o to, aby zawsze uderzać białą bilą w bilę o najniższym numerze na stole. Można tę bilę wbić, ale można także w ten sposób (przez kombinację) wbijać inne bile na stole, także bilę z numerem 9, której wbięcie oznacza wygraną.
- **Straight Pool** – gra mało popularna wśród klubowych graczy w bilard, zwana także nieskończoną lub 14.1. Zasady tej gry są bardzo proste - każda z 15 kolorowych bil jest warta +1 punkt, a za każdy faul otrzymuje się punkty ujemne. Gra się do ustalonej wcześniej liczby punktów. Przed każdym niejasnym uderzeniem należy zadeklarować bilę i lużę, do której się celuje. Gdy na stole zostaje już tylko jedna bila kolorowa, pozostałe 14 wyjmuje się z luż i ustawia ponownie w trójkąt, pozostawiając wolne miejsce w wierzchołku (stąd nazwa 14.1).
- **Cut-Throat** - to bardzo ciekawa gra, w którą gra się w trzy osoby. 15 bil dzieli się na trzy grupy (1-5, 6-10, 11-15) i przed grą każdy zawodnik wybiera sobie jedną z tych grup. W grę tę można także grać w 5 osób, dzieląc bile na pięć równych grup. W grze chodzi o to, aby wbijać bile przeciwników. Wygrywa ten, którego bile jako jedyne pozostaną na stole. W grze pozostają w mocy standardowe zasady pool-bilarda. Nie można zagrywać przez swoją bilę, ale przypadkowe wbięcie własnej bili nie jest faulem i gra się dalej.

Turnieje gwiazd ze świata mediów lokalnych i krajowych

Pomysł tych turniejów wzorowany będzie na meczach piłki nożnej rozgrywanych np. pomiędzy dziennikarzami i aktorami. Impreza taka z pewnością spotka się z ogromnym zainteresowaniem ze strony mediów. To z kolei zapewni w efekcie promocję zarówno samej imprezy, jak i całej gminy. W zabawie mogliby brać udział np. sportowcy słynący z innych dyscyplin, aktorzy, piosenkarze, muzycy, dziennikarze, czy osobistości znane ze świata polityki. Namówienie takich osób do udziału

w imprezie będzie niewątpliwie wymagało doskonałej reklamy, a przede wszystkim organizacji.

Inne propozycje:

Szkoła bilardu

Bilard jest grą, która wymaga od grającego dużo czasu, skupienia i treningu. Stąd narodził się pomysł stworzenia na terenie gminy Łabiszyn szkoły bilardu. Szkoła ta mogłaby funkcjonować przez cały rok, zarówno codziennie dla osób mieszkających niedaleko, jak i na zasadzie turnusów weekendowych, tygodniowych czy dwutygodniowych, dla osób z dalszej okolicy. Szkoła powinna być dobrze wyposażona w sprzęt bilardowy, tak żeby jednorazowo mogła przyjąć większą ilość osób. Na terenie szkoły obowiązkowo powinny się znaleźć co najmniej trzy sale (maksymalnie do 10 osób – zajęcia powinny się odbywać w małych grupach) przeznaczone do wykładów teoretycznych.

Oznaczenia na terenie gminy

Podstawowym elementem infrastruktury, który stworzy klimat do popularyzacji bilardu w gminie powinno być odpowiednie oznaczenie punktów, w których będzie można grać oraz zaadaptowanie nowych miejsc na imprezy i rozgrywki związane z tą dyscypliną. Dodatkowo doskonałymi miejscami do gry w bilard będą odpowiednio przygotowane i wyposażone istniejące obiekty bazy noclegowej i gastronomicznej na terenie całej gminy.

Muzeum bilardu

Uzupełnieniem infrastruktury związanej z bilardem powinno być muzeum bilardu, prezentujące historię i dzieje tego sportu, zarówno na terenie Polski, jak i na świecie. W muzeum lub przy nim, powstanie sklepik z pamiątkami, a także różnego rodzaju poradnikami oraz książkami instruktażowymi, uczącymi, jak rozpocząć przygodę z bilardem lub dla bardziej zaawansowanych – jak doskonalić swoje umiejętności. Ponadto sklep dysponowałby również sprzętem przeznaczonym do sprzedaży – zarówno w pełni profesjonalnym, jak i dla rozpoczynających naukę.

Corocznie na terenie wokół muzeum (najlepiej latem) będą się odbywać aukcje, podczas których będą licytowane sprzęt i inne przedmioty należące do znanych bilardzistów, opatrzone ich autografem. Środki finansowe uzyskane w wyniku licytacji zostaną przeznaczone na określone cele charytatywne (do ustalenia przez organizatorów aukcji).

Bilard dla najmłodszych

Impreza ta, zorganizowana w postaci festynu, będzie się odbywała raz do roku w sezonie letnim i w miarę możliwości, na świeżym powietrzu. Połączona będzie z nauką gry w bilard, ale przede wszystkim licznymi

konkursami i rozgrywkami bilardowymi. Będzie to impreza przeznaczona tylko dla dzieci i młodzieży w wieku od 0 do 15 lat.

Powstanie na terenie gminy, opisanej wcześniej szkoły bilardu, spowoduje prawdopodobnie, iż wśród uczestników rozgrywek i zawodów znajdą się przede wszystkim ich uczniowie. Jednakże impreza będzie otwarta, w związku z czym, swój udział w niej będą mogli zgłosić chętni z całej Polski.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Nakło nad Notecią

Koncepcja rozwoju produktów turystycznych Nakła nad Notecią została oparta o dwa ciekawe elementy występujące na terenie miasta i gminy. Są to podmioty prowadzące działalność o charakterze hobbystycznym oraz gospodarczym:

- Koło Pszczelarskie o długich tradycjach, zrzeszające ponad dwudziestu pszczelarzy.
- Browar „Krajna”, który rozpoczął warzenie piwa w styczniu 1994 r., po przystosowaniu terenu ponakielskiej spółdzielni ogrodniczej w Trzeciewicy.

Miodowa Terapia

Inspiracją do oparcia tej części produktu turystycznego Nakła nad Notecią o pszczelarstwo była jego długa i ciekawa historia oraz funkcjonujące Koło Pszczelarskie i wysokie kwalifikacje jego członków.

Miód w polskiej tradycji był symbolem powodzenia, dostatku i szczęścia. Ten kulinarny rarytas, produkowany przez pszczoły z nektaru kwiatowego lub spadzi, znany był na ziemiach polskich od pradawnych czasów. Miód był dodawany do ciasta, z którego robiono kołaczki weselne, a uroczystość zaślubin nie mogła się obyć bez miodowego trunku. Jeszcze w XVI w. wśród prezentów ofiarowanych młodemu parom mieszkającym na wsi był garniec miodu.

Również obecnie miód i inne produkty pszczele znajdują szerokie zastosowanie w medycynie, zdobnictwie (wyroby ozdobne np. świece woskowe), sztuce kulinarnej oraz przy produkcji kosmetyków.

W związku koncepcja produktu turystycznego dla Nakła nad Notecią zakłada powstanie ośrodka apiterapii i farmy piękności wykorzystujących lecznicze i kosmetyczne właściwości miodu i innych produktów wytwarzanych przez pszczoły oraz pszczelarskiego parku tematycznego, który będzie spełniał funkcję rozrywkowo-rekreacyjną.

Wykorzystanie nakielskiego pszczelarstwa, jako atrakcji turystycznej jedynej tego rodzaju wśród gmin objętych programem, posiada dwie podstawowe zalety. Po pierwsze umożliwi pszczelarzom sprzedaż ich produktów na większą skalę w wyniku realizacji proponowanych poniżej inwestycji oraz doprowadzi do intensyfikacji ich działalności. Po drugie spowoduje wzrost ruchu turystycznego na terenie miasta i gminy, bowiem projektowany ośrodek apiterapii i farma piękności oraz pszczelarski park tematyczny stanowiąc będą dla turystów kolejny powód przyjazdu.

Ośrodek apiterapii

W zamierzonych czasach niezgłębione zakątki puszczy były miejscem życia, a później schronienia kobiet, które wykorzystywały dary lasu, także miód, w lecznictwie. Znaczna część leczniczych przepisów zaginęła bezpowrotnie, ale pewne z nich upowszechniły się i weszły do ludowej kultury medycznej. Ten prawdziwy skarb natury jest opisywany jako cudowny uzdrowiciel, a wiele kultur nazwało miód eliksirem życia. We współczesnej medycynie miód oraz inne dary ula stosuje się w apiterapii. Swą wyjątkową rolę **miód** zawdzięcza temu, że jest środkiem odżywczym niezwykle łatwo przyswajalnym przez organizm i ma wyjątkowe właściwości lecznicze. Jest bardzo pomocny w następujących dolegliwościach: wyczerpanie, stany pooperacyjne, choroby dróg oddechowych, bóle stawów, dolegliwości gastryczne, zatrucia, choroby zakaźne, choroby nerek i moczowodu, choroby kobiece. Dla profilaktyki zdrowia człowieka niezwykle ważne są również inne produkty wytwarzane przez pszczoły. Należy do nich **kit pszczeli**, który ma silne właściwości bakteriobójcze i jest bazą do produkcji tabletek i nalewek.

Cenne właściwości posiada również **pyłek**, bogaty w pełnowartościowe białka, tłuszcze i węglowodany, witaminy oraz makro- i mikroelementy. Wpływa on dodatnio na skład krwi, normalizuje czynność jelit, obniża ciśnienie, reguluje proces przemiany materii, stabilizuje system nerwowy, spowalnia procesy starzenia. Innym cudownym specyfikiem jest **mleczko pszczele**, które spowalnia procesy starzenia, leczy miażdżycę, cukrzycę, chorobę wieńcową, wrzody żołądka i dwunastnicy oraz zaburzenia czynności gruczołów dokrewnych. Natomiast **jadem pszczelim** leczy się reumatyzm. Jak widać paleta leczniczych właściwości miodu i innych darów ula jest bardzo szeroka, a przeciwwskazania bardzo ograniczone. Należy wziąć pod uwagę również fakt, iż medycyna naturalna i niekonwencjonalna w dobie szerzenia się chorób cywilizacyjnych jest coraz bardziej popularna, dając chorym nadzieję, którą im odbiera medycyna konwencjonalna.

W związku z powyższym w perspektywie długoterminowej proponujemy utworzenie ośrodka apiterapii leczącego różne rodzaje schorzeń za pomocą produktów pszczelarskich (miód, kit, ziołomiody, mleczko, воск, jad pszczeli), różnicującego pobyty w zależności od rodzajów schorzeń. Konieczne będzie nawiązanie ścisłej współpracy z istniejącymi ośrodkami prowadzącymi podobną działalność. Ośrodki o podobnym charakterze dysponują gabinetami medycznymi, w których lekarze i specjaliści w zakresie apiterapii badają, przeprowadzają konsultacje oraz ustalają dla każdego kuracjusza indywidualną terapię, obejmującą również ćwiczenia pod kierunkiem fizjoterapeuty. Istnieje również możliwość połączenia produktów pszczelich i ziół tzw. apifitoterapia. Ośrodek równocześnie uwzględni zmianę sposobu żywienia, na zbliżony do wegetariańskiego. Tego typu ośrodek stanowi bazę do zorganizowanych i indywidualnych pobyków przez cały rok. Jego infrastruktura składać się będzie z bazy hotelowej i gastronomicznej, urządzeń służących rekreacji oraz zaplecza medycznego.

Farma Piękności

Kolejnym elementem projektu jest powstanie farmy piękności (Beauty Farm). Jest to produkt przeznaczony dla kobiet chcących przy pomocy metod naturalnych poprawić swoją urodę. W Polsce istnieje już kilka tego typu ośrodków np. ośrodek Ireny Eris w Krynicy lub ośrodek w hotelu Mrongovia w Mrągowie, można więc skorzystać z ich doświadczeń. Specyfiką ośrodka powinna pozostać terapia przy wykorzystaniu produktów pracy pszczół, ale oferta może zostać poszerzona o zabiegi innego rodzaju. Pobyty w farmie piękności powinny obejmować następujące elementy: masaże i zabiegi wyszczuplające, zabiegi opóźniające proces starzenia, drobne zabiegi z zakresu chirurgii plastycznej, zabiegi odmładzające, gimnastykę, kąpiele lecznicze. Ich ilość oraz rodzaj powinny być indywidualnie dobierane do potrzeb klientów.

Część infrastrukturalna farmy składać się powinna z zaplecza hotelowego i gastronomicznego, gabinetów kosmetycznych, odnowy biologicznej (fitness, sauna, jacuzzi, solarium), gabinetu masaży oraz części rekreacyjno-wypoczynkowej. Ośrodek może funkcjonować samodzielnie lub stanowić część opisanego powyżej ośrodka apiterapii, a jego specyfika umożliwi całoroczną działalność. Kluczowym elementem jego sukcesu jest wysoki standard świadczonych usług i bezpieczeństwo pacjentek.

Pszczelarski Park Tematyczny

zupełnie inny charakter cechować będzie Pszczelarski Park Tematyczny, który ma spełniać funkcję dydaktyczną oraz rozrywkową. Docelowo park tematyczny będzie się składał z następujących elementów:

- wydzielony obszar **mini pasieki**, w którym znajdą się: barcie, ule, miodarki, prasy do wyciskania miodu, rojownice, podkurzacze oraz inne narzędzia pracy bartnika i pszczelarza⁹. Atrakcją skansenu będzie możliwość obserwowania pracy pszczół dzięki specjalnej szklanej osłonie w jednym z uli, a także pokazy pracy w pasiece oraz pokazy pszczelarskich ubiorów. Szczególną atrakcją będą degustacje różnych rodzajów miodów oraz miodów pitnych (półtoraków, dwójniaków, trójniaków). Dzięki tej części parku zwiedzający poznają życie pszczół, prawa jakimi rządzi się ta społeczność i sposób jej zhierarchizowania. Może ją uzupełnić krótki film poświęcony pszczelarstwu i życiu pszczół,
- **wystawki**: fotograficzna, piśmiennicza, prezentująca działalność Nakielskiego Koła Pszczelarzy i jego wybitnych członków¹⁰,

⁹ Ilość i rodzaj zgromadzonych eksponatów zależy wyłącznie od możliwości. Nie muszą to być koniecznie zabytkowe eksponaty oglądane w skansenach.

¹⁰ W przypadku braku zachowanych historycznych materiałów, należy przedstawić materiały współczesne i tym samym zapoczątkować tradycję ich przechowywania.

- **„ścieżka dydaktyczna”**, która obrazuje wytwarzanie wszelkiego rodzaju produktów „pszczelich”, opisuje zastosowanie produktów pszczelarskich w medycynie i kosmetyce, uczy, jak bezpiecznie obcować z pszczołami, a także przestrzega przed zagrożeniami płynącymi z niewłaściwego zachowania,
- **sklepy** oferujące szeroki asortyment produktów powstałych dzięki pracy pszczół. Sprzedaż obejmie gotowe produkty spożywcze, kosmetyczne oraz ozdobne (np. świece woskowe),
- **gospoda „Pasięka”**, w której podawane będą potrawy sporządzone przy użyciu miodu, zapijane nalewkami miodowymi i miodami pitnymi. Również wyposażeniem gospoda nawiązywać będzie do bartnictwa i pszczelarstwa,
- **„muzeum”¹¹ figur woskowych**, w którym znajdują się figury znanych osób (politycy, aktorzy, artyści), członków społeczności lokalnej (również postaci historyczne). W osobnym pomieszczeniu honorowe miejsce zajmie pszczółka Maja i jej skrzydlaci przyjaciele. Za odpowiednią opłatą każdy turysta będzie mógł zamówić sobie taką figurę, stojącą w jednej z sal muzeum lub zrobić zdjęcie w specjalnej figurze woskowej przystosowanej jedynie do włożenia twarzy,
- **plac zabaw dla dzieci**, który oprócz wieży z huśtawką, linką i drabinką, domku ogrodowego, huśtawki podwójnej, zestawu gimnastycznego, piaskownicy, zjeżdżalni, ławeczek drewnianych, domku z ławkami i stołem, zachęcać będzie drewnianymi, kolorowymi postaciami Mai, Gucia oraz ich przyjaciół.

Funkcjonowanie pszczelarskiego parku tematycznego połączone będzie z corocznymi ogólnopolskimi spotkaniami pszczelarzy, poświęconymi wymianie doświadczeń, uzupełnionymi wielkim festynem pszczelarskim.

Imprezy:

Miodowe weekendy

Tego typu imprezy powinny się odbywać często (optymalnie w każdy weekend) szczególnie podczas sezonu wiosenno-letniego (maj-wrzesień). Dla turystów będą znakomitą okazją do skosztowania potraw przyrządzonych przy wykorzystaniu miodu oraz miodów pitnych i nalewek.

Imprezę uzupełniać będą występy zespołów muzycznych, teatralnych oraz kabaretowych. Doskonałym miejscem ich organizacji będzie Park Tematyczny. Powinny to być imprezy plenerowe, organizowane na świeżym powietrzu, połączone z wesołą zabawą (tańce, śpiewy).

¹¹ W tym wypadku termin muzeum nie oznacza instytucji muzealnej w rozumieniu Ustawy o Muzeach z 1995 r. oraz w rozumieniu Kodeksu Etyki ICOMOS.

Festyn pszczelarski

Duża impreza plenerowa organizowana raz w roku w sezonie wiosenno-letnim, będąca kompilacją miodowych biesiad i ludowego festynu, odbywającego się w ciekawej scenerii, na którą złożą się:

- degustacje potraw i napojów sporządzonych z darów ula,
- konkursy związane z przygotowywaniem tych potraw i napojów,
- konkursy np. na „pochłonięcie” największej ilości miodu w jakiegokolwiek postaci, rozpoznawanie rodzajów miodu po smaku, zapachu i wyglądzie,
- pogadanki na temat różnorodnego zastosowania miodu i innych produktów pszczelarskich (szczególnie w medycynie),
- prezentacje zmian dokonujących się w bartnictwie i pszczelarstwie polskim na przestrzeni wieków (prezentacje różnych narzędzi¹²),
- konkurs dla dzieci na najciekawsze stroje inspirowane życiem pszczół,
- sprzedaż miodu innych pszczelich specyfików.

Chmielowe bogactwo

Ta część produktu turystycznego Nakła nad Notecią została oparta o browar „Krajan”, funkcjonujący w Trzeciewnicy. Mimo, iż browar nie posiada długiej tradycji, warzenie piwa rozpoczął bowiem w 1994 r., uważamy, że odpowiednio wypromowany może stać się jedną z ciekawszych atrakcji turystycznych miasta i gminy. Po analizie historii browarnictwa w Polsce i na świecie, jak również informacjach na temat obiektów udostępnionych dla celów turystycznych, jesteśmy zdania, że warto rozpocząć kultywowanie tej tradycji w Nakle. Mocną stroną projektu jest również zakładane podobne funkcjonowanie browaru w Czarnkowie, co umożliwi turystom porównanie dwóch zakładów produkcyjnych, a dla birofilów będzie dodatkowym powodem przyjazdu na teren gmin nadnoteckich.¹³

Z uwagi na ponad stuletnie tradycje specyfika funkcjonowania browaru czarnkowskiego będzie nieco inna, co pozytywnie wpłynie na rozwój turystyki w regionie, bowiem produkty będą się uzupełniać.¹⁴

Inspiracją tego produktu turystycznego Nakła była również dynamika działalności browaru od 1994 r., na którą składają się inwestycje

¹² W kooperacji z innymi Kołami Pszczelarskimi.

¹³ O funkcjonowaniu browaru w Czarnkowie str. 290-291

¹⁴ Warto byłoby uruchomić transport pomiędzy obu browarami, może to być np. stylizowany dyliżans.

infrastrukturalne (budowa nowych hal, zakup nowoczesnych urządzeń), działania marketingowe umacniające pozycję browaru na polskim rynku piwnym, jako silnego browaru regionalnego oraz jego duże możliwości produkcyjne. Piwo warzy się w oparciu o nowoczesną technologię przy zachowaniu tradycyjnych receptur zapewniających specyfikę i oryginalność smaku.

Dla rozwoju produktu istotne są również plany przyszłościowe browaru: budowa nowej hali produkcyjnej i linii rozlewu, powierzchni magazynowych, zakup nowego sprzętu, inwestycje w sieć barów, kreowanie nowych produktów oraz poszerzanie asortymentu. Najważniejsze jest jednak założenie umocnienia pozycji rynkowej browaru jako utożsamianego z polskością, przyjaźnią i przedsiębiorczością.¹⁵

Prowadzona przez browar działalność promocyjna w postaci organizacji imprez plenerowych, ogródków piwnych, konkursów z nagrodami, sponsorowania imprez sportowych¹⁶ stwarza podstawy do uczynienia z niego jednej z głównych atrakcji turystycznych miasta i gminy. Zadaniem browaru powinno być również promowanie nowoczesnej kultury picia tego szlachetnego trunku, zwłaszcza, że tradycje picia piwa w Polsce są bardzo długie, a sam napój był zawsze niezwykle popularny i lubiany. Piwo powinno być pite dla jego walorów smakowych, a nie alkoholowych. Stąd wynika istotna rola dydaktyczna i społeczna browaru. Celem długofalowym jest również wypromowanie marki browaru w całym kraju i za granicą, wszak polskie piwo od czasów średniowiecznych było dosyć dobrze znane na świecie, jego amatorem był nawet papież Klemens VIII, przebywający w Polsce w 1588 r. jako legat papieski.¹⁷ Turystyczne funkcjonowanie browaru i nakielskiego browarnictwa zakłada rozwój dwóch terytorialnych stref produktu.

Strefa Browaru i/lub jego najbliższej okolicy

Zwiedzanie browaru

Na terenie lub w pobliżu browaru w Trzeciewnicy wymagane są pewne inwestycje infrastrukturalne oraz udostępnienie części browaru do zwiedzania. Idealna sytuacja zakłada, że wzorem zachodnioeuropejskich browarów zwiedzający mogą obejrzeć proces produkcyjny lub jego część. Wzorem zachodnioeuropejskich browarów możliwe jest zaprojektowanie i zbudowanie galerii, z których przez zainstalowane szyby zwiedzający mogą obserwować produkcję piwa oraz jego przechowywanie. Wymagałoby to również zaprojektowania trasy zwiedzania, odpowiednio oznaczonej, z tablicami opisującymi poszczególne etapy procesu

¹⁵ Na podstawie strony internetowej Browaru „Krajan” www.krajan.com.pl.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Według legendy piwo uratowało mu życie. Na podstawie www.browar.pl.

produkcji. Ze względów bezpieczeństwa trasa powinna być zwiedzana z „przewodnikiem”. Podobnie jak na całym świecie wizyta w browarze powinna się kończyć degustacją różnych gatunków piwa (w cenie biletu).

Sklep

Na terenie browaru powinien także funkcjonować sklep umożliwiający zakup wszystkich produkowanych gatunków piwa w różnych pojemnościach. Niewątpliwą atrakcją będzie możliwość zakupu piwa w beczkach, beczułkach oraz dużych ozdobnych butlach. Oprócz piwa ofertę sklepu uzupełniać powinny materiały promocyjne miasta (z jego herbem), gadżety dla birofilów (podstawki, etykiety, kufle, szklanki, puszki, koszulki etc.). Po konsultacjach z pocztą można pokusić się o stempel z logo browaru, kartki i znaczki pocztowe. Zainstalowana skrzynka umożliwiłaby wysyłanie kartek z terenu browaru.

Pub i ogródek piwny

Wielką atrakcją turystyczną byłby pub, usytuowanie którego umożliwiłoby produkowanie piwa na oczach gości. Taki sposób produkcji gwarantuje świeżość trunku, a możliwość obserwacji procesu stanowi dodatkową atrakcję. W pubie można ustawić kocioł warzelny oraz kadź zacierowo-filtracyjną, a inne urządzenia goście obserwować mogą przez szklane ściany dzielące je od pomieszczeń browaru.

W okresie letnim towarzyszyć mu może ogródek piwny umożliwiający spożywanie trunku na świeżym powietrzu. Lokal ten stałby się również doskonałym miejscem organizacji imprez.

Piwna gospoda

Obok pubu przybywający na teren browaru goście powinni mieć możliwość zjedzenia posiłku w gospodzie piwnej. Kluczowym elementem jej sukcesu będzie „klimatyczny” wystrój wnętrza nawiązujący do historii browarnictwa w Polsce i na świecie oraz serwowane potrawy, przyrządzane na bazie piwa. W celu zaprojektowania menu można się posłużyć staropolskimi książkami kucharskimi, w której bazą dla wielu potraw jest piwo. Dla celów promocyjnych należy nawiązać kontakt z popularnymi twórcami telewizyjnych i radiowych programów kulinarnych (Kuroń, Makłowicz, Linda). Uzupełnieniem oferty lokalu będą organizowane imprezy, których przykłady podajemy poniżej.

Małe muzeum

Kolejnym elementem produktu będzie małe „muzeum”¹⁸ gromadzące materiały pisane i fotograficzne dotyczące historii piwa w regionie, Polsce i na świecie, ponadto podstawki, puszki, butelki oraz inne gadżety związane z browarnictwem.

Osobny dział powinien być poświęcony historii browaru „Krajan”, mimo jego krótkiej tradycji. Należy rozpocząć proces gromadzenia różnorodnych materiałów.

Ośrodek piwnej terapii

W perspektywie dłuższej wzorem brandenburskich browarów proponujemy stworzenie ośrodka piwnej terapii, gdzie zabiegi lecznicze i kosmetyczne są prowadzone przy użyciu drożdży, chmielu oraz ekstraktu piwnego. W tym celu powinno powstać kilka drewnianych domków (podobnych do sauny), wyposażonych w infrastrukturę sanitarną (łazienki), gdzie kuracjusze mogliby zażywać kąpiele piwnych, a następnie innych zabiegów kosmetycznych.

Teren miasta i gminy Nakło nad Notecią:

W celu realizacji projektu jego promocja powinna być prowadzona również poza terenem browaru. Nakielski „Krajan” ma się stać jednym z turystycznych wizerunków miasta i gminy. Zgodnie z zamierzeniami właścicieli browaru przewiduje się intensyfikację działań marketingowych i promocyjnych.

Sieć sklepów

Na terenie miasta i w kilku punktach gminy powinna powstać sieć sklepów patronackich browaru. Powinny one prowadzić sprzedaż wszystkich produkowanych gatunków piwa, w różnych objętościach i opakowaniach (beczki, puszki, butelki) oraz pamiątek i gadżetów birowarskich.

Sieć punktów gastronomicznych

Na terenie miasta powinna również powstać sieć restauracji, pubów lub ogródków piwnych, w których przybywający będą mogli skosztować asortymentu zakładu. Bardzo istotne jest utrzymanie jednolitej stylistyki obiektów, szczególnie wyeksponowane powinno być logo browaru oraz jego nazwa.

Ruchoma promocja

---

¹⁸ Zastrzeżenie podobne jak w przypadku „muzeum” figur woskowych na terenie parku pszczelarskiego.

Kolejnym istotnym elementem produktu będzie transport, umożliwiający łatwe dotarcie do browaru. Może to być mikrobus, ale największą atrakcją byłby pojazd stylizowany na dyliżans lub wóz ciągnięty przez konie, wiozący stylizowane beczki z piwem, zapraszający do odwiedzenia browaru. Przystanki pojazdu powinny być umieszczone w najciekawszych turystycznie punktach miasta i gminy. W ten sposób ta forma transportu będzie przyczyniać się również do promocji całej gminy. W pierwszym etapie może on funkcjonować jedynie sezonowo.

Imprezy:

Uzupełnieniem każdego produktu turystycznego oraz formułą jego funkcjonowania są imprezy, które są najefektywniejszym nośnikiem promocyjnym. Organizowane w ramach tego projektu imprezy powinny promować browar oraz jego produkty. Podczas organizacji imprez należy nawiązać kontakt z jedynym polskim magazynem dla kolekcjonerów piwnych gadżetów PIVARIA (jego siedziba mieści się w Szczecinie). Jest on patronem medialnym giełd birofilów. Proponujemy organizację następujących imprez:

Festiwale piwne

Mogą być organizowane w kooperacji z innymi browarami, szczególnie z tymi zlokalizowanymi na terenie objętym programem (np. browar w Czarnkowie). Imprezy powinny być utrzymane w charakterze wesołego festynu, z występami zespołów muzycznych oraz możliwą degustacją piwa. Powinny spełniać także rolę dydaktyczną, promując nowoczesną kulturę picia piwa.

Święto piwa

Największa piwna impreza organizowana w Nakle, również (podobnie jak powyżej) we współpracy z innymi browarami. W perspektywie można pokusić się o organizację imprezy weekendowej, podczas której uczestnicy mogą doświadczyć następujących atrakcji:

- bezpłatne zwiedzanie browaru,
- przejazd wymienianym powyżej dyliżansem piwnym,
- zakup, wymiana gadżetów piwnych,
- degustacja piwa,
- koncerty zespołów muzycznych,
- występy kabaretowe,
- plener malarski i wystawa o tematyce piwnej,
- konkursy piwne, tematyczne, konkurs tańca na stołach,
- wybór najlepszego piwa.

Ciekawym pomysłem wydaje się także udział Bractwa Kurkowego i picie „piwa brackiego”.

Gieldy dla birofilów

Gieldy dla birofilów są bardzo ciekawymi imprezami, przeznaczonymi dla kolekcjonerów gadżetów. Oprócz konsumpcji i wesołej muzyki, można na nich zdobyć historyczne i nowe gadżety piwne (kufle, puszki, podstawki, etykiety, kapsle, butelki), służą również wymianom między poszczególnymi zbieraczami. Organizowane w Nakle gieldy należy na stałe wpisać do kalendarza imprez i zainteresować birofilów zagranicznych (szczególnie niemieckich, którzy chętnie przyjeżdżają na tego typu imprezy do Polski¹⁹). Mogą i powinny być organizowane we współpracy z browarem w Czarnkowie. Istotne jest uzgodnienie terminów, tak aby nakielskie gieldy nie kolidowały z innymi tego typu imprezami.

---

¹⁹ Przykładem jest Zachodniopomorska Giełda Birofilli PIVARIA' 2001.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Czarnków

Koncepcję rozwoju produktów turystycznych dla miasta Czarnków oparto na dwóch elementach o największym potencjale rozwojowym, zaobserwowanych podczas pobytu. Są to:

- Ośrodek Sportu i Rekreacji, który swą dynamiczną działalność opiera na szerokiej bazie obiektów sportowych oraz organizowanych pobytach krótko- i długoterminowych oraz imprezach i wydarzeniach sportowych.
- Walory kulturowe miasta oraz walory przyrodniczo-krajobrazowe miasta i gminy Czarnków, które złożyły się na ciekawą i różnorodną propozycję

Czarnkowskie wyczyny sportowe

Jednym z bardzo silnych elementów na turystycznej mapie Czarnkowa jest Ośrodek Sportu i Rekreacji, dysponujący szerokim zapleczem infrastrukturalnym, o charakterze sportowym. Na bazie tej infrastruktury projektujemy stworzenie regionalnego centrum wyczynowego (Czarnkowskiego Centrum Wyczynów Sportowych). Inspiracją pomysłu był również popularny program telewizyjny „Siłacze”.

Idea pomysłu zasada się na wypromowaniu OSiR-u, jako sportowego parku, w którym można sprawdzić samego siebie, pokonać własną słabość i osiągnąć jak najlepsze wyniki. Kluczowym elementem produktu jest wynik, traktowany jako rekord, najlepsze osiągnięcie w konkretnej kategorii. Tego typu park sportowy będzie zarówno bazą do organizacji obozów sportowych, jak i atrakcją turystyczną dla indywidualnych przybyszów spędzających czas na terenie miasta i gminy Czarnków. Rosnąca popularność aktywnych form rekreacji i wypoczynku stwarza możliwość rozwoju tego typu produktu.

W zamyśle autorów niniejszej strategii park powinien spełniać rolę sportową i turystyczną, gdzie mogą przyjemnie spędzić czas również osoby o słabszej kondycji fizycznej. Ma być to nie tylko miejsce przeznaczone na kondycyjne treningi, ale również miejsce wesołej zabawy ze sportem.

W pierwszym etapie realizacji projektu należy się skoncentrować na wykreowaniu parku sportowego jako:

- miejsca organizacji imprez masowych, podczas których dokonuje się największych wyczynów w poszczególnych dyscyplinach. Imprezy powinny mieć charakter festynu, zabawy, a ilość i rodzaj konkurencji zależą jedynie od inwencji organizatorów,
- ogólnodostępnego miejsca wyposażonego w różne przyrządy (również o charakterze quasi sportowym), gdzie każdy może spróbować swoich sił.

Zgodnie z ideą pomysłu park sportowy ma spełniać podwójną funkcję: z jednej strony umożliwi chętnym podjęcie wyzwań – dokonywania wyczynów, z drugiej strony obserwowanie śmiałków podczas imprez i prób indywidualnych stanie się dodatkową atrakcją dla osób spędzających czas w sposób mniej czynny. O jego atrakcyjności świadczyć będzie różnorodność i ilość rozmieszczonej tam infrastruktury, gwarantującej ciekawy sposób spędzenia wolnego czasu.

Istniejącą infrastrukturę sportową proponujemy rozbudować o ciekawe elementy umożliwiające podjęcie wyzwań w mniej poważnej atmosferze, z „przymrużeniem oka”. Powstanie tej dodatkowej infrastruktury w żaden sposób nie może zaburzać funkcjonowania części sportowej parku. Tego typu park sportowy będzie spełniał również rolę dydaktyczną wśród przybyszów i mieszkańców miasta i gminy. Po pierwsze umożliwi rodzinne, aktywne spędzanie wolnego czasu na świeżym powietrzu, co przyczyni się do poprawy więzi między rodzicami i dziećmi oraz wymusi na rodzicach ruch i rekreację. Po drugie obserwujemy od dłuższego czasu coraz większą niechęć młodego pokolenia do ćwiczeń fizycznych, co powoduje różne schorzenia (np. kręgosłupa) i ogólny słaby stan fizyczny. Park, w którym aktywność ruchowa jest zabawą, przyczyni się do wyeliminowania tej niechęci, a sport i ćwiczenia staną się dla dzieci i młodzieży przyjemnością.

Rozbudowanie parku sportowego w kierunku Noteci oraz zagospodarowanie istniejących tam budynków, połączenie rzeki z częścią sportową pozwoli na rozwój infrastruktury towarzyszącej.

Strefa aktywności sportowej

Strefa ta wymaga powstania dodatkowej infrastruktury quasi sportowej umożliwiającej przeprowadzanie konkurencji siłowych (przeciąganie ciężkich przedmiotów, podnoszenie ciężarów, siłowanie się na ręce) wytrzymałościowych (podciąganie na belce), szybkościowych (różne formy biegów, wyścigów rowerowych), rzutów (różnymi ciekawymi i śmiesznymi przedmiotami), skoków. Infrastruktura ta powinna być łączyć elementy przyrządów do ćwiczeń fizycznych oraz właściwe wesołemu miasteczku, czy parkowi rozrywki. To od inwencji projektantów zależy sukces przedsięwzięcia, ponieważ ta infrastruktura będzie podstawowym powodem przyjazdu do parku sportowego. Dokładny jej projekt i kosztorys powinny się znaleźć w studium wykonalności sporządzonym odrębnie dla przedsięwzięcia.

Strefa wypoczynku i rekreacji

Strefa wypoczynku i rekreacji powinna być zlokalizowana w głównej mierze na terenach, niedaleko Noteci, które obecnie nie wchodzi w skład Ośrodka. Obejmować powinna:

- **zagospodarowanie turystyczne nadbrzeża** poprzez stworzenie oświetlonej promenady z ławkami, pomostem przy którym stacjonować będą gondole i kręciły lub tratwy, oferujące turystom

krótkie przejażdżki po Noteci wraz ze zdjęciami pamiątkowymi. Dodatkową atrakcją (wzorem Amsterdamu) będą „pływające kolacje” przy świecach po zapadnięciu zmierzchu,

- **restaurację**, utrzymaną w sportowym charakterze, przejawiającym się architekturze obiektu (może być wzorowana na obiekcie sportowym), wyposażeniu oraz stylizacji wnętrza – zdjęcia, plakaty znanych sportowców, kopie medali, pucharów etc. Lokal będzie również miejscem organizacji imprez popularyzujących zdrowy styl życia i aktywność ruchową. Pozyskanie do współpracy znanych osobowości ze świata sportu przyczyni się do promocji całego parku,
- **salon odnowy biologicznej**, składający się z gabinetu kosmetycznego, siłowni, sauny, gabinetu masaży, gabinetu kąpieeli wodnych etc. Salon może stanowić alternatywną formę wypoczynku dla osób towarzyszących przebywających na terenie parku, niezbyt entuzjastycznie nastawionych do aktywnego wypoczynku.

Strefa „zakupów”

Wzorem innych parków tematycznych projektujemy powstanie kiosku/ów z pamiątkami z parku sportowego w Czarnkowie. Umożliwi on przybywającym turystom zakup różnych gadżetów: koszulek, widokówek, map okolicy, folderów, przewodników oraz tak popularnych wśród dzieci „pluszaków”. Kiosk może być również miejscem sprzedaży materiałów promocyjnych miasta i gminy. Każdy zakupiony w kiosku przedmiot powinien być opatrzony herbem gminy oraz logo parku sportowego, które należy zaprojektować. W ten sposób przedmioty te staną się narzędziem promocji nie tylko parku, ale całego terenu.

Strefa dzieciennych zabaw

Będzie to plac zabaw dla dzieci, składający się z drewnianych torów przeszkód, zjeżdżalni oraz piaskownicy, a także nadmuchiwanym trampolin i innych obiektów umożliwiających bezpieczne spędzanie czasu przez najmłodszych.

Wizualizacja przestrzenna

Całość parku powinna się charakteryzować jednolitą wizualizacją przestrzenną, tak aby do każdej jego części łatwo było dotrzeć. Przy wejściu każdy powinien otrzymać atrakcyjną i kolorową mapę. Każdy z istniejących obiektów sportowych oraz przyrządów quasi sportowych powinien zawierać informację z wyczynami, najlepszymi wynikami uzyskanymi na nich.

Oprócz informacji powinna być prowadzona księga najlepszych wyników tzw. **Czarnkowska Księga Wyczynów**.

Imprezy:

Na funkcjonowanie produktu turystycznego składają się również imprezy, które go uatrakcyjniają i są doskonałym środkiem promocyjnym. Oprócz obozów i imprez sportowych odbywających się obecnie na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji proponujemy:

Mistrzostwa Siłaczy

Impreza wzorowana na „Siłaczach”, emitowanych przez telewizję TVN, nagłośniona medialnie, obejmująca rywalizację w różnych konkurencjach sprawnościowych, siłowych i wytrzymałościowych. Impreza powinna być rodzajem wesołego i zabawnego festynu, połączonego z występami zespołów muzycznych, trup teatralnych, grup baletowych etc.

Czarnkowskie Wyczyny

Największa impreza promująca park sportowy w Czarnkowie, przeznaczona dla mieszkańców i turystów, organizowana w sezonie letnim, o charakterze pikniku sportowego. Podczas weekendu wszyscy chętni będą mogli dokonać największego wyczynu swojego życia i znaleźć się w Czarnkowskiej Księdze Wyczynów. Osobne konkurencje powinny być przeznaczone dla osób indywidualnych i drużyn, a osobne dla całych rodzin.

Biesiady z mistrzem

Organizowane w restauracji spotkania z mistrzami sportowymi w różnych dyscyplinach, podczas których otrzymać można autograf, posłuchać ciekawych relacji, zrobić sobie zdjęcie z mistrzem oraz w przypadku niektórych dyscyplin porównać własne możliwości z możliwościami mistrza.

Gościna na Ziemi Czarnkowskiej

Inspirację tego produktu turystycznego autorzy niniejszej strategii czerpali z walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz kulturowych ziemi czarnkowskiej, związanych z historycznymi uwarunkowaniami i tradycją regionu. Projekt ten jest również zgodny z oczekiwaniami władz miasta. Dla obu wspólnym mianownikiem jest gościnna ziemia czarnkowska, która zachęca do przyjazdów, podróży turystycznych w różnym znaczeniu tego słowa.

Na całość pomysłu składają się dwa równorzędne elementy. Pierwszy związany z zaobserwowanymi różnorodnymi tradycjami kulinarnymi, eksponowanie których stało się ostatnio niezwykle modne.

Drugi traktuje dosłownie o podróżowaniu, do którego pretekstem są walory widokowe oraz przyrodniczo-krajobrazowe miasta i najbliższej okolicy.

Wędrówki kulinarne²⁰

Idea pomysłu zasadza się na wykreowaniu w Czarnkowie miejsca atrakcyjnego dla wszystkich amatorów „rozkoszy podniebienia”, gdzie można skosztować różnorodnych potraw i trunków.

Przybywającego do miasta i na teren gminy gościa spotka niezwykła oferta, która poprowadzi go w czasie i przestrzeni poprzez obiekty o różnej specyfice rozmieszczone w kilku miejscach Czarnkowa. Każdy z tych obiektów „kusić” będzie przybysza nie tylko wyszukaną, ciekawą i charakterystyczną propozycją kulinarną, ale również kreowaną atmosferą, przytulnym wnętrzem, nawiązującym do natury menu.

Czarnkowski browar

Browar został zbudowany w 1871 r., w miejscu pierwszego grodu Czarnkowskich. Wczesnośredniowieczny gród, który od XIII wieku pełnił funkcję siedziby kasztelana, został przebudowany na murowany zamek w końcu XIV wieku lub na początku XV, przez rodzinę Nałęczów-Czarnkowskich. Potem był w rękach m.in. Gembickich, Naramowskich i Świniarskich. Przebudowany w stylu renesansowym, został zniszczony w drugiej połowie XVII wieku, a zachowane pozostałości przekształcono na browar. Aktualne zabudowania przy ulicy Zamkowej (na zachód od rynku) są na tyle zmienione, że trudno w nich się dziś doszukać śladów pierwotnego wyglądu²¹.

Browar obecnie produkuje piwa: Noteckie, Noteckie Mocne, Czar, Czarnkowskie Złote, Pomorskie, Mocne Pomorskie,²² które zyskują sobie coraz większą popularność. Ponad stuletnie tradycje browaru czarnkowskiego dają pretekst do jego turystycznego wykorzystania. Projekt taki ma tym bardziej mocne podstawy, że na terenie objętym niniejszym programem podobną funkcję będzie spełniał browar w Nakle nad Notecią. Daje to możliwość współpracy podczas organizacji imprez, porównania dwóch różnych zakładów produkcyjnych, a biurofilom możliwość zebrania większej ilości piwnych gadżetów w jednym regionie. Oba pomysły na turystyczne wykorzystanie obiektów różnicować będzie czas funkcjonowania browarów. Nakło prezentować będzie jedynie teraźniejszość, browar warzy piwo od 1994 r. Browar w Czarnkowie zaprezentować może długotrwałe tradycje warzenia piwa.

Jak już pisano należy zastanowić się nad możliwością uruchomienia transportu, umożliwiającego przemieszczanie się z jednego obiektu do drugiego.

Idea pomysłu zasadza się do **możliwości oglądania procesu produkcyjnego** przez zwiedzających, po wytyczeniu specjalnej trasy turystycznej na terenie browaru. Każdej z jej części, obrazującej pewien

²⁰ Tytuł projektu jest oczywiście nawiązaniem do popularnego programu telewizyjnego „Podróże kulinarne Roberta Makłowicza”.

²¹ Na podstawie strony internetowej www.warownia.pl.

²² Na podstawie strony internetowej www.ate.pl.

etap cyklu produkcyjnego powinien towarzyszyć jego opis. Jeżeli to możliwe należałoby przeznaczyć dla turystów starą część zakładu, a przygotowana trasa powinna prezentować starą technologię warzenia piwa oraz filmy video pokazujące nowoczesną produkcję. Zwiedzanie kończy tradycyjna degustacja piwa (koniecznie wliczona w cenę biletu!).

Wzorem innych tego typu zakładów przeznaczonych do zwiedzania w Europie Zachodniej trasa turystyczna powinna poprowadzić turystów do **sklepu**, gdzie zyskają możliwość zakupienia wszystkich produkowanych na terenie browaru gatunków piwa w różnych ciekawych opakowaniach w i różnych objętościach (puszkach, beczkach, beczułkach) oraz innych piwnych gadżetów (podstawki, etykiety, kufle, szklanki, puszki etc.).

Oprócz oglądania procesu produkcyjnego długotrwałe tradycje browaru dają podstawy do stworzenia (wzorem Carlsberga) **Centrum Zwiedzania**. Jeżeli to możliwe powinno być to połączenie muzeum oraz strefy wystawienniczej, która ukaże przybywającym historię browaru czarnkowskiego. Będą to materiały piśmiennicze, fotograficzne, stare maszyny, stare beczki, puszki oraz inne pojemniki do przechowywania piwa.

Planując turystyczne wykorzystanie browaru należy zagospodarować teren browaru i jego najbliższej okolicy. Powinien tam powstać **pub z ogródkiem piwnym**, serwującym produkowane na terenie browaru gatunki piwa, a jego największą atrakcją byłaby produkcja piwa na oczach gości. Tam mogą być organizowane imprezy o mniejszym zasięgu. Oprócz terenu browarnego puby oraz ogródki piwne powinny funkcjonować w różnych częściach miasta i gminy, stanowiąc załączek kreowania marki browaru. Ważne jest wyeksponowanie logo browaru we wszystkich tego typu miejscach.

Gospoda podróżna

W nawiązaniu do charakteru produktów turystycznych Czarnkowa w „ogrodzie browarnym” powinna funkcjonować gospoda, w której każdy strudzony wędrowiec mógłby skosztować tradycyjnej kuchni oraz produktów browaru. Kluczowymi elementami sukcesu gospody będzie specyfika jej działalności, przejawiająca się w serwowanych potrawach oraz stylizacji wnętrza. Lokal swą architekturą powinien nawiązywać do historycznych gospod podróżnych, a podawane jadlo do tradycyjnych potraw, również przyrządzanych przy wykorzystaniu piwa (zupa piwna, golonka w piwie, biała kiełbasa w piwie, chleb ze smalcem z kuflem piwa). Oprócz dokładnie dobranego menu bardzo istotna jest również tzw. uroda stołu, a więc zastawa, obrusy, serwety, sztucce, które nie powinny kolidować z charakterem miejsca.

Powstanie tego typu gospody nakłada się na obecne trendy, świadczyć może o tym sukces komercyjny sieci restauracji „Chłopskie Jadlo” oraz innych obiektów utrzymanych w podobnym charakterze (karczmy).

Historyczna gospoda była przystankiem na trasie czasami bardzo dalekiej podróży, oferując podróżnym jadło i nocleg. Odgrywała ona szczególnie istotną rolę zanim do Polski wkroczyła „epoka kolei żelaznych”. W nawiązaniu do powyższego proponujemy nasycenie wnętrza gospody elementami związanymi z przemieszczaniem się człowieka i podróżowaniem na przestrzeni dziejów. Mogą to być artykuły prasowe, materiały fotograficzne, mapy (dzisiejsze oraz kopie map historycznych), różne środki transportu (nie koniecznie skupione w środku, ale np. w ogrodzie okalającym gospodę).

Kram rybny

Konstruując produkt turystyczny Czarnkowa nie sposób pominąć możliwości, jakie z sobą niosą zasobne w ryby rzeki i zbiorniki wodne. W związku z powyższym proponujemy na terenie Łazienek Czarnkowskich powstanie kramu rybnego, składającego się z kilku obiektów (stoisk), gdzie zawsze można kupić świeże i wędzone ryby oraz obiektu gastronomicznego – tawerny, w której serwowane są ryby, przyrządzane na różne sposoby. Wszystkie obiekty powinny być utrzymane w rybackim i wędkarskim charakterze (sieci rybackie i wędkarskie, obrazy, fotografie na ścianach etc.). Kluczowym jednakże elementem sukcesu będzie stałe kontrolowanie stanu świeżości asortymentu.

Dom Chleba

Wędrowki kulinarne po Czarnkowie wypada zakończyć na najbardziej podstawowym, ale jakże cennym produkcie, chlebie powszednim. Jest to jak najbardziej uzasadnione w kontekście historii miasta, które było ważnym ośrodkiem handlu zbożem, które przywożono do miasta wozami i przeładowywano na barki płynące Notecią. Dawny Rynek Zbożowy posiadał interesującą zabudowę spichlerzami konstrukcji szachulcowej z początku XIX w., które niestety rozebrano. W nawiązaniu do powyższego proponujemy urządzenie na dawnym Rynku Zbożowym **Domu Chleba**. Jego oferta to szeroki asortyment pieczywa (chleby, chałki, bułki) oraz ciast drożdżowych, które są zawsze gorące. Największą atrakcją byłby zakup pieczywa, wypiekanego metodą tradycyjną, w starych piecach chlebowych, wg starodawnych receptur (na naturalnych składnikach bez konserwantów).

W dłuższej perspektywie warto pokusić się o stworzenie **muzeum chleba**, gdzie można się zapoznać z historią chleba, jak i z maszynami i urządzeniami do jego produkcji wykorzystywanymi. Chleb zaczęto wypiekać w młodszej epoce kamienia - ok. 12 000 lat temu. Człowiek rozgniatł ziarno własnymi zębami, dodawał do niego wodę i kładł jako placki na rozgrzane kamienie. Taki przaśny chleb (twardy i gumowaty) do dziś jest spożywany w wielu zakątkach świata. Wypiek chleba zrewolucjonizowali Egipcjanie. Odkryli, że po dodaniu odrobiny zakwaszonego ciasta stał się lżejszy, puszysty i smaczny. Później zaczęli dodawać drożdży, a więc piekli chleb tak, jak to się robi dzisiaj. Egipcjanie wynaleźli też pierwsze piece piekarskie. Ale do Europy

Środkowej pierwszy piec garncarski - służący później do wypieku chleba - trafił dzięki Celtom dopiero w IV-I wieku p.n.e. Do Słowian "rewolucja piekarnicza" dotarła późno, bo dopiero w I wieku p.n.e. Kiedy mąkę zaczęły młóć młyny, stała się bielsza. Biały chleb zaczął wypierać czarny - z pełnego przemiału ziarna z otrębami. Chleb biały pieczono tylko na drożdżach, a ciemny na zakwasie.²³ Nawiązując do historii chleba muzeum powinno spełniać funkcję dydaktyczną, ucząc szacunku do chleba.

Ciekawe byłoby rozpoczęcie kolekcjonowania eksponatów w postaci maszyn i urządzeń, pocztówek, zdjęć, obrazów, grafik, publikacji czy książek oraz „pieniędzy chlebowych”, które funkcjonowały w bardzo ciężkich czasach kryzysowych. W zależności od wartości wybitej na „pieniąжку chlebowym” otrzymywano tyle chleba. Bo chleb zawsze był podstawą życia człowieka, a czasami jedyną zapłatą za pracę.

Podróże do natury

Ta część produktów turystycznych Czarnkowa nawiązuje bezpośrednio do podróży i odwiedzenia terenu obfitującego w walory naturalne: zbiorniki wodne, kompleksy leśne, bogate w jagody i grzyby, punkty widokowe. Nie oznacza to rezygnacji z promocji atrakcji kulturowych obszaru, głównie zlokalizowanych na jego terenie obiektów zabytkowych. Tego typu projekt pozwoli na poszerzenie oferty turystycznej o walory występujące poza terenem miasta Czarnków.

Wesołe pociągi

Dla celów turystycznych postulujemy przywrócenie użyteczności linii kolejowej na trasie Czarnków – Bzowo Goraj – Krucz – Lubasz. Umożliwi to uruchomienie w sezonie wesołych pociągów, w których podróżni będą się bawić przy różnych rodzajach muzyki (ludowej, jazzowej, rockowej, bluesowej, country, pop etc.). Każdy otrzyma możliwość wyboru pociągu z ulubionym rodzajem muzyki. Oprócz muzyki wagon restauracyjny serwować będzie przekąski przygotowane w Gospodzie Podróźnej. Podróż urozmaicona będzie konkursami, informacjami o atrakcjach regionu oraz jego historii. Bilety na przejazdy będą sprzedawane w Centrum Informacji Turystycznej, zlokalizowanym w odrestaurowanym budynku dworca (patrz poniżej).

Dworzec kolejowy

Odrestaurowanie budynku dworca kolejowego posłuży do poszerzenia zasobów miejsc noclegowych miasta, proponujemy bowiem zaadaptowanie jego części na niewielki hotel o standardzie ** lub ***. Jego wnętrze powinno być utrzymane w klimacie podobnym do Gospody (patrz powyżej Wędrówki Kulinarne), nawiązując do podróżowania.

²³ Na podstawie stron internetowych www.newsweek.redakcja.pl.

Oprócz hotelu w budynku dworca proponujemy umieścić wystawę ukazującą genezę i historię ludzkiej potrzeby podróżowania, także w celach turystycznych. W tym samym budynku należy zlokalizować Centrum Informacji Turystycznej Czarnkowa, ale również całego obszaru objętego niniejszym projektem²⁴. Wśród materiałów promocyjnych dostępnych w Centrum powinny się znaleźć foldery, ulotki, mapy, gadżety piwne, gadżety parku sportowego, specjalne bilety kolejowe, stemple, pocztówki.

Pakiety turystyczne

W ofercie Centrum Informacji Turystycznej powinny się również znaleźć dane na temat dostępnych pakietów wycieczek pieszych, rowerowych (z uwzględnieniem punktów widokowych), kajakowych, wyprawach na grzyby i jagody, a zimą o organizowanych kuligach. Dostępna powinna być również oferta browaru i parku sportowego, a także oferta przeznaczona dla amatorów wędkarstwa. Wszystkie te produkty powinny być rezerwowane i sprzedawane w Centrum.

Imprezy:

Festiwal piwa/Święto piwa

Duża impreza weekendowa organizowana w pobliżu browaru lub w centrum miasta, najlepiej w kooperacji z browarem w Nakle nad Notecią. Impreza utrzymana w charakterze festynu obejmująca:

- bezpłatne zwiedzanie browaru
- przejazd wymienianym powyżej dylizansem piwnym
- zakup, wymiana gadżetów piwnych
- degustacja piwa
- koncerty zespołów muzycznych
- występy kabaretowe
- plener malarski i wystawa o tematyce piwnej
- konkursy piwne, tematyczne, konkurs tańca na stołach
- wybór najlepszego piwa

Gieldy dla birofilów

Gieldy dla birofilów są bardzo ciekawymi imprezami, przeznaczonymi dla kolekcjonerów gadżetów. Oprócz konsumpcji i wesołej muzyki, można na nich zdobyć historyczne i nowe gadżety piwne (kufle, puszki, podstawki, etykiety, kapsle, butelki), służą również wymianom między

²⁴ Uzasadnieniem promowania nie tylko własnych atrakcji jest zwiększona przewaga konkurencyjna zintegrowanej oferty na rynku (patrz rozdział Trasy tematyczne).

poszczególnymi zbieraczami. Organizowane giełdy należy na stałe wpisać do kalendarza imprez i zainteresować birofilów zagranicznych (szczególnie niemieckich, którzy chętnie przyjeżdżają na tego typu imprezy do Polski²⁵). Mogą i powinny być organizowane we współpracy z browarem w Nakle. Istotne jest uzgodnienie terminów, tak aby giełdy nie kolidowały z innymi tego typu imprezami.

Dni Chleba/Święto Chleba

Dom Chleba będzie stanowił podstawę do organizacji imprezy Dni Chleba lub Święto Chleba, na którą złożą się:

- pokaz wypieku chleba tradycyjną metodą w zabytkowym piecu chlebowym (piec chlebowy można ustawić na wolnym powietrzu) i degustacja,
- wymiana doświadczeń między uczestnikami, kultywowanie tradycji wypieku chleba i ciast,
- prelekcje dotyczące historii przygotowywania chleba,
- konkursy na najlepiej upieczone pieczywo i ciasto metodą tradycyjną.

---

²⁵ Przykładem jest Zachodniopomorska Giełda Birofilli PIVARIA' 2001.

Koncepcja produktów turystycznych dla gminy Wielen

Produkt turystyczny Wielenia oparty został o dwa najbardziej charakterystyczne, zdaniem autorów dokumentu, elementy. Są to:

- historyczna wielokulturowość i wielonarodowość Wielenia, skutkująca do dnia dzisiejszego różnicami pomiędzy poszczególnymi jego częściami,
- wykopaliska archeologiczne, świadczące o bardzo wczesnych formach bytowania człowieka na tym terenie.

Miejsce Pojednania Kultur i Narodów

Wielen jest miastem o bogatej i długoletniej historii, był także miejscem bytowania wielu grup narodowościowych. Wynikające z tego różnice widoczne są do dnia dzisiejszego. Władze gminy, jako cel nadrzędny stawiają sobie integrację społeczeństwa.

Wszystkie te czynniki stały się inspiracją do stworzenia produktu turystycznego Wielenia pod nazwą „Miejsce Pojednania Kultur i Narodów”, którego nadrzędnym celem będzie integracja społeczeństwa przy poszanowaniu i zachowaniu odrębności kulturowych. Projekt zakłada również wykorzystanie różnorodności kulturowej Wielenia dla celów turystycznych i edukacyjnych, aby zapoznać się z historycznymi uwarunkowaniami, które wpłynęły na teraźniejszość. Nadrzędną ideą funkcjonowania Ośrodka będzie doprowadzenie do pojednania między różnymi kulturami poprzez poznanie historii, tradycji, obyczajów oraz zrozumienie istoty różnic i pojęcia tożsamości narodowej. Jest to zgodne z europejskimi trendami zjednoczeniowymi, pokojowego współistnienia narodów, przy zachowaniu odrębności kulturowych.

Temu celowi będą służyć sesje, spotkania, zjazdy, konferencje, prezentacje, wystawy oraz dyskusje panelowe.

Elementami niezbędnymi do realizacji projektu będą:

- Stworzenie **ekspozycji**, prezentującej różne narody żyjące w przeszłości i obecnie na terenie Wielenia, pokazane przez pryzmat kultury i obyczajowości. Wystawa obejmować będzie m.in. dokumenty piśmienne, fotograficzne, etnograficzne. Ciekawostkami będą **makiety** trzech występujących na terenie gminy typów zabudowy: olenderskiej (ulicówka), owalnica, osadnictwo rozproszone. Muzeum powinno spełniać nie tylko funkcję poznawczą, ale również funkcję edukacyjną, poprzez udzielanie lekcji historii i tolerancji dzieciom oraz młodzieży. Będzie to dla nich zarówno atrakcyjna forma lekcji historii, jak i lekcja tolerancji wobec inności. Konieczne jest dostosowanie odpowiednich pomieszczeń dla celów muzealnych i ekspozycyjnych (układ sal, oświetlenie, temperatura ,

bezpieczeństwo pożarowe etc.) oraz edukacyjnych (sale wykładowe.

- **Karczmy i gospody**, zróżnicowane pod względem prezentowanej kultury (architektura obiektu, wystrój wnętrza, nazwa obiektu). Dania serwowane przez lokale będą nawiązywać do tradycji gastronomicznych różnych narodowości.
- **Kramy i sklepiki** oferujące pamiątki nawiązujące do różnych kultur i narodowości, materiały promocyjne miasta i gminy.

Imprezy i atrakcje związane z produktem:

- **Festiwal Kultur** – będzie największą imprezą organizowaną corocznie, propagującą pokojowe współistnienie oraz umożliwiającą poznanie różnych kultur. Każda taka coroczna impreza będzie organizowana pod przewodnictwem osób związanych z inną narodowością, zaznaczając zdobycze kulturowe danej grupy. W trakcie imprezy, miasto powinno być udekorowane zgodnie z tradycją danej narodowości. Organizatorzy powinni zadbać również o miejsca, w których oferowane będą wyroby kulinarne charakterystyczne dla danego narodu. W ramach festiwalu można organizować: widowiska historyczne, wykłady, dyskusje panelowe, występy zespołów teatralnych (ważny jest dobór tematyczny repertuaru), koncerty, a także spotkania z ciekawymi ludźmi. Podczas imprezy powinny być przyznawane nagrody za najaktywniejszą działalność w kierunku pojednania. Elementem Festiwalu będą także **Spotkania kulinarne**, podczas których prezentowana będzie sztuka kulinarna właściwa różnym narodowościom .
- Organizowanie **otwartych spotkań i dyskusji** poświęconych problematyce różnic kulturowych w trakcie trwania festiwalu umożliwiłyby osobom zainteresowanym szersze poznanie tematów związanych z daną kulturą i narodem.
- Ideą **Festiwalu Kultur** jest możliwość zapoznania się z różnymi przekonaniami, specyfiką kultury poszczególnych narodów. Festiwal stanowić będzie także okazję do udziału w dyskusji o problemach tych społeczności.
- Proponujemy również, podczas trwania festiwalu, zorganizować **zawody sportowe**, w których przedstawiciele różnych narodowości rywalizować będą między sobą w konkurencjach o charakterze specyficznym dla poszczególnych kultur.
- **Nastrojowe Spotkania** – w trakcie imprezy proponujemy występy aktorów prezentujących utwory poetyckie i literackie, poezję śpiewaną różnych narodów. Impreza będzie odbywać się cyklicznie, w miesiącach jesiennych. W trakcie jej trwania można również zorganizować wieczory recytatorskie, konkursy dla dzieci i młodzieży, które chętnie włączą się w idee zacierania różnic kulturowych. Pod hasłem spotkań można organizować

weekendowe cykle przedstawień „monodramu poetyckiego” znanego aktora, gotowego promować idee jedności wśród narodów.

- **Muzyczne przeglądy** – w ramach tej imprezy proponujemy przeglądy zespołów folkowych z różnych krajów, konkursy, warsztaty muzyczne.
- W kalendarz imprez Wielenia należy wpisać również **wystawy muzealne różnych kultur**, pokazujące historię, obyczajowość, różnice kulturalne, poglądy, architekturę, zwyczaje i obrzędy. Impreza powinna odbywać się pod gołym niebem w miesiącach letnich, mogą jej towarzyszyć wystawy plastyczne, fotograficzne prac promujących pojednanie.
- **Konferencje i kongresy** – spotkania 2-3 dniowe, podczas których zostaną podjęte tematy mniejszościowe narodowych czy tolerancji. Uczestnikami konferencji i kongresów mogą być przedstawiciele różnych grup narodowościowych, odmiennych kultur, przedstawiciele organizacji działających na rzecz jedności, historycy, politycy polscy i zagraniczni odpowiedzialni za sprawy grup narodowych w poszczególnych krajach. Poza podstawowymi blokami seminaryjnymi, szkoleniowymi, warsztatami czy panelami dyskusyjnymi uczestnicy konferencji zapoznają się z ekspozycją Muzeum.

Elementy dodatkowe (w tym również promocja) przy wprowadzaniu projektu na rynek turystyczny :

- Powstanie 3,4 punktów gastronomicznych serwujących tradycyjne potrawy kuchni narodowych, działające przez cały rok.
- Wyznaczenie i organizacja na terenie gminy Punktu Informacji Turystycznej, w których turyści będą mieli możliwość uzyskania informacji o wydarzeniach i atrakcjach w gminie, zapoznać się z ofertą noclegową i gastronomiczną, zakupić mapy, informatory.
- Dostosowanie układu komunikacyjnego miasta do potrzeb wzmożonego ruchu turystycznego. (większa ilość parkingów samochodowych, autokarowych).
- Przygotowanie i wprowadzenie w życie systemu informacji, ułatwiającego turystom poruszanie się po terenach gminy. System ten powinien przede wszystkim obejmować czytelne tablice z nazwami ulic, kierunkowe tablice do atrakcji turystycznych.
- Przygotowanie i produkcja materiałów promocyjnych, informacyjnych, map, folderów turystycznych. Opracowanie przedmiotów, które mogłyby stanowić pamiątkę z Wielenia.
- Wyznaczenie i zagospodarowanie terenu pod masowe imprezy kulturalne.

- Zagospodarowanie lub wykorzystanie obiektów już istniejących i dostosowanie ich do organizacji kongresów, konferencji czy sympozjów.

Walorem projektu jest możliwość uzyskania funduszy zagranicznych (szczególnie Unii Europejskiej) na jego realizację i rozwój.

Prastary Gród

Wieleni był historycznym ośrodkiem bytowania społeczności różnych kultur, które pozostawiły ślady swojego istnienia. Wyprawa w świat prastarych społeczności to świetna lekcja historii, odkrywająca nieznanne życie dawnych przodków.

Ślady obecności człowieka znajdujące się na terenie gminy (w miejscowości Rosko) pozwalają odtworzyć dawną kulturę i stanowią dobrą podstawę do zrekonstruowania „*prastarego grodu*”.

Pomysł zakłada budowę repliki prastarego grodu. Gród powstałby na terenie miasta Wielenia, na historycznym obszarze pomiędzy Pałacem a rzeką Noteć. Miejsce to jest bardzo atrakcyjne ze względu na walory historyczne, krajobrazowe i przyrodnicze. Jest też wymarzoną miejscem do wypoczynku, obserwacji zwierząt i przyrody, twórczego kontaktu z naturą i historią.

W wybudowanej replice grodu zostaną odtworzone realia życia codziennego tamtych lat. Niezależnie od funkcji muzealno-dydaktycznej, rekreacyjnej i rozrywkowej, przewidziane jest powstanie wydzielonej części wioski i stworzenie dla chętnych możliwości przeżycia przygody z czasem. Osoby biorące udział w programie będą mogły zamieszkać i zakosztować życia, które toczyło się w tamtych czasach. Ciekawą organizacją kilkudniowych pobytów, poprzez możliwość przeniesienia się w czasie przysporzy gminie licznych gości, którzy pozostaną tutaj na dłużej.

Przy współpracy z ośrodkami naukowymi (np. Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu) zrekonstruowana zostanie urbanistyczna część grodu. Konsultacje pomogą również dopracować szczegóły opracowanych programów, atrakcji czy wystroju poszczególnych elementów grodu.

Wstępny pomysł autorów niniejszego produktu zakłada, iż gród będzie się składał z licznych budynków mieszkalnych, obronnych, handlowych i rzemieślniczych. Na jego terenie czynne będą zakłady rzemieślnicze, odtworzony zostanie sposób hodowli i uprawy sprzed wieków. Obiekty gastronomiczne – karczmy i gospody, funkcjonujące w grodzie, będą oferowały dania pochodzące z różnych okresów historycznych.

Na terenie grodu powinno się znaleźć **mini muzeum**, w którym należałoby umieścić odnalezione archeologiczne przedmioty, zrekonstruowane przedmioty codziennego użytku czy ozdoby. Część z tych przedmiotów będzie wyrabiana na terenie grodu w przygotowanych

warsztatach twórczych. Ponadto będą tu organizowane czasowe wystawy prezentujące odkrycia archeologiczne z całej Polski.

Gród będzie się docelowo składać z infrastruktury, umożliwiającej stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej. Powinna zostać zaplanowana w ten sposób, aby łatwo można było wydzielić teren (część infrastruktury), na którym będą odbywały się zamknięte programy, podczas których odtwarzane będzie życie ówczesne.

Do niezbędnych elementów grodu należy zaliczyć

- dwa lub trzy **place** spełniające role **rynków, miejsc biesiad i ognisk**. Na jednym z nich powinna zostać wybudowana scena na niewielkim podwyższeniu. Będzie to centralne miejsce grodu, na którym będą organizowane główne imprezy. W trakcie tych imprez młodzież wieleńska będzie przedstawiać codzienne życie ówczesnych mieszkańców grodu.
- **Kompleks budynków**, w których odtworzone zostaną warunki życia. Realizacja budynków powinna uwzględniać późniejszą i ówczesną architekturę. Domy mieszkalne na terenie grodu będą spełniały role bazy noclegowej dla osób biorących udział w dłuższych programach pobytowych na terenie grodu oraz osób odwiedzających gród indywidualnie. Obiekty te powinny mieć wystrój i klimat sprzed wieków, jednak z uwzględnieniem wyposażenia w standardowe urządzenia.
- W kilku większych budynkach będą się mieściły **sale szkoleniowe, sale biesiadne**.
- W grodzie w sezonie letnim będzie funkcjonować stały **mini jarmark**. Turyści będą tu mieli możliwość zakupu drobnych upominków, rękodzieła produkowanego na miejscu oraz produktów żywnościowych.
- **Łaźnie**, będące repliką dawnych łaźni budowanych w prastarych grodach, będą miały charakter miejsca spotkań i organizacji niewielkich imprez.
- Na terenie grodu powinny też zostać wybudowane **studnie** lub ich repliki.
- W wydzielonej części grodu można stworzyć niewielki **kompleks szałasów** pokrytych skórą lub materiałem pokrytym woskiem. Mogą one spełniać rolę letniej bazy noclegowej oraz przenośnych straganów kupieckich.
- W grodzie i wokół niego, w późniejszym etapie, odtworzone zostaną **niewielkie uprawy** charakterystyczne dla tamtych czasów, pole i ogród z hodowlą warzyw i ziół, hodowlą zwierząt.
- Życie towarzyskie koncentrować się będzie również w **karczmach**. Karczmy niegdyś były czymś więcej niż lokalami serwującymi alkohol. Pełniły również funkcje sklepu – sprzedawano w nich

pieczywo i mięso zwierząt bitych na miejscu. Karczmy obsługiwały również podróżnych – zapewniały posiłki i noclegi. Były miejscem, gdzie finalizowano transakcje handlowe, umowy kupieckie, kontrakty małżeńskie. W większych gospodach urządzano zakłady rzemieślnicze w których szkolona na mistrzów, organizowano otrzęsiny, wesela. Służyły one również jako miejsca sprawowania sądów ławniczych.

- W grodzie powinien zostać uruchomiony **transport kołowy**, który spełniałby rolę komunikacji pomiędzy grodem, a otoczeniem zewnętrznym oraz byłby jedną z atrakcji. Turyści korzystając z zrekonstruowanych dwukółek odbywaliby wycieczki po okolicy zwiedzając ciekawe miejsca, warte zobaczenia.
- Całość grodu będzie otoczona **drewnianą palisadą**, a w centralnej części znajdują się wrota.

Tak skonstruowany gród będzie miejscem organizacji licznych imprez, konkursów, festynów archeologicznych, wystaw malarskich, pokazów mody nawiązujących do dawnej kultury.

Do głównych produktów jakie będą realizowane w prastarym grodzie należą:

- **Przygoda z czasem** - produkt ten będzie obejmował dłuższe lub kilkudniowe pobyty w wydzielonej części grodu. Za organizację tej imprezy będą odpowiedzialne odpowiednio przygotowane osoby. Uczestnicy programu zamieszkają w specjalnie dostosowanych domach. Pobyt w tym miejscu wiązałby się z całkowitym wyzbyciem się atrybutów współczesności, począwszy od ubrania, zegarków, telefonów, innych elektronicznych i mechanicznych przedmiotów. Na początku programu „nowi mieszkańcy” dostają część strojów charakterystycznych dla okresu, w którym się znajdują oraz zostają zapoznani z obrzędami, zwyczajami i prawami panującymi w grodzie. Uczestnicy muszą nauczyć się żyć bez współczesnych wynalazków cywilizacji, rozwiązywać problemy dnia codziennego (przygotowywać potrawy, uprawiać warzywa, zioła, hodować zwierzęta, robić przedmioty codziennego użytku, współzawodniczyć, wykonywać proste prace).

W tych programach będą mogły uczestniczyć zorganizowane grupy, a także indywidualne osoby, które chcą odpocząć od cywilizacji.

- **Krótką wędrówka w czasie** – czyli krótki jednodniowy pobyt w prastarym grodzie. Tego typu program będzie miał za zadanie w krótkim czasie zapoznać odwiedzających z życiem i kulturą panującą w tamtych czasach, zaprezentować zwyczaje i obyczaje społeczności ludzkiej. Turyści po całym dniu spędzonym w grodzie otrzymają drobne upominki oraz będą mogli nabyć żywność czy wyroby rękodzieła artystycznego sprzedawane w osadzie.

- **Obozy, zielone szkoły**, umożliwią dzieciom oraz młodzieży zapoznanie się z historią w ciekawy sposób. W przypadku realizacji tego programu, dzieci i młodzież, będą korzystać z bazy noclegowej i gastronomicznej znajdującej się na terenie gminy Wielen.
- **Lekcje w małej szkółce archeologicznej** – produkt skierowany do osób, które w krótkim czasie chcą poznać zasady i podstawy archeologii. Przedsięwzięcie to można realizować dla wszystkich przybywających do grodu lub organizować specjalne „krótkie archeologiczne” szkoły dla odwiedzających gminę gości.
- **Prastare kursy i warsztaty artystyczne** – w ramach tego produktu w na terenie grodu, w odpowiednio przygotowanych miejscach odbywać się będą kursy i warsztaty artystyczne. Podczas tych kursów będzie się można zapoznać z technikami wyrobu przedmiotów codziennego użytku oraz ozdób. Poszczególne kursy organizowane będą w oparciu o warsztaty rzemieślnicze, funkcjonujące na terenie wioski. Warsztaty mogą działać czasowo – w sezonie turystycznym lub na stałe, gdy gród będzie już znany. Uczestnicy będą mogli zdobyć wiedzę praktyczną, wykonać samodzielnie wyroby oraz wziąć udział w konkursach i imprezach, które będą towarzyszyć kursom.

Dodatkowe imprezy i atrakcje:

Prastare biesiady

Impreza odbywająca się cyklicznie w sezonie (każdy pierwszy weekend maja, czerwca, lipca, sierpnia i września). Biesiada organizowana będzie przy stołach i ławach na świeżym powietrzu lub w karczmie znajdującej się na terenie grodu. Podczas biesiad odbywać się będą pokazy prastarych urządzeń (repliki) codziennego użytku, związane głównie z gastronomią.

Jarmarki

W sezonie letnim, na świeżym powietrzu organizowane będą cykliczne jarmarki. Na jarmarkach wystawiać się będą twórcy ludowi i rzemieślnicy. Stylizowane stoiska z rękodziełem będą zlokalizowane na placach grodu. Imprezom wtórować będą występy zaproszonych zespołów ludowych.

Igrzyska siły i sprawności

Raz do roku w grodzie organizowane będą zawody sprawdzające siłę, wytrzymałość i odwagę wszystkich osiłków którzy zgłoszą swój udział. Zawodnicy będą mogli sprawdzić się w takich dyscyplinach jak: siłowanie na rękę, zapasy w stylu wolnym, strzelanie z łuku, rzut oszczepem, strzelanie z kuszy.

Pokazy Mody Wieków

Będą to pokazy prezentujące zmiany mody na przełomie wieków. Modelki prezentować będą stroje od człowieka pierwotnego, po późniejsze okresy, kończąc na najnowszej modzie światowej. Część pokazu może odbywać się w formie żartobliwej, przedwieczne stroje wykonane byłyby własnoręcznie przez osoby biorące udział w pokazie. Pokaz ten może być również spotkaniem twórców i projektantów, którzy mogliby tu prezentować swoje pomysły inspirowane dawnymi wzorami, jak też najnowszymi trendami mody.

Budowa repliki prastarego grodu będzie dużą atrakcją historyczną dla mieszkańców gminy i turystów, korzystających w tym miejscu z wypoczynku.

Autorzy niniejszego produktu turystycznego „*Prastary Gród*” przedstawili wstępny projekt całego przedsięwzięcia. Do pełnej realizacji tego produktu na terenie gminy Wieleń niezbędne jest wykonanie **wstępnego studium wykonalności**. Głównym jego celem jest przedstawienie dokładnych informacji na temat zasad funkcjonowania produktu (forma prawna, struktura wewnętrzna, szczegóły dotyczące charakteru grodu, dodatkowe atrakcje) oraz przedstawienie analizy finansowej dotyczącej wprowadzenia produktu na polski rynek.

Dla władz gminnych czy samorządowych, jak również dla mieszkańców gminy istotnym elementem studium wykonalności jest przedstawienie założeń tego programu, odnośnie przychodów i zysków związanych z rozwijaniem tego typu produktu turystycznego. Studium wskazuje również podstawowe źródła środków na sfinansowanie projektu.

Koncepcja produktów turystycznych dla gminy Drawsko

Koncepcja produktów turystycznych gminy Drawsko powstała w oparciu o:

- Bogactwo grzybów występujących w kompleksach leśnych oraz działania władz samorządowych ukierunkowanych na wykorzystanie grzybów podczas organizacji imprez,
- Walory przyrodnicze i krajobrazowe Drawska, umożliwiającą organizację pobytów „w duchu natury”.

„Grzybowa kraina”

Ciekawe położenie i walory wypoczynkowe oraz lasy bogate w grzyby, cieszące się popularnością przybyszów, a także podejmowane przez władze gminy i jej mieszkańców działania promocyjne, stwarzają możliwości oparcia produktu turystycznego o skarby lasu i stworzenia „grzybowej krainy”.

Z uwagi na rolniczy charakter większości gminy, doskonałą bazą infrastrukturalną do realizacji projektu będzie sieć gospodarstw agroturystycznych o określonej specjalizacji.

Główną ideą powstania „wiosek turystycznych” jest koordynacja działań gospodarstw w poszczególnych wsiach lub gminach, przy wykorzystaniu ściśle określonych atrakcji. Taka współpraca poszczególnych gospodarstw agroturystycznych zwiększa siłę przetargową „wiosek turystycznych” oraz atrakcyjność ich oferty na rynku. Punktem wyjścia są walory tworzonej wioski, czyli gospodarstw skupionych na niewielkim obszarze. Wioski turystyczne będą tworzyć gospodarstwa zespolone, oferujące wspólny program atrakcji oraz ofertę najczęściej komplementarnych usług turystycznych, np.: noclegowe, rzemieślnicze, cateringowe, hodowlane etc.

W przypadku Drawska wspólnym mianownikiem dla wszystkich gospodarstw będzie jedna specjalizacja. Będą to gospodarstwa o specyficie grzybowej, przeznaczone przede wszystkim dla miłośników zbierania i przetwarzania grzybów. Głównym celem przyjazdu do tych gospodarstw będzie przyjemność i radość czerpana ze zbierania, suszenia, marynowania i mrożenia grzybów oraz obcowania z piękną przyrodą. Nie oznacza to jednak, iż gospodarstwa nie powinny oferować turystom innych atrakcji np. jazda konna, wypożyczalnia rowerów, organizacja wspólnych imprez (ogniska, pieczenie barana etc.), wędkarstwo, piesze wędrowki po okolicy, produkty ekologiczne, korty tenisowe, boiska do gier zespołowych itp.

Duża ilość gospodarstw wiejskich pozwala stworzyć na całym terenie gminy około 2-4 wioski „grzybowych”.

Wioski turystyczne znajdujące się na terenie gminy Drawsko składać się będą:

- średnio z 10–13 gospodarstw, minimum 54 miejsc noclegowych (tak aby w wiosce można było zakwaterować ilość osób mieszczących się w standardowym autokarze),
- pokoje 2,3,4 osobowe,
- jeden z gospodarzy na terenie jednej wioski pełnić będzie rolę koordynatora – *Centrum komunikacji*. Odpowiedzialny będzie za komunikację wewnętrzną, organizację wspólnych imprez, kontakt bezpośredni lub telefoniczny z poszczególnymi gospodarzami,
- sklepiki z pamiątkami, gadżetami, produktami z grzybów oraz innych przetworów pochodzących z gospodarstw wiejskich. W ofercie sklepików znajdą się również przewodniki turystyczne, informatory o ciekawych miejscach wartych zobaczenia na terenie gminy, jak również całego obszaru objętego projektem,
- każde gospodarstwo będzie zaopatrzone w mini suszarnie grzybowe oraz w sprzęt, który pomoże i umożliwi przetwarzanie grzybów,
- gospodarze będą oferować nie tylko usługi noclegowe i gastronomiczne, ale również zapewnią dodatkowe atrakcje np.: zorganizują wyprawy na grzyby, udzielą lekcji rozpoznawania grzybów jadalnych, pokażą sposoby naturalnego przetwórstwa grzybów czy nauczą przygotować potrawy z owoców lasu.

Oprócz sieci gospodarstw na terenie wioski powinno się znaleźć kilka punktów gastronomicznych, oferujących potrawy z grzybów oraz tradycyjne wiejskie potrawy:

- **Karczmy** – lokale gastronomiczne oferujące różne potrawy z grzybów oraz inne tradycyjne potrawy regionalne, urządzone na dawny styl wiejski (drewniane stoły i krzesła, gliniane naczynia, rozwieszone suszone grzyby, drewniane sztuce).
- **Gospody** – oprócz funkcji gastronomicznej powinny być miejscem wieczornych spotkań przy muzyce. Oprawą muzyczną organizować będą *muzyczne zespoły*.
- **Małe ZOO** – jest to propozycja dla poszczególnych gospodarstw. ZOO z kilkoma małymi zwierzętami domowymi, takimi jak króliki, żrebak, owieczka, koza, świnki itp., będzie dodatkową atrakcją dla rodzin z małymi dziećmi.
- **Place zabaw dla dzieci** – wyodrębnione miejsce na terenie wioski. Plac powinien składać się głównie z drewnianych elementów, umożliwiając małym turystom bezpieczną i wesołą zabawę.

Dodatkowe imprezy i atrakcje

Atrakcją, która urozmaici pobyt grzybiarzom, będzie organizacja licznych grzybnych imprez:

- **Grzybowe pokazy** – pokazy najokazalszych grzybów organizowane w każdą sobotę i niedzielę w sezonie obfitującym w grzyby,
- **Grzybobraniem na czas** – impreza nie tylko dla turystów odpoczywających w wiosce grzybnej, ale również dla mieszkańców chcących się sprawdzić w grzybowej konkurencji,
- **Odkrywanie świtu** – impreza przeznaczona dla mieszkańców wioski. Cechą charakterystyczną imprezy są poranne wyprawy w głąb lasów podczas których, można podglądać budzącą się przyrodę oraz oddać się grzybobraniu,
- **„Weekendowe zjazdy podgrzybka”, „maślakowe piątki”** – weekendowe spotkania dla grzybiarzy, w terminach największego wysypu tych grzybów,
- **„Wybory Króla Grzybiarzy”** – impreza organizowana na zakończenie pobytu w wiosce grzybnej. Składać się ona będzie z grzybobrania (przedostatni dzień pobytu), ważenia zbioru, rozstrzygnięcie konkursu, wieczornego festynu, ogniska i koronacji Króla Grzybiarzy,
- **Jesienne spotkania** najlepszych grzybiarzy w Polsce – Grand Prix Polski w Grzybobraniu,
- **Europejski Festiwal Grzybowy** – impreza odbywająca się raz w roku, kończąca sezon grzybowy. Festiwal będzie połączony z licznymi grzybnymi konkursami, wystawami malarskimi, rzeźbiarskimi, przeglądami pieśni i piosenek o grzybach oraz kiermaszami oferującymi potrawy z wielu gatunków grzybów. Dobrze wypromowana wielka „grzybowa” impreza na zakończenie sezonu ściągnie w te rejony grzybiarzy nie tylko z Polski, ale również przybyszów z całego świata. Wielką szansą dla realizacji projektu są wprowadzane obecnie licencje na zbieranie grzybów w krajach europejskich.

Proponowane formy pobytów i wypoczynku:

Pobyty regenerujące

Pobyty przeznaczone dla osób chcących odpocząć fizycznie i psychicznie. Czas spędzony w wiosce gwarantuje poprawę samopoczucia przy pomocy kontaktu z przyrodą oraz wyciszeniu się podczas porannych wędrówek na grzyby.

Pobyty weekendowe

Weekendy przeznaczone dla osób, którym czas nie pozwala na dłuższe pobyty i kontakt z przyrodą. W planach weekendowego pobytu krótki kurs przetwórstwa grzybnego, lekcje grzybobrania oraz liczne konkursy i zabawy.

Pobyty rodzinne

Pobyt przeznaczony dla całych rodzin łączący odpoczynek w gospodarstwach wiejskich z licznymi dodatkowymi grzybnymi imprezami.

Pełne wykorzystanie walorów naturalnych, dobra promocja produktu oraz organizacja cyklicznych imprez, dają możliwość wykreowania wizerunku Drawska, jako „grzybowej krainy”.

Promocja wioski turystycznej powinna mieć miejsce na dwóch głównych płaszczyznach komunikacji:

- Otoczenie bezpośrednie: promocja poprzez odpowiednią wizualizację i oznakowanie (na drogach, obiektach, w pobliżu lokalizacji każdej wioski),
- Otoczenie pozaregionalne: kraj, zagranica, wspólna promocja wiosek turystycznych w formie katalogu, zamieszczenie informacji na stronach internetowych, biuletyny. Dodatkowa promocja wspierana przez Regionalne Organizacje Turystyczne, Informacje Turystyczne.

Należy pamiętać, że podstawowym założeniem tworzenia obszarów zespolonych w agroturystyce jest podnoszenie atrakcyjności oferty turystycznej poprzez wspólny program i przedsięwzięcia kilkunastu agropodmiotów funkcjonujących jako „wioska turystyczna”, co pozwala na optymalne wykorzystanie potencjału danego obszaru.

Podniesienie walorów i atrakcyjności oferty zaowocuje wzrostem liczby przyjeżdżających, a w konsekwencji, wymiernymi korzyściami finansowymi.

W duchu natury

Bogactwo naturalnych walorów krajobrazowych i przyrodniczych Drawska, cisza i spokój, stwarzają dogodne warunki do organizacji formy wypoczynku w zgodzie z naturą. Miejsce to jest oazą ciszy i spokoju, wypełnioną tajemniczymi i leśnymi zakamarkami.

Naturalny charakter miejsca stał się inspiracją do wykreowania produktu o wdzięcznej nazwie „*W duchu natury*”. Ideą projektu jest stworzenie miejsca „powrotu do natury”, ucieczki od hałasu i cywilizacji, gdzie każdy będzie mógł odnaleźć siebie, wyciszyć się i wsłuchać w swój wewnętrzny głos, odnaleźć swoją duszę, oddalić od siebie stres. Projekt nie zakłada powstania na terenie wioski profesjonalnego centrum z opieką

medyczną, ale raczej stworzenie miejsca odpoczynku psychofizycznego na łonie natury.

Elementy konieczne do realizacji tego projektu:

- zbudowanie **małej wioski**, którą będą tworzyły *chałupy* (10-12 chałup) stylizowane na chłopski styl. Chałupy pozbawione będą niektórych urządzeń cywilizacyjnych, bez których uczestnik potrafi zorganizować sobie życie w wiosce. Każda z chałup powinna stanowić osobne obejście, co pozwoli uzyskać spokój, oddalenie, wyciszenie i tajemniczość.
- Wioska powinna być wyposażona w **bibliotekę**, zaopatrzoną w literaturę obyczajową, psychologiczną, historyczną, filozoficzną, a także poezję. Umożliwi to jej mieszkańcom obcowanie ze słowem pisany i nadrobienie zaległości wynikających z braku czasu.
- **Gospoda** (stworzona w stylu odpowiadającym chałupom), w której wszyscy mieszkańcy wieczorami będą spożywać posiłki wspólnie przygotowane z naturalnych produktów zebranych podczas całego dnia.
- Centrum Wioski stanowić będzie „**Zajazd pod upadłym duchem**”. Miejsce, gdzie wszyscy uczestnicy spotykać się będą na wieczornych spotkaniach wypełnionych licznymi zabawami, mrocznymi opowieściami. Każdy przybysz zacznie pobyt w wiosce od Zajazdu, w którym będzie znajdować się recepcja i punkt obsługi pobytu. Tam otrzyma klucze do swojej chałupy i niezbędne materiały, zapłaci za pobyt i zapozna się z zasadami obowiązującymi w wiosce.

Podstawowym założeniem i atrakcją jest życie w Wiosce Ducha – w charakterze bardzo spokojne i sielskie. Życie wypełnione kontaktem z piękną i dziką przyrodą, odkrywaniem zalet wpływających z ciszy i spokoju. Trzeba pamiętać, że podczas pobytu należy zrezygnować z zegarków (uczestnik określa pory dnia według słońca), elektronicznych i mechanicznych przedmiotów, telefonów komórkowych.

Czas spędzony w Wiosce pomoże jej gościom wyciszyć się i wsłuchać w swój wewnętrzny głos, oddalić od siebie cywilizację, powrócić do równowagi psychicznej.

Produkt turystyczny „W duchu natury” otwiera szerokie możliwości dla organizowania pobytów weekendowych, kilkudniowych, dla tych wszystkich, którzy ze względu na brak czasu chcą odpocząć na łonie natury. Oferta wioski powinna być skierowana również dla osób, które w okresie powakacyjnym zaplanują spędzić urlop. Zmniejszenie w sposób naturalny poza sezonem liczby turystów pozwoli w wiosce znaleźć wyciszenie i odpoczynek.

Wioska Ducha jest również dobrym miejscem do odpoczynku dla osób starszych zmęczonych życiem w mieście, które podczas kilkudniowego

pobytu oddadzą się kontemplacji życia, w odłączeniu od wszystkiego, co może je zakłócić.

Nie zaleca się natomiast organizowania w tym miejscu obozów, zielonych szkół czy wypoczynku dla rodzin z dziećmi ze względu na specyficzny rodzaj tego miejsca.

Wioska Ducha to nie tylko otoczenie zewnętrzne, ale również dzień wypełniony licznymi ciekawymi zajęciami, które urozmaicą pobyt mieszkańców:

- **Wieczne poszukiwanie duchów w leśnych gęstwinach** – wędrowka wyznaczonymi trasami z przewodnikiem, z pochodniami,
- **Poranne spacer o świcie** – poranne wyprawy do najciekawszych przyrodniczo i widokowo miejsc wokół jezior i rzek,
- **Koncerty muzyczne w plenerze** – imprezy organizowane cyklicznie (parzyste soboty) przez władze gminy,
- **Plenery artystyczne** – spotkania artystów, malarzy, fotografów połączone z wystawami prac,
- **Wieczory poetyckie** – organizowane dla mieszkańców Wioski każdego dnia.
-

Oferta turystyczna „życia duchowego” nie narzuca sztywnych reguł pobytu. Goście wypoczywający w tym miejscu mają wiele swobody i czasu na „Duchowy Przełom”.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Drezdenko

Koncepcja rozwoju produktów turystycznych gminy została oparta o dwa elementy:

- wcześniej organizowane imprezy związane z motoryzacją,
- niespotykane walory krajobrazowe i przyrodnicze (tereny Puszczy Drawskiej i Noteckiej) oraz liczne czyste jeziora.

Samochodowe szaleństwo

Inspiracją budowy produktu turystycznego „*centrum motoryzacji*” na terenie gminy jest nawiązanie do wcześniej organizowanych imprez związanych z motoryzacją. Naturalne warunki terenowe, moda na tego typu przedsięwzięcia oraz potencjał, jaki posiada miasto i gmina, pretendują to miejsce do rozwoju tego produktu.

Koncepcja rozwoju produktu zakłada powstanie:

- **miasteczka komunikacyjnego**, dostępnego dla wszystkich zainteresowanych. Miasteczko znajdować się będzie na odpowiednio przygotowanym placu, który wyposażony zostanie w asfaltowe uliczki, sygnalizację świetlną, znaki drogowe, punkty obsługi i naprawy drobnych usterek samochodowych. Odpowiednio wyszkoleni instruktorzy w miasteczku będą uczyć zasad ruchu drogowego, zachowań w trudnych sytuacjach drogowych, objaśniać znaki drogowe. Nauka prowadzona przez zabawę pokaże i nauczy dzieci odpowiednich zachowań na drodze.
- **toru kartingowego** znajdującego się w sąsiedztwie miasteczka, który będzie atrakcją dla młodzieży miejscowej i okolicznej, jak również dla turystów „tranzytowych” i weekendowych. Przy odpowiednim wsparciu władz sportu motorowego i właściwej promocji, Drezdenko z czasem stanie się miejscem rozgrywania zawodów różnych szczebli i dla różnych grup wiekowych. Rosnąca popularność niewielkich nawet torów, powstających w dużych miastach, gwarantuje frekwencję, zwłaszcza w czasie wakacji i w weekendy. Jeżeli udałoby się, w oparciu o miejscowy klub, stworzyć sekcję sportową, to należałoby wybudować tor z trybunami, zapleczem technicznym i noclegowo – gastronomicznym.

Karting jest dyscypliną sportu motorowego przygotowującą do startów w sportach samochodowych takich jak rajdy i wyścigi. Dzięki relatywnie niskim kosztom zakupu i eksploatacji sprzętu jest to sport dostępny dla szerszego grona miłośników motoryzacji niż inne dziedziny. Uprawiany jest przez dzieci i młodzież stanowi znakomity początek przygody ze sportem

samochodowym. Karting wyrabia znakomicie umiejętności bezbłędnego panowania nad kierownicą, wyrabia refleks, orientację w trudnych sytuacjach, umiejętności podejmowania prawidłowych decyzji.

- **placu manewrowego** przystosowanego do pokazów i nauki jazdy ekstremalnej (poślizgi kontrolowane, slalomy itp.) oraz terenowego odcinka (fragmentu) trasy, na jakiej odbywają się rajdy samochodowe. Zakłada się różne nawierzchnie (asfalt, szuter, kostka, polna droga), na których kierowcy mogą dać upust swojej fantazji w bezpiecznych warunkach.

Daje to możliwość organizowania weekendowych szkoleń pod okiem obecnych i byłych mistrzów kierownicy. Trasa nadawać się będzie znakomicie do pokazów mistrzowskich.

Dodatkowe imprezy i atrakcje:

Atrakcyjność zarówno miasteczka, toru, jak i placu manewrowego podniesie liczbę organizowanych imprez, które niewątpliwie przyciągną rzesze uczestników i oglądaczy. Należąc do nich będą:

- **Cykliczne pokazy starych samochodów i motocykli** (każdego tygodnia inna marka samochodu, motoru). Organizacją pokazów oraz całą oprawą techniczną powinny zająć się osoby wyznaczone, orientujące się w tego typu przedsięwzięciach.
- **Wyścigi starych samochodów** (dodatkową atrakcją byłyby stroje, w które ubrani powinni być kierowcy, odpowiednio dopasowane do epoki, z jakiej pochodzi samochód). Impreza ta powinna wpisać się na stałe w kalendarz imprez gminy. Dobrze przygotowany teren wyścigowy powinien spełniać wszystkie wymogi bezpieczeństwa zarówno dla uczestników jak i dla widzów i turystów.
- **Rajdy samochodów terenowych i motocykli.** Uczestnicy będą mogli sprawdzić swoją odporność psychiczną i fizyczną podczas kilkugodzinnej jazdy non-stop, z licznymi próbami terenowymi i przeszkodami, o różnym stopniu trudności. Trasa powinna przebiegać przez tereny wszystkich miejscowości i wyznaczona powinna być przy współpracy z Polskim Związkiem Motorowym.
- Propozycją stale przyciągającą turystów w to miejsce będzie **muzeum starych pojazdów wielokółowych** albo ich repliki.
- **Wakacyjne szkółki doskonalenia jazdy**, atrakcja przeznaczona głównie dla turystów odpoczywających latem na terenie gminy, zainteresowanych podniesieniem swoich drogowych kwalifikacji oraz sprawdzeniem swoich umiejętności na niecodziennych nawierzchniach.
- **Weekendy z mistrzami**, przy organizacji tej imprezy niezbędne jest pozyskanie do współpracy znanych rajdowców

samochodowych. Ich doświadczenie oraz wskazówki byłyby pomocne dla amatorów dopiero zaczynających swoją przygodę samochodową. Dla mieszkańców i turystów wielką atrakcją będzie możliwość spotkania Mistrza i krótkie szkolenie pod jego okiem.

Dodatковым elementem, który zachęci mieszkańców, gości i turystów do brania czynnego udziału w imprezach, będą „*oryginalne nagrody*” wręczone przez znane osoby ze świata sportu.

Liczne **kiermasze, targi staroci motoryzacyjnych, wystawy fotograficzne** oraz **konkursy** dodatkowo wzbogacą cykl zlotów organizowanych przez cały rok.

Przygotowanie odpowiedniej bazy noclegowej, gastronomicznej i uzupełniającej, powinno stać się wyzwaniem dla mieszkańców oraz władz gminy. Dalsza rozbudowa istniejącej bazy noclegowej i gastronomicznej pozwoli na przyjęcie większej liczby turystów, którzy nie będą musieli wyjeżdżać z gminy.

Ważne jest, by Drezenko w krótkim czasie stało się miejscem kojarzonym przez wszystkich ze „światem motoryzacji”. Dobra promocja tego miejsca, poprzez zamieszczanie informacji w fachowej prasie, folderach promocyjnych czy internecie zainteresuje szerokie grono osób zainteresowanych motoryzacją.

„Ptasi Raj”

Gmina Drezenko charakteryzuje się niespotykanymi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi z uwagi na swoje położenie na skraju Puszczy Drawskiej i Noteckiej. Liczne czyste jeziora i rzeki, szpalery nadrzecznych wierzb i topoli, kępy łożowisk, stały się miejscem ostoji różnych gatunków ptactwa oraz głównym szlakiem ich wędrówek. Bogata fauna dodatkowo urozmaica ten teren.

Opisane powyżej walory gminy są inspiracją do stworzenia produktu turystycznego pod nazwą „**Ptasi Raj**”.

Obserwowanie ptaków stało się ostatnio popularnym hobby. Jest to wspaniała forma kontaktu z naturą, a także doskonały sposób na walkę ze stresem. Ptaki żyją prostymi przyjemnościami – wiatrem, zdobywaniem pożywienia, zalotami, dniem dzisiejszym. Wtapiając się w ptasi świat możemy całkowicie oderwać się od zamętu życia codziennego. Zaletą obserwacji jest również to, że można ją uprawiać zawsze i wszędzie, przez cały rok, samodzielnie lub w grupie.

Wiele osób traktuje obserwowanie ptaków wyczynowo. Są to „twitchers”, których celem jest zobaczenie jak największej liczby gatunków w jakimś kraju lub na świecie. W Polsce możemy być dumni z „zaliczenia” 250 gatunków. Na liście Polski jest obecnie 431 gatunków ptaków, ale regularnie występuje właśnie około 250. Pozostałe to „rzadkości”, zabłąkane ptaki z południa, Atlantyku, Syberii, Arktyki lub Ameryki.

Zobaczenie wielu gatunków ptaków jest nie lada wyczynem, są płochliwe i trudno rozpoznawalne.

Dla większości ludzi obserwowanie ptaków to po prostu miły, spokojny wypoczynek. Najwięcej ptaków żyje w lasach liściastych, na podmokłych łąkach, zarosniętych stawach i nad morzem. Sam spacer w takich okolicach to oczywiście wielka przyjemność obcowania z pięknem natury. Setki ludzi łączy obserwowanie ptaków z nieocenionymi spacerami po lesie, wakacyjną wędrówką w ciekawe przyrodniczo miejsca, nawet w odległe rejony kraju.

Wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniom na tę formę wypoczynku oraz uwzględniając bogate środowisko naturalne gminy jesteśmy zdania, że dobrze wypromowany produkt „Ptasi Raj” stanie się jedną z ciekawszych atrakcji turystycznych miasta i gminy.

Na terenie lasów, łąk, obszarów nadrzecznych i jezior proponujemy oznakować i wybudować **obserwatoria**, które będą wyposażone w odpowiedni sprzęt. Obsługa tych stanowiska odbywać się powinna przez osoby odpowiednio wyszkolone. Przygotowana przez ornitologów bogato ilustrowana *księga występujących gatunków*, pomoże przygotować się do obserwacji. Będzie ona dostępna w punktach obserwatorskich, hotelach oraz miejscach ogólnodostępnych dla turystów.

Centrum „Ptasiego Raju” stanowić będzie **Muzeum Ornitologiczne**, które może powstać na bazie kolekcji prezentowanej w Muzeum. Oprócz swojej funkcji muzealnej, spełniać ono będzie również funkcję organizacyjną i edukacyjną. Organizacją wycieczek dla dzieci i młodzieży, większych grup zorganizowanych zajmą się ornitolodzy, którzy przybliżą tajemnice życia ptaków.

Tygodniowe, kilkudniowe czy weekendowe zloty miłośników ptaków, połączone z wyprawami oznakowanymi trasami turystycznymi w głąb Puszczy, pozwolą w sposób aktywny spędzić czas i obserwować ożywioną naturę.

Proponowane imprezy i atrakcje:

- **Wyprawy dla dzieci i młodzieży** (w czasie organizacji zielonych szkół, obozów, kolonii) do miejsc najciekawszych obserwacji przyrodniczych. Wycieczki prowadzić będą specjaliści od turystyki przyrodniczej oraz ornitolodzy.
- Organizacja **splywów kajakowych** malowniczą rzeką Drawą, podczas których można będzie obserwować wodne gatunki ptaków.
- Cotygodniowy **„ptasi jarmark”** z bogatą ofertą różnych ptasich „suvenirów” (koszulki, maskotki, sprzęt ornitologiczny).
- **Ptasi Festiwal** połączony z imprezami, wystawami, plenerami artystycznymi i konkursami.

- **Wyprawy z przewodnikiem** połączone z krótkim kursem rozpoznawania głosów.
- **Wycieczki i krótkie obozy przyrodnicze dla małych grup** (max 8 – 10 osób) dla dorosłych i młodzieży zainteresowanej odkrywaniem tajemnic przyrody, podglądanie ptasiego życia w ich naturalnych warunkach bytowania, prowadzone pod okiem leśników, ornitologów, przyrodników.

Konieczne wydaje się utworzenie sekcji „**Towarzystwa Ornitologicznego**”, zrzeszającego osoby zajmujące się obserwacją ptaków lub podjęcie współpracy z Polskim Towarzystwem Ochrony Przyrody.

Do zadań Towarzystwa Ornitologicznego będzie należało gromadzenie informacji o nowych gatunkach, oznaczenie miejsc ptasich legowisk, wędrówek, obserwacja ptasiego życia w tym rejonie.

Ptasi sezon zaczyna się wczesną wiosną – w marcu rusza widowisko ptasich wędrówek, kwiecień to najprzyjemniejszy czas obserwacji ptaków. Wszędzie w kraju maj jest wspaniałą porą na obserwację pełnego wachlarza różnych gatunków. W sierpniu zaczynają się przeloty ptaków z powrotem i trwają pełną parą. Natomiast późna jesień to czas na obserwację „rzadkości” – zabłąkane, zwykle młode ptaki.

Tak długi ptasi sezon i związany z nim, dobrze wypromowany produkt przyczynią się do zwiększenia liczby turystów w sezonie letnim i wydłużą sezon urlopowy o wiosenne i jesienne miesiące.

Dobre zaplecze noclegowe i gastronomiczne, które istnieje na terenie gminy pozwoli na organizację różnego rodzaju pobytów: obozów, zielonych szkół, pobytów: rodzinnych, grup zorganizowanych. Stale rozwijające się gospodarstwa agroturystyczne stworzą dodatkowe zaplecze noclegowe. Pobyt w nich można połączyć z różnymi „ptasimi atrakcjami”, proponowanymi w przedstawionej ofercie.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Stare Kurowo

Inspiracją do zaprojektowania przez autorów strategii dwóch poniższych programów były przede wszystkim walory przyrodniczo-krajobrazowe występujące na terenie gminy Stare Kurowo. Lasy zajmują prawie 30% powierzchni gminy. Ponadto brak większych ośrodków przemysłowych, pozwala na zachowanie środowiska naturalnego w dobrym stanie. W granicach północnej części gminy mieści się fragment Puszczy Drawskiej, będący obszarem chronionym krajobrazu. Dodatkowym walorem omawianego obszaru jest obfitość tutejszych lasów w grzyby i inne owoce leśne, a także zwierzynę łowną.

Równie istotnym elementem są znajdujące się na terenie gminy obiekty zabytkowe, głównie sakralne, a także zespół ruin niemieckich schronów bojowych, pochodzących z okresu II wojny światowej, które niewątpliwie powinny stanowić znaczącą ciekawostkę dla odwiedzających.

Powyższe elementy łącznie tworzą na terenie gminy Stare Kurowo doskonałe miejsce wypoczynku dla osób szukających ciszy i spokoju oraz kontaktu z czystą, nieskażoną przyrodą. Również imprezy i różnego rodzaju wydarzenia o charakterze kulturalno-rozrywkowym będą stanowić atrakcję i spotkają się z dużym zainteresowaniem przebywających na terenie gminy turystów.

Zintegrowany Obszar Agroturystyczny

Obserwowane w polskiej turystyce trendy wskazują na wzrastające zainteresowanie agroturystyką, gdzie wieś, las i okoliczne tereny odgrywają znaczącą rolę. Jednakże mimo dużych możliwości rozwoju agroturystyki, ta forma nie osiągnęła jeszcze zadowalającego wyniku ilościowego i jakościowego.

Bazując na wartościach gospodarstwa rolnego, a także wykorzystując jego zasoby, można stworzyć unikalną i atrakcyjną, dobrze sprzedającą się ofertę turystyczną dla szerokiego grona odbiorców.

Stare Kurowo, jako gmina wiejska, posiada potencjał i możliwości, które powinna wykorzystać poprzez stworzenie produktu turystycznego pod nazwą „**Zintegrowany Obszar Agroturystyczny**”. Główną cechą wyróżniającą obszar agroturystyczny, inaczej zwany „wioską turystyczną”, jest stworzenie oferty skupiającej w sobie nie tylko podstawowe założenia tj. wyżywienie i nocleg, ale również bogatą formę aktywnego spędzenia czasu.

Wioski turystyczne będą tworzyć gospodarstwa zespolone, oferujące wspólny program atrakcji oraz ofertę najczęściej komplementarnych usług turystycznych.

Taka współpraca poszczególnych gospodarstw agroturystycznych zwiększa siłę przetargową „wioszek turystycznych” oraz atrakcyjność ich oferty na rynku. Skupione w niedalekiej odległości od siebie, powinny dysponować ilością miejsc noclegowych zbliżoną do liczby turystów w

autokarze (około 50 osób). Punktem wyjścia są walory tworzonych wiosek.

Każde z gospodarstw oferuje inne atrakcje, co w połączeniu tworzy ciekawy, zintegrowany produkt. I tak np. w skład ZOA wchodzi:

- **Gospodarstwa noclegowe**, zapewniające podstawowe wymagania związane z pobytem na wsi (noclegi, śniadania).
- **Gospodarstwa wyspecjalizowane** np.:
  - *Gospodarstwa rzemieślnicze*, ukierunkowane na wyrób pamiątek o charakterze regionalnym (rękodzielnictwo: rzeźby, hafty, obrazy).
  - *Gospodarstwa – skanseny*; wystawy, specyficzny wystrój wnętrz, urządzone stylowo pomieszczenia, niegdyś używany sprzęt gospodarstwa domowego itp.).
  - *Gospodarstwa hodowlane* np. stadniny - hodowla oraz możliwość wypożyczenia koni, stawy - hodowla i odłów ryb, a także możliwość przygotowywania na miejscu potraw z ryb (grill, miejsce pod ognisko).
  - *Gospody lub gospodarstwa cateringowe* – przygotowywanie posiłków dla mieszkańców zintegrowanego obszaru, a także organizacja imprez dla całej wioski.
  - *Gospodarstwa ukierunkowane na aktywne spędzenie czasu*: wypożyczalnie rowerów, oznakowane trasy rowerowe, trasy piesze i spacerowe.
  - *Gospodarstwo – sklep*; sklep z pamiątkami regionalnymi, produktami spożywczymi oraz wyrobami ludowymi.

Ponadto uzupełnienie gospodarstw zespolonych na obszarze wiosek turystycznych powinny stanowić obiekty, które byłyby dodatkową atrakcją, tj. zajazdy, karczmy, pałace, dworki.

Projekt zakłada, iż jeden z gospodarzy będzie pełnił rolę koordynatora, a jego gospodarstwo będzie swego rodzaju **centrum komunikacji**. Będzie ono odpowiadać za sprawną komunikację wewnętrzną, organizację wspólnych imprez, a także bezpośredni lub telefoniczny kontakt z poszczególnymi gospodarstwami.

Należy tak wypromować produkt agroturystyczny wśród okolicznych mieszkańców, aby stał się on dominującą formą turystyki w tym rejonie i mógł sam generować duży ruch turystów.

Funkcjonowanie ZOA na zewnątrz – założenia:

- Proces komunikacji z rynkiem, operatorem, klientami, odbywa się poprzez wytypowane gospodarstwo, pełniące rolę tzw. ośrodka komunikacji (koordynacji).
- Sprzedażą ofert zajmowałby się bezpośrednio ośrodek komunikacji, a także wytypowane agencje turystyczne. Pośrednie ogniwo stanowiłyby regionalne stowarzyszenia agroturystyczne oraz spółki komercyjne, działające na obszarze wioski zespolonej np. właściciele stadnin, czy karczmi.
- Wyposażenie ośrodka komunikacji wioski turystycznej w odpowiedni sprzęt powinno pozwolić na skuteczny kontakt z rynkiem - m.in. dostęp do Internetu (własny e-mail, strona www), telefon stacjonarny i komórkowy, faks. Centrum komunikacji będzie pierwszym punktem kontaktu z klientem, punktem pełnej informacji o możliwych atrakcjach turystycznych, dostępnych na obszarze oraz w gospodarstwach. Za pośrednictwem Internetu, folderów, opracowań, broszur, ulotek, katalogów uczestnictwa w imprezach, programach radiowych i telewizyjnych, centrum prowadzi działania związane z promocją pełnej oferty, nawiązywać i pozostawać w kontakcie z tour-operatorami i biurami podróży oraz koordynować umieszczenie oferty zintegrowanego obszaru w ich katalogach sprzedaży. Organizacją centrum zajmą się właściciele gospodarstw, tworzących zintegrowany obszar agroturystyczny.
- Promocja wiosek turystycznych (gospodarstw zespolonych) miała miejsce na dwóch głównych płaszczyznach komunikacji:
  - otoczenie bezpośrednie: promocja poprzez odpowiednią wizualizację i oznakowanie na drogach, obiektach, w pobliżu lokalizacji wioski (10-20 km),
  - otoczenie pozaregionalne: kraj, zagranica, wspólna promocja wiosek turystycznych w formie katalogu, strony internetowej, artykułów, programów telewizyjnych, przez Ośrodki Polskiej Organizacji Turystycznej zagranicą, pokrewne organizacje agroturystyczne i turystyki wiejskiej w Europie, ośrodki promujące turystykę aktywną, targi turystyczne, aktywny PR prowadzony przy wsparciu Polskiej Organizacji Turystycznej i Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Formuła prawna

Zakłada się, iż zintegrowane gospodarstwa utworzą stowarzyszenie, które będzie dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Stowarzyszenie opierać będzie swoją działalność na pracy społecznej, ale do prowadzenia swych spraw będzie mogło zatrudniać pracowników. Osoby pragnące założyć stowarzyszenie w liczbie co najmniej 15, uchwalą statut i wybiorą komitet założycielski.

Statut określa następujące elementy:

- nazwę stowarzyszenia,
- teren działania,
- siedzibę,
- cele i sposoby ich realizacji,
- sposób nabywania i utraty członkostwa,
- władze stowarzyszenia, tryb ich powoływania i kompetencje,
- sposób reprezentowania stowarzyszenia,
- sposób zaciągania zobowiązań finansowych,
- sposób pozyskiwania środków finansowych,
- ustanawianie składek członkowskich,
- zasady dokonywania zmian statutu,
- sposób rozwiązania się stowarzyszenia.

Majątek stowarzyszenia powstanie ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie będzie mogło prowadzić działalność gospodarczą, z której dochód przeznaczony zostanie na realizację celów statutowych, a także występować o przyznanie dotacji na ich realizację.

Centrum komunikacji będzie spełniało funkcję lidera na konkretnym terenie, prowadząc zarejestrowaną działalność gospodarczą taką, jak np. stadnina, gospoda itp.

Do jego obowiązków będzie należało wystawianie rachunków za usługi świadczone przez poszczególne gospodarstwa w zintegrowanym obszarze agroturystycznym, powiększone o wysokość składki, płaconej przez wszystkich, pokrywającej koszty promocji i funkcjonowania telefonu, faksu, poczty elektronicznej itd.

Założenia funkcjonowania

Podstawowym założeniem tworzenia obszarów zespolonych w agroturystyce jest podnoszenie atrakcyjności oferty turystycznej poprzez wspólny program i przedsięwzięcie kilkunastu agrogospodarstw, funkcjonujących jako „gospodarstwa zespolone”, co pozwoli na optymalne wykorzystanie potencjału danego obszaru (wioski). Podniesienie walorów i atrakcyjności oferty (m.in. wspólny program imprez, pokazów, zabaw itp.) zaowocuje wzrostem liczby przyjeżdżających, a w konsekwencji, wymiernymi korzyściami finansowymi, które przełożą się na zwiększenie średniego obłożenia i przeciętnych wydatków (większa oferta płatnych usług, produktów pamiątkowych itp.). Obszary zespolone pozwolą także na zwiększenie skali promocji m.in. dzięki połączonym wydatkom na ten cel.

Stworzenie bazy noclegowej na terenie gospodarstwa agroturystycznego łączy się z uwzględnieniem odpowiednich przepisów dotyczących m.in. standardu, warunków sanitarnych, budowlanych, bezpieczeństwa przeciwpożarowego, a także norm obsługi turystów, zgodnie z wymogami istniejącymi w krajach zachodnio-europejskich. Jest to istotny czynnik podnoszenia jakości świadczonych usług.

Mała kraina wypoczynku

Rozwój jednego z wiodących produktów turystycznych gminy Stare Kurowo powinien opierać się o walory naturalne obszaru - głównie o lasy i jeziora.

Te dwa elementy środowiska naturalnego przyczyniły się do wykreowania, w tym właśnie miejscu, małej krainy wypoczynku aktywno-rekreacyjnego. Turystyka aktywna i rekreacyjna jest rodzajem turystyki, która obecnie rozwija się bardzo intensywnie. Aktywny wypoczynek na łonie natury stał się oderwaniem od życia wśród betonu, zmechanizowanych pojazdów, a także modą na spędzanie wolnego czasu, zarówno wśród dzieci i młodzieży, jak i dorosłych. Za rozwijaniem tej formy turystyki w gminie przemawia również fakt, iż jej popularność rośnie wśród turystów przyjeżdżających z większych miast, leżących w niedalekiej odległości.

Podstawowymi elementami przedsięwzięcia są:

- **Dalsze wyznaczenie i oznakowanie tras pieszych, rowerowych i konnych** na ciekawszych terenach gminy (terenach ciekawostek przyrodniczych, miejscach zabytkowych itp.). Rozwój szlaków turystycznych stwarza możliwość spędzenia aktywnego wypoczynku poprzez piesze wędrówki, jazdę konną, rowerowe wyprawy i rajdy o różnym stopniu trudności. W pobliżu tras i szlaków turystycznych powinna powstać dodatkowa infrastruktura, stanowiąca ich zaplecze (sklepiki z napojami i przekąskami, miejsca odpoczynku – ławki ze stolikami, miejsca pod ogniska, ewentualnie boiska sportowe, na których w przerwie można by grać w piłkę, badmintona itp.).
- **Zagospodarowanie terenów wokół jezior:** stworzenie bazy noclegowej, punktów gastronomicznych, wypożyczalni sprzętu wodnego i innego sprzętu sportowego. Możliwość uprawiania sportów wodnych jest atrakcją przyciągającą szerokie grono turystów. W pobliżu jezior, w odpowiedniej odległości, mile widziane i chętnie wykorzystywane będą również miejsca specjalnie przygotowane pod ognisko. Z takiej możliwości, po zachodzie słońca i w chłodniejsze dni, chętnie będzie korzystał zarówno młodzież, jak i całe rodziny.
- **Współpraca z kołami łowieckimi** przy organizowaniu polowań i zjazdów myśliwych. Obecnie działające na terenie gminy koła

łowieckie mogłyby w ten sposób poszerzyć i uatrakcyjnić swoją ofertę. Dodatkowo, po zakończeniu polowania, jego uczestnicy, będą wspólnie bawić się przy wielkim, przygotowanym specjalnie na tę okazję ognisku, podczas pieczenia łowieckich zdobyczy. Wspólne śpiewanie i zabawa stworzą niezapomnianą atmosferę i spowodują, że jej uczestnicy niebawem znów powrócą albo polecą taki wypoczynek znajomym.

Proponowane imprezy:

Bieg przelajowy

Bieg odbywałby się cyklicznie w sezonie letnim (np. co tydzień). Trasa biegu będzie prowadzić przez okoliczne miejscowości i gminy. Będzie to jedna z atrakcji sportowo-rekreacyjnych. Między miejscowościami powinny być wytyczone trasy o różnej długości i stopniu trudności, by zachęcić do udziału szerokie grono uczestników, zarówno tych początkujących, jak i zaawansowanych. Wzdłuż tras biegowych powinny się znaleźć małe punkty gastronomiczne, z których mogliby korzystać zarówno uczestnicy biegu, jak i osoby dopingujące oraz licznie zgromadzona publiczność. W czasie trwania biegu konieczne jest również zapewnienie na miejscu możliwości skorzystania z pomocy medycznej, która w razie jakiegokolwiek wypadku mogłaby szybko reagować.

Marsz na orientację

Marsz będzie łączył w sobie turystykę aktywną z rywalizacją sportową. Rywalizacja odbywałby się w trzech kategoriach:

- w grupach (nie większych niż 5-osobowe),
- całymi rodzinami,
- indywidualnie.

Uczestnicy będą wyposażeni jedynie w mapy o ograniczonej dokładności, a dodatkowe wskazówki będą stanowić znaki i ślady specjalnie pozostawione przez organizatorów na trasie marszu. Uczestnicy poza orientacją w nieznanym terenie, będą musieli się wykazać również innymi umiejętnościami. Na trasie bowiem, będą na nich czekać różne zadania, a także sprawdzian wiadomości z różnych dziedzin nauki, których poprawne wypełnienie bądź rozwiązanie będzie decydowało o przyznaniu odpowiedniej punktacji przez sędziów oraz zaliczeniu marszu.

Weekendowy zjazd rowerzystów

Będzie to impreza organizowana w miesiącach letnich. Wśród uczestników oczekiwane będą zarówno całe rodziny, chcące spędzić aktywnie czas, sprawdzić się w różnego typu zabawach, konkursach i zawodach, jak również osoby indywidualne (zarówno dorośli, młodzież, jak i dzieci). W niedzielę, na zakończenie zjazdu, będzie organizowana

duża impreza, podsumowująca weekend i nagradzająca osiągnięcia jej uczestników w różnych kategoriach i konkurencjach.

W ramach imprezy, w miarę możliwości, mogłyby się odbywać na świeżym powietrzu koncerty znanych polskich gwiazd sceny muzycznej. Takie zakończenie weekendu ściągnęłoby dodatkowe rzesze turystów i osób zainteresowanych samym wystąpieniem artystów, a przy okazji umożliwiło promocję najciekawszych atrakcji odbywających się na terenie gminy.

Rajdy na wyznaczonych trasach turystycznych

Uczestnicy rajdów będą mogli sprawdzić się w kilku konkurencjach/kategoriach: pieszej, rowerowej i kajakowej (jeziora). Rajd może odbywać się zarówno w miesiącach wiosennych, letnich, jak i jesiennych. Najlepsi zdobędą specjalne odznaki turystyczne oraz ciekawe nagrody, ufundowane przez władze gminne lub ewentualnych sponsorów imprezy.

Wycieczki i obozy dla dzieci i młodzieży

Pobyty dla dzieci i młodzieży, organizowane dla zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem, połączonym z odkrywaniem tajemnic przyrody. Każdego dnia, uczestnicy wycieczek i obozów będą odkrywać nowe atrakcje znajdujące się na terenie gminy. Urozmaiceniem będą liczne imprezy i konkursy towarzyszące, m.in. o charakterze sportowym. Ponadto młodzież pod koniec pobytu będzie miała możliwość wykazać się nowo zdobytą wiedzą i otrzymać dodatkowe odznaki i nagrody w specjalnie organizowanych konkursach.

Koncepcja produktów turystycznych gminy Santok

Koncepcja rozwoju produktów turystycznych dla gminy Santok została oparta o dwa zaobserwowane na terenie gminy elementy o największym potencjale rozwojowym i dużej atrakcyjności turystycznej. Są to:

- grodzisko pierścieniowate z przełomu VIII-XIV w., położone w miejscu dawnego grodu, gdzie prowadzone były intensywne badania archeologiczne, które doprowadziły do ciekawych odkryć,
- możliwości rozwoju turystyki jeździeckiej na terenie gminy.

Gród słowiański

Inspiracją produktu turystycznego Santoka była jego ciekawa, a zarazem burzliwa historia, jako wysuniętego najbardziej na zachód grodu obronnego, zachowane grodzisko pierścieniowate, gdzie prowadzone były badania archeologiczne, mające na celu poznanie historii grodu oraz życia jego mieszkańców. W 1978 r. zostało otwarte Muzeum Grodu Santok, gdzie zgromadzono m.in. naczynia gliniane, relikty produkcji tkackiej, metalurgicznej, rogowniczej, wśród których wyróżniają się bogato zdobione grzebienie rogowe. Burzliwe dzieje Santoka dokumentują znalezione militaria, wśród których znajdują się groty strzał, groty bełtów, fragmenty miecza, ostrogi.

W nawiązaniu do powyższego koncepcja projektu zakłada odtworzenie **grodu słowiańskiego** w jego podstawowej formie, w miarę możliwości według opisów naukowych powstałych na gruncie badań archeologicznych oraz zgodnie z makietą znajdującą się w Muzeum Grodu.

Nadrzędną ideą projektu jest powstanie w Santoku „żyjącego grodu”, tj. miejsca, w którym zwiedzający mogą zapoznać się z kulturą, obyczajami, obrzędami, życiem codziennym dawnych Słowian. W tym celu na terenie grodu jego mieszkańcy w strojach z epoki powinni oddawać się swym codziennym zajęciom. Wiadomo, że ówczesnym ludziom nieobce było rolnictwo, ogrodnictwo, co poświadczone jest znalezionymi na terenie grodziska i prezentowanymi na wystawie nasionami roślin i drzew owocowych, jak i narzędziami niezbędnymi przy ich uprawie. Podstawą zaopatrzenia w mięso była hodowla zwierząt, myślistwo stanowiło jedynie jej uzupełnienie. W trakcie badań znaleziono kości zwierząt domowych i dzikich, które prezentowane są na wystawie. Również nie bez znaczenia było rybołówstwo poświadczone licznymi szczątkami różnych gatunków ryb, jak i przedmiotami służącymi do ich połowu.

W Santockim grodzie o określonych porach będzie można obejrzeć pokazy (warsztaty): garncarskie, tkackie, wyrób ozdób kościanych i metalowych, wypiek chleba, obróbkę kamienia, kości i rogu, obróbkę skór, przyrządzanie stawy, niecenie ognia, wikliniarstwo etc. Niektóre z produkowanych na oczach widzów przedmiotów powinny być

sprzedawane np. ozdoby, ceramika oparta na wzorach ceramiki słowiańskiej.

W ten sposób santocki gród stanie się żywą lekcją historii dla gorzowskich szkół, turystów indywidualnych i grup krajowych i zagranicznych. Interaktywne zwiedzanie będzie większą atrakcją niż oglądanie stojących obiektów.

Obok innych mieszkańców grodu niezbędnym jego elementem będzie drużyna słowiańskich wojów (nie mylić z drużyną rycerską!), którą należy zacząć tworzyć na terenie gminy. W historycznym grodzie drużyna spełniała funkcje obronne, wynikające ze strategicznego położenia, a w grodzie odtworzonym drużyna, nawiązując do tradycji, będzie kolejną atrakcją turystyczną. Istotną rolę będzie spełniać podczas organizowanych imprez. Dla drużyny wojów piastowskich istotne znaczenie ma rozwój turystyki jeździeckiej, która jest przedmiotem zainteresowania w drugiej części tego podrozdziału.

Architektura grodu

Santocki gród był kształtu kolistego, otoczony wałem drewniano-ziemnym oraz fosą i oblewającymi wodami Warty i Noteci. W okresie swej świetności składał się z ośrodka władzy państwowej i kościelnej (gród) oraz części rzemieślniczo-handlowej (podgrodzie).

Wydaje się, iż odtworzona osada powinna być otoczona wałem drewniano-ziemnym i częstokołem z drewnianym podjazdem oraz drewnianą bramą wjazdową, zamykaną dwuskrzydłowymi wrotami, zwieńczoną wieżą obronno-strażniczą. Wewnątrz grodu należy odtworzyć chaty plecionkowe oraz chaty o konstrukcji zrębowej. Pozwoli to na zapoznanie się z architekturą wcześniejszego i późniejszego grodu. Wnętrze chat złożonych z dwóch lub trzech pomieszczeń z paleniskiem pośrodku izby głównej, odzwierciedlać będzie typowe cechy osadnicze, sposób życia ówczesnych mieszkańców grodu. W miarę możliwości powinno się zadbać o wyposażenie budynków, czerpiąc informacje z raportów z badań archeologicznych. Obok budynków mieszkalnych na terenie grodu znajdą się zabudowania gospodarcze (spichlerze, stajnie), stółp dla straży.

Niezwykle istotnym elementem realizacji projektu będzie **wizualizacja przestrzenna** całego zrekonstruowanego grodu. Przy wejściu zwiedzający powinien otrzymać mapę z dokładnym opisem wszystkich obiektów oraz podstawowymi informacjami historycznymi na temat Santoka, grodu oraz badań archeologicznych. Trasa turystyczna na terenie grodu powinna poprowadzić turystę szlakiem opisanych obiektów, z dokładną charakterystyką ich przeznaczenia. Powinna również umożliwiać samodzielne zwiedzanie osady.

Muzeum Grodu

W jednej z chat powinno się znaleźć Muzeum Grodu, mieszczące się obecnie niedaleko rzeki. Przeniesione na teren grodu eksponaty będą

lepiej oddziaływać na wyobraźnię zwiedzających. Można się pokusić również o poszerzenie ekspozycji o dodatkowe materiały piśmienne i fotograficzne.

Słowiańska gospoda

Powinna być zlokalizowana na terenie grodu w jednym ze zrekonstruowanych obiektów. Stylizacja jej wnętrza, rodzaj serwowanych potraw i napojów (również nazwy), elementy zdobnicze, rodzaj używanych naczyń, powinny nawiązywać charakterem do kultury słowiańskiej, przenosząc gości w świat dawnych mieszkańców osady. Gospoda będzie również miejscem organizacji imprez, których przykłady podano poniżej.

Kiosk z pamiątkami

Wzorem innych tego typu obiektów, funkcjonujących zwłaszcza w Europie Zachodniej proponujemy umieszczenie w jednej z chat kiosku z pamiątkami, w którym zwiedzający będą mogli się zaopatrzyć w mapy, foldery, opracowania dotyczące historii grodu oraz gminy, pocztówki i inne materiały promocyjne. Wszystkie powinny być opatrzone herbem Santoka, będąc doskonałym elementem promocyjnym.

Imprezy:

Teren grodu będzie doskonałym miejscem organizacji różnych imprez. Odtworzony gród będzie również doskonałym tłem do organizacji zjazdów i konferencji archeologów, historyków, badaczy-amatorów. Niektóre powinny być organizowane głównie na zamówienie dla grup zorganizowanych.

Biesiady słowiańskie

Organizowane w gospodzie lub innej specjalnie przygotowanej sali biesiadnej. Kluczowym ich elementem będzie uczta słowiańska, podczas której uczestnicy ubrani w stroje starosłowiańskie (do wypożyczenia na miejscu), kosztować będą potraw przygotowanych według opisów z epoki. Ucztę uatrakcyjnią będą muzycy, deklamatorzy oraz aktorzy-amatorzy przedstawiający scenki z życia Santockiego grodu. W ucztach uczestniczyć mogą również słowiańscy wojowie, prezentujący swoje umiejętności.

Widowiska historyczne

Organizowane na terenie zrekonstruowanego grodu lub w jego pobliżu. Widowiska historyczne odtwarzane będą na podstawie fabuł, które inspirację czerpać będą ze źródeł historycznych lub ich opisów np. obrona

grodu, odtwarzanie obrzędów, obyczajów, ceremonii, rytuałów dawnych mieszkańców grodu.

Wieczory muzyczne

Organizowane w gospodzie lub sali biesiadnej. W swoim charakterze podobne do słowiańskich biesiad z tą różnicą, iż repertuar muzyczny takich spotkań powinien obejmować muzykę celtycką, szkocką, repertuar zespołów frankońskich. Rodzaj muzyki musi być dokładnie dopasowany do charakteru miejsca i wprowadzać nastrój tajemniczości.

Warsztaty wczesnosłowiańskie

To pomysł na cykl imprez dla grup zorganizowanych lub turystów indywidualnych (w takim przypadku powinny się odbywać w określonym terminie). Idea imprez zakłada, że ich uczestnicy będą mogli spróbować swoich sił w lepieniu i wypalaniu ceramiki, tkaniu, przędzeniu wełny, pieczeniu chleba, wytwarzaniu ozdób z kości i rogu, wyplataniu koszyków wiklinowych. Część „wyprodukowanych” przedmiotów powinna powiększać kolekcję grodu, większość samodzielnie wykonanych prac uczestnicy mogą zabrać do swoich domów.

Festiwal Santockiego Grodu

Raz w roku w zrekonstruowanym grodzie odbywać się będzie wielkie archeologiczne święto. Impreza ta może być łączona z innymi imprezami organizowanymi na terenie gminy. Głównym jej celem jest ukazanie życia Słowian oraz środowiska, w jakim egzystowali. Festyn powinien opierać się nie tylko na biernym zwiedzaniu, ale również zawierać atrakcje, w których zwiedzający będą mogli brać czynny udział. Wśród pięknego krajobrazu, przy dźwiękach muzyki celtyckiej i średniowiecznej, uczestnicy imprezy przeniesieni zostaną w daleką przeszłość. Podane poniżej atrakcje powinny być traktowane jedynie jako paleta możliwości oraz docelowy program festiwalu, którego realizacja będzie następować powoli. Początkowo impreza może mieć nieco skromniejszy wymiar.

Przy chatach krzątają się kobiety i chłopcy ubrani w stroje, które są imitacją dawnych strojów mieszkańców. Ludzie ci prezentują nieistniejące albo zanikające dziś już zawody, starożytne techniki rękodzieła i rzemiosła takie jak: przędzenie, tkanie, wyszywanie i barwienie tkanin, lepienie, toczenie, zdobienie i wypalanie naczyń glinianych, mielenie zboża i wypiekanie chleba, ciesiołkę, snycerkę i wikliniarstwo. A ponadto obróbkę krzemienia, kości, rogu i bursztynu, z których wyrabiano biżuterię oraz przyrządy do codziennego użytku. Zaprezentowane również zostaną kowalstwo, odlewnictwo, jubilerstwo i mincerstwo, wyprawianie skór, pędzenie dziegciu i smoły, bartnictwo i zielarstwo. Zwiedzający będą mogli samodzielnie wykonać różnego rodzaju przedmioty. Przy muzyce zespołów, będzie można także obejrzeć

tańce średniowieczne, turniej rycerski lub pokaz mody starożytnej, a także wysłuchać przepowiedni starożytnych wieszczek. Z innych atrakcji wymienić należy również kąpiel w bali klepkowej, zrobienie sobie makijażu przy użyciu tradycyjnych kosmetyków, mierzenie dawnych strojów i biżuterii, strzelanie z łuku i kuszy, niecenienie ognia, kosztowanie tradycyjnego jadła i napitku. Uczestnicy będą mogli spróbować swych sił w licznych konkursach i turniejach, przyjrzeć się pracy archeologa.

Koński Azył

Inspiracją pomysłu dla stworzenia produktu turystycznego Santoka w oparciu o jeździectwo były przede wszystkim działania władz gminy, dążące do rozwinięcia tej atrakcji na terenie Santoka. Ponadto historia gminy świadczy o tym, iż posiada ona długoletnie tradycje związane z hodowlą koni - już w 1929 roku we wsi Janczewo, w jednym z majątków rycerskich hodowano około 100 koni. Na terenie Janczewa już w XIV wieku istniały bowiem trzy majątki rycerskie, które przetrwały tu przez kilka stuleci. W tym czasie kilkakrotnie zmieniały one właścicieli.

Również niezwykle bogactwo Santoka pod względem przyrodniczo-krajobrazowym, stwarza doskonale warunki dla rozwoju proponowanego produktu turystycznego. Rozległe tereny łąk z oczkami wodnymi, lasy, położona w granicach gminy Puszcza Notecka, rzeki Noteć i Warta ze starorzeczami i kanałami, a także bogactwo tutejszej fauny – to wszystko tworzy niepowtarzalny klimat, sprzyjający rozwojowi turystyki, zwłaszcza aktywnej.

Obecnie na terenie gminy Santok organizowane są ciekawe imprezy bazujące m.in. na stadninie działającej we wspomnianej wcześniej wsi Janczewo. Wśród nich najciekawsze to Zawody w Powożeniu Zaprzęgami Konnymi oraz Mistrzostwa Polski Młodych Koni w Powożeniu "O Miecz Kasztelana Santockiego". Sport zaprzęgowy – powożenie, jest jednym z najstarszych sportów konnych, sięga bowiem okresu starożytności, kiedy to wyścigi zaprzęgów (rydwanów) były rozgrywane podczas olimpiad greckich, a później rzymskich. Obecnie celem zawodów jest przede wszystkim sprawdzenie wytrzymałości, temperamentu i charakteru konia. W odbywających się przez 4 dni konkursach na terenie gminy Santok, rozgrywane są następujące konkurencje: ujeżdżanie, maraton oraz jazda z przeszkodami. Obydwie imprezy cieszą się rosnącą popularnością i dlatego też należy je z powodzeniem kontynuować, ale proponujemy również stworzenie szerokiej oferty opierającej się właśnie na jeździe konnej, a nie związanej z istniejącymi już imprezami cyklicznymi.

Należy również zwrócić uwagę, iż rozwój produktu wymaga przede wszystkim powstania na terenie gminy kilku ośrodków jeździeckich, ponad te, które istnieją obecnie, dysponujących zapleczem noclegowym i gastronomicznym. Ośrodki te byłyby głównymi organizatorami turystycznych pobytów w siodle.

Ośrodki jeździeckie

Działalność powyższych ośrodków będzie się koncentrowała na następującej ofercie:

- **nauka jazdy konnej** dla osób początkujących, a także dla średniozaawansowanych – zajęcia będą prowadzone przez wykwalifikowanych instruktorów. Nauka rozpocznie się od zapoznania się z koniem i jego zwyczajami, a także dalszym programem szkolenia. Po zajęciach obowiązkiem jeźdźca-ucznia będzie wyczyszczenie i nakarmienie konia. Nauka jazdy konnej będzie dostępna zarówno jako jednorazowa atrakcja turystyczna dla osób indywidualnych, jak i w ramach specjalnie organizowanych turnusów (od kilkudniowych do dwutygodniowych) dla dzieci i młodzieży. Pobyty te będą również obejmować naukę powożenia konnymi zaprzęgami,
- **rajdy o charakterze rekreacyjnym** – w tym celu należy stworzyć trasy i szlaki przeznaczone i zagospodarowane specjalnie dla potrzeb rajdów i wędrówek konnych. Dodatkowo powinna przy nich powstać infrastruktura towarzysząca w postaci miejsc biwakowych. Ponadto budowa stanic leśnych umożliwiłaby grupom odpoczynek oraz pozwoliłaby na schronienie się w razie niesprzyjających warunków pogodowych,
- **rajdy na trasach z przeszkodami terenowymi**, nauka pokonywania przeszkód, skoki (trasy przygotowane na terenie stadniny, a najlepiej w terenie, na leśnych ścieżkach) – dla osób średniozaawansowanych i doświadczonych,
- **przejażdżki bryczkami**, z których będą korzystać przede wszystkim rodziny z dziećmi, a także osoby nie zainteresowane bezpośrednio jazdą konną,
- **kułigi**, odbywające się oczywiście w porze zimowej; będą one stanowić szczególną atrakcję dla osób spędzających na terenie gminy Santok noc sylwestrową,
- **nauka gry w polo**, skierowana do bardzo doświadczonych jeźdźców, jak i dla średniozaawansowanych, zarówno dla dorosłych, jak i dla najmłodszych.

Zaproponowany powyżej zakres usług umożliwi stworzenie kompleksowej oferty dla osób indywidualnych oraz grup zorganizowanych. Ponadto jej adresatami będą osoby o różnym poziomie umiejętności jazdy konnej oraz preferowanych form obcowania z koniem. Na tej bazie można także zaproponować szereg imprez, które będą uatrakcyjniły pobyt.

Obok zajęć praktycznych ośrodki będą prowadziły zajęcia teoretyczne związane z upowszechnianiem zwyczajów jeździeckich, historii polskiej kawalerii, zagadnieniami związanymi z hodowlą koni oraz ich właściwym użytkowaniem.

Tak przygotowane zaplecze infrastrukturalne umożliwi organizację wielu ciekawych imprez o różnej skali np.: plenery artystyczne, biesiady końskie, konie na wesoło, konkursy i wystawy malarskie, rzeźbiarskie, poetyckie, pokazy filmów, ekspozycje filatelistyczne, a także wykłady, dyskusje panelowe oraz wyścigi, rajdy, biegi, skoki, hubertusy. Znajdujące się na terenie gminy konie mogłyby być także w naturalny sposób wykorzystywane przez drużynę wojów słowiańskich (patrz: produkt „Gród słowiański”).

Hipoterapia

Na terenie gminy Santok powinien również powstać przynajmniej jeden ośrodek ukierunkowany na zajęcia z hipoterapii, która jest pomocna w zwalczaniu wielu schorzeń i rehabilitacji, szczególnie u dzieci. Na prowadzenie zajęć z hipoterapii pozwala przede wszystkim łagodny temperament koni (kuce), ich niewielki wzrost, a także przyjazny stosunek do ludzi, zwłaszcza do niepełnosprawnych, a w tym szczególnie dzieci.

Dla dzieci głównymi wskazaniami do stosowania zabiegów hipoterapii są neurologiczne zespoły objawów m.in. pod postacią mózgowego porażenia dziecięcego, stanów po urazach mózgowo-czaszkowych, przepukliny oponowo-rdzeniowej, chorób nerwowo-mięśniowych, chorób pochodzenia genetycznego, czy minimalnego uszkodzenia mózgu. U pacjentów dorosłych są to: stwardnienie rozsiane, stany po udarze oraz po urazach czaszkowo-mózgowych.

Ponadto hipoterapia jest również zalecana, jako uzupełnienie i wzmocnienie leczenia większości pacjentów nadpobudliwych, z problemami emocjonalno-rozwojowymi.

W Polsce hipoterapia definiowana jest jako ogół zabiegów terapeutycznych, do których wykorzystuje się konia. W ramach hipoterapii wyodrębnia się następujące formy:

- **terapeutyczną jazdę konną** - pacjent, bez wykonywania jakichkolwiek ćwiczeń, poddawany jest ruchom konia w różnych pozycjach (np. w siadzie przodem, tyłem, w leżeniu),
- **rehabilitację konną** - pacjent poza terapeutyczną jazdą konną wykonuje ćwiczenia w różnych pozycjach pod okiem fizjoterapeuty,
- **terapię kontaktem z koniem** - której istotą jest emocjonalny kontakt pacjenta z koniem, a nie sama jazda; stosowana u pacjentów ze znacznym i głębokim upośledzeniem umysłowym, cechami autystycznymi, zaburzeniami psychicznymi.

Ponadto wyróżnia się:

- **woltyżerkę pedagogiczno-terapeutyczną**, zalecaną w przypadkach zaburzeń integracji senso-motorycznej,

- **jazdę konną rekreacyjną i sportową** dla osób niepełnosprawnych, która nie stanowi części hipoterapii, jest z nią ściśle związana i ma aspekt terapeutyczny.

Inne propozycje:

Park zabaw – kucolandia – kuce dla najmłodszych użytkowników koni, a także plac zabaw, odwiedzany przez całe rodziny. Teren parku powinien być ogrodzony ze względów bezpieczeństwa bawiących się na nim dzieci. Huśtawki, zjeżdżalnie, drabinki, zajęcia z dziećmi pod okiem instruktora, ekran z małą widownią, gdzie dzieci będą mogły oglądać kreskówki, jak również warsztaty artystyczne dla dzieci – **rysolandia** – uwiecznienie przez dzieci m.in. różnych form pobytu na terenie stadniny.

Mini zoo – zoolandia z rodeo dla dzieci – na terenie mini zoo będzie mnóstwo ciekawych zwierząt tj. osły, sarny, ptactwo domowe, kozy itp. Zoolog specjalista będzie opowiadał dzieciom o różnych obserwowanych w zoo gatunkach zwierząt, ich zwyczajach, zabawach itp. Istnieje również dla dzieci możliwość jazdy wierzchem na kucykach, uczestniczenie w rzutach lassem, strzelania z mini łuku do tarczy i inne atrakcje jak np. gry tematyczne związane z rodeo (rzuty ringo na paliki itp.) oraz rajdy na kucach po lesie i łąkach.

Tor z przeszkodami – dwa tory - dla dzieci i dla doświadczonych jeźdźców (dorosłych). Tory będą przygotowane na specjalnie w tym celu zabezpieczonym terenie. Będzie istniała możliwość nauki skoków przez przeszkody, ale także okazja wzięcia udziału w różnego rodzaju konkursach i zawodach.

Leśne szaleństwa – zestaw różnorodnych imprez związanych bezpośrednio z wykorzystaniem koni – kuligi, końskie zaprzęgi, rajdy konne, ogniska; to imprezy przeznaczone zarówno dla turystów indywidualnych, jak i grupowych, także dla rodzin oraz grup incentive.

Ścieżki edukacji ekologicznej – projekt przeznaczony zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych. Znajdujące się przeważnie w lasach ścieżki, będą przygotowane specjalnie dla osób zainteresowanych naturą. Na ścieżkach będzie można znaleźć mnóstwo opisanych roślin, a także specjalnie zaznaczone miejsca z opisem, jakie zwierzęta można tu spotkać. Ponadto na terenie jednego z gospodarstw, a najlepiej, jeśli tylko pogoda na to pozwoli, na świeżym powietrzu, będą się odbywać zajęcia i wykłady o tematyce ekologicznej i przyrodniczej w ramach zielonych szkół oraz wystawy tematyczne. W spotkaniach z leśniczymi, ornitologami, biologami i botanikami będą mogli uczestniczyć nie tylko uczniowie szkół, ale również turyści indywidualni.

Kucie koni – na terenie jednego z gospodarstw będzie istniał warsztat kowalski, gdzie zainteresowani będą mogli podpatrzeć, jak podkuwa się konie, a nawet spróbować zrobić to własnymi siłami pod okiem specjalisty. Corocznie na terenie tego gospodarstwa będą się odbywały zawody w kuciu koni. Ponadto turyści będą mogli zakupić na pamiątkę niektóre z wyrobów wykonanych przez miejscowych kowali.

Konie i fotografia – zdjęcia wykonane w czasie pobytu na terenie stadniny, prezentujące konie i ich życie codzienne o każdej porze roku, wezmą udział w wystawie, a także konkursach z nagrodami. Specjalnie dla zainteresowanych turystów zostaną przygotowane miejsca, gdzie będą mogli obserwować dzikie zwierzęta w lasach i fotografować je. W tym celu zostaną odnowione, bądź też postawione nowe ambony, ustalone punkty widokowe oraz wytyczone ścieżki, do których turyści mogliby docierać, zarówno sami, jak i z przewodnikiem. Przy planowaniu fotołowów należy pomyśleć również o dobrym oznaczeniu, zarówno trasy dojścia do takich miejsc, jak i zainstalowaniu tabliczek z informacjami o zwierzętach, które w danym miejscu najczęściej można spotkać.

Szkoła przetrwania dla najmłodszych – będzie to impreza połączona z survivaliem, ale także z jazdą konną. Dwudniowa wyprawa na koniach, noclegi pod namiotami w lesie, budowa szałasów, zapewnienie noclegów dla koni w stodołach i innych budynkach gospodarczych u okolicznych gospodarzy, to elementy, które składają się razem na niezwykle interesujący produkt-przygodę, uczący dzieci, jak radzić sobie w różnych, nawet tych najbardziej skrajnych sytuacjach. Dodatkowo można zorganizować rozgrywkę paint-ball'a. Taki produkt spotka się również z zainteresowaniem osób starszych, np. przy organizacji imprez typu incentive, dlatego też można go przystosować także dla potrzeb takich grup. Produkt ten będzie stanowił wówczas doskonałe narzędzie budowania grupy, zaufania i więzi z organizacją/firmą.

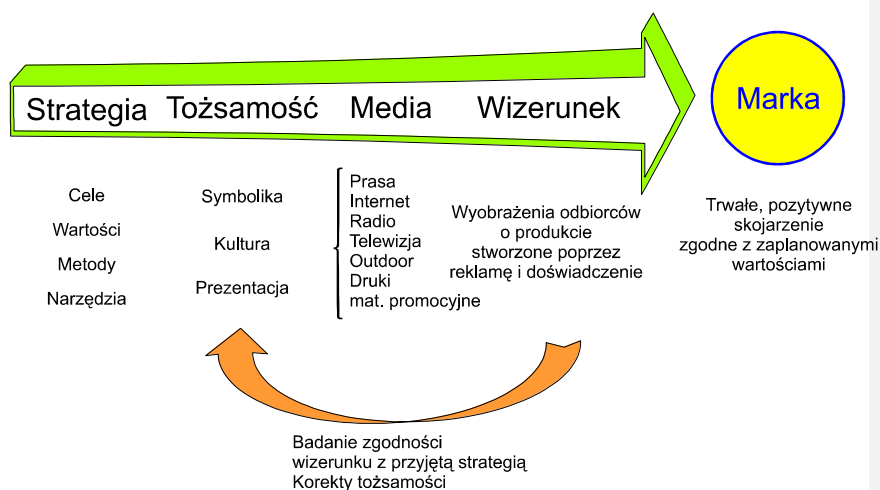
8 Budowa tożsamości regionu

Tożsamością będziemy nazywać zespół cech, które znacząco odróżniają dany region od innych, a zwłaszcza konkurencyjnych lub o podobnym profilu.

Tożsamość, w przypadku firm i instytucji zajmujących się turystyką i tworzących produkt turystyczny – w swym założeniu zintegrowany z wielu usług, jest o wiele bardziej **skomplikowany, ze względu na wielość podmiotów** które musimy brać pod uwagę. To ich cele, treść i formy działania, które firmy te przekazują i utrwalają w otoczeniu składają się na obecną i przyszłą tożsamość regionu.

Wynika stąd konieczność stworzenia wytycznych dla tożsamości, de facto jej standaryzacji – ze względu na wielość podmiotów oraz ich różne, czasem sprzeczne interesy.

Nadrzędnym celem tożsamości jest zawsze uzyskanie potencjału do budowania przewagi konkurencyjnej. Tożsamość jest zespołem atrybutów, które region turystyczny stale przekazuje otoczeniu. Produkt turystyczny musi te atrybuty mieć opracowane tak, aby poszczególne podmioty gospodarcze i instytucje mówiły „jednym głosem”. Pamiętać należy, że każda forma komunikacji musi nawiązywać do strategicznych założeń produktu, być zgodna w swej formie z założeniami prezentacji Regionu.

Wizerunek jest odwzorowaniem działań i komunikacji regionu, stanowiących realną projekcję w świadomości otoczenia. Można powiedzieć, że jest to wyobrażenie jakie ma otoczenie – turyści, inwestorzy – o regionie. Tożsamość kreując wizerunek, pozycjonuje ją w świadomości otoczenia. Efektem poprawnych, spójnych ze strategią i wizją produktu turystycznego działań budujących tożsamość powinno być zajęcie określonej pozycji na rynku.

W czasach natłoku informacji odbiorcy najczęściej zapamiętują tylko te marki, które z uwagi na pewną cechę są postrzegane jako lider wybranego rynku.

Zmiany jakie zachodzą na rynku oraz wielość podmiotów budujących tożsamość regionu wymuszają na regionie stałe ZARZĄDZANIE tożsamością.

Wymaga to nakładów finansowych i organizacyjnych, a przede wszystkim konsekwencji w działaniu. Przyczynami powstających rozbieżności między tożsamością a oczekiwanym wizerunkiem regionu najczęściej są: nieskoordynowane działania gestorów oraz brak spójności komunikacji (reklama, promocja, internet, sponsoring, itd.).

Sensem budowania wizerunku musi zawsze być tworzenie indywidualności, a co jeszcze bardziej istotne: takiej indywidualności która ma cechy **niepodrabialne, unikalne i trwałe**.

Określając atrybuty tożsamości dla produktu turystycznego przestrzegano kilku zasad:

Cecha tożsamości	Rozwiązania dla analizowanego regionu
Powinna być łatwo czytelna dla otoczenia.	Wykorzystanie bezpośrednich skojarzeń z naturą i aktywnością ruchową oraz turystyką opartą na Noteci poprzez podkreślanie walorów temu służących.
Tożsamość powinna być medium informacji o istotnych dla otoczenia korzyściach.	Informujemy o głównym beneficie regionu: miejscu zielonym, bogatym w walory naturalne przyjaznym wodniakom, amatorom aktywnych form wypoczynku, zielonym szkołom, hobbistom.
Konieczna jest unikalność oferowanych wartości.	Żadna polska miejscowość nie wykorzystwała dotychczas możliwości zaistnienia z wizerunkiem otoczenia atrakcyjnego dla wodniaków i amatorów turystyki połączonego z kompleksową ofertą.
Można prezentować korzyści już znane, ale w odmienny sposób.	Produkty uwypuklają i wzmacniają turystyczny charakter regionu; wskazuje na szereg możliwości spędzania czasu w sposób ciekawy i atrakcyjny.

Wyróżniki tożsamości winny wykazywać odporność na naśladowanie działania i kopiowanie przez konkurentów.	Opracowane rozwiązania markowe mogą być chronione prawnie za pomocą praw autorskich oraz patentowych. Bycie pierwszym na rynku w zakresie wprowadzenia konkretnego produktu turystycznego daje przewagę konkurencyjną i medialną.
Aby eksponowane atrybuty stały się skuteczne muszą zostać uznane za wiarygodne, czyli obietnice należy potwierdzać faktami.	Produkty turystyczne analizowanego regionu profilują i rozbudowują ofertę turystyczną rozwijaną przyszłości. Nie ma niebezpieczeństwa rozminięcia się oczekiwań turystów z rzeczywistą ofertą rynkową .

8.1. Marka Regionu

Marka jest narzędziem służącym do przekazania pewnej, zaplanowanej informacji (tożsamości) do osób w bliższym i dalszym otoczeniu. Dlatego korzystając z marki, stosując ją w codziennej pracy musimy pamiętać, jakie założenia zostały przyjęte przy jej kreacji oraz jakie informacje ma ona skutecznie przekazywać.

Najczęściej spotykana *definicja marki* mówi o tym, że marka to nazwa, termin, symbol wzór lub ich kombinacja, stworzona celem identyfikacji dóbr lub usług sprzedawcy i wyróżnienia ich spośród konkurencji.²⁶

Korzystając z tej definicji dochodzimy do wniosku, że marka służy dwóm podstawowym celom:

- identyfikacji produktu,
- wyróżnienia ich spośród konkurencji.

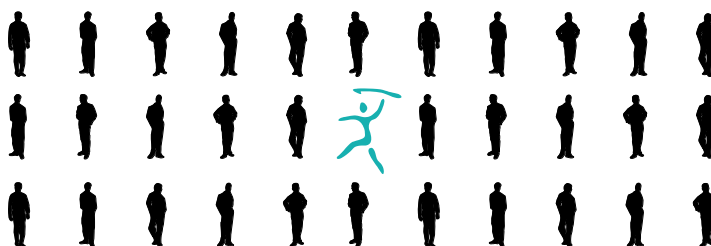
Identyfikacja, znajomość marki jest uzyskiwana w procesie przekazu marketingowego oraz doświadczenia – wiedzy turystów, którzy kiedykolwiek ten region odwiedzili. Podstawą w tym procesie jest dobry projekt elementów graficznych marki (ze względu na olbrzymią wagę informacji odbieranych wzrokiem) oraz oryginalność komunikatu.

Szczególnie ważny jest czas dotarcia z komunikatem o nowej marce do odbiorców. Najlepiej być pierwszym, tak aby nasz produkt nie był przesłonięty innymi markami. Musimy pamiętać o tym, że ludzie zazwyczaj pamiętają tylko kilka marek i te, które są pierwsze, zapamiętywane są szczególnie skutecznie.

²⁶ P. Kotler, „Marketing”, Warszawa 1994, str. 410.

Drugim zadaniem stawianym przed marką jest wyróżnienie jej spośród konkurencji. Jak owo wyróżnienie jest osiągnięte? Przede wszystkim musimy powiązać produkt z klientem.

Badając potrzeby, pragnienia konsumentów, staramy się tak dobrać cechy produktu turystycznego i tak ułożyć treść przekazu reklamowego, aby przyciągnąć uwagę turysty, wzbudzić zainteresowanie regionem, zachęcić do przyjazdu, a wreszcie wywołać działanie – podróż.²⁷

Wyróżnij się albo zgiń, Jack Trout

Powstanie marki

Silna marka powstaje w długim, wieloetapowym procesie. Prace nad marką rozpoczynają się od powstania strategii określającej grupę docelową, dla której marka jest projektowana.

Wynikiem prac nad strategią jest dokładne zanalizowanie otoczenia marketingowego produktu, modeli zachowania klientów wreszcie czynników kulturowych, społecznych osobistych i psychologicznych, które wpływają na decyzję zakupu.

Konsekwencją wyboru grupy docelowej jest opracowanie odpowiedniego zestawu wartości (benefitów marki), które będą właściwie oddziaływać na tę właśnie grupę, budując w konsekwencji odpowiedni wizerunek obszaru „**Noteć – naturalna i niezwykła**”. Wartości te są nieodzownym elementem strategii – dzięki nim komunikat o produkcie dociera szybciej i skuteczniej.

Strategia dla marki określa cele rynkowe, grupę docelową, wartości marki oraz wytyczne, jakie metody i narzędzia mogą być stosowane przy wprowadzaniu marki²⁸.

Elementami tworzenia tożsamości marki są:

- nazwa: „**Noteć – naturalna i niezwykła**”,

²⁷ Por. metoda AIDA – Attention (uwaga), Interest (zainteresowanie), Desire (chęć), Action (działanie) polegająca na doprowadzeniu do zakupu przez odpowiednie sterowanie informacją o produkcie.

²⁸ Szersze informacje można znaleźć w rozdziale *Proces komunikacji marketingowej*.

- symbol: rzeki, jeziora, tereny leśne,
- atmosfera: miejsca przyjazny amatorom sportów i rekreacji wodnej, miejsce dla ludzi lubiących kontakt z naturą oraz aktywny wypoczynek,
- wydarzenia: imprezy sportowe, kulturalne, o różnej tematyce, imprezy sportowe, przeznaczone dla różnych grup klientów,
- prezentacja: system identyfikacji wizualnej analizowanego regionu.

Nośnikiem informacji do otoczenia, oprócz bezpośrednich kontaktów otoczenia z organizacją (doświadczenie) są oczywiście media. Komunikat przekazywany publicznie, czy poprzez publikatory, czy za pomocą materiałów reklamowych, musi być spójny i w zakresie wartości marki jednolity – tak aby powstający w świadomości otoczenia wizerunek (image) był:

- wyraźny – marka była jednoznacznie kojarzona,
- poprawny – cechy kojarzone z marką są pozytywne i jak najbliższe planowanemu.

Marka, jako wynik przedstawionego procesu nie przychodzi sama lecz jest efektem świadomego działania. Jej tworzenie jest procesem ciągłym, w którym niezwykle ważną rolę odgrywa sprzężenie zwrotne – badanie – czy wizerunek marki u odbiorców jest zgodny z założeniami tożsamości marki. Jeśli nie – działania organizacji muszą zostać skorygowane.

Co to jest dobra marka? To taka, która jest znana (rozpoznawalna) różniąc się od innych marek i niosąca klientom takie benefity, które przekonują ich do zakupu.

Założeniem dla marki „Noteć – naturalna i niezwykła” jest dotarcie do grupy docelowej nastawionej na turystykę wodną, turystykę przyrodniczo – krajoznawczą, poznawczą, aktywny wypoczynek, chcących wykorzystać przyrodnicze walory regionu.

8.1.1. Godło promocyjne

Godło promocyjne jest zestawem wielu form, układów i elementów uzupełniających, decydujących o charakterystycznym obrazie regionu. Symbol promocyjny został opracowany w wielu wersjach. Forma symbolu zależna jest od potrzeb: skali i potencjalnych nośników oznakowania, mediów rozpowszechniania, technik produkcji, zależności od innych elementów tożsamości.

Symbol jest jednym z najważniejszych elementów wizualnej komunikacji miasta. Jest sygnałem i zarazem oznaczeniem najlepiej oddającym charakter i styl miejsca, jego atrakcji, profilu turystów. Pozytywne walory i skojarzenia symbolu są podstawą do konstruowania wizerunku regionu.

Niesie on ze sobą wszystko to, co określa się mianem psychologicznej wartości dodanej: kulturowy charakter, aktywność, ekologia.

Symbol promocyjny opracowany dla Związku Miast i Gmin Nadnoteckich ma pełnić funkcje herbu, godła XX wieku. Jest on zestawem wielu form, układów i elementów uzupełniających się, decydujących o charakterystycznym obrazie regionu.

Poniżej przedstawiamy różne propozycje symboli promocyjnych, które koncentrują się na wielu elementach kreatywnych.

KONCEPCJE PROJEKTOWE

Konceptcja nr 1 – koncepcja humanistyczna - aspekt ludzki. Idea koncepcji koncentruje się na ludziach, uczestnikach wszystkich wypracowanych programów turystycznych. Stanowi syntetyczne ujęcie witalności. Ukazuje obszar objęty projektem, jako przyjazny dla przybywających tam osób, podkreśla gościnność, serdeczność oraz ciepłe relacje międzyludzkie. Wariant 2 i 3 nawiązują do Noteci, jako rzeki żeglownej, doskonałej do uprawiania sportów wodnych, podkreśla też możliwość turystycznego jej wykorzystania.

Wariant 1

Wariant 2

Wariant 3

3

Wariant 4

4

Wariant 5

5

Wariant 6

6

Konceptja nr 2 – koncepcja związku – aspekt łączenia. Ideą koncepcji jest pokazanie współdziałania w ramach Związku Miast i Gmin Nadnoteckich, zjednoczenia się dla osiągnięcia wspólnego celu. Jest to jednocześnie prezentacja solidarności i przyjaźni międzyludzkiej. W wariacie 1 i 2 obecna jest również rzeka, co sugeruje wspólne działanie w celu przywrócenia Noteci społeczeństwu, stawiając na jej turystyczne wykorzystanie. Układ ludzkich dłoni ujętych syntetycznie (wariant 3a i 3b), tworzący przy złożeniu rzekę symbolizuje aspekt nierozzerwalności przyrody i człowieka, troskę o krajobraz. Rzeka jest łącznikiem wszystkich gmin.

Wariant 1

1

Wariant 2

ZWIĄZEK
MIAST I GMIN
NADNOTECKICH

2

Wariant 3a

3A

Wariant 3b

3B

Koncepcja nr 3 – koncepcja przyrodnicza – aspekt krajobrazowy. Myślą przewodnią tej koncepcji było wyeksponowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych obszaru, jego flory i fauny. Podkreśla je ciekawy układ barw mówiący o różnorodności. Koncepcja ta wskazuje również na ekologiczny charakter obszaru.

Wariant 1

ZWIĄZEK
MIAST I GMIN
NADNOTECKICH

Wariant 2

2

Wariant 3

3

Konceptja nr 4 – koncepcja abstrakcyjna – aspekt rzeki. Koncepcja ta jest wynikiem asocjacji wywołanych walorami obszaru i jego charakterystyką. Jest to przedstawienie w sposób syntetyczny rzeki, tworzącej swoimi zakolami literę „N” (Noteć).

Wariant 1

1

Wariant 2

2

Wariant 3

3

Wariant 4

4

8.1.2. Nazwa produktu turystycznego

Nazwa produktu jest podstawowym jego wyróżnikiem. Musi ona budzić skojarzenia z produktem, jego głównymi cechami, a co ważniejsze, wartością dodaną. Hasło musi oddawać podstawowe wyróżniki produktu.

Proponowane przez nas hasło to:

„Noteć – naturalna i niezwykła”

Hasło to podkreśla aspiracje obszaru do bycia kojarzonym z regionem oferującym idealne warunki do uprawiania turystyki wodnej, turystyki aktywnej i kwalifikowanej. Hasło nawiązuje do naturalnych walorów obszaru, rzeki w jej dzikiej i niezmięnionej formie, niezwyklej i poprzez to ciekawej, gwarantującej niezapomniane wrażenia.

8.1.3. System identyfikacji wizualnej

System identyfikacji wizualnej to zbiór zasad, jakimi należy posługiwać się stosując godło promocyjne Związku Miast i Gmin Nadnoteckich. W skład systemu wchodzi:

- opis symbolu miast i gmin nadnoteckich,
- opis wersji uzupełniających,
- opis kolorów użytych w symbolu wraz z zasadami ich użycia w różnych technologiach produkcji,
- zasady umieszczania symbolu na płaszczyźnie (na plakatach, ulotkach itd.),
- przykłady użycia symbolu na tablicy informacyjnej, na witaczu przy wjeździe do poszczególnych miast i gmin.

System identyfikacji wizualnej stanowi załącznik do niniejszego opracowania.

8.1.4. System zarządzania marką

Klasyczny proces zarządzania marką składa się z trzech podstawowych etapów:

- planowania celów,
- realizacji programu,
- oceny efektów programu.

Planowanie celów

Planowanie celów dla marki jest zadaniem niezwykle trudnym. Musimy pamiętać, że bez kosztownych badań nie jesteśmy w stanie przewidzieć wszystkich aspektów rynku, które w przyszłości będą wpływać na odbiór marki. Planując działania związane z marką, musimy wziąć pod uwagę co najmniej dwa horyzonty czasowe:

- horyzont wieloletni (strategiczny),
- horyzont roczny (operacyjny).

Horyzont wieloletni

Założeniem dla marki „Noteć – naturalna i niezwykła” jest, w perspektywie strategicznej, wieloletniej, osiągnięcie następujących rezultatów:

- wysoka rozpoznawalność marki,
- wysoka świadomość marki,
- duża grupa odbiorców będących dobrym źródłem informacji dla potencjalnych turystów.

Ad. a

Wysoka rozpoznawalność marki to cel polegający na takim rozwinięciu działań promocyjnych, szczególnie związanych z proponowaną ofertą, aby w grupie docelowej jak największy procent osób kojarzył nazwę „Noteć – naturalna i niezwykła” z omawianym obszarem.

Ad. b

Świadomość marki jest pojęciem bardziej skomplikowanym. Potencjalny klient dokonuje zakupu wtedy, kiedy ma wystarczającą wiedzę o produkcie (przekazywaną za pomocą tożsamości marki lub wziętą z własnego doświadczenia) lub wtedy, gdy zakup produktu ma dla niego niewielkie znaczenie. Zatem potencjalny klient musi oprócz nazwy „*Noteć – naturalna i niezwykła*” kojarzyć związane (zaplanowane dla niej) wartości. W naszym przypadku celem jest uzyskanie takiej świadomości marki, że na pytanie: „Czy obszar miast i gmin nadnoteckich to obszar bez ciekawych propozycji?” nasi odbiorcy spontanicznie odpowiedzą: „nie, to obszar z ciekawą ofertą”.

Ad. c

Jednym z podstawowych źródeł informacji o produkcie jest doświadczenie. Jest to parametr szczególnie istotny w sprzedawaniu usług. O ile w procesie sprzedaży produktów materialnych można wywołać duży wzrost sprzedaży za pomocą reklamy, o tyle w sprzedaży usług nie jest to takie oczywiste. Łatwiej nam zaakceptować nowy, właśnie reklamowany szampon, niż wybrać nowy bank lub miejsce wypoczynku.

Przykładem na wagę doświadczenia jest twierdzenie producentów musicali na Broadwayu. Jeśli musical utrzymuje się wystarczająco długo (ponad 1 miesiąc), to utrzyma się dwa lata. Dlaczego tak się dzieje?

Ludzie są z natury nieufni. Ponieważ wyprawa do teatru całą rodziną (na wypoczynek/do restauracji/do fryzjera) jest dosyć kosztowna, chcą mieć pewność, że inni przetestowali już to miejsce, świadczenia, usług. Jeśli coś jest chętnie odwiedzane przez innych, to jest także dobre dla mnie – myśli, całkiem poprawnie, większość klientów.

Co więcej, klienci danego miejsca dzielą się swym doświadczeniem ze znajomymi³⁰ (zazwyczaj w tej samej grupie wiekowej), co niezwykle skutecznie przyciąga lub odpycha nowych klientów („Fantastyczne przedstawienie” przeciw „Straszny gniot”).

Aby zbudować stałą grupę użytkowników lub też decydentów stymulujących nowe grupy osób do przyjazdu, musimy pamiętać o podstawowej zasadzie – nie można dopuścić do zbyt szybkich i gwałtownych zmian w strategii marki. Dlaczego?

Klienci powracający do tego samego miejsca (produktu turystycznego) oczekują tych samych lub większej ilości atrakcji co poprzednio. Jeśli zatem oczekują czegoś, co my planujemy zmienić, będą zapewne niezadowoleni („pojechaliśmy 500 kilometrów, a tu zamknięte...”). Ich pozytywną reakcję może natomiast wywołać rozwój produktu („ile fajnych rzeczy pojawiło się od zeszłego roku...”). Na szczęście, produkty analizowanego terenu nie odbierają nic dotychczasowym atrakcjom,

³⁰ Badania wykazują niestety, że kilkakrotnie chętniej dzielimy się doświadczeniami negatywnymi.

przeciwnie wzbogacają je i profiluje, by wartości poznawcze były dla klientów jeszcze większe.

Horyzont roczny

Wszystkie planowane na dany rok działania muszą realizować którąś z wytycznych:

- zwiększanie znajomości marki,
- zwiększanie świadomości marki,
- bezpośrednie przyciąganie turystów (sprzedaż produktu turystycznego).

Należy tak budować strukturę działań, aby zwiększanie znajomości marki, budowa świadomości marki oraz sprzedaż były odpowiednio zharmonizowane, szczególnie, jeśli idzie o rozłożenie poszczególnych działań w czasie – np. działania skierowane na touroperatorów muszą być realizowane co najmniej z półrocznym wyprzedzeniem w stosunku do planowanego przyciągnięcia ruchu turystycznego.

Realizacja programu

W tym miejscu chcielibyśmy zwrócić uwagę na kilka aspektów realizacji strategii marki, które naszym zdaniem są istotne z punktu widzenia skuteczności całego przedsięwzięcia.

Na tożsamość marki składają się trzy obszary:

- symbolika,
- prezentacja,
- kultura.

Ad. 1

Realizacja warstwy symbolicznej projektu jest prosta. Należy konsekwentnie przez lata trzymać się wytycznych opracowanych w systemie identyfikacji wizualnej, rozbudowując go zgodnie z przyjętymi tam ogólnymi normami. Są one tak skonstruowane, że dorobienie jakiegokolwiek nowego elementu nie powinno sprawiać problemów.

Ad. 2

Niezbędne jest przeprowadzenie szkoleń (w ramach marketingu wewnętrznego) z założeń strategii po to, by komunikat wychodzący od różnych podmiotów był jednorodny. Będzie on wtedy bardziej skuteczny.

Ad. 3

Należy doprowadzić do sytuacji, w której w interesie innych podmiotów (głównie prywatnych) będzie rozbudowa głównej myśli produktu „Noteć – naturalna i niezwykła” i dodatkowe, komplementarne usługi turystyczne. Należy dążyć do zbudowania identyfikacji ludzi z rdzeniem produktu turystycznego, jako osnowy wszelkich inicjatyw podejmowanych przez gestorów turystyki.

Ocena efektów działań

Ze względu na to, iż władze miejskie nie są bezpośrednio zaangażowane w inwestycje gospodarcze, nie będzie możliwa finansowa ocena efektów ekonomicznych marki.

Nie jest także opłacalne badanie ilościowych parametrów marki (choćby parametru znajomości spontanicznej i wspomaganej), chyba że w ramach większych analiz prowadzonych pod patronatem agend rządowych.

Należy zatem skupić się na jakościowej ocenie marki – jakości komunikatu, głównego benefitu. Badanie to powinno polegać na uważnym słuchaniu turystów przyjeżdżających w te rejony i korzystających z zaoferowanych produktów turystycznych. Jest niezwykle ważne, aby uwagi i propozycje turystów były w odpowiedni sposób notowane i segregowane, aby stały się bazą do analizy sytuacji i podejmowania przyszłych działań.

Przykładem niech będzie Informacja Turystyczna. Jako miejsce pierwszego kontaktu turysty przyjeżdżającego do miasta powinno spełniać rolę nie tylko zbieracza życzeń i zażaleń, ale powinno aktywnie pozyskiwać, segregować i przechowywać informacje od turystów. Szczególnie szybko powinno się reagować na negatywne sygnały płynące z rynku i eliminować źródła ich powstawania. Powinny być zatem przygotowane odpowiednie narzędzia (np. ankieta) zachęcające do pozostawienia swoich opinii.

Opinie turystów na temat produktu turystycznego, atrakcji przygotowanych dla nich, poziomu obsługi w poszczególnych miejscach, powinny być bazą do opracowań planów operacyjnych (rocznych), pozwalającą na rozwijanie tych elementów, które wywołały największe zainteresowanie u turystów w pierwszej kolejności.

Dystrybucja

Godło promocyjne jest w świetle rozumienia prawa utworem chronionym prawem autorskim (Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. Dz. U. z dnia 23 lutego 1994 r., Nr 24, poz. 83; sprostowanie: Dz. U. z 1994 r. Nr 43 poz. 170. Zmiany: Dz.U. 1997 r. Nr.43. poz. 272; Dz.U. 1997 r. Nr.88. poz. 554.), do którego wszelkie prawa majątkowe należą do zleceniodawcy. Oznacza to, że może on w pewnym zakresie chronić i kontrolować wykorzystywanie przez inne podmioty godła promocyjnego.

Założeniem dla godła promocyjnego jest jak najszersze wykorzystywanie go nie tylko przez miasto, ale także przez inne podmioty, które mogą

mieć styczność z grupami docelowymi określonymi wcześniej, a będącymi potencjalnym klientem turystycznym regionu.

Podmiot	Zakres wykorzystania	Warunki udostępniania, uwagi
Firmy turystyczne prowadzące bazę turystyczną na terenie regionu	informatory o bazie turystycznej regionu ulotki, plakaty i inne materiały promocyjne o regionie reklamy firmy zamieszczane w mediach regionalnych i ogólnopolskich	bezpłatnie, licencje krótkoterminowe w początkowej fazie wprowadzenia godła promocyjnego nadzór nad poprawnością użycia symbolu
Samorząd Lokalny	informatory o regionie tablice przydrożne	nadzór nad poprawnością użycia symbolu przez menedżera marki
Media	artykuły o regionie, wywiady, reportaże itp.	bezpłatnie, godło promocyjne (w formie elektronicznej) powinno być łatwo dostępne w celu poprawnej reprodukcji w mediach
pozostałe firmy infrastruktury turystycznej - restauracje - firmy przewozowe - biura podróży	materiały promocyjne, materiały do obsługi klientów, inne	bezpłatnie, licencja określa standard, jaki ma być utrzymywany przez firmę
instytucje kulturalne	informacje o imprezach kulturowych	j.w.
Handel	oznakowanie sklepów, stoisk itp.	licencja na czas określony. Niezbędny związek profilu działania firmy z turystyką, zalecana możliwość płatności kartami płatniczymi
producenci pamiątek, gadżetów	pamiątkowe albumy, breloki, długopisy itp.	określony procent obrotu lub jakaś inna forma płatności za wykorzystywanie symbolu; kontrola nad poprawnością stosowania, jakością wykonania symbolu
medycyna, służba zdrowia	oznakowanie punktów dla turystów (apteki dyżurujące, lekarze przyjmujący nagłe wypadki poza godzinami otwarcia itp.)	warunkiem przyznania licencji jest łatwa dostępność dla turystów (godziny otwarcia, formy płatności)

Nadzór nad wykorzystaniem marki

Marka będzie spełniać swoje zadania wtedy i tylko wtedy, gdy nastąpi:

- zgodność z celami marki,
- poprawność odwzorowania.

Ad. 1

Marka powinna być wykorzystywana tylko przez te podmioty, które:

- mają prawo (licencję) do wykorzystania marki;
- znają założenia marki oraz techniczne zasady korzystania z marki;
- przekazują informację o regionie określonym grupom docelowym;
- budują odpowiedni wizerunek regionu (choćby przez właściwą jakość usług);
- stosują właściwe media/kanały dystrybucji informacji.

Ad. 2

Poprawność odwzorowania polega przede wszystkim na:

- powielaniu godła promocyjnego w zgodny z normami sposób
- poprawnego odwzorowania kolorów
- stosowania tylko wersji opracowanych w systemie identyfikacji wizualnej, tj.:
  - wersji pełnej kolorowej,
  - wersji uproszczonej kolorowej,
  - wersji monochromatycznej,
  - logotypu (bez symbolu) w wersji kolorowej,
  - logotypu (bez symbolu) w wersji monochromatycznej.

Najczęściej spotykanymi błędami w stosowaniu tego typu rozwiązań są samodzielne i niedozwolone modyfikacje form podstawowych symbolu przez ich rozdzielanie, ściskanie, rozszerzanie itd.